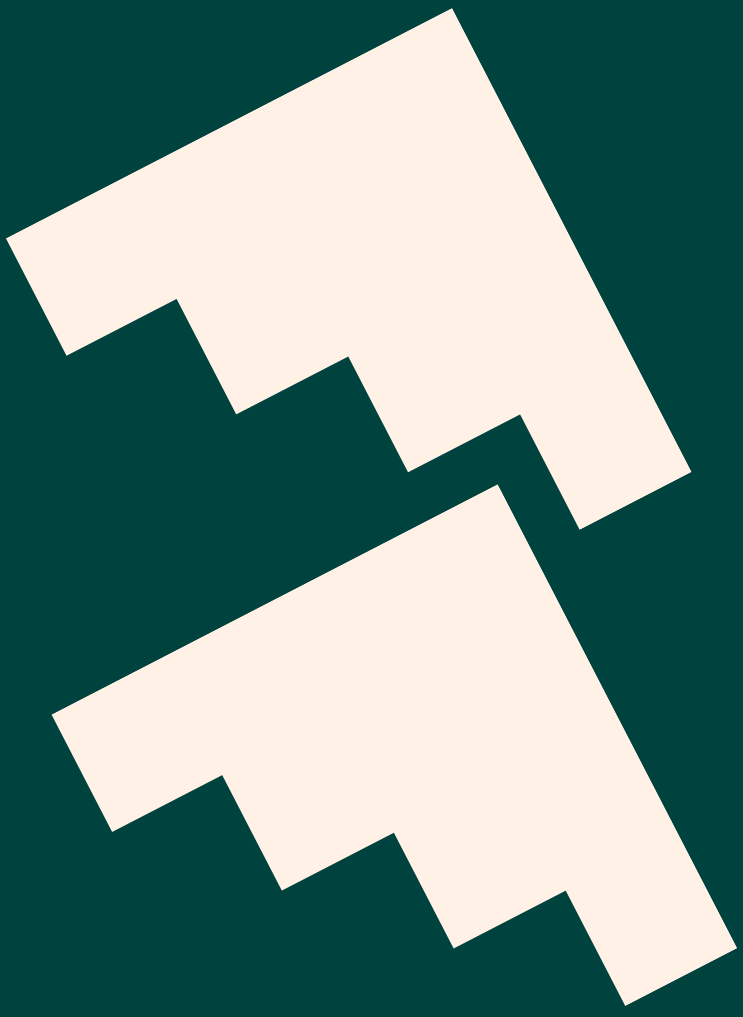

OIKEUS

3 / 2026

JULKAISIJAT:

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry &
Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys

Oikeus 3 / 2026
55. vuosikerta

PÄÄKIRJOITUS

Anna Hurmerinta-Haanpää – Kati Rantala
Tiedetoimittamisen ja Oikeus-lehden tulevaisuudennäkymiä 233

Soili Nystén-Haarala
Vuoden 2025 paras artikkeli 237

KOLUMNI

Tuukka Brunila
Rajaturvallisuuslaki, häiriötilanteet ja kriisivaltiosääntö 239

ARTIKKELIT

Outi Penttilä – Essi Huotari – Anni Kärkkäinen – Niko Soininen – Petri Uusikylä – Anssi Keinänen
Kuka lainvalmistelussa vaikuttaa ja millaisin oikeudellisin argumentein? Analyysi luonnonsuojelulain uudistamisesta 243

Jani Hannonen
Pakottamispakkotila vastuuvapausperusteena 278

Mikko Rajavuori – Mika Viljanen
EU:n kestävän yritystoiminnan sääntelyn vaikutusstrategiat 296

KATSAUKSIA

Nea Lepinkäinen
Perusoikeudesta lisäpalveluksi: suostu tai maksa -malli uutismediassa 317

Hanna-Maria Niemi
Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä 326

Visa Kurki
Vastaväittäjän lausunto Hanna-Maria Niemen väitöskirjasta ”Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä” 331

KESKUSTELUA

Lauri Hannikainen
Mikä on kansainvälisen oikeuden tila sen selvittyä Putinin, Trumpin ja Netanjahun valtakausista? 335

KIRJALLISUUTTA

Aryna Dzmitryieva, Russian Legal Culture in the Courts and the Judiciary: A Socio-Legal Analysis.
(*Markku Kivinen – Soili Nystén-Haarala*) 341

Ohjeita kirjoittajille 347
Toimituksen yhteystiedot 350

OIKEUS
3 / 2026
Viideskymmenesviides vuosikerta.
Julkaisijat: Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry &
Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys
Päätoimittajat:
Anna Hurmerinta-Haanpää ja *Kati Rantala*

Tiedetoimittamisen ja Oikeus-lehden tulevaisuudennäkymiä

Vuosittain järjestettävät Tiedejulkaisemisen päivät järjestettiin tänä vuonna 8.–9.10. Rovaniemellä. Teemoina olivat muun muassa kielten, avoimuuden, luovan kirjoittamisen, tutkijan työn ja julkaisujärjestelmän rakenteiden merkitys tiedejulkaisemisessa. Oikeus-lehdestä päiville osallistui uutena päätoimittajana juuri aloittanut tutkimusjohtaja, sosiologian dosentti *Kati Rantala*. Aloitamme tämän yhteisen pääkirjoituksemme pohtimalla ensin Tiedejulkaisemisen päivillä käsiteltyjä teemoja, jotka ovat erityisen ajankohtaisia myös Oikeus-lehden näkökulmasta.

Ensimmäisenä tällaisena teemana esille nousi kielen merkitys tiedejulkaisemisessa. Tiedejulkaisemisen päivillä teemasta keskusteltiin erityisesti alkuperäiskansojen kielten näkökulmasta, mutta keskustelussa sivuttiin modernin kieliteknologian ja sen jatkuvan kehittymisen vaikutuksia tiedejulkaisujen kielipoliittisiin valintoihin ja mahdollisuuksiin myös yleisemmin. Professori *Jarmo Valkonen* Lapin yliopistosta visioi kuvaa tulevaisuudesta, jossa julkaiseminen rinnakkain lähes millä tahansa kielellä voisi lisääntyä. Edellytyksenä on tällöin se, että julkaisualustaan integroitu kieliteknologia mahdollistaa kyseisen kielen kääntämisen. Toki kaikkia ilmaisullisia nyansseja ei voitane koskaan välittää täysin toiselle kielelle, oli kääntämisen menetelmä mikä tahansa – tästä teemasta keskusteltiin myös paljon. Mahdolliset hyödyt voisivat silti olla huomattavia. Kansainvälinen keskustelu eri tieteenaloilla ja jopa niiden välillä saattaa laajentua ja helpottua nykyisestä. Samoin kotimaisen ja kansainvälisen julkaisemisen välinen raja saattaisi hämärtyä, kun tutkimustuloksia voitaisiin aiempaa helpommin julkaista ja hyödyntää useilla kielillä.

Oikeus-lehdessä päätettiin siirtyä vuonna 2025 julkaisemiseen suomen ja ruotsin kielten lisäksi myös englannin kielellä, jos julkaisulla on liittymäpinta suomalaiseen oikeus- ja yhteiskuntatieteellisen keskusteluun. Päätöksellä haluttiin mahdollistaa esimerkiksi Suomessa muil-

la kuin suomen tai ruotsin kielellä työskentelevien tutkijoiden julkaiseminen suomalaisessa oikeus- ja yhteiskuntatieteellisessä lehdessä. Samalla avautui mahdollisuus käsitellä englanniksi kotimaisia teemoja, joilla on vahva kansainvälinen ulottuvuus. Kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun osallistuminen ei tällöin edellyttäisi kaikissa tilanteissa julkaisemista kansainvälisillä foorumeilla, vaan sitä voitaisiin käydä myös kotimaisen tiedelehden puitteissa.

Vaikka toistaiseksi ainoastaan lektioita ja vastaväittäjän lausuntoja on julkaistu englanniksi, uskomme, että englanninkielisten vertaisarvioitujen artikkelien määrä tulee lisääntymään lehdessä tulevaisuudessa. Tähän saattaa vaikuttaa myös Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisuportaali JUFO-luokitusjärjestelmän keväinen muutos: JUFO-tasoluokkia on nykyään enää kaksi, ja Oikeus-lehti sijoittuu niistä korkeimmalle eli 2. tasolle.

Toisena Oikeus-lehden sisällöllisen kehittämisen kannalta tärkeänä teemana Tiedejulkaisemisen päivillä nousi esiin pienten kotimaisten lehtien houkuttelevuus alati kasvavassa julkaisupaineessa. Oikeus-lehden tilanne on onneksi hyvä tässä suhteessa: lehteen tarjotaan ja siinä julkaistaan korkealaatuisia oikeus- ja yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Viimeiset kaksi vuotta lehti on ilmestynyt säännöllisesti, eikä pulaa vertaisarviointiin tarjottavista artikkeleista ole.

Uusi päätoimittaja teki ensitöikseen pienen kartoituksen lehdessä vuosina 2024–2026 julkaistuista vertaisarvioiduista artikkeleista. Kartoitus vahvistaa kuvaa Oikeus-lehdestä oikeus- ja yhteiskuntatieteellisenä foorumina, jossa oikeutta tarkastellaan monimuotoisesti. Tutkimusotteista yleisimpiä ovat empiirinen, teoreettinen ja lainopillinen tutkimus, minkä lisäksi mukana on historiallista otetta, oikeusvertailua ja oikeuspoliittista tarkastelua. Temaattisesti artikkeleissa käsitellään muun muassa ympäristö- ja ilmastokysymyksiä, taloutta, lasten näkökulmaa, ihmiskauppaa, lainvalmistelua sekä hallinnon ja oikeudellisten instituutioiden toimintaa.

Tämä metodologinen ja temaattinen pluralismi osoittaa yhteiskunnallisesti suuntautuneen oikeustutkimuksen vahvuutta. Kokonaisuudessaan artikkelit kertovat kiinnostuksesta siihen, miten oikeus käytännössä toimii, ketä se suojaa, ketä se mahdollisesti jättää marginaaliin, millaisia yhteiskunnallisia seurauksia oikeudellisilla ratkaisuilla on ja kuinka oikeus voisi toimia paremmin. Tässä suhteessa viime vuosien julkaisut ilmentävät hyvin lehden perinteistä tehtävää oikeuden yhteiskunnallisen merkityksen ja vallankäytön muotojen kriittisenä tarkastelijana. Ne osallistuvat keskusteluun oikeuden oikeudenmukaisuudesta, vaikutuksista ja muutostarpeista tavalla, joka muodostaa lehden erityisen profiilin suomalaisessa tiedejulkaisemisessa.

Samalla tarkastelu osoittaa, että lehden kirjoittajakunnalla olisi edelleen varaa monimuotoistua. Kirjoittajien koulutus- ja tieteenalataustojen perusteella noin kaksi kolmasosaa artikkeleista on yksinomaan oikeustieteilijöiden kirjoittamia. Muiden tieteenalojen edustus painottuu yhteiskunta- ja käyttäytymistieteisiin, minkä lisäksi mukana on yksittäisiä tutkijoita esimerkiksi taloustieteestä ja historiantutkimuksesta. Oikeus-lehden kaltaisen oikeus- ja yhteiskuntatieteellisen julkaisun näkökulmasta laajempi tieteenalallinen kirjo voisi vahvistaa entisestään lehden kykyä tuottaa oikeudesta uusia näkökulmia, kriittisiä avauksia ja yhteiskunnallisesti merkityksellisiä tutkimuskysymyksiä ja analyysejä. Näin ollen tulevaisuudessa lehdessä olisikin hyvä panostaa sen tunnettuuden lisäämiseen ja markkinointiin laaja-alaisesti useilla eri tieteenaloilla ja julkaisufoorumeilla. Tähän liittyen myös lehden Journal.fi-alustaa ollaan jatkossa kehittämässä.

Lähitulevaisuuden kehittämistyö Oikeus-lehdessä suuntautuu myös tekoälyn käyttöä koskevan ohjeistuksen laatimiseen. Toivottavasti se saadaan julkaistua ensi vuoden alkupuoliskolla. Ohjeistuksen pohjana tullee olemaan ajatus siitä, että tekoälyn käyttöä ei kannata kieltää, vaan ennemmin kannustaa sen läpinäkyvään, vastuulliseen ja tietoturvalliseen käyttöön.

Keskustelu tekoälyn hyödyntämisen merkityksestä tiedejulkaisemisen käytännöissä, aina artikkelien kirjoittamisesta vertaisarviointiin ja kielenhuoltoon asti, on poikkeuksellisen ajankohtaista. Esimerkiksi Euroopan tutkimusalueen forum (ERA Forum) on julkaissut ohjeet tekoälyn käytöstä tutkimuksessa[1]. Samoin TENK julkaisi alkukesästä vastaavat omat ohjeensa[2]. Molemmissa ohjeistuksissa käsitellään verrattain lyhyesti tekoälyyn ja tiedejulkaisemisen liittyviä kysymyksiä, kuten tekijyyttä, tekoälyn käyttöä toimitusprosessissa ja vertaisarvioinnissa sekä läpinäkyvyyttä tekoälyn käytön raportoinnissa. Molempien ohjeistusten tausta-ajatuksena lienee, että tekoälyn käytöstä ohjeistetaan tarkemmin tieteenala-, kustantaja- ja julkaisukohtaisesti.

Etenkin kansainvälisillä julkaisijoilla mutta enenevissä määrin myös kotimaisilla lehdillä on ohjeita tekoälyn käyttämisestä artikkelien kirjoittamisessa ja vertaisarvioinneissa. Myös Suomen tiedekustantajien liitto on julkaissut 23.9.2026 päivitetyt ohjeet tekoälyn käytöstä tiedetoimittamisessa[3]. Ohjeissa muun muassa kielletään niin toimitusta kuin vertaisarvioijia lataamasta arvioitavana olevaa käsikirjoitusta tekoälyjärjestelmään ilman kirjoittajan suostumusta. Tämä perustuu siihen, että arvioitavaksi lähetetyt käsikirjoitukset ovat luottamuksellisia.

Kuten jo pääkirjoituksen alussa mainittiin, lehden uutena päätoimittajana on aloittanut Kati Rantala. Samalla tämä lehti jää nykyisen päätoimittaja *Anna Hurmerinta-Haanpään* toistaiseksi viimeiseksi.

> ”Päätoimittajakauteni on ollut antoisa ja työntäyteinen. Kauteni aluksi tavoitteena oli saada lehden toimittaminen pyörimään vastikään käyttöön otetun Journal.fi:n kautta, aktivoida toimituskuntaa ja varmistaa lehden säännöllinen ilmestyminen. Nämä tavoitteet ovat toteutuneet hienosti. Samaan aikaan paljon päätoimittajakauteni aikana aloitettuja kehitysprojekteja jää Katin osaaviin käsiin.”

Tässä lehdessä useita kirjoituksia yhdistää teemallisesti tämänhetkinen maailmanpoliittinen tilanne ja turvallisuus (tai sen puute). Numeron vertaisarvioidut artikkelit käsittelevät kuitenkin monenlaisia teemoja ja heijastelevat hyvin Rantalan kartoituksen tuloksia: joukossa on yksi empiirinen, yksi teoreettinen ja yksi lainopillinen kirjoitus, ja suurin osa kirjoittajista on oikeustieteilijöitä, vaikka mukaan mahtuu myös valtiotieteiden ja ympäristötekniikan tutkijoita. *Outi Penttilä, Essi Huotari, Anni Kärkkäinen, Niko Soininen, Petri Uusikylä* ja *Anssi Keinänen* tutkivat verkostoanalyysiin pohjautuvassa artikkelissaan vaalikaudella 2019–2022 valmistellun luonnonsuojelulain uudistukseen osallistuneita toimijoita erityisesti siitä näkökulmasta, miten toimijat suhtautuivat lakimuutokseen, millaisia oikeusvaltioargumentteja ne käyttivät kantansa tu-

1 Ks. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/2b6cf7e5-36ac-41cb-aab5-0d32050143dc_en?prefLang=fi (vierailtu 19.10.2026).

2 https://tenk.fi/sites/default/files/2026-06/Teko%C3%A4ly%20tutkimuksessa.%20TENKin%20suositus%202026.pdf (vierailtu 19.10.2026).

3 Ks. Tekoäly. Suomen tiedekustantajien liiton ohjeet, päivitetty viimeksi 23.9.2026. Saatavilla: https://tiedekustantajat.fi/ohjeet/tekoaly/ (vierailtu 19.10.2026).

eksi ja miten ne vaikuttivat lainsäädännön lopputulokseen. Artikkelin tulosten mukaan lainvalmistelussa vaikutti pieni joukko vaikutusvaltaisia luontotyyppisääntelyn vastustajia, jotka käyttivät laajasti oikeusvaltioargumentteja osana omaa argumentaatiotaan ja saivat näkemystensä mukaisia ehdotuksiaan läpi. Muutosten kannattajat vetosivat oikeusvaltiopohjaisia argumentteja useammin arvopohjaisiin näkökohtiin eivätkä olleet ehdotustensa kanssa yhtä vaikutusvaltaisia kuin vastustajat. *Jani Hannonen* tarkastelee artikkelissaan pakottamispakkotilaa pakkotilan erityiskysymyksenä: koska pakottamispakkotilassa toista henkilöä käytetään välikappaleena rikoksen tekemiseen, sen oikeudellinen arviointi eroaa pakkotilalle tyypillisestä intressipunninnasta. Tähän perustuen Hannonen argumentoi, että pakottamispakkotilassa jopa ihmishengen riistämisen tulisi voida olla anteeksiannettavaa pakkotilaa, ja tekijänvastuu tulisi asettaa pakottajalle. Numeron viimeisessä vertaisarvioidussa, sääntelyteoreettisessa artikkelissaan *Mikko Rajavuori* ja *Mika Viljanen* esittävät nelijakoisen typologian EU:n kestävyyssääntelyn vaikutusstrategioista.

Tuukka Brunila käsittelee kolumnissaan rajaturvallisuuslakia esimerkkinä valtiosääntömme hiljattaisesta lipumisesta normaaliolojen ja kriisien sääntelemisestä kohti harmaalla alueella olevia häiriötiloja. *Markku Kivinen* ja *Soili Nystén-Haarala* kirjoittavat *Aryna Dzmitryievan* väitöskirjan inspiroimina Venäjän oikeuslaitoksen reformin autoritaarisesta käänteestä ja reformin epäonnistumisen syistä. *Lauri Hannikaisen* kirjoitus maalaa synkkää mutta totuudenmukaista kuvaa läntisen maailman poliittisesta ilmapiiristä kolmen diktaattorin viimeaikaisia tekoja tarkastelemalla.

Lehteen mahtuu myös *Nea Lepinkäisen* katsaus Euroopassa jo jonkin aikaa käytössä olleesta ja viime aikoina Suomeenkin levinneestä suostu tai maksa -mallista kaupallisessa uutismediassa. Mallissa asiakas joko suostuu asiakastietojensa hyödyntämiseen kohdennetussa mainonnassa tai maksaa tietojensa yksityisyydestä. Katsausosiosta löytyy myös *Hanna-Maria Niemen* lektio ja vastaväittäjä *Visa Kurjen* lausunto Niemen ihmisarvoa oikeudellisena käsitteenä käsittelevästä väitöskirjasta. Heti tämän pääkirjoituksen jälkeen paljastetaan myös vuoden 2025 paras artikkeli. Valinnan teki tällä kertaa Lapin yliopiston kauppaoikeuden professori Soili Nystén-Haarala. Tarjolla on siis jälleen monipuolinen ja korkeatasoinen kokonaisuus ajankohtaisista oikeus- ja yhteiskuntatieteellisistä aiheista kiinnostuneille.

Anna Hurmerinta-Haanpää *Kati Rantala*

VUODEN 2025 PARAS ARTIKKELI

Kun lupauduin valitsemaan Oikeus-lehden vuoden 2025 parhaan artikkelin, en arvannut, kuinka hyvälle mielelle artikkelien lukeminen ja lehden tieteellinen taso minut sai. Artikkeleita kirjoitetaan ajankohtaisista, yhteiskunnallisesti merkittävistä aiheista käyttäen erilaisia mielenkiintoisia, lehden linjaan sopivia moni- tai poikkitieteisiä lähestymistapoja. Suomalainen oikeustiede on nykyisin erittäin monipuolista ja korkeatasoista. Parhaan artikkelin valinta ei silti ollut ihan niin vaikeaa kuin etukäteen uumoilin. Parhaaksi erinomaisten artikkelien joukosta mielestäni nousi:

Johanna Vanto – Anne Alvesalo-Kuusi – Lauri Salonen: Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä lainvalmistelu sääntelykaappauksen kontekstissa – tapaus marjalaki (Oikeus 1/2025, s. 9–35).

Ensiksikin aiheen valinta osuu yhteen suomalaisen yhteiskunnan rumista häpeäpilkuista, ulkomaalaisten marjanpoimijoiden hyväksikäyttöön, joka on saanut jatkua toistakymmentä vuotta. Viimeistään *Paavo Teittisen* Finlandia-palkittu kirja Pitkä vuoro (2025), joka ei vielä artikkelin julkaisun aikoihin ollut ilmestynyt, osoitti suurelle yleisölle, miten syvälle haavoittuvassa asemassa olevien ulkomaalaisten hyväksikäyttö on suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin juurtunut. Myöhemmin marja-alan oikeusprosessit ovat tuoneet esille ihmiskaupan ilkeitä yksityiskohtia, ja kilpailuvirasto on paljastanut marja-alan kartellin. Alan toiminta on vähitellen paljastunut niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin kestämättömäksi. Artikkeli analysoi tapaustutkimuksena yhtä osaa tästä rakenteellisesta ongelmavyyhdistä – ns. marjalain kestämätöntä valmistelua.

Artikkelissa käydään läpi marjalain (laki luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta 487/2021) lainvalmisteluaineistoa pyrkien selvittämään, löytyykö sieltä sääntelykaappaukseen *(regulatory capture*) altistavia tekijöitä, jonka jälkeen kontekstualisoidaan lainvalmistelua koskeva laadullinen analyysi. Sääntelykaappaus on oikeustaloustieteessä kehitetty termi, joka viittaa sääntelyn kohteena olevan vaikutusvaltaisen osapuolen taloudellisten etujen suosimiseen yleisen edun kustannuksella. Oikeustaloustieteellisen teorian avulla saadaan lainvalmistelututkimukseen vahva teoreettinen jännite sekä selkeä tutkimusasetelma.

Kyseessä on lainvalmistelun tutkimus, jonka lähestymistapana toimii tapaustutkimus. Artikkelissa käydään läpi, minkälaisten vaiheiden kautta marjalaki sai lopullisen muotonsa. Turhiin rönsyihin tai juonenkäänteisiin ei ole lähdetty, vaan pysytellään valitun tutkimuskysymyksen viitoittamalla tiellä eli haetaan sääntelykaappaukselle altistavia tekijöitä. Selkeä tutkimuskysymys tekee artikkelista myös helposti luettavan ja muillekin kuin oikeustaloustieteeseen tai empiiriseen oikeustutkimukseen perehtyneille ymmärrettävän. Myös metodi on selkeästi kuvattu ja mahdollistaa tutkimuksen toisintamisen.

Artikkeli pysyy tieteellisen objektiivisena, eivätkä tutkijat ole lähteneet kauhistelemaan sääntelykaappausta. Hyvin kliinisesti osoitetaan, miten poimijoiden intressejä ei suoraan edustanut kukaan eikä heitä välillisestikään edustaneiden kriittisiä kommentteja otettu huomioon. Sen sijaan hallituksen esityksessä korostettiin marja-alan esittämiä perustelemattomia näkökohtia alan kilpailukyvystä ja taloudellisesta kannattavuudesta. Poimijoiden oikeudellisen ase-

man sijaan useita elinkeinoelämätaustaisia lausunnonantajia mietitytti enemmänkin marja-alan yritysten oikeusturva ja tasapuolinen kohtelu. Jopa marjanpoimijoiden mahdollisesti paikallisille aiheuttamaa häiriötä tuotiin lausunnoissa esille. Lausunnoista poimitut lainaukset puhuvat puolestaan, ja tutkijat pystyvät koostamaan lausuntojen ja niiden pohjalta syntyneen hallituksen esityksen vääristyneet näkemykset poimijoiden riippumattomuudesta ja itseohjautuvuudesta sekä alan kansainvälisten kilpailumahdollisuuksien varmistamisen tärkeydestä. Onnistunut sääntelykaappaus on niin selkeä, ettei sitä tarvitse alleviivata.

Tutkijat esittävät johtopäätöksissä, että kestävän lainsäädännön tuottaminen edellyttää asianmukaista tilannekuvaa. Valmistelussa käytetty perinteinen kirjallinen, sähköinen ja suomenkielinen lähestymistapa ei ota lainkaan huomioon sääntelyn kohteena olevien ulkomaalaisten poimijoiden mahdollisuutta tuoda esille omia näkemyksiään. Artikkelissa ei oteta kantaa siihen, mikä sääntelykaappausteorian esittämä mahdollinen tekijä on johtanut tähän nimenomaiseen sääntelykaappaukseen: sääntelijän heikko osaaminen, korruptio vai muunlaiset sidokset intressiryhmien ja sääntelijöiden välillä. Lukija voi kuitenkin aavistella, että mahdollisesti ne kaikki ovat voineet olleet mukana.

Tutkijat ymmärsivät, että käsillä ollut aineisto ei anna mahdollisuutta pohtia marjalain sääntelykaappauksen koko kuvaa, johon todennäköisesti liittyy ainakin tietämättömyyttä, ymmärtämättömyyttä ja asenteellisuutta. Sen analysointi olisi edellyttänyt tarkentavia haastatteluja, joita tutkijat eivät kuitenkaan nähneet tutkimuseettisesti mielekkäänä tai edes mahdollisena lähestymistapana TEM:n hallitusneuvoksen ollessa virasta pidätettynä korruptioepäilyjen vuoksi. Tämä rajaus toimii hyvin, sillä näin pystyttiin keskittymään lainvalmistelun mekanismeihin liittyviin sääntelykaappaukselle altistaviin tekijöihin. Jo perinteisen lainvalmistelumallin kyseenalaistamatta jättäminen on tässä tapauksessa altistanut lainvalmisteluprosessin sääntelykaappaukselle. Yhteen artikkeliin ei mahdukaan koko monimuotoisen vyyhdin yksityiskohtaista tilanneanalyysiä. Artikkelin teho perustuu rakenteellisiin ongelmiin pureutumiseen. Ne ovat useinkin itsestäänselvyyksiä, jotka jäävät helposti katveeseen varsinkin silloin, kun huomion vie rikollinen toiminta.

Johtopäätökset ovat selkeitä ja ohjaavat kohdistamaan huomiota sääntelyn kontekstiin lainvalmistelutyössä. Näin selkeästi kirjoitetun artikkelin toivoisi herättävän keskustelua lainvalmistelupiireissä ja herättelevän meitä kaikkia pohtimaan myös omaan työhömme liittyviä ns. itsestään selviä mekanismeja.

Soili Nystén-Haarala

OIKEUTTA! RÄTTVISA!

Rajaturvallisuuslaki, häiriötilanteet ja kriisivaltiosääntö

Tuukka Brunila

Hallitus ehdottaa niin kutsutun rajaturvallisuuslain tai käännytyslain voimassaolon jatkamista 3.9.2026 eduskunnalle antamallaan hallituksen esityksellä (HE 148/2026). Esityksen mukaan turvallisuustilanteessa tai lainsäädännössä, sen enempää kansallisessa kuin kansainvälisessäkään, ei ole tapahtunut muutoksia, joten laki on edelleen välttämätön. Hallitus ei ehdota muutoksia vaan laki pysyisi edelleen samana, mitä *Aura Kostiainen* ja *Martin Scheinin* kritisoivat äskettäin Helsingin Sanomien vieraskynässä, koska laista puuttuu eduskunnan jälkitarkastusoikeus.[1]

Rajaturvallisuuslain ympärillä käyty keskustelu on koskenut varsinkin sen sisältöä ja sen säätämistä. Kansallisella poikkeuslailla ehdottomaan palautuskieltoon tehtävät rajoitukset (tai poikkeukset) ovat vähintäänkin kiistanalainen teko. Tätä mieltä oli merkittävä osa perustuslakivaliokunnalle lausuntonsa antaneista asiantuntijoista.[2]

Säätämisen suhteen kritiikki on kohdistunut varsinkin perustuslakivaliokuntaan.[3] Oikeustieteilijät ”murjoivat”, kuten Helsingin Sanomat asian ilmaisi, valiokuntaa, koska sen mukaan laki voidaan säätää rajoitettuna poikkeuksena.[4] Vuoden 2025 viimeisessä Lakimiehen teemanumerossa tarkasteltiin varsinkin perustuslakivaliokunnan nykyistä tulkintalinjaa, jonka nähtiin eriävän aikaisemmasta oikeusvaltiota puolustavasta ja ihmisoikeusmyönteisestä linjasta.[5]

Tapaus on johtanut myös pohtimaan Suomen koko perustuslakivalvonnan järjestelmän toimivuutta. Esimerkiksi julkisoikeuden professori *Kaarlo Tuori* ottaa juuri ilmestyneessä kirjassaan kantaa Suomen perustuslain ennakkovalvonnan ongelmiin ja toteaa teoksen esittelytekstin mukaan sen tulleensa tiensä päähän.[6]

Nämä kritiikit koskevat perustuslain aineellista puolta. Uuden perustuslain sekä sitä edeltävän perusoikeusuudistuksen myötä ajatuksena on ollut, että perusoikeudet asettavat myös

1 Kostiainen, Aura – Scheinin, Martin, Rajaturvallisuuslain jatkaminen uhkaa suomalaista demokratiaa. Helsingin Sanomat 6.9.2026.
2 Ks. Blogin toimitus, Rajalain asiantuntijalausunnot perustuslakivaliokunnalle – otteita. https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2024/07/07/rajalain-asiantuntijalausunnot-perustuslakivaliokunnalle-otteita/.
3 Olen itse kiinnittänyt huomiota lain esitöiden hyvin löyhään ja ongelmalliseen tapaan hahmottaa lain väliaikaisuutta. Brunila, Tuukka, Perustuslaillinen kriisinkestävyys poikkeusoloissa: Käsiteanalyysi poikkeuksien normalisoitumisesta. Lakimies 123(7–8) 2025, s. 1049–1075.
4 Aaltonen, Joona – Sajari, Petri, Oikeustieteilijät murjovat perustuslakivaliokuntaa: ”Kaikilla viranomaisilla on velvollisuus jättää laki soveltamatta”. Helsingin Sanomat 18.6.2024.
5 Mattila, Jere, Oikeusvaltion itsepuolustuksen valtiosääntöteoreettiset perusteet ja rajalaki. Lakimies 123(7–8) 2025, s. 1235–1259; Viljanen, Jukka, Ihmisoikeusvalvonta-arvioinneille alttiin perustuslakitulkinnan aikakausi. Lakimies 7–8/2025, s. 1324–1349.
6 Tuori, Kaarlo, Perustuslakivalvonta. Nyt. Teos 2026.

aineellisia rajoitteita lainsäätäjälle. Toisin kuin 1900-luvulla, jolloin perustuslakivaliokunnan lausunnot poikkeuslakeihin keskittyivät muodolliseen säätämisjärjestyskysymykseen, on aineellisesta perusoikeusnäkökulmasta tullut osa perustuslakivalvontaa 2000-luvulla. Myös nykyinen poikkeuslakien säätäminen rajattuina poikkeuksina asettaa aineelliset rajoitteet perustuslaista poikkeamiselle. Perustuslakivaliokunnan ja -asiantuntijoiden välisen erimielisyyden voidaankin siten nähdä koskevan sitä, onko rajaturvallisuuslaki rajattu poikkeus ja siten poikkeuslaeille asetettujen aineellisten rajoitteiden mukainen.

Rajaturvallisuuslakia voidaan myös lähestyä kriisejä koskevan lainsäädännön näkökulmasta. Suomessa lainsäätäjän ensisijainen tavoite on ollut säätää tarvittavista toimivaltuuksista sodan ja rauhan väliin jääviin kriiseihin.[7] Tätä aukkoa on eri tavoin pyritty täyttämään. Erityisesti valmiuslaki (1552/2011) on tarkoitettu sotaa ennakoivaan valmiuden korottamiseen (tai tehostamiseen) sekä sodan ja rauhan välissä olevan ”välitilan” kriiseihin. Hallituksen esityksessä rajaturvallisuuslaista kuitenkin todetaan, että on tarve myös varautua sellaisiin ”uhka- ja häiriötilanteisiin, joita valmiuslain nykyiset poikkeusolomääritelmät eivät yksiselitteisesti käsitä ja joihin myöskään normaaliolojen sääntely ei anna riittäviä toimivaltuuksia.”[8] Toisin sanoen myös valmiustilan säätämien poikkeusolojen ja normaalin välillä on eräänlainen välitila tai aukko, joka hallituksen mukaan vaatii toimivaltuuksia.

2000-luvusta lähtien ja erityisesti nykyisellä vuosikymmenellä lainsäädäntöä on kehitetty juuri häiriötiloihin tehokkaampaan varautumiseen ja niiden torjumiseen. Niin sanotuissa normaaliolojen häiriötiloissa on kyse tilanteista, jotka eivät ole niin vakavia, että poikkeusoloihin tarkoitettuja toimivaltuuksia voitaisiin ottaa käyttöön, mutta joiden torjuminen vaatii tavanomaisesta poikkeavia toimia. Esimerkiksi *Kansallinen riskiarvio 2023* määrittää häiriötilanteen uhkana tai tapahtumana, ”joka vaarantaa yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja tai strategisia tehtäviä ja jonka hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa tai tiiviimpää yhteistoimintaa ja viestintää”.[9] Tällaisia tilanteita varten lainsäätäjä on pyrkinyt säätämään riittävät varautumistoimet sekä toimivaltuudet normaalioloissa.

Oikeudellisesti termistä ”normaaliolojen häiriötila” on tullut jo keskeinen osa Suomen kriiseihin liittyvää lainsäädäntöä, kuten huoltovarmuuslainsäädäntöä[10] ja turvallisuutta laajassa mielessä koskevaa lainsäädäntöä. Kehitys tuntuu vain kiihtyvän. Alun perin hallituksen esityksessä rajavartiolaiksi (578/2005) todetaan, että lainsäädäntö on puutteellista liittyen normaalija poikkeusolojen ”ääripäiden” välissä oleviin häiriötilanteisiin.[11] Sittemmin asevelvollisuuslaki (1438/2007), huoltovarmuuslaki (107/2026), viestintäpalvelulaki (917/2014), sote-järjestämislaki (612/2021), vankeuslaki (767/2005) ja monet muut lait on joko säädetty tai niitä on muutettu niin, että niissä säädetään myös häiriötilanteisiin varautumisesta ja niissä toimimisesta.

7 Ks. Aine, Antti – Nurmi, Veli-Pekka – Ossa, Jaakko – Penttilä, Teemu – Salmi, Ilkka – Virtanen, Vesa, Moderni kriisilainsäädäntö. WSOY 2011.

8 HE 53/2024 vp., s. 103.

9 Sisäministeriö, Kansallinen riskiarvio 2023. Sisäministeriö 2023, s. 12.

10 Belinskij, Antti – Soininen, Niko – Huhta, Kaisa, Vesi-, ruoka- ja energiaturvallisuuden oikeudellinen resilienssi, s. 279–343 teoksessa Tapio Määttä – Anne Kumpula – Kai Kokko – Rauno Sairinen – Jukka Similä (toim.), Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja. Itä-Suomen yliopisto 2017.

11 HE 6/2005 vp., s. 99.

Tarve varautua häiriötilanteisiin näyttäisi perustuvan ajatukseen, että viranomaisilla tulee olla riittävät valtuudet ennaltaehkäistä erilaisten häiriöiden eskaloitumista. Kuten *Kaarina Buure-Hägglund* toteaa, poikkeusolojen kynnyksen alittaviin tilanteisiin tarkoitetut lait ”antavat mahdollisuuden riittävän ajoissa vaaran torjumiseen ja vahinkojen ennalta ehkäisemiseen”.[12] Esimerkiksi rajavartiolain muuttamista siten, että rajanylitysliikennettä voidaan rajoittaa häiriötilanteissa, oikeutettiin juuri ennaltaehkäisemisen näkökulmasta.[13] Tämä näkökulma tuo mieleen 2000-luvulla erityisesti muissa Euroopan maissa säädetyn terrorismilainsäädännön, jonka avulla puututtiin perusoikeuksiin normaalioloissa juuri terrorismin ennaltaehkäisyn nimissä.

Vaikka häiriötilanteet eivät ole siis poikkeusoloja, ne ovat kuitenkin hyvin epätavanomaisia ja vaativat siten lainsäätäjän mukaan myös normaalista poikkeavia toimenpiteitä. Tästä hyvä esimerkki on tänä vuonna lakiin poliisin hallinnosta säädetty 15 k § poliisin reservistä (377/2026). Siihen perustuen poliisi kokoaa reservin, joka ”muodostuu poliisialan ammattikorkeakoulututkintoa suorittavista opiskelijoista sekä poliisikoulutuksen saaneista henkilöistä, jotka eivät työskentele poliisina”, ja joka voidaan valtioneuvoston päätöksellä ottaa käyttöön esimerkiksi normaaliolojen vakavien häiriötilanteiden torjumiseen. Koska reservipoliisilla olisi tällöin poliisin toimivaltuudet, piti perustuslakivaliokunta tärkeänä, että normaaliolojen vakavat häiriötilanteet määritellään mahdollisimman tarkasti ja että reservi otetaan käyttöön juuri valtioneuvoston päätöksellä.[14] Nämä vaatimukset puhuvat sen puolesta, että häiriötilanteissa voidaan käyttää merkittävästi normaalista poikkeavaa toimivaltaa.

Termi ”normaaliolojen vakava häiriötila” näyttäisi siis lain poliisin hallinnosta puitteissa tarkoittavan tilannetta, jota varten on säädettävä tavanomaisesta merkittävästi poikkeavia toimivaltuuksia. Huoltovarmuuslain mukaan normaaliolojen vakava häiriötila tarkoittaa tilanteita, jotka ovat ”vakavampia kuin häiriötilanteet mutta lievempiä kuin valmiuslain tarkoittamien poikkeusolojen perusteena olevat häiriötilanteet”.[15] Ne siis selvästi ovat tilanteita, jotka poikkeavat normaalista, mutta jotka eivät kuitenkaan ole poikkeusoloja.

Normaaliolojen vakava häiriötila toimii siis terminä, jonka avulla voidaan laajentaa toimivaltuuksia tavanomaisesta poikkeavalla tavalla myös normaalioloissa. Tuori otti asiaan kantaa lausunnossaan perustuslakivaliokunnalle sote-järjestämislain muuttamisen puitteissa. Nykyinen tilanne, jossa näyttäisi olevan erottelu normaaliolojen, normaaliolojen häiriötilan, normaaliolojen vakavan häiriötilan ja poikkeusolojen välillä, on huolestuttava sen takia, että perustuslain tasolla ainoastaan normaalin ja poikkeusolojen välille on luotu kynnys suojelemaan oikeusturvaa ja demokratiaa.[16] Sen sijaan normaaliolojen häiriötilanteisiin, niin vakavampiin kuin vähemmän vakaviin, ei tällaista perustuslaintasoista sääntelyä ole, mikä tekee niitä koskevista toimenpiteistä osan normaaleja toimivaltuuksia.

Häiriötilanteet näyttäisivät siis oikeuttavan terrorismilainsäädännön kaltaiset normaalista poikkeavat toimivaltuudet normaalioloissa. Tämä (nähdäkseni) kiihtyvä häiriötilanteita koskeva kehitys on olennaisessa osassa rajaturvallisuuslain oikeutuksessa. Toisaalta normaalista poikkeavat valtuudet on nähty välttämättömiksi normaalioloissa. Toisaalta taas häiriötilantei-

12 Buure-Hägglund, Kaarina, Suomen kriisilainsäädäntö. WSOY 2002, s. 81.
13 HE 94/2022 vp., s. 4.
14 PeVL 19/2026 vp.
15 HE 145/2025 vp., s. 68.
16 Tuori, Kaarlo, HE 210/2024 vp. PeV 20.03.2025 professori Kaarlo Tuori Asiantuntijalausunto. 2025, s. 3.

siin varautumisen nimissä on katsottu välttämättömäksi myös kriisejä ennaltaehkäisevät toimenpiteet.[17] Hallituksen esityksessä rajaturvallisuuslaista todetaankin, että viranomaisilla on oltava riittävät toimivaltuudet toimia ennaltaehkäisevästi.[18] Myös lain voimassaolon jatkamista on pyritty oikeuttamaan juuri ennaltaehkäisemisellä tai jopa ”ennalta estämisellä”.[19] Tällä tavoin rajaturvallisuuslaki seuraa häiriötilanteita koskevaa kriisilainsäädäntöä, jossa perus- ja ihmisoikeuksien suojaa heikennetään jo normaalioloissa.

Häiriötilanteiden hiljattainen kehitys perustuslaista riippumatta osoittaa hyvin, miten Suomen valtiosääntö liittyen kriiseihin on ollut kehitystilassa jo pitkään ennen rajaturvallisuuslain säätämistä. Tällainen ”kriisivaltiosäännön” lipuminen vailla perustuslaillista kontrollia on huolestuttavaa, sillä se on osaltaan johtanut myös rajaturvallisuuslain säätämiseen. Kriisivaltiosääntömme on siis kulminoitunut tilanteeseen, jossa normaalioloihin voidaan enenevissä määrin lisätä normaalista poikkeavia toimivaltuuksia tavalla, joka on heikentänyt perus- ja ihmisoikeuksien suojaa.

Tuori toteaa äskettäin julkaistussa Helsingin Sanomien kolumnissaan, että rajaturvallisuuslaki on omalta osaltaan osoitus laajemmasta perustuslakivalvonnan doktriinin muutoksesta.[20] Myös kriisivaltiosääntömme hiljattainen lipuminen voi johtaa hallitsemattomiin muutoksiin – mistä myös tapa oikeuttaa rajaturvallisuuslaki todistaa. Kuten viime kolumnissani kirjoitin, valtiosääntömme muuttuu myös siihen tarkoitetun muodollisen muuttamismenettelyn ulkopuolella.[21] Häiriötilanteita koskevan ennaltaehkäisevän lainsäädännön aiheuttamaa muutosta voidaan pitää muutoksena, jossa valtiosääntö ajelehtii huolestuttavalla tavalla pois normaalioloista harmaalle alueelle. Tällaisella harmaalla alueella myös perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumisesta tulee alati helpompaa.

17 Aleksi Heinilä toteaa häiriötilanteita koskevan lainsäädännön puitteissa, että ennaltaehkäisyn ja varautumisen ”välinen rajanveto on toisaalta tietyllä tapaa häilyvä ja ehkä osin sopimuksenvarainenkin, sillä varautumisenkin yhdeksi päämääräksi on todettu onnettomuuksien ja häiriötilanteiden ehkäisy”. Heinilä, Aleksi, Maankäytön suunnittelu ja turvallisuus. Oikeustiede - Jurisprudentia 52/2019, s. 5–102, s. 78.

18 HE 53/2024 vp., s. 5.

19 HE 18/2025 vp., s. 4; HE 148/2026 vp., s. 27.

20 Tuori, Kaarlo, Poliittinen riitely murentaa luottamusta perustuslakiin. Helsingin Sanomat 13.9.2026.

21 Brunila, Tuukka, Muuttuva oikeuskulttuuri muuttaa valtiosääntöämme. Oikeus 55(2) 2026, s. 130–132.

Kuka lainvalmistelussa vaikuttaa ja millaisin oikeudellisin argumentein? Analyysi luonnonsuojelulain uudistamisesta[1]

Outi Penttilä – Essi Huotari – Anni Kärkkäinen – Niko Soininen – Petri Uusikylä – Anssi Keinänen

Tiivistelmä – Kestävyyskysymykset herättävät voimakkaita poliittisia intohimoja kriisin ja sen ratkaisujen yhteiskunnallisen laaja-alaisuuden, ristiriitaisuuden ja niihin liittyvien toimenpiteiden epävarmuuksien vuoksi. Ratkaisuyritykset ja hillintäkeinot myös vaikuttavat toimijoiden yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen asemaan eri tavoin, ja seurauksena toimijat pyrkivät usein vaikuttamaan kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin ja lainsäädäntöön. Tässä artikkelissa tarkastelemme vaalikaudella 2019–2022 valmisteltua luonnonsuojelulain uudistusta, erityisesti sen luontotyyppejä koskevaa osuutta siitä näkökulmasta, miten eri toimijat osallistuivat lainvalmisteluun, millaisia oikeusvaltioargumentteja ne käyttivät ja miten toimijat vaikuttivat lainsäädännön lopputulokseen. Hyödynnämme artikkelissa verkostoanalyysiä toimijuuden ja toimijoiden verkottumisen kuvaamiseen ja tarkastelemme toimijoiden käyttämää oikeusvaltioargumentaatiota laadullisesti. Tuloksemme osoittavat, että lainvalmistelussa vaikutti pieni joukko vaikutusvaltaisia luontotyyppisääntelyn vastustajia. Nämä toimijat käyttivät laajasti oikeusvaltioargumentteja osana omaa argumentaatiotaan siinä, missä säännösten kannattajat vetosivat erityisesti arvopohjaisiin näkökohtiin. Lisäksi vastustajien toiminta on luonnonsuojelulain valmistelun perusteella vaikuttavaa eli ne saivat näkemystensä mukaisia säädösehdotusmuutoksia ajettua läpi. Oikeusvaltioperiaatteen uudelleenmäärittely ja vihertäminen voisivat auttaa kestävyysmurroksen edistämisessä, mutta myös tällainen käsitys oikeusvaltiosta on avoin erilaisille tulkinnoille ja toimijoiden argumentaatiolle.

Asiasanat: luonnonsuojelulaki, lainvalmistelu, toimijuus, oikeudellinen argumentaatio, oikeusvaltioperiaate

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1. Johdanto

Kestävyyskysymykset herättävät voimakkaita poliittisia intohimoja. Vaikka ilmastonmuutoksen, luontokadon ja ympäristön pilaantumisen olemassaolosta ollaan suurelta osin samaa mieltä, tutkijoiden ja yhteiskunnallisten toimijoiden näkemykset eroavat sen osalta, millaisia toimia kestävyyskriisin hallinta edellyttää.[2] Tämä on ymmärrettävää, koska kestävyyskriisi ja sen potentiaaliset ratkaisut ovat yhteiskunnallisesti laaja-alaisia, syvällekäyviä, ristiriitaisia ja moniin toimijoihin vaikuttavia ja kriisiä koskeviin toimenpiteisiin liittyy epävarmuuksia.[3] Kriisin hallintakeinot myös vaikuttavat toimijoiden yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen asemaan eri tavoin, minkä vuoksi toimijat pyrkivät vaikuttamaan kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin ja lainsäädäntöön.[4] Yhteiskunnallisen keskustelun avoimuuden vuoksi on tärkeää ymmärtää, ketkä ovat osallisia näissä prosesseissa ja onnistuvat vaikuttamisyrityksissään. Tämä ei ole kuitenkaan

1 Kirjoitus on tehty osana Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta ”Mutkikkaiden oikeusjärjestelmien resilienssi kestävyysmurroksessa” (RELIEF, 358392). Kiitämme käsikirjoituksen arvioijia hyödyllisistä kommenteista.

2 Soininen ym. 2022.

3 Patterson – Paterson 2024; Patterson ym. 2025.

4 Pesch 2015.

yksinkertainen tehtävä, koska kestävyyskriisin hallintaan pyrkii vaikuttamaan suuri, monin eri tavoin toisiinsa kytkeytynyt toimijoiden joukko lukuisissa eri prosesseissa ja asiayhteyksissä.

Käsillä olevan tutkimuksen taustalla on metodinen havainto siitä, että verkostoanalyysin avulla voidaan kuvata ja ymmärtää, miten toimijoiden välinen vuorovaikutus synnyttää rakenteellisia asemia ja mahdollistaa vaikuttamisyrityksiä monimutkaisissa poliittisissa prosesseissa, joissa erilaiset arvopohjat, intressit ja argumentit kilpailevat keskenään. Tällöin kompleksisen ja jatkuvasti muuttuvan yhteiskunnan rakenteet ja ilmiöt hahmotetaan verkottuneena järjestelmänä, joka koostuu toimijoista, areenoista, tapahtumasarjoista, merkityksistä ja käsitystavoista.[5] Toimijat organisoivat toimintaansa tässä sosiaalisessa kontekstissa keskinäisessä vuorovaikutuksessa samalla myös muokaten verkostoa ja sen rajoja.[6] Politiikkatoimien ja lainsäädännön sisällöt muotoutuvat tällaisissa verkostoissa, jotka sekä rajoittavat että mahdollistavat eri toimijaryhmien vaikuttamispyrkimyksiä. Niissä määrittyvät myös hallintorakenteet ja politiikka-alut.[7] Verkostoanalyysi tekee näkyväksi, kuinka vaikuttamisyritykset realisoituvat ja päätökset muotoutuvat vuorovaikutteisesti esimerkiksi käytettyjen argumenttien kautta.[8]

Ympäristötavoitteista säätämisen seurauksena kestävyyskriisit ovat oikeudellistuneet.[9] Ilmiö näkyy myös lainvalmistelussa erityisesti perustuslaillisten ja oikeusvaltiollisten argumenttien käyttönä sidosryhmien kannanotoissa. Lainvalmisteluprosessi[10] onkin paitsi toimijoiden verkostoissa poliittisesti määräytyvää myös oikeuteen perustuva käytäntö, ja oikeusvaltiokehystys sitoo lainvalmisteluprosessin poliittisen ja oikeudellisen luonteen toisiinsa.[11] Siten Suomen valtiosääntöön rakentunut oikeusvaltiokäsitys rajaa ja mahdollistaa osaltaan poliittista diskurssia kestävyyskriisin toimenpiteisiin liittyen.

Tässä artikkelissa yhdistämme lainvalmisteluprosessin relationaalisen ja diskursiivisen toimija-analyysin toimijoiden käyttämien oikeusvaltioargumenttien analyysiin. Käytämme tutkimuksen kontekstina vuonna 2023 voimaan tulleen luonnonsuojelulain (9/2023) valmistelua. Luonnonsuojelulaki on Suomessa luontokadon hillinnän pääasiallinen oikeudellinen politiikkainstrumentti, minkä takia se on kiinnostava esimerkki kestävyyskriisin kontekstissa yleisemminkin. Keskitymme edelleen lain luontotyyppisääntelyyn sen valmisteluaikaisten ristiriitaisuuksien vuoksi.

Artikkelimme tarkastelee luonnonsuojelulakia uudenlaisesta näkökulmasta oikeustieteellisessä tutkimuksessa: esimerkiksi luonnonsuojeluoikeuden yleisesityksissä luonnonsuojelulain valmisteluprosessi ja toimijoiden osallistuminen siihen on jäänyt käytännössä huomiotta.[12] Myöskään toimijoiden käyttämiä argumentteja ei ole tutkittu luonnonsuojelulain valmistelukontekstissa.[13] Ympäristö- ja kestävyysoikeudessa on tutkittu oikeusvaltion osatekijöiden, esimerkiksi perusoikeuksien, yhteyttä kestävyysmurroksen ja ympäristökriisien oikeudelliseen

5 Lubell 2015, s. 43.
6 Mäkinen-Rostedt ym. 2025.
7 Esimerkkinä sosiaalisten verkostojen vaikutuksesta ilmastopolitiikassa ks. Tindall ym. 2020 ja Ylä-Anttila ym. 2018.
8 Kukkonen ym. 2017.
9 Soininen ym. 2021.
10 Tässä tutkimuksessa lainvalmisteluprosessi kattaa vaiheet työryhmätyöskentelystä lain vahvistamiseen eduskunnassa.
11 Tuori 2011, s. 208.
12 Esim. Similä 1997; Similä – Suvantola 2024.
13 Vrt. turvetuotannon osalta Airaksinen – Albrecht 2019. Airaksinen ja Albrecht keskittyvät kuitenkin analysoimaan pelkkää lausuntovaihetta. Toimijoiden näkemyksiä oikeusjärjestelmän kehittämisestä tietyn lainsäädäntöhankkeen ulkopuolella on käsitelty esimerkiksi argumentaatioanalyysin keinoin. Ks. Vuorela ym. 2015.

hallintaan, mutta tutkimuksessa ei ole keskitytty toimijoiden osallistumiseen ja argumentointiin.[14] Artikkelillamme on myös yhtymäkohtia viimeaikaiseen lainvalmistelun tutkimukseen, jossa on tarkasteltu oikeusvaltioperiaatetta lainvalmistelun vähimmäistasoa ohjaavana periaatteena ja sidosryhmien vaikuttamiseen liittyvää sääntelykaappausilmiötä.[15] Tutkimuksemme tarjoaa uuden näkökulman aiemmassa lainsäädäntötutkimuksessa tehtyyn lainvalmistelun oikeudellisen ja poliittisen käytännön ja argumentoinnin erotteluun.[16] Tutkimuksemme sijoittuu siten ympäristö- ja kestävyysoikeuden sekä lainsäädäntötutkimuksen aloille ja täydentää niillä käytävää oikeusvaltioperiaatetta ja intressiryhmien vaikuttamista koskevaa keskustelua.

Artikkelissa on kolme tutkimuskysymystä:

1. Millaiset toimijat osallistuivat ja vaikuttivat luonnonsuojelulain valmisteluprosessiin ja mitkä niistä saavuttivat keskeisen verkostoaseman?
2. Millaisilla oikeusvaltioargumenteilla toimijat vastustivat tai kannattivat luontotyyppisuojelua koskevien säännösten uudistamista ympäristön kannalta kunnianhimoisempaan suuntaan?
3. Miten luonnonsuojelulain valmisteluun liittyvän toimijaverkoston rakenteelliset asemat ja toimijoiden argumentit suhteutuivat eduskunnan hyväksymään lakiin?

Vastaamme tutkimuskysymyksiin verkostoanalyysin ja laadullisen sisällönanalyysin kautta. Tulkitsemme verkostoanalyysin avulla lainvalmisteluprosessin osallistumista, suhteita, keskeisyyksiä sekä ryhmittymistä eri oikeusvaltioargumenttien ja näkökulmien mukaan sekä laadimme näistä verkostolle tilastolliset tunnusluvut ja suhderakenteita kuvaavat graafit. Kvantitatiivisen verkostoanalyysin lisäksi tarkastelemme toimijoiden eri valmisteluvaiheissa käyttämien oikeusvaltioargumenttien sisältöä laadullisesti. Keskitymme työssä oikeusvaltioargumentteihin, jotka kumpuavat suurelta osin suoraan perustuslaista (PL, 731/1999) ja asettavat lainvalmistelulle oikeudelliset reunaehdot. Keskittyminen oikeusvaltioargumentteihin on perusteltua siksi, että ne ovat tyypillisesti oikeusjärjestelmän valtiosääntöisesti painavinta ainesta. Tutkimustieto argumenteista ja niiden käyttäjistä auttaa valottamaan kestävyyskriisin oikeusvaltiollisia ulottuvuuksia ja arvioimaan niihin nivoutuvia argumentteja kriittisesti.

Esittelemme artikkelin teoreettisen viitekehyksen eli verkostoanalyysin tulkintaa ohjaavan teoriakehikon ja laadullista sisällönanalyysia ohjaavan oikeusvaltioperiaatteen luvussa 2. Luvussa 3 kuvaamme luontotyyppisääntelyn vaiheet lainsäätämisprosessissa sekä tutkimuksen aineiston ja metodin. Analysoimme tulokset luvussa 4. Luku 5 tuo tulokset yhteen niitä reflektoiden.

14 Vrt. esim. Soininen ym. 2026; Soininen 2018; Kotzé 2013; Bosselmann 2013.
15 Hämäläinen – Salminen 2024; Vanto ym. 2025.
16 Dahlberg 2015; Backman 2025.

2. Teoreettinen viitekehys

2.1. Lainvalmisteluprosessi osallisuuden ja vallankäytön areenana

Sidosryhmien[17] osallistaminen lainvalmisteluun on tärkeä, perustuslailla suojattu osa lainvalmisteluprosessia ja demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän toimintaa.[18] Sen merkitys juontuu useista perustuslain turvaamista oikeuksista, erityisesti PL 2.2 §:n kansanvaltaisuudesta ja 14.4 §:n osallistumisoikeudesta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Osallistamisen merkitystä lainvalmistelussa on lisäksi perusteltu 22 §:n perusoikeuksien turvaamisvelvoitteella ja 21 §:n hyvän hallinnon takeilla. PL 6 §:n yhdenvertaisuusperiaate puolestaan edellyttää, että jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus osallistua päätöksentekoon yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.[19]

Osallistamisen aste voi vaihdella ministeriön tiedottamisesta säädösehdotusluonnosten yhteiseen valmisteluun. Useimmiten osallistaminen toteutetaan pyytämällä lausuntoja, mutta lainvalmistelussa käytetään myös keskustelutilaisuuksia ja lainvalmistelutyöryhmiä. Niissä sidosryhmät pääsevät kommentoimaan säädösehdotusta, saavat tietoa tulevasta lainsäädäntömuutoksesta sekä tuottavat tietoa lainvalmisteluprosessin ja vaikutusarviointien tueksi. Tälloin prosessiin osallistuvat sidosryhmät ovat lainvalmisteluprosessissa sisäpiirissä verrattuna sidosryhmiin, jotka pyrkivät vaikuttamaan median ja julkisuuden kautta.[20] Osallistaminen voi parantaa sääntelyn hyväksyttävyyttä, mikäli sidosryhmät kokevat aidosti päässeensä vaikuttamaan valmisteluun.[21] Osallistamisen tai osallistumisen asteen ja yhtäläisten vaikuttamismahdollisuuksien toteutuminen riippuu kuitenkin monista tekijöistä, kuten sosiaalisista suhteista ja asemasta, jonka kukin toimija saa tai ottaa osana lainvalmisteluprosessissa muodostuvaa toimijaverkostoa. Lainsäädäntöprosessissa verkostossa noussut valta voikin erota muodollisesta vallasta.

Sidosryhmien roolia lainvalmistelussa voidaan tulkita yleisen edun (public interest) ja yksityisen edun (private interest) teorioiden avulla.[22] Yleisen edun toteuttamisen sijaan usein eri intressiryhmien kilpailu ja vaikuttamisyritykset selittävät sääntelyn lopputulosta.[23] Yksityisen edun teorian mukaan sidosryhmät pyrkivät maksimoimaan omaa etuaan: esimerkiksi etujärjestöt edustamiensa jäsenten hyvinvointia. Lainvalmisteluprosessissa keskeisen aseman saavat ne, joilla on tietoa ja osaamista sekä hyvät resurssit ja verkostot vaikuttaa poliitikkoihin ja virkamiehiin. Silloin on vaarana, että pienten, järjestäytymättömien tai muuten heikkojen sidosryhmien ääni ei juurikaan kuulu.[24] Erot vaikuttamismahdollisuuksissa korostuvat tilanteessa,

17 Sidosryhmiä ovat esimerkiksi asiantuntijat, kuten tiedeyhteisön edustajat, taloudelliset, ympäristö- ja kansalaisjärjestöt, viranomaiset sekä yritykset ja kansalaiset. Suomessa lainvalmistelututkimus on keskittynyt organisaatioiden osallistumisen tutkimiseen, ja yksilötason tarkastelu on jäänyt vähäiseksi. Ks. tarkemmin esim. Alasuutari – Rantala 2025; Keinänen ym. 2024; Nieminen – Sarasoja 2023; Crow ym. 2019; Blom 2018; Keinänen – Wiberg 2012; Pakarinen 2011.

18 Keinänen ym. 2024; Pakarinen 2011.

19 Osallistamisen perusoikeudellisista puitteista, ks. Hämäläinen – Salminen 2024, s. 204–205; Dahlberg 2015, s. 325.

20 Crow ym. 2019.

21 Uhlmann – Konrath 2017.

22 Morgan – Yeung 2007; Baldwin ym. 2012.

23 Esim. Bernauer – Caduff 2004.

24 Vesa – Kantola 2016; Keinänen ym. 2024; Alasuutari – Rantala 2025.

jossa poliittiset päättäjät saavat merkittävän osan vaalirahoituksestaan vahvoilta toimijoilta. Pahimmillaan puhutaan sääntelykaappauksesta, jolloin sääntelyä ohjaa jonkin tietyn toimialan etu. Suomessa vahvimmiksi sidosryhmiksi lainvalmistelussa tunnistetaan talouden edustajat.[25] Viimeaikaisessa tutkimuksessa on havaittu, että elinkeinoalan vaikutusvalta lainvalmistelussa lisää sääntelykaappauksien riskiä.[26]

Verkostoasemat ja valta verkostossa ovat monen tekijän summa.[27] Verkostoasemat edellyttävät toimijoilta sosiaalisten suhteiden hallintaa ja kykyä ymmärtää sekä seurata informaation kulkua. Kyvykkyyserot vaikuttavat informaation kulkuun sosiaalisissa verkostoissa, synnyttävät erilaisia verkostoasemia ja siten epäsymmetrisiä valtasuhteita, mikä luo toimijoille mahdollisuuden kontrolloida muiden sidosryhmien käyttäytymistä.[28] Valtaa voi saada myös merkityksien kautta erilaisissa diskursiivisissa suhteissa, joissa toimijat esimerkiksi tukevat tiettyjä väitteitä ja kannanottoja erilaisiin intresseihin pohjautuen.[29] Valta ilmenee silloin kyvyssä määritellä ongelmaa ja rakentaa koalitioita. Sidosryhmien tulee arvioida, mikä kannanotto ja missä vaiheessa prosessia on vaikuttavaa sääntelyn kehittämisen kannalta.

Politiikkaprosessien dynamiikkaa ja kehitystä ympäristöpolitiikan kaltaisissa kompleksisissa ja kiistanalaisissa aiheissa on tutkittu sekä politiikkaverkostoteorioiden että ns. advocacy coalition -teorian kautta.[30] Siinä missä ensiksi mainitut ovat luonteeltaan vaihtuvia ja intressipohjaisia, jälkimmäisen lähtökohtana on huomio siitä, että politiikkatoimijat muodostavat koalitioita tiettyjen arvojen, poliittisten ydinuskomusten sekä tavoitteiden pohjalta kannanottojen ympärille ja tätä kautta kilpailevat vaikutusvallasta lainsäädännön ja politiikkatoimenpiteiden muotoilussa.[31] Koalitioiden syntymekanismien taustalla vaikuttaa erilaisia kognitiivisia mekanismeja, kuten ”vinoutunut” assimilaatio. Kyse on taipumuksesta tulkita uutta näyttöä tai tietoa tavalla, joka tukee aiempaa uskomusta tai toivottua johtopäätöstä, mikä puolestaan voi synnyttää pysyviä uskomusjärjestelmiä ja lukittuneita näkökulmia.[32] Koalitiot koostuvat esimerkiksi julkisesta hallinnosta, kansalaisjärjestöistä ja yrityksistä, jotka pyrkivät koordinoimaan toimintaansa ja vaikuttamaan valmisteltavan lain sisältöön.[33] Kestävyystieteessä samasta ilmiöstä on puhuttu ajatuskollektiivien käsitteistöllä.[34] Tällöin riittävään tietoon perustuvan eli rationaalisen lainvalmistelun ja osallisuusnäkökulman taustalla vaikuttavat tosiasiallisen vallankäytön areenat ja välineet. Verkostoanalyysissä pyritään näiden “puhtaiden” sosiaalisten suhderakenteiden lisäksi ymmärtämään sidosryhmien eli toimijoiden vuorovaikutusverkoston seurauksena syntyviä keskinäisriippuvuuksia ja niille perustuvia rakenteellisia verkostoasemia ja vaikutuksia poliittisiin ja hallinnollisiin kysymyksiin.[35]

25 Vesa – Kantola 2016.
26 Vanto ym. 2025, s. 28. Ks. myös Paukku ja Markus (2021) sääntelykaappauksen riskitekijöistä.
27 Vallasta ja sen märittelystä verkostoissa, ks. esim. Heinmiller 2025, s. 86.
28 Knoke 1990, s. 3; Satoh ym. 2026, s.15.
29 Diskursiivisissa suhteissa muodostuvista vallan muodoista, ks. esim. Teun A. Van Dijk 1989.
30 Politiikkaverkostoista ks. esim. Kenis – Schneider 1991 ja Advocacy coalition -mallista Sabatier 1993.
31 Jenkins-Smith ym. 2025.
32 ”Vinoutunut“ assimilaatio on vapaasti suomennettu englanninkielisestä käsitteestä *biased assimilation.* Ks. Lord ym. 1979; ilmiötä käsittelee myös esim. Jenkins-Smith ym. 2025.
33 Payán ym. 2017.
34 Soininen ym. 2022.
35 Verkostolähestymistapaan kannustaneista yhteiskunnallisista makrotason muutoksista esim. Kenis – Schneider 1991, s. 34–36.

Erilaiset peruslähtökohdat, resurssit, kyvykkyydet ja polkuriippuvuudet määrittävät osaltaan, miten toimijat lähestyvät lainvalmisteluprosessia. Peruslähtökohdat, kuten se kuka ylipäätään pääsee osallistumaan ja missä vaiheessa prosessia, vaikuttavat suoraan toimijoiden verkostoasemiin ja voimasuhteisiin (sekä rakenteellisiin että relationaalisiin) sekä siihen, millaisia oikeudellisia argumentteja ne käyttävät.

2.2. Oikeusvaltion osatekijät vaikuttamisen perusteina

Lainvalmisteluun osallistuvien toimijoiden verkostoasemien ohella on tärkeää tietää, millaisilla argumenteilla valmisteluun osallistutaan. Argumenttien mahdollinen kirjo on laaja vaihdellen oikeudellisista tieteellisiin ja moraalisiin argumentteihin. Oikeudellisesta näkökulmasta erityisen kiinnostavia ovat vahvasti valtiosääntöoikeudelliset ja näiden sisällä oikeusvaltiolliset argumentit, koska ne nojautuvat monin tavoin oikeusjärjestelmän kovaan ytimeen. Tätä kautta on perusteltua esittää hypoteesi, että juuri oikeusvaltioargumenttien käytöllä on suuri diskursiivinen vaikutus toimijan verkostoasemaan ja sääntelyn lopputulokseen.

Lainsäädäntötutkimuksessa oikeusvaltioperiaatetta on tarkasteltu erityisesti lainvalmistelijaa ohjaavana periaatteena, joka konkretisoituu useissa perustuslain säännöksissä.[36] Oikeusvaltioon viitataan PL 2 §:n otsikossa, ja säännöksessä listataan kansanvaltainen hallintomuoto, yksilön osallistumis- ja vaikuttamisoikeudet ja julkisen vallankäytön lakiperustaisuus. Hallituksen esityksessä oikeusvaltioperiaatteen kiteytyminä pidettiin julkisen vallan lakiperustaisuutta norminannossa, lainkäytössä ja hallintopäätöksiä tehdessä. Vallan väärinkäyttöä varten perustuslain 2 luku sisältää listan perusoikeuksista, ”jotka täsmentävät [2 §:n] 3 momentin julkisen vallan käyttämiselle asettamia vaatimuksia”.[37] Oikeuskirjallisuudessa oikeusvaltiosääntely on liitetty 2.3 §:n ohella 2 luvun perusoikeussäännöksiin, erityisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan säännökseen (PL 21 §), sekä lainsäädäntövallan delegoimiseen (PL 80 §), virkamiehen vastuuseen (PL 118 §), valtiohallinnon organisointiperiaatteisiin (PL 119 §) ja hallintotehtävän antamiseen muulle kuin viranomaiselle (PL 124 §).[38] Tämä tarkoittaa, että oikeusvaltiollisten vasta-argumenttien ilmaantuminen voi olla lainsäädäntöesitykselle pahimmillaan rampauttavaa tai vaatii vähintäänkin huolellisen oikeudellisen punninnan. Toisaalta oikeusvaltiolliset argumentit voivat myös merkittävästi myötävaikuttaa lainsäädäntöesityksen hyväksyttävyyden rakentumiseen.

Oikeusvaltion käsite on monitahoinen ja -tulkintainen,[39] ja käsitteelle annettu sisältö riippuu sen historiallis-ideologis-institutionaalisesta kontekstista.[40] Usein käsite kuitenkin hahmotetaan kirjallisuudessa muodollisen, menettelyllisen ja aineellisen oikeusvaltiokäsityksen kautta.[41] Muodollisessa oikeusvaltiokäsityksessä valtiollinen toimivalta on jaettu lainsäädän-

36 Hämäläinen – Salminen 2024; Dahlberg 2015; Backman 2023.
37 HE 1/1998 vp, s. 74.
38 Saraviita 2016, s. 69–70, 882, 958–959.
39 Esim. Tamanaha 2004, s. 3–4; Tasioulas 2018, s. 1; Waldron 2023, s. 2–3.
40 Lautenbach 2013, s. 18; Humphreys 2010, s. 43.
41 Waldron 2011; Soininen ym. 2026. Venetsian komission oikeusvaltioraportti taas määrittelee käsitteen hallinnon lakisidonnaisuuden, lakien taannehtivuuden kiellon ja tuomioistuinten lakien toimeenpanoon liittyvän roolin kautta. Vuonna 2025 päivitetyn oikeusvaltion tarkistuslistan mukaan periaate koostuu kahdeksasta osatekijästä: laillisuudesta, oikeusvarmuudesta, vallan väärinkäytön ehkäisemisestä, yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä, oikeudesta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi sekä vallan institutionaalisesta tasapainosta ja perustuslainmukaisuuden valvonnasta. Venetsian komissio 2011, s. 9; Venetsian komissio 2025, s. 7–56.

tö-, toimeenpano- ja tuomiovallan kesken, jotta millekään yksittäiselle instituutiolle ei keskity liikaa yhteiskunnallista valtaa.[42] Käsitykseen liittyy myös lainsäätämisen, lainsäädännön toimeenpanon ja tuomitsemisen vahva lakiperustaisuus ja lainmukaisuus. Esimerkiksi lainsäätäjän osalta keskeistä on, että se toimii toimivaltuuksiensa puitteissa ja että lainsäätämisprosessissa syntynyt normi on selkeä, jotta se voi ohjata toimijoiden käyttäytymistä.[43] Muodollisen ulottuvuuden analysointiin on laadittu kriteeristöjä lakien pätevyydelle.[44] Esimerkiksi *Lon Fullerin* kahdeksan kriteeriä ovat sääntöjen yleisyyden vaatimus, sääntöjen julkaisemisvaatimus, taannehtivan lainsäädännön kielto, lakien selkeysvaatimus, lainsäädännön sisäisten ristiriitojen välttäminen, mahdottoman lainsäädännön välttämisvaatimus, liian usein tapahtuvien lakimuutosten välttäminen sekä viranomaistoiminnan ja säädösten yhdenmukaisuus.[45] Lain sisältöä ei pyritä arvioimaan sen hyvyyden tai huonouden näkökulmasta, sillä tällainen normatiivinen kannanotto edellyttäisi kokonaisvaltaisen yhteiskuntafilosofian luomista ”hyvästä” lainsäädännöstä.[46]

Prosessuaalisessa oikeusvaltiokäsityksessä keskitytään lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan käyttöä koskeviin menettelyperiaatteisiin.[47] Myös tähän oikeusvaltiokäsitykseen liittyen on valmisteltu listoja koskien esimerkiksi tuomioistuinprosessia ja sen toteuttamista kuulemis- ja osallistumismenettelyjä kunnioittaen. Erityisesti huomiota on kiinnitetty rikosoikeudellisiin prosesseihin.[48]

Aineellinen oikeusvaltiokäsitys on käsityksistä laajin ja sisältää oikeusvaltion muodollisprosessuaalisten piirteiden lisäksi ajatuksen ne ylittävistä aineellisista vaatimuksista ”hyvälle” oikeusjärjestelmälle.[49] Monesti tällaiset määreet yhdistetään oikeuksiin. Esimerkiksi *Ronald Dworkin* puhuu lakikirjaoikeusvaltiokäsityksen lisäksi oikeuksiin perustuvasta oikeusvaltiokäsityksestä, jossa oletetaan, että kansalaisilla on moraalisia oikeuksia ja velvollisuuksia toisiaan kohtaan ja poliittisia oikeuksia valtiota kohtaan. Moraaliset ja poliittiset oikeudet ja velvollisuudet on tunnustettava positiivisessa oikeudessa, jolloin yksittäiset kansalaiset voivat vaatia niiden täytäntöönpanoa esimerkiksi tuomioistuimissa.[50] Aineellisen oikeusvaltiokäsityksen määritteleminen perus- ja ihmisoikeuksien kautta on varsin yleistä,[51] mutta ”paksuimmissa” (*thickest*) muodoissa käsitykseen saatetaan lisätä esimerkiksi demokratian ja sosiaalisten hyvinvointioikeuksien vaatimuksia.[52]

Ympäristöoikeudellisessa tutkimuksessa aineelliseen oikeusvaltiokäsitykseen on liitetty ympäristön tilaan liittyviä oikeuksia, kuten PL 20 §:n mukainen ympäristöperusoikeus. Tällöin tavoitteena on oikeusvaltiokäsityksen laajentaminen ihmisistä muuhun luontoon ja ympäristön oikeudellisen aseman laajempi huomiointi.[53] Lyhyellä tähtäimellä tällainen käsitys voisi näkyä muiden kuin ympäristöä koskevien perusoikeuksien kuten omaisuudensuojan ja elin-

42 Dicey 1897, s. 179–180.
43 Craig 1997, s. 467.
44 Muodollinen käsitys keskittyy usein lakeihin. Tamanaha 2004, s. 96–97; Raz 1979, s. 214.
45 Fuller 1964, s. 39–93. Vrt. Tasioulas 2018, s. 5–6; Raz 1979, s. 214–218.
46 Raz 1979, s. 211; Craig 1997, s. 467.
47 Tältä osin prosessuaalinen ja muodollinen oikeusvaltiokäsitys lähestyvät toisiaan. Tuori 2011, s. 223.
48 Waldron 2011, s. 6–7.
49 Craig 1997, s. 467; Tamanaha 2004, s. 102.
50 Dworkin 1978, s. 262; Venetsian komissio 2011, s. 9–10.
51 Keskustelijat eivät kuitenkaan ole samanmielisiä siitä, mitä nämä oikeudet olisivat ja mikä niiden sisältö olisi. Tamahana 2004, s. 103–104.
52 Tamanaha 2004, s. 104–113.
53 Bugge 2013, s. 7; Bosselmann 2013, s. 81, 83–84; Kotzé 2013, s. 135–136.

keinovapauden rajoittamisena,[54] mutta ympäristöllisaineellinen oikeusvaltiokäsitys auttaisi priorisoimaan ympäristön tilasta huolehtimisen rinnastamalla sen perusoikeuksiin, etiikkaan ja yleismaailmallisiin moraalisiin arvoihin.[55] Perusoikeuksiin kytkeytyvä aineellinen oikeusvaltiokäsitys ei kuitenkaan yleensä suhteuta ympäristön tilaa parantavia ja siihen vahingollisesti vaikuttavia perusoikeuksia toisiinsa.[56]

Verkostoasemat ja oikeudelliset argumentit realisoituvat vuorovaikutuksessa erilaisilla vaikuttamisen areenoilla, kuten työryhmissä, kuulemistilaisuuksissa, lausuntokierroksella, lobbauksen tukena ja julkisessa keskustelussa. Lopullinen laki saa sisältönsä näiden vaiheiden, argumentaation ja vuorovaikutusten myötä. Prosessi ei kuitenkaan lopu lain säätämiseen vaan kattaa myös lain täytäntöönpanon eli lain tulkinnan, soveltamisen ja jälkiarvioinnin. Havainnollistamme kuviossa 1 tällaista lainvalmisteluprosessia. Kuvion 1 mukaisesti analysoimme luvussa 4, ketkä vaikuttivat luonnonsuojelulain valmisteluun, kuinka toimijat verkottuivat toisiinsa ja millaisia vaikutuskoalitioita ne muodostivat. Lisäksi analysoimme tarkemmin, miten ja kenen toimesta muodollisia, menettelyllisiä ja aineellisia oikeusvaltioargumentteja käytettiin luonnonsuojelulain valmistelussa. Nämä oikeusvaltion osatekijät antavat vaikuttamiskoalitioille mahdollisuuden lainvalmistelua koskevaan vaikuttamiseen niin yleisen kuin yksityisen edun nimissä.

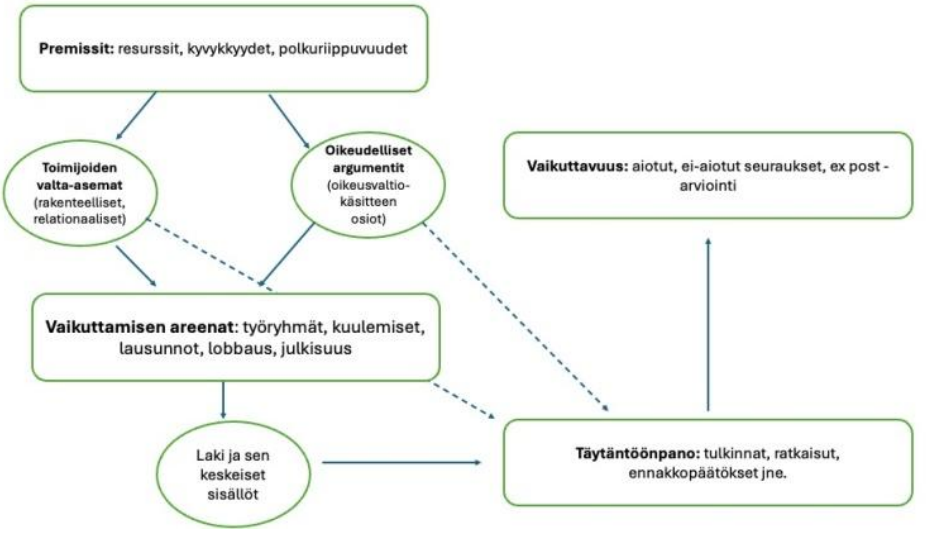

Kuvio 1. Lainvalmistelun vaikuttamis- ja argumentaatioprosessi.

3. Tutkimusasetelma

3.1. Konteksti: luontotyyppisääntely luonnonsuojelulain uudistusprosessissa

Luontokadon hillintä toteutuu nykyisin pitkälti tiettyjen alueiden, luontotyyppien ja lajien suojelun välityksellä. Näistä luontotyyppien suoja on erityisen tärkeä kokonaisuus, koska sen avulla voidaan turvata kasvi- ja eläinlajien erityisen tärkeitä elinympäristöjä kaikkialla, missä luontotyyppejä esiintyy. Vanhan luonnonsuojelulain (1096/1996) 4 luvussa listattiin suojellut luontotyypit, joiden ominaispiirteiden säilymisen vaarantaminen oli kielletty. Kielto tuli voimaan, kun viranomainen oli määritellyt suojeltuun luontotyyppiin kuuluvan alueen rajat ja päätös oli annettu tiedoksi. Kiellosta voitiin poiketa yksittäistapauksissa (vanha luonnonsuojelulaki, 29–31 §). Lain arvioinneissa luontotyyppisuojelusääntelyä pidettiin biodiversiteetin turvaamisen kannalta puutteellisena.[57]

Nykyisin voimassa olevan luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelusääntelyä ehdotettiin jo valmistelun työryhmävaiheessa kehitettäväksi lisäämällä lakiin velvoite luontotyyppien huomioonottamisesta ja säätämällä muutamaa luontotyyppiä koskeva heikentämiskielto olemassa olleen rajauspäätösmenettelyn lisäksi. Lausuntoversio sisälsi samantyyppiset säännökset. Siinä rajauspäätösmenettelyn kohteena olevien suojeltujen luontotyyppien määrää ehdotettiin kasvatettavaksi.[58] Eräiden luontotyyppien, kuten serpentiinikallioiden, osalta ehdotettiin suoraan lakiin perustuvaa heikentämiskieltoa.[59] Lisäksi ehdotettiin säädöstä uhanalaisten luontotyyppien huomioonottamisvelvoitteesta muiden lakien mukaisissa menettelyissä.[60] Lopullisen hallituksen esityksen säännöksiin ja perusteluihin tehtiin tarkennuksia lausuntopalautteen perusteella,[61] mutta keskeiset sääntelyratkaisut pysyivät lausuntoversion kaltaisina.

Eduskunnassa hallituksen esitystä käsiteltiin ympäristövaliokunnassa (mietintövaliokunta), joka pyysi asiasta lausunnot hallinto-, laki-, maa- ja metsätalous-, perustuslaki- ja talousvaliokunnilta. Erityisesti maa- ja metsätalousvaliokunta kritisoi luontotyyppisuojeluun esitettyjä muutoksia ja ehdotti vain rajauspäätösmenettelyn sisällyttämistä lakiin.[62] Ympäristövaliokunnan mietinnössä esitettiin uhanalaisia luontotyyppejä ja huomioonottamista koskevien säännösten poistamista mahdollisten välillisten vaikutusten vuoksi.[63] Tiukasti suojellun luontotyypin heikentämiskiellon osalta valiokunta rinnasti ehdotetun säännöksen metsälain ja vesilain tiettyjen luontotyyppien suojelua koskeviin säännöksiin. Koska kyseiset luontotyypit olivat pinta-alaltaan vähäisiä ja varsin hyvin kartoitettuja sekä harvinaisia ja uhanalaisia, heikentämiskiellon sisällyttämistä lakiin pidettiin perusteltuna. Rajauspäätösmenettelyä koskevaan säännökseen tehtiin vain teknisiä muutoksia.[64] Eduskunta vahvisti lain näiden muutosten mukai-

54 Bugge 2013, s. 8.
55 Kotzé 2013, s. 136.
56 Soininen ym. 2026, s. 1–2.
57 Jantunen ym. 2020, s. 83–90.
58 Luonnos hallituksen esityksestä, perustelutekstit, s. 1, 52, 170–172.
59 Ibid, s. 1, 52, 172–173.
60 Ibid, s. 1, 52, 168–170. Analysoimme säännösehdotusta luvussa 4.3.
61 HE 76/2022 vp, s. 123–124; säännösmuotoilut ja perustelut, s. 197–207, 347–348.
62 MmVL 30/2022 vp, s. 3, 6–7.
63 YmVM 17/2022 vp, s. 15.
64 Ibid, s. 17–18.

sena. Käsillä olevan tutkimuksen näkökulmasta on olennaista, että luontotyyppien oikeudellinen suoja heikkeni eduskuntakäsittelyn seurauksena merkittävästi alkuperäisestä ehdotuksesta.

3.2. Aineisto ja metodi

Kuvaamme lainvalmisteluprosessin toimijarakennetta verkostoanalyysin avulla. Tutkimuksessa toimijoita tarkastellaan organisaatiotasolla, mikä heijastaa oikeuden instituutionaalista luonnetta. Tällöin oikeusjärjestelmän nähdään rakentuvan ja toimivan organisaatioiden kautta. Keskittyminen organisaatiotasolle on perusteltua myös siksi, että lainvalmisteluprosessissa yksittäiset henkilöt voivat edustaa ennemmin organisaationsa näkökulmia kuin itseään.[65] Lisäksi organisaatiotason tarkastelu mahdollistaa yhteiskunnallisten rakenteiden ja niihin kytkeytyvien ryhmittymien tutkimisen. Organisaatioihin tarkentuvalla tarkastelulla on kuitenkin rajoitteensa: se voi jättää varjoonsa yksilöiden ja epävirallisten verkostojen merkityksen. Samasta syystä myös sosiaalisen suhderakenteen analyysissa usein käytetyt välittäjäroolien tarkastelut jäävät vähemmälle huomiolle. Tutkimuksemme tarkoituksena ei ole kuitenkaan hahmottaa yhteiskunnallista vallankäyttöä kokonaisuudessaan vaan tarkastella tiettyjen organisaatioiden suhdetta toisiinsa yhdessä keskeisessä lainsäädäntöprosessissa. Verkostoanalyysissä organisaatiotason tulkinta helpottaa silloin myös vertailua eri tapausten välillä.

Organisaatioperusteinen ja lainvalmistelun muodollisiin areenoihin perustuva analyysi määrittelee jo itsessään verkoston rajat, sillä lainvalmisteluprosessiin on osallistunut rajattu määrä organisaatioita. Kun tarkastelutaso on organisaatioissa, prosessissa itseään edustaneet yksityishenkilöt jäävät verkostokuvauksen ulkopuolelle. Tämä tarkoittaa myös sitä, että yksittäisten henkilöiden näkökulman painottumista on pyritty tasapainottamaan yhdistämällä lausunnot silloin, kun yksittäinen henkilö on allekirjoittanut saman lausunnon usean eri organisaation puolesta. Omana luokkanaan verkostokuvauksessa on käsitelty myös tieteenharjoittajat, jotka ovat antaneet asiantuntijalausunnon tai osallistuneet prosessiin ammattinsa puolesta. Verkostokuvauksessa nämä henkilöt on yhdistetty toimijoiksi yliopisto-organisaatioittain. Verkostoaineisto koostuu siten lainvalmisteluprosessin 14 vaiheessa mukana olleista 192 organisaatiosta, joita yksittäiset henkilöt ovat edustaneet. Prosessin vaiheet eli tapahtumat ovat: 1) ohjaustyöryhmä; 2) työryhmä 1 alatyöryhmineen; 3) kuntien tehtävät -alatyöryhmä; 4) tietojärjestelmän sääntelytarpeet -alatyöryhmä; 5) metsästys-alatyöryhmä; ja 6) työryhmä 2 sekä 7) työryhmä 3. Näitä seurasivat 8) lausuntokierros ja valiokuntakäsittely 9) ympäristövaliokunnassa; 10) hallintovaliokunnassa; 11) talousvaliokunnassa; 12) lakivaliokunnassa; 13) perustuslakivaliokunnassa; sekä 14) maa- ja metsätalousvaliokunnassa. Näin ollen verkosto rakentuu kahden muuttujan varaan, ja toimijan osallistuminen tapahtumaan luo muuttujien välille verkostossa yhteyden. Toimijaverkoston lisäksi tarkastelemme argumentaatioverkostoa, jonka aineisto koostuu lainvalmisteluprosessiin osallistuneista toimijoista ja niiden käyttämistä oikeusvaltioargumenteista. Kahden muuttujan verkostoon syntyy yhteys, kun toimija käyttää yhtä tutkituista oikeusvaltioargumenteista. Toimija voi linkittyä useaan muuttujaan.

65 Esimerkiksi viranomaisten lausunnot ovat niiden virallisia kannanottoja, joiden allekirjoittajat määräytyvät kunkin viranomaisen työjärjestyksen mukaan.

Tutkittujen kaksiulotteisten verkostojen (NxK) suhteet on koodattu dikotomisina, jolloin yhteys joko on tai sitä ei ole (toimija esimerkiksi on tai ei ole edustettuna työryhmässä x). Tutkimuksessa kaksiulotteiset verkostot muunnetaan tämän jälkeen yksiulotteisiksi verkostoiksi (NxN), jolloin voidaan analysoida toimija-toimija -verkostoja. Matriisimuunnoksen tuloksena organisaatioiden yhteyden vahvuus määrittyy sen mukaan, kuinka usein ne ovat kohdanneet tapahtumissa tai käyttäneet samaa argumenttia.[66]

Kaksi- ja yksiulotteisille verkostoille voidaan laskea verkostoasemaa kuvaavia tunnuslukuja (kuten tiheys ja keskeisyys), joiden avulla syvennämme ymmärrystä verkostojen rakenteesta. Verkoston kerroksellisuus, toimijoiden astekeskeisyys, ryhmittyminen verkosto-ominaisuuksien perusteella ja verkostoasemien suhteuttaminen toisiinsa auttavat tulkitsemaan vaikutusvaltaa verkostossa. Verkostoanalyysiä ohjaa usein tulkinta, että keskeisillä toimijoilla on vaikutusvaltaa verkostoissaan jaettuihin resursseihin ja muihin toimijoihin.[67] Aikaisemmissa tutkimuksissa on esimerkiksi osoitettu, että verkostositeet ja institutionaaliset roolit ennustavat vaikutusvaltasuhteita paremmin kuin edunvalvontataktiikat.[68] Tarkastelemme, pitääkö tämä paikkansa tässä verkostossa ja onko sillä vaikutusta lainvalmisteluprosessin lopputulemaan.

Sosiaalisissa verkostokartoissa toimijoita kuvataan usein ominaisuuksien eli attribuuttien avulla, jotta verkostoa voidaan analysoida nyansoidummin ja tarkastella, millaisia verkoston toimijat ovat, miten ne jakavat yhteyksiä tai muodostavat ryhmiä, blokkeja tai koalitioita ja millaisia asemia verkostossa muodostuu.[69] Verkoston dynamiikkaa tarkastellaan toimijoiden ominaisuuksien eli attribuuttien valossa. Käytämme laskettua astekeskeisyyttä, toimialasektorijaottelua sekä toimijoiden luontotyyppisuojelukokonaisuutta koskevia näkemyksiä verkostoanalyysin attribuutteina. Organisaatioille määriteltiin aineistolähtöisesti 13 toimialasektoria, joihin ne luokiteltiin toimintansa ja tarkoitusperiensä perusteella. Lisäksi toimijat luokiteltiin näkökulmansa mukaan joko ehdotusten kannattamiseen, vastustamiseen tai neutraaliin suhtautumiseen.

Attribuuttien ja argumenttien käyttötapojen avulla toimijoista muodostuvia blokkeja on voitu tarkastella sekä hahmottaa niitä suhteessa toisiinsa. Siten toimijoiden ryhmittymisen tutkiminen näkökulmittain eri argumenttien ympärille ja näiden blokkien ominaisuuksien vertailu auttaa syventämään ymmärrystä verkostossa muodostuvasta vaikutusvallasta.[70]

Tunnusluvut ja kuvaajat on laskettu sekä tuotettu UCINET-ohjelmalla. Tuotetut graafit eli niin kutsutut verkostokartat kuvaavat sosiaalisia rakenteita pisteiden (noodit) ja viivojen (linkit) avulla. Koostetuissa verkostokartoissa pisteet kuvaavat lainvalmisteluprosessiin osallistuneita organisaatioita, lainvalmistelun vaiheita tai käytettyjä argumentteja, kun taas viivat kuvaavat osallistumista eri vaiheisiin tai argumenttien käyttöä.

Lisäksi analysoimme käytettyjä oikeusvaltioargumentteja laadullisesti. Tutkimuksen laadullinen aineisto koostuu luonnonsuojelulain uudistustyön aikana kertyneestä julkisesta lainvalmisteluaineistosta eli annetuista kirjallisista lausunnoista, asiantuntijakuulemisen asiakirjoista

66 Verkostoanalyysistä ja aineistotyypeistä ks. Johanson ym. 1995.
67 Prell 2012.
68 Wagner ym. 2023.
69 Robins ym. 2001, s. 161–162.
70 Kahler 2009, s. 5.

sekä valiokunta-asiakirjoista.[71] Aineisto kerättiin lainsäädäntöhankkeen verkkosivuilta, lausuntopalvelu.fi-verkkosivuilta ja eduskuntakäsittelyä koskevilta verkkosivuilta.[72] Dokumenttien pituus vaihteli muutamasta virkkeestä lähes sataan sivuun ollen pääosin noin kymmenen sivua.

Argumenttien laadullinen tarkastelu tehtiin NVivo-ohjelman avulla. Aineisto koodattiin luontotyyppisääntelyä kommentoineiden toimijoiden näkökulmien perusteella ehdotusten kannattamiseen, neutraaliin suhtautumiseen, joka sisälsi sekä ehdotusten kommentoimattomuuden että niihin liittyvien neutraalien huomioiden tekemisen, ja vastustamiseen. Lisäksi erottelimme toimijat, jotka eivät osallistuneet valmisteluprosessin vaiheeseen tai osallistuivat pelkästään työryhmätyöskentelyyn. Luokat muodostettiin aineiston läpikäynnin perusteella, ja rajatapauksissa lausunto koodattiin siihen kategoriaan, johon se kokonaisuutena ja kirjoitustyylinsä puolesta parhaiten sopi. Koodaamisesta vastasi yksi oikeustieteen tutkija.

Oikeusvaltioargumentteja tarkasteltiin luvussa 2.2. läpikäydyn oikeusvaltiokirjallisuuden ja siitä laaditun ja koodauksen aikana täydennetyn koodauskehikon avulla (liite I). Koska suomalainen oikeusvaltioperiaate pitää sisällään muodollisia, menettelyllisiä ja aineellisia näkökohtia, analysoimme argumentteja kaikista näistä näkökohdista. Aineellisen ulottuvuuden analyysi perustui perustuslakiin kirjattuihin perusoikeuksiin. Muodollista ulottuvuutta analysoitiin perustuslain lainsäädäntövallan käyttöä koskevien säännösten pohjalta, ja analyysikehikkoa täydennettiin Fullerin lakien pätevyyteen liittyvillä kriteereillä. Vaikka Fullerin oikeusvaltiokäsitystä on kritisoitu esimerkiksi sen lakikeskeisyydestä,[73] siinä mainitut osatekijät tunnistetaan myös muissa muodollisen oikeusvaltioulottuvuuden kuvauksissa.[74] Niiden hyödyntäminen mahdollistaa tämän ulottuvuuden syvällisemmän analyysin. Menettelyllistä oikeusvaltioulottuvuutta käsiteltiin tuomioistuinprosesseihin liittyvien huomioiden ja lainvalmisteluprosessin toteuttamisen, esimerkiksi vaikutustenarviointia koskevien näkökohtien, kautta. Analyysi oli kokonaisuudessaan teorialähtöistä ja rakentui muodolliseen, aineelliseen ja menettelylliseen oikeusvaltiokäsitteeseen perustuvan teoreettisen viitekehyksen käytölle.[75] Aineisto käytiin läpi useampaan kertaan laadullisen sisällönanalyysin pohjaksi.[76]

4. Tulokset ja analyysi

4.1. Toimijuus luonnonsuojelulain valmistelussa

Verkostoanalyysin ensimmäisessä vaiheessa tarkastelimme luonnonsuojelulain valmisteluprosessissa muodostuvan sosiaalisen verkoston rakennetta, toimijoita ja ominaisuuksia erot-

71 Aineistoon ei sisällytetty kansalaiskyselyn ja sidosryhmätilaisuuksien tai työryhmävaiheen materiaalia, koska toimijoita ei voi yhdistää esitettyihin mielipiteisiin saatavissa olevien yhteenvetojen perusteella.

72 Luonnonsuojelulainsäädännön uudistaminen, YM012:00/2020, https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM012:00/2020; Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi luonnonsuojelulaiksi ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, VN/12128/2019, https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=bdb5d206-830a-48b5-8e12-07715971dc44; Asian käsittelytiedot HE 76/2022 vp, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_76+2022_asiantuntijalausunnot.aspx.

73 Tuori 2011, s. 223.

74 Lautenbach 2013, s. 40.

75 Eskola 2018, s. 212–216; Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 110–111, 127–128.

76 Sisällönanalyysissä tuotetaan tekstiaineiston perusteella sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 117.

telematta sitä, kommentoivatko osallistujat luontotyyppisuojelua koskevia säännöksiä vai eivät. Tämä relaatioihin perustuva osuus verkostokuvauksesta esittää, mitkä organisaatiot ovat olleet osallisia prosessissa, mihin ja kuinka moneen tapahtumaan ne ovat osallistuneet, millaisia ominaisuuksia niillä on ja miten ne ryhmittyvät (kuvio 2).

Luonnonsuojelulain valmisteluun osallistuneiden toimijoiden muodostaman kahden muuttujan kokonaisuus on yhtenäinen, eli se ei pirstaloidu erillisiin verkostoihin. Verkostojen tai blokkien tiheyttä mitataan numerolla nollasta yhteen.[77] Se on suhdeluku, joka lasketaan jakamalla ilmenevien suhteiden määrä verkoston kaikkien mahdollisten suhteiden määrällä ja kuvaa toimijoiden keskinäistä yhtenäisyyttä ja vuorovaikutuksen määrää.[78] Verkoston tiheys on matala (0,15), eivätkä toimijat siten muodostaneet tiivistä ja vahvan vuorovaikutuksen verkostoa tai olleet tasavertaisesti vuorovaikutuksessa. Yksi- ja kaksiulotteisen verkoston toimijoiden keskeisyyseroja eli tässä tutkimuksessa astekeskeisyyttä tarkastellessa on kuitenkin tunnistettavissa, että prosessissa on vaikuttanut 35 keskeisimmän organisaation ydinjoukko (kuvio 3).[79] Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että tilanteissa, joissa verkoston vuorovaikutus on keskittynyt tiettyjen toimijoiden ympärille, syntyy helpommin epäsymmetrisiä valtaasetelmia.[80] Verkostotiheyden sekä toimijoille laskettujen keskeisyysasteiden avulla saadaan siis alustavaa tietoa verkoston rakenteesta ja valtasuhteista.[81]

Luonnonsuojelulain valmisteluverkostossa keskeisin toimija on yllätyksettömästi esityksen valmistelusta vastannut ympäristöministeriö, mikä osoittaa sen olleen aktiivisimmin osallisena lainvalmistelun eri vaiheissa. Seuraavaksi keskeisimmät ovat Suomen luonnonsuojeluliitto ry (SLL) sekä Suomen Kuntaliitto ry (kuvio 2, kohta 3).

Verkoston organisaatioille aineistolähtöisesti määritetyistä toimialasektoreista (kuvio 2, kohta 1) keskeisimmät toimialat puolestaan ovat valtioneuvosto ja ministeriöt sekä aluehallinto ja virkamiehet. Toimialasektoreista määrällisesti suurin alaryhmä koostui erilaisista ympäristö- ja kestävyystoimijoista (kuvio 2, keltainen 45 kpl eli 23 %). Verkostossa se on myös kolmanneksi keskeisin ryhmä. Nämä toimijat osallistuivat kuitenkin pitkälti vain lausuntokierrokselle ja olivat suhteessa aliedustettuja keskeisimpien 35 toimijan joukossa. Esimerkiksi kymmenestä keskeisimmästä toimijasta vain yksi kuuluu tähän ryhmään (kuvio 2, kohta 3). Toimialasektorien ja toimijoiden määrällisiä ja keskeisyyslukuarvoja tarkasteltaessa verkostosta muodostuu siten ”keltaisempi” kuva kuin se onkaan.

Näkökulma-attribuuttien valossa verkoston mittakaavassa suurin eri toimijoita ja toimialasektoreita yhdistävä tekijä on niin kutsuttu neutraali enemmistö (kuvio 2, kohta 2), sillä tarkastelluista 192 organisaatiosta 97 ei ota suoraan kantaa luontotyyppisääntelykokonaisuuteen valmisteluprosessin aikana. Kannattavan kannan on ottanut 66 organisaatiota ja vastustavan 29 organisaatiota.

77 Scott 2012, s. 39; Johanson ym. 1995, s. 55.
78 Pryke 2012, s. 91–92.
79 Liite II sisältää listan 35 keskeisimmästä toimijasta keskeisyysasteineen ja näkökulmineen.
80 Ks. Korkala 2010, s. 38–39.
81 Johanson ym. 1995, s. 57.

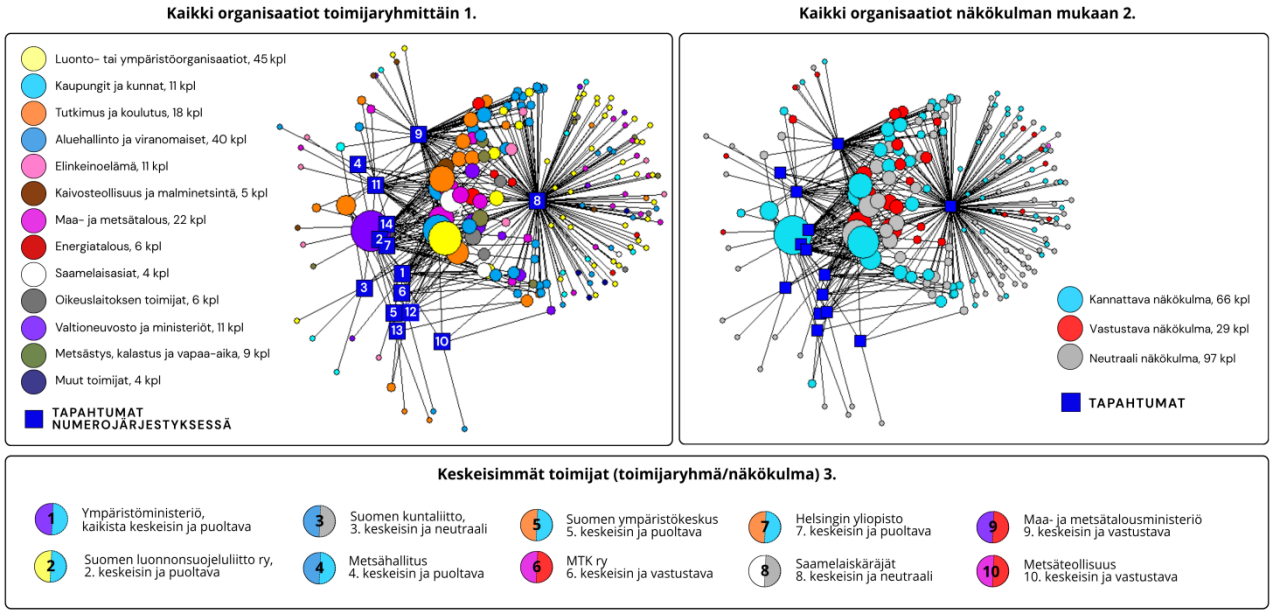

Kuvio 2. Yleiskatsaus luonnonsuojelulain valmisteluun osallistuneista toimijoista organisaatiotasolla. Keskeiset toimijat sijaitsevat verkoston keskiosassa ja organisaatiot, jotka eivät ole yhtä vaikuttavia, jäävät verkoston laitamille. Toimijan astekeskeisyys on kuvattu pisteen kokona. Prosessin neljässätoista vaiheessa on ollut yhteensä vaikuttamassa 192 organisaatiota. Kohdassa 1) organisaatiot on jaettu 13 toimijaryhmään. Kohdassa 2) nämä organisaatiot on jaettu näkökulmittain kannattavaan, vastustavaan ja neutraaliin. Kohdassa 3) organisaatioista kymmenen kaikista keskeisintä on kuvattu toimijaryhmittäin ja näkökulmittain: viisi kannattaa, kolme on neutraaleja, kolme vastustaa.

Moni toimialasektori oli näkökulmissaan melko yhtenäinen eli toimialojen sisälle ei syntynyt vastakkaisia näkökulmia. Yhtenäisin toimijaryhmä näkökulmien osalta oli kaivosteollisuuden ja malminetsinnän toimijaryhmä, joka vastusti homogeenisesti aloitteita läpi prosessin. Opetuksen ja koulutuksen sekä ympäristö ja kestävyys -toimijaryhmässä on lukumäärällisesti eniten kannattavan näkökulman toimijoita (loput neutraaleja, ks. kuvio 3). Poikkeavana joukosta nousee Geologian tutkimuskeskus vastustavana toimijana. Lukumäärällisesti eniten vastustavia on maa- ja metsätalouden toimialalla (loput neutraaleja). Verkostossa on siten havaittavissa kollektiivien muodostumista näkökulmien ympärille. Ilmiö voimistuu sitä mukaa, mitä keskeisemmistä toimijoista on kyse.

Tulosten perusteella keskeisimmät toimijat ovatkin ottaneet selkeämmin kantaa luontotyyppisuojelusäännösten kokonaisuuteen, ja keskeisiksi toimijoiksi verkostossa näyttävät nousseen suhteellisesti useammin ne, joiden intresseissä oli vastustaa sääntelymuutosta. Kun keskeisimpien 35 toimijan joukkoa tarkastellaan tarkemmin, on havaittavissa, että näkökulma-attribuuttien jakauma on tasaisempi (kuvio 3). Erityisen kiinnostavaa on vastustavan kannan korostuminen tässä joukossa: 35 keskeisimmästä toimijasta noin kolmasosa suhtautui luontotyyppisuojeluehdotuksiin kriittisesti.[82] Keskeisimmistä kymmenestä toimijasta kolme organisaatiota eli Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry (MTK), maa- ja metsätalousministeriö (MMM) sekä Metsäteollisuus ry vastustivat ehdotuksia (kuvio 2, kohta 3). Keskeisten toimijoiden näkökulmat ovat polarisoituneempia kuin koko verkoston tasolla.

Keskeisyys tulkitaan usein vaikuttavuuden mittariksi, mutta siitä ei kuitenkaan voi aina suoraan päätellä toimijan vaikuttavuutta tai suosiota, eikä se yksinään riitä selittämään toimijoiden vaikutusvaltaa luonnonsuojelulain valmisteluprosessissa.[83] Laskemalla näkökulmien ympärille muotoutuville blokeille tiheydet ja analysoimalla niitä suhteessa toisiinsa muotoutuu vaikutusvallasta tarkempi kuva. Erityisesti vastustavan kannan toimijat ovat kohdanneet toisiaan tiheästi, mikä on voinut edesauttaa kannan vaikuttavuutta prosessissa.[84] Luonnonsuojelulain uudistuksen lopputuleman ymmärtämisen kannalta näyttää merkittävältä, että erityisesti verkostossa luontotyyppisuojelu-uudistusten vastustajien kannanottoja tarkastellaan suhteessa niiden verkostoasemiin ja ryhmittymistapoihin.[85]

4.2. Oikeusvaltioargumenttien hyödyntäminen luontotyyppisuojelun kokonaisuuden kommentoinnissa

Tarkastelimme toimijoiden argumentointia laadullisen sisällönanalyysin ja verkostonanalyysin keinoin.[86] Keskeiset huomiomme koskevat oikeusvaltio-osatekijöiden käyttöä, jossa

82 Ks. liite II.

83 Keskeinen toimija voi olla verkostotasolla "vain" informaation väylä. Prell 2012.

84 Syventyminen argumenttien ja näkökulmien ympärille muodostuvien blokkien tutkimiseen avaa vaikutusvallan kehittymistä verkostossa. Esitämme tätä kuvaavat tulokset liitteessä III.

85 Havainnollistamme luvussa 4.3. toimijoiden vastustavan kannan vaikutusta lainvalmisteluprosessin lopputulokseen luontotyyppien huomioonottamissäännöksen kontekstissa.

86 Verkostoanalyysillä luotiin toimijoista ja oikeusvaltioargumentteja koskevasta koodauskehikosta kahden muuttujan argumentaatioverkosto, joka koostuu organisaatiotasolla tarkasteltuna oikeusvaltioargumentteja käyttäneistä 118 toimijasta sekä 18 argumentista. Verkostokartassa organisaation ja argumentin välille muodostui yhteys, mikäli toimija oli käyttänyt argumenttia (kuva 4).

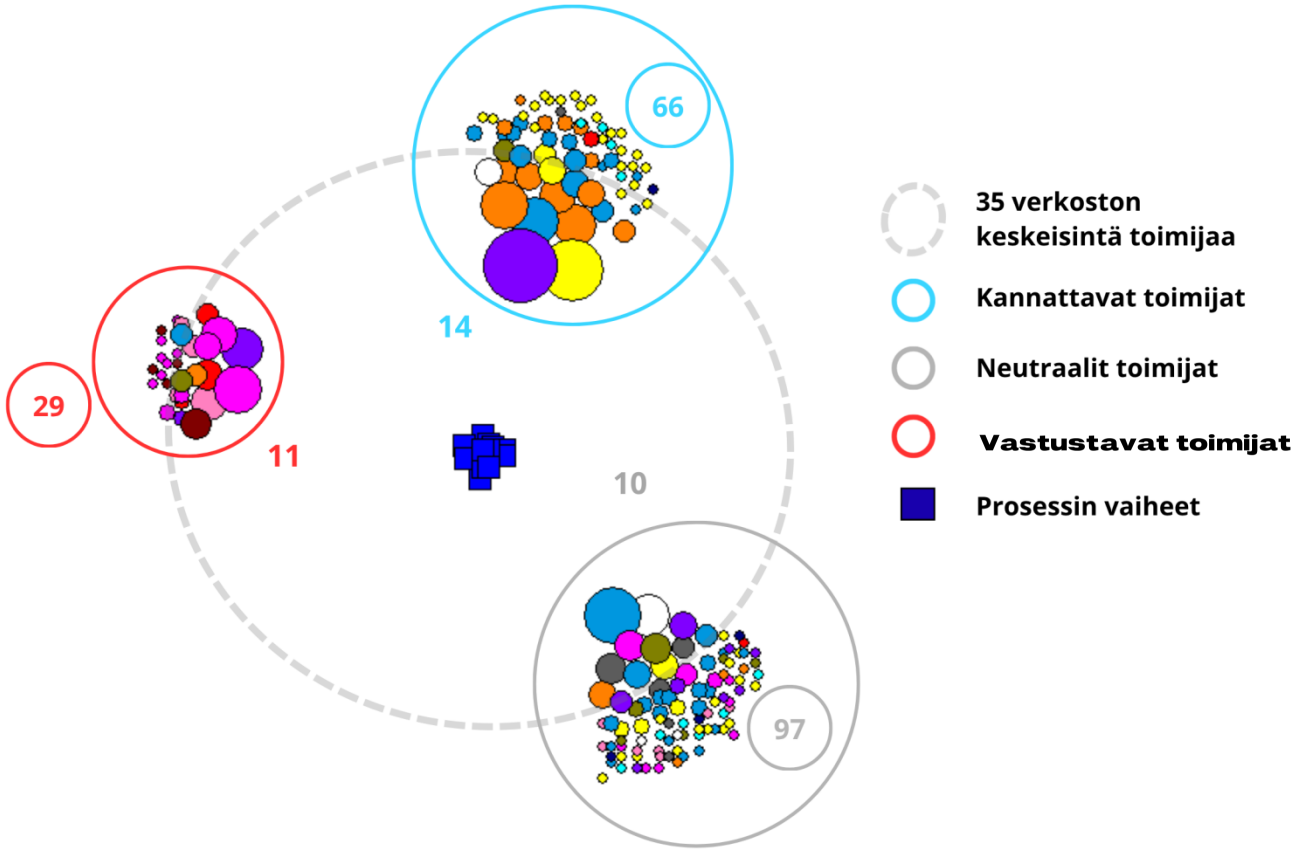

Kuvio 3. Organisaatiot näkökulmittain blokeissa. 192 organisaatiosta 66 kannattaa, 97 on neutraaleja ja 29 vastustaa luontotyyppisäännösten kokonaisuutta lausuntokierroksesta alkaen. Kun tarkastellaan 35 keskeisintä toimijaa, näistä 14 kannattaa, 11 vastustaa ja 10 suhtautuu neutraalisti. Keskeisimpien toimijoiden näkökulmat siis jakautuvat tasaisemmin kuin koko verkostossa. Keskeiset toimijat on rajattu liilalla katkoviivalla.

painottuivat erityisesti muodolliset ja aineelliset osatekijät. Lisäksi vastustajien ja kannattajien argumentointi perustui hyvin erityyppisiin näkökulmiin: siinä, missä vastustava argumentointi on oikeudellista ja oikeusvaltion osatekijöistä ammentavaa, kannattajat argumentoivat erityisesti ympäristön arvoihin liittyvillä näkökohdilla. Esittelemme nämä huomiot alla aloittaen oikeusvaltioargumenttien käytöstä.

Lainsäädäntövallan käyttöön liittyviä muodollisen oikeusvaltiokäsityksen mukaisia tekijöitä käytettiin argumentteina luonnonsuojelulain uudistustyössä laajasti.[87] Kaikkien toimijoiden kesken argumentoinnissa painottuivat erityisesti lainsäädännön selkeyteen, ennakoitavuuteen ja täsmällisyyteen liittyvät huomiot, joita pidettiin lainsäädännön keskeisinä hyveinä ja merkityksellisinä lainsäädännön toimivuuden kannalta.[88] Erityisesti toiminnanharjoittajan tuottamia selvityksiä koskevan epäselvyyden katsottiin voivan viivästyttää menettelyitä ja heikentää prosessien ennakoituvuutta.[89] Lisäksi argumentoinnissa nousi esiin luontotyyppisuojelua koskevien säännösten ja laajemmin koko oikeusjärjestyksen sisäisten ristiriitojen ennaltaehkäisy.[90] Myös mahdottomien vaatimusten asettamista koskevaa oikeusvaltioperustetta käytettiin viitattaessa suoraan lain nojalla suojeltavaksi ehdotettujen luontotyyppien heikentämiskieltoon ja kyseisten luontotyyppien tunnistamiseen maastossa, sillä osa toimijoista katsoi, että esimerkiksi serpentiinikallioiden tunnistaminen olisi mahdotonta ilman erityisasiantuntemusta.[91]

Aineellisen ulottuvuuden osalta luontotyyppisuojelua koskevassa argumentoinnissa korostuivat omaisuudensuojaan (PL 15 §) ja oikeusturvaan (PL 21 §) sekä ympäristöperusoikeussäännökseen (PL 20 §) liittyvät, usein vastakkaiset näkemykset.[92] Tulos on tältä osin aiemman tutkimuksen mukainen, sillä näiden perusoikeuksien vastakkainasettelu ja yhteensovittamisen haasteet ovat leimanneet ympäristöperusoikeuden kehittymistä jo pitkään.[93] PL 15.1 §:n ja 21.1 §:n mukaisia omaisuudensuojaan ja oikeusturvaan liittyviä näkökohtia hyödynnettiin usein samanaikaisesti, kuten suoraan lain nojalla tapahtuvan luontotyyppisuojelun vastustaminen havainnollistaa. Koska ”automaattisuojelussa” ei tehtäisi valituskelpoista hallintopäätöstä, maanomistajalla ei olisi mahdollisuuksia saattaa asiaa muutoksenhakutuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällaista suojeluinstrumenttia pidettiin siten ”maanomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta epätyydyttävä[nä]”.[94]

Perustuslain 20.1 §:n mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta sekä ympäristöstä kuuluu kaikille. Kaikkien vastuuta korostavan säännösmuotoilun valintaa perusteltiin esitöissä sillä, että luonnon ja muun ympäristön suojeluun liittyviä arvoja ei pelkästään voida palauttaa ihmisyksilöiden oikeuksiksi toisin kuin monia muita perusoikeuksia. Esitöissä ”lä-

87 Kaikkia Fullerin listauksessa mainittuja osatekijöitä ei kuitenkaan nostettu esiin: taannehtivan lainsäädännön ja sääntöjen jatkuvan muuttumisen kiellot sekä sääntöjen yleisyyttä koskeva vaatimus eivät näkyneet aineistossa. Myös sääntelyn julkisuuteen liittyvät huomiot olivat harvinaisia ja liittyivät luonnonsuojelulain nojalla annettavien asetustekstien ja siirtymäsäännösten puuttumiseen lausuntovaiheessa. Esim. Nordkalk Oy Ab, lausunto, s. 2.

88 Esim. MTK Pohjois-Karjala, lausunto, s. 3.

89 Suomen Kuntaliitto ry, asiantuntijakuuleminen, hallintovaliokunta, s. 2; Lapin liitto, lausunto, s. 1.

90 Esim. MMM, lausunto, s. 11, 20. Vrt. esim. SLL, lausunto, s. 2.

91 Esim. Latitude 66 Cobalt Oy, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, dia 5.

92 Lisäksi osa toimijoista vastusti luontotyyppisuojelu-uudistuksia perustuslain 6 §:ssä säädetyn yhdenvertaisen kohtelun ja 18 §:ssä säädetyn elinkeinovapauden perusteella. Näitä koskevien argumenttien harvinaisuuden vuoksi keskityimme analyysissä perustuslain 15, 21 ja 20 §:ien käyttöön.

93 PL 20 §:n kehityksestä ks. esim. Hietaniemi – Penttilä 2024; Hepola ym. 2021; Ojanen 2020.

94 MTK, lausunto, s. 19–21; Eduskunnan oikeusasiamies, lausunto, s. 5.

hinnä julistuksenomaiseksi" kuvatun 1 momentin oli tarkoitus täsmentyä muualla, lähinnä tavallisessa lainsäädännössä.[95] Säännös asettaakin lainsäätäjälle velvoitteen edistää ympäristövastuun toteutumista tavallisen lainsäädännön kautta,[96] mutta se kohdistuu julkisen vallan lisäksi luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin.[97] Esimerkiksi luonnonsuojelujärjestöt hyödynsivät säännöstä argumentoidessaan, että suojelutoimien kustannusten jakautumista yhteiskunnassa tulisi uudelleenarvioida. Täyden korvauksen periaatetta pidettiin tällöin ympäristöperusoikeuden vastaisena. Koska luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen liittyvät haasteet olivat olleet maanomistajien tiedossa jo vuosikymmeniä, heillä ei voisi olla "luottamuksensuojaan rinnastettavaa oikeutta vaatia täyttä korvausta luonnonsuojelutoimenpiteistä".[98]

PL 20 §:n käyttö argumentoinnissa oli kuitenkin harvinaisempaa kuin omaisuudensuojan ja oikeusturvan. Yhtenä syynä tähän voinee olla PL 20.1 §:n kaikkien vastuuta korostava muotoilutapa. Esimerkiksi omaisuudensuojasäännös on kirjoitettu subjektiivisen oikeuden muotoon**,** ja sillä on ollut suomalaisessa perusoikeusjärjestelmässä historiallisesti korostunut asema,[99] minkä takia toimijoiden voi olla helpompi tehdä siihen pohjautuvia argumentteja. Toisaalta myös kaikkien vastuuta korostava muotoilu mahdollistaisi säännöksen argumentaatiokäytön, mutta se voi vaatia argumenttien muotoiluun liittyvää oikeudellista erityisosaamista.

Menettelyllisiä oikeusvaltion osatekijöitä käytettiin argumentteina vain harvoin.[100] Tämä ulottuvuus liittyy kirjallisuudessa erityisesti tuomioistuinprosessiin,[101] joten syynä argumentoinnin vähyyteen lienee, että hankkeessa ei ehdotettu muutoksia tuomioistuinprosesseja sääänteleviin lakeihin. Lainvalmisteluprosessin vaikutustenarviointia ja sen laatua hyödynnettiin kuitenkin luontotyyppisuojelua koskevien ehdotusten vastustamisessa. Vaikutustenarviointia kritisoitiin tarkoitushakuisuudesta ja monimuotoisuuskysymysten priorisoinnista luonnonvarojen käytön ja hoidon kokonaiskestävyyden sijaan. Erityisesti esityksen vaikutukset maanomistajien omaisuudensuojaan ja muihin taloudellisiin näkökulmiin oli tällaisten kannanottojen mukaan arvioitu epäasianmukaisesti.[102] Lakien vaikutustenarvioinnin laatua on kritisoitu kirjallisuudessa,[103] ja vaikutustenarvioinnin argumentaatiokäyttö asettuu osaksi tätä perinnettä.

Toinen keskeinen huomiomme koskee luontotyyppisuojeluehdotusten vastustamiseen ja kannattamiseen käytettyjen argumenttien eroja.[104] Vastustava argumentointi on aineiston perusteella luonteeltaan oikeudellista ja tyypillisesti hyödyntää laajasti ja varsin tasapuolisesti erilaisia oikeusvaltion muodollisia ja aineellisia osatekijöitä eli sääntelyn selkeyttä, tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä (82 %), sääntelyn ennakoitavuutta (79 %) ja omaisuudensuojaa (68 %) (ku-

95 HE 309/1993 vp, s. 66.
96 Vihervuori 2011, s. 757.
97 HE 309/1993 vp, s. 66.
98 WWF, lausunto, s. 11; SLL, lausunto, s. 4–5; SLL Etelä-Savon piiri, lausunto, s. 3.
99 Länsineva 2011, s. 549–550.
100 Tässä jaottelussa oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat huomiot on otettu osaksi perusoikeusulottuvuutta, koska niistä säädetään perustuslain perusoikeusluvussa. Rajanveto oikeusvaltion ulottuvuuksien välillä ei kuitenkaan ole aina yksiselitteistä. Esim. Tuori 2011, s. 216.
101 Ks. luku 2.2.
102 Esim. MMM, lausunto, s. 24; MMM, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 6.
103 Esim. Keinänen – Pajuoja 2020; Kemiläinen – Keinänen 2016.
104 Argumenttien jakautumisesta vastustavan, kannattavan ja neutraalin blokin välillä, ks. liite III.

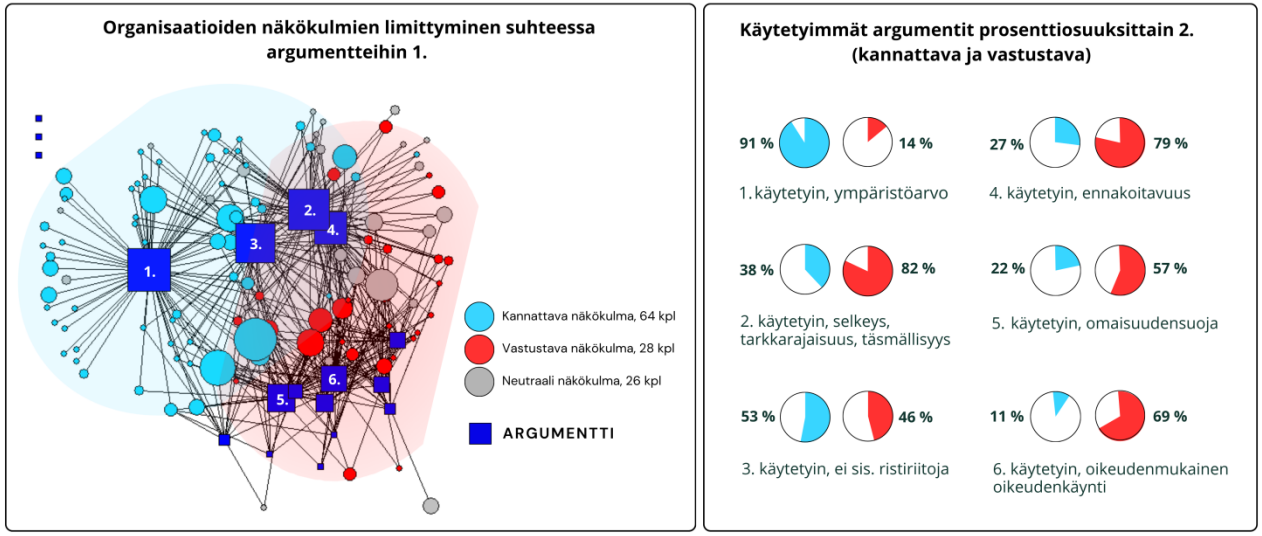

Kuvio 4. Luonnonsuojelulain valmistelussa käytetyt argumentit verkostokartan muodossa. Kohdassa 1) esitetään kaksiulotteinen verkosto, jossa organisaatiot kuvataan ryhmittyneenä niiden käyttämien argumenttien ympärille. Värialueet havainnollistavat, että argumenttien käyttötavat kannattavassa, vastustavassa ja neutraalissa tarkoituksessa limittyvät. Kohdassa 2) esitetään käytetyimmät kuusi oikeusvaltioargumenttia niiden kannattavan ja vastustavan käyttötarkoituksen mukaisine käyttöosuuksineen.

vio 4, kohta 2). Esimerkiksi Metsäteollisuus ry perusteli kantaansa toteamalla, että ehdotettu luontotyyppisuojelukokonaisuus oli epäselvä, monimutkainen ja ennakoimaton. Rajauspäätösmenettelyssä pitäytyminen ratkaisisi nämä ongelmat ja toteuttaisi maanomistajien omaisuudensuojaa ja oikeusturvaa paremmin.[105]

Luontotyyppisuojeluehdotuksiin myönteisesti suhtautuneiden toimijoiden argumentit taas ovat oikeudellisesti heikompia ja liittyvät erityisesti luonnonsuojelun arvoon ja huoleen luonnon monimuotoisuuden tilasta.[106] Enemmistö kannattajista (91 %) perusteli kantaansa arvoihin liittyvillä argumenteilla (kuvio 4, kohta 2). Esimerkiksi SLL ehdotti lausuntokierroksella, että luontotyyppisuojelun alaan lisättäisiin uusia menettelyjä ja luontotyyppejä. Jo sellaisenaan ehdotusta kuitenkin pidettiin ”hyvänä ja kannatettavana”, sillä se ”parantaisi luonnon tilaa”.[107] Lopulliseen hallituksen esitykseen tehtyjä muutoksia SLL taas vastusti argumentoimalla, että luontotyyppisuojelu oli keskeinen keino ehkäistä monimuotoisuuden vähenemistä.[108] Tällaisessa argumentoinnissa luonnonsuojelu kuvataan ”ihmiskunnan henkivakuutu[ksena]”, jonka voimassa pitämiseen lainsäädäntöuudistus liittyi.[109] Argumentoinnissa hyödynnettiin kuitenkin myös muita oikeusvaltio-osatekijöitä, esimerkiksi sisäisten ristiriitojen kieltoa (53 %) sekä selkeyden, tarkkarajaisuuden ja täsmällisyyden tavoitetta (38 %).

Aineiston perusteella samaa oikeusvaltioperustetta voitiin käyttää argumenttina sekä luontotyyppisuojelusäännösten vastustamisessa että kannattamisessa, mitä verkostokartan (kuvio 4, kohta 1) toimijoita ja argumentteja yhdistävät yhteydet ilmentävät. Esimerkiksi ympäristöperusoikeutta käytettiin pääasiallisesti luontotyyppisuojelukokonaisuuden kannattamiseen, mutta sillä voitiin perustella myös luonnonsuojelun kustannusten tasaamista ja vastustaa ehdotettua korvauskynnystä. Korvaustasoista huolehtiminen näyttäytyy tällöin osana PL 20 §:n mukaista jokaisen vastuuta ympäristöstä. Koska monimuotoisuuden turvaaminen on yleisen edun mukaista, kaikkien osallistumista kustannuksiin ”on pidettävä kohtuullisena”.[110] Samojen oikeusvaltioperusteiden käyttäminen vastakkaisen argumentaation pohjana muistuttaa kriittisessä oikeustutkimuksessa tunnistetusta oikeusnormien epämääräisestä luonteesta eli mahdollisuudesta päätyä oikeuskysymyksissä erilaisiin tulkintoihin samalla perusteella.[111] Myös oikeusvaltiokirjallisuudessa on korostettu, että oikeus on aina argumentaatioon perustuva käytäntö. Argumentaatio mahdollistaa toimijuuden oikeusjärjestelmässä ja ulottuu myös oikeusvaltiokäsitteen sisältöön.[112] Tutkimuksemme havainnollistaa tätä argumentaatiokäyttöä käytännössä.

4.3. Toimijat, näkemykset ja vaikuttaminen – esimerkkinä luontotyyppien huomioonottamista koskeva säännös

Tässä luvussa keskitymme toimijoiden vaikuttamiseen luonnonsuojelulain uudistustyössä ja analysoimme, kenen näkemysten ja millaisten argumenttien mukaisia muutoksia proses-

105 Metsäteollisuus ry, lausunto, s. 8–12; Metsäteollisuus ry, asiantuntijakuuleminen, ympäristövaliokunta, s. 2; Metsäteollisuus ry, asiantuntijakuuleminen, talousvaliokunta, s. 2.
106 Ks. liite III.
107 SLL, lausunto, s. 2, 9.
108 SLL, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 3; Suomen ympäristökeskus, lausunto, s. 5–7; Her Finland, lausunto, s. 1.
109 WWF, asiantuntijakuuleminen, ympäristövaliokunta, s. 4.
110 MTK, lausunto, s. 35.
111 Esim. Raitasuo 2022, s. 35–38; Tushnet 1991, s. 1524.
112 Waldron 2011, s. 20–21; Waldron 2023, s. 2, 38.

sin aikana tehtiin ja miten tehtyjä muutoksia perusteltiin. Havainnollistamme vaikuttamisen merkityksellisyyttä keskittymällä luontotyyppien huomioonottamista koskevaan säännökseen.[113]

Lausunnolle lähetetyn säännösversion mukaan viranomaisen olisi tullut ottaa uhanalaiset luontotyypit huomioon ympäristönsuojelulain, vesilain ja kaivoslain mukaisissa lupamenettelyissä ja kaavoitusta koskevissa päätöksissä.[114] Uuden huomioonottamisvelvoitteen oli tarkoitus muodostaa vastinpari kyseisten lakien säännöksille ja selkeyttää uhanalaisten luontotyyppien asemaa muuttamatta luvanmyöntämisedellytyksiä. Käytännössä säännös olisi tarkoittanut viranomaisten perustelemisvelvoitetta, ja yhdessä luontotyyppien asetustasoisen luetteloinnin kanssa sen toivottiin parantavan lupamenettelyjen ennakoitavuutta ja selkeyttävän niihin liittyviä selvittämistarpeita.[115]

Lausuntokierroksella säännökseen suhtauduttiin kielteisesti erityisesti sen epäselvyyden, epätäsmällisyyden ja ennakoimattomuuden vuoksi. Sen vaikutuksia pidettiin mahdollisesti laajoina ja ennakoimattomina viranomaisten, toiminnanharjoittajien ja muiden osallisten kannalta,[116] ja ehdotuksen katsottiin luovan riskin kaksinkertaisesta sääntelystä.[117] Lisäksi vaikutustenarviointia pidettiin puutteellisena.[118] Vaikka aineellisia oikeusvaltioelementtejä koskevia argumentteja yhdistettiin huomioonottamissäännökseen vähemmän kuin suoraan lain nojalla toteutuvan automaattisen suojelun kommentointiin,[119] säännöstä vastustettiin esimerkiksi omaisuudensuojan vaarantumista koskevilla näkemyksillä. Tällaisia argumentteja käytettiin erityisesti metsätalouden ja metsänomistajien näkökulmasta: niissä huomioonottaminen ”johtaisi erityisesti metsäluontotyyppien merkittävään lisäsuojeluun kaavoituksessa”, mikä taas heikentäisi maanomistajan oikeusturvaa.[120]

Säännösesitystä puollettiin ensisijaisesti luonnonsuojelun arvoon nojautuvilla argumenteilla. Säännöstä pidettiin ympäristön kannalta positiivisena, koska se olisi antanut viranomaisille valmiuden edellyttää parempia luontoselvityksiä ja korostanut luvanhakijan selvitystarvetta sekä lisännyt tietoutta luontotyypeistä ja niiden merkityksestä.[121] Suuri osa toimijoista kuitenkin perusteli kantaansa varsin suppeasti, eikä esimerkiksi viittauksia aineelliseen tai menettelylliseen oikeusvaltiokäsitykseen tehty.

Lopullisessa hallituksen esityksessä huomioonottamissäännöstä ja sen suhdetta muihin lakeihin täsmennettiin niin, että viranomaisten olisi tullut ottaa uhanalaiset luontotyypit ”huomioon päätöksenteossa siten kuin muussa lainsäädännössä luontoarvojen turvaamisesta erikseen säädetään”.[122] Perusteluissa korostettiin nyt säännöksen informatiivisuutta. Se ei olisi

113 Liitteessä III vaikuttamisen merkityksellisyyttä tarkastellaan kaikkien luontotyyppisääntelyehdotusten osalta.
114 Luonnos hallituksen esityksestä, lakiehdotus, s. 21.
115 Luonnos hallituksen esityksestä, perustelutekstit, s. 1, 52, 168–170.
116 Esim. Teknologiateollisuus ry, lausunto, s. 2; Energiateollisuus ry, lausunto, s. 3–4; Metsäteollisuus ry, lausunto, 9–10; Elinkeinoelämän keskusjärjestö EK, lausunto, s. 3. Myös neutraalisti suhtautuvat toimijat nostivat esiin samantyyppisiä huomioita. Esim. Oikeusministeriö, lausunto, s. 6–7.
117 Esim. MMM, lausunto, s. 11; MTK, lausunto, s. 16. Samantyyppisiä huomioita tehtiin myös säännökseen neutraalisti suhtautuvissa kannanotoissa. Esim. Helsingin hallinto-oikeus, lausunto, s. 1–2.
118 Esim. Rakennusteollisuus RT, lausunto, s. 3; Energiateollisuus ry, lausunto, s. 8.
119 Ks. luku 4.2.
120 MMM, lausunto, s. 11; MTK, lausunto, s. 17; Metsänhoitoyhdistys Pohjois-Karjala, lausunto, s. 2.
121 Keski-Suomen ELY-keskus, lausunto, s. 6; Pirkanmaan liitto, s. 2.
122 HE 76/2022 vp, s. 123–124, 347.

muuttanut muiden lakien luvanmyöntämisperusteita, eikä olisi aiheuttanut välittömiä vaikutuksia esimerkiksi talousmetsien metsätalouskäyttöön, mutta sen tarkoituksena olisi ollut ”nostaa esiin” uhanalaisten luontotyyppien merkitystä ja siten ”kohdentaa” muun sääntelyn sisältöä.[123]

Eduskunnassa esitystä käsiteltiin hallinto-, laki-, maa- ja metsätalous-, perustuslaki-, talous- ja ympäristövaliokunnissa. Kuulemisissa muutettua ehdotusta vastustettiin lausuntovaihetta vastaavilla argumenteilla eli epäselvyyden ja ennakoimattomuuden sekä kaksinkertaisen sääntelyn perusteella.[124] Näitä huomioita nostivat esiin erityisesti elinkeinoelämän edustajat. Myös muutettua huomioonottamisvelvoitetta vastustettiin aineellisten oikeusvaltioargumenttien kautta: säännöksen katsottiin muodostavan riskin ”omaisuudensuojan ja oikeusturvan toteutumatta jäämisestä”, jos se johtaisi ”korvaamatta jäävien, uusiutuvien luonnonvarojen käyttöä rajoittavien tilanteiden lisääntymiseen sekä viranomaistoiminnassa että sen ulkopuolella”.[125] Säännös voisi siis johtaa ennakoimattomiin välillisiin vaikutuksiin metsätalouden harjoittamisessa.[126]

Myös valiokuntavaiheessa ehdotuksen tiukentamista vähintään lausuntoversion tasolle kannatettiin luonnonsuojelun arvoon perustuvilla argumenteilla. Muokattua huomioonottamisvelvoitetta pidettiin tällöin julistuksenomaisena ja vesitettynä, eikä sen katsottu voivan johtaa toiminnanharjoittajia koskeviin velvoitteisiin ilman kyseisten prosessien yksilöintiä.[127] Muutettuakin säännöstä pidettiin silti merkityksellisenä, sillä se olisi tuonut ”aiempaa selkeämmin esiin tarpeen ottaa uhanalaiset luontotyypit huomioon hankkeiden ja suunnitelmien luontoselvityksissä ja päätöksenteossa”.[128]

Kuulemisten jälkeisissä valiokuntien lausunnoissa perustuslakivaliokunta ei nähnyt säännöksessä perustuslaillisia ongelmia uhanalaisuuden oikeusvaikutuksettomuuden vuoksi, mutta jätti ympäristövaliokunnan tehtäväksi ”pyrkiä parantamaan sääntelyn ennakoitavuutta ja konkretisoimaan uhanalaisuuden vaikutuksia”.[129] Talousvaliokunta sen sijaan korosti, että sääntelyn tulkinnan tulisi mahdollistaa esimerkiksi talousmetsien kestävä metsätalouskäyttö.[130] Merkittäväksi muodostui maa- ja metsätalousvaliokunnan lausunto, jossa valiokunta otti voimakkaasti kielteisen kannan huomioonottamisvelvoitteeseen. Perusteena olivat säännöksen omaisuuden käyttöön liittyvät vaikutukset. Uhanalaisuudella katsottiin olevan välillisiä oikeusvaikutuksia maanomistajan asemaan ”markkinakysynnän kautta” niin, että ”ehdotuksesta aiheutuva metsävarallisuuden arvon merkittävä alentuminen jä[isi] maanomistajan sietovelvollisuuden piiriin”.[131] Lisäksi valiokunta vastusti informatiivisen sääntelyn lisäämistä luonnonsuojelulakiin ja esitti, että huomioonottamisesta tulisi säätää suoraan lupalaeissa.[132]

123 HE 76/2022 vp, s. 199–200.
124 Esim. Elinkeinoelämän keskusjärjestö EK, asiantuntijakuuleminen, lakivaliokunta, s. 3; Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 3; Metsäteollisuus ry, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 1–2.
125 MTK, asiantuntijakuuleminen, ympäristövaliokunta, s. 2–3; Kemijoki Oy, asiantuntijakuuleminen, ympäristövaliokunta, s. 5.
126 MTK, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 2.
127 Esim. SLL, asiantuntijakuuleminen, ympäristövaliokunta, s. 1, 3–4; Suomen luontopaneeli, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 4.
128 Suomen ympäristökeskus, asiantuntijakuuleminen, maa- ja metsätalousvaliokunta, s. 2.
129 PeVL 67/2022 vp, s. 6.
130 TaVL 44/2022 vp, s. 4–5.
131 MmVL 30/2022 vp, s. 6.
132 Ibid, s. 7.

Ympäristövaliokunta otti muiden valiokuntien lausunnot ja asiantuntijakuulemisen tulokset huomioon mietintövaiheessa ja totesi varsin lakonisesti, että huomioonottamista koskeva säännös oli syytä poistaa kokonaan sen ”merkityksestä vallitsevien erilaisten näkemysten johdosta”. Valiokunta piti todennäköisenä, että ”muutettunakaan ei olisi mahdollista hälventää esitettyjä epäilyksiä siitä, että säännöksellä olisi välillisiä vaikutuksia”.[133]

Aineistomme havainnollistaa, että luontotyyppien huomioonottamiseen myönteisesti suhtautuva kanta (48 organisaatiota) ja neutraali kanta (124 organisaatiota) ovat huomattavasti yleisempiä kuin ehdotusta vastustava näkemys (20 organisaatiota). Vastustajissa korostuvat elinkeinoelämän eri sektoreiden edustajat, esimerkiksi maa- ja metsätalouden, energiatalouden ja muun elinkeinoelämän toimijaryhmiin kuuluvat organisaatiot. Ehdotukseen myönteisesti suhtautuneet organisaatiot taas edustivat luonto- ja ympäristöjärjestöjä sekä aluehallintoa ja viranomaisia.

Luontotyyppien huomioonottamista koskevaa ehdotusta muutettiin kuitenkin voimakkaasti juuri vastustajien näkemysten mukaisesti. Esimerkiksi lausuntovaiheen jälkeen tehdyt muutokset ja perustelutäsmennykset pyrkivät vastaamaan vastustajien esiin nostamiin näkökohtiin eli hälventämään epäselvyyteen ja kaksinkertaiseen sääntelyyn liittyviä huolia sekä korostamaan, että elinkeinotoiminnalle ei aiheutuisi säädöksestä välillisiäkään vaikutuksia muiden lakien lupaedellytysten lisäksi. Myös valiokuntakuulemisissa esitetyt argumentit, valiokuntien lausunnot ja ympäristövaliokunnan mietintö osoittavat, että tehdyt muutokset ja niiden perustelut huomioivat erityisesti vastustajien näkökulmia. Huomioonottamisvelvoitteen poistamista perusteltiin sen mahdollisilla välillisillä vaikutuksilla. Tätä koskevia argumentteja esittivät erityisesti metsätalouden intressejä edustavat tahot eli MTK, MMM ja Metsäteollisuus ry. Niihin perustuva näkökulma otettiin myös maa- ja metsätalousvaliokunnan kielteisen lausunnon perustaksi. Välillisiä vaikutuksia koskevat näkemykset tunnistettiin merkityksellisiksi myös ympäristöministeriön vastineessa ympäristövaliokunnalle maa- ja metsätalousvaliokunnan lausunnon jälkeen. Vastineessa pyrittiin korostamaan, ettei luonnonsuojelulaissa ollut ”kaupallisten puunostajien tai markkinakysynnän ohjaamiseen tarkoitettua sääntelyä”. Huomioonottaminen ei myöskään koskisi metsätaloutta, sillä metsälaissa, jossa metsätaloudesta säädetään, ei ole säännöksiä lupamenettelyistä, eikä huomioonottamissäännöksellä siten olisi ollut metsänhakkuita estävää vaikutusta.[134] Tästä huolimatta ympäristövaliokunnan lopullinen kanta säännökseen oli kielteinen.

Lainvalmisteluprosessiin osallistuva toimija voi ilmaista kannatuksensa tai vastustuksensa eri tavoin, eikä argumentoinnin perustaminen oikeusvaltio-osatekijöille ole edellytys prosessiin osallistumiselle. Esimerkiksi osallistujan oikeusjärjestelmää koskeva tietotaito määrittelee, millaisia perusteita kukin nostaa esiin.[135] Aineiston perusteella on mahdotonta sanoa, missä määrin juuri käytetyt argumentit vaikuttivat sääntelyn lopulliseen sisältöön ja olisiko lopputulos ollut sama ilman oikeusvaltiopohjaista argumentointia. Vastustajien argumentoinnin oikeusvaltiokeskeisyys ja argumenttien toistuminen niin ympäristöministeriön dokumenteissa

133 YmVM 17/2022 vp, s. 15.

134 Ympäristöministeriö, Vastine ympäristövaliokunnalle maa- ja metsätalousvaliokunnan lausuntoon MmVL 30/2022 vp – HE 76/2022, 28.11.2022, s. 3–4.

135 Oikeusvaltiokehystys vaatii oikeudellista asiantuntemusta. Oikeusvaltiokirjallisuudessa onkin tunnistettu riski siitä, että oikeusvaltio alkaa tarkoittaa juristi- ja tuomarivaltiota. Tamanaha 2004, s. 5.

kuin valiokuntien asiakirjoissa viittaavat kuitenkin siihen, että oikeusvaltiokytkentä voi auttaa toimijaa esittämään lainvalmisteluprosessin kannalta painavia argumentteja. Arvoja koskevat argumentit taas voi olla helpompi jättää huomiotta lainvalmistelussa.

5. Yhteenvetoa ja pohdintaa

Tarkastelimme artikkelissa toimijuutta, toimijoiden vaikuttamista lainvalmisteluprosessiin sekä toimijoiden käyttämiä oikeudellisia argumentteja analysoimalla luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelun uudistamista. Verkostoanalyysiä ja laadullista sisällönanalyysiä yhdistämällä kartoitimme toimijaverkoston rakenteita ja valta-asemia sekä analysoimme käytettyjä oikeusvaltioargumentteja. Toimijoihin ja niiden käyttämiin argumentteihin keskittyminen tarjoaa uudenlaisen lähestymiskulman luonnonsuojelulakiin ja sen valmisteluun keskittymällä lainsäädännön sisällön sijaan toimijoiden näkemyksiin oikeuden kestävyysmurroksen edistämisessä. Vaikka tässä artikkelissa analysoitiin luonnonsuojelulakia, voidaan erityisesti analyysin oikeusvaltioargumentointia koskevat havainnot yleistää jossain määrin koskemaan myös muuta kestävyysmurrosta tukevaa lainsäädäntöä ja sen kohtaamia oikeudellisia hitausvoimia.[136]

Luonnonsuojelulain valmistelu näyttää ensinnäkin, että lainvalmisteluprosessiin osallistui rajallinen joukko vaikutusvaltaisia toimijoita. Vaikka määrällisesti suurin osa toimijoista suhtautui ehdotuksiin neutraalisti, verkostoasemassa keskeiset toimijat ilmaisivat usein kantansa selkeästi. Lisäksi luontotyyppisuojelusäännösten vastustajat näyttävät nousseen suhteellisesti useammin keskeisiksi toimijoiksi. Verkostoteoriassa keskeisen toimijan ajatellaan pystyvän vaikuttamaan prosessiin ja sen lopputulokseen. Kun luontotyyppisuojelun kokonaisuutta koskevia tuloksia tarkastellaan yhdessä luontotyyppien huomioonottamista koskevan säännöksen lainvalmisteluprosessin aikaisen kehityksen kanssa, tuloksemme näyttäytyvät vastustajien näkökulmasta verkostoteorian mukaisina: luontotyyppien huomioonottamista koskevaan sääntelyyn tehdyt muutokset olivat näiden toimijoiden mielipiteiden ja argumenttien mukaisia. Näin ollen prosessissa on tunnistettavissa toimijoita, jotka saivat vaikutusvaltaa sen perusteella, miten keskeisesti ne asemoituivat verkostossa. Nämä toimijat myös käyttivät laajasti oikeusvaltioargumentteja oman näkökulmansa tukemiseen. Toisaalta lainvalmisteluprosessissa keskeisiksi toimijoiksi nousee myös luontotyyppisuojelukokonaisuuteen neutraalisti suhtautuneita ja sitä kannattaneita toimijoita, joiden keskeisyys ei ole samanlaisessa suhteessa prosessin lopputulokseen. Verkostossa valta vaikuttaa olevan keskeisen verkostoaseman ja argumentointitapojen yhteismuodostuva kokonaisuus.[137] Luonnonsuojelulain toimijaverkoston analyysin tulokset tukevat myös aikaisempia havaintoja siitä, että konfliktin ja vastakkainasettelun todennäköisyys hallintoverkostossa on suuri silloin, kun uskomukset ja toimijan tai toimijaryhmän positioperustaisuus määräävät yhteistyötä sen sijaan, että koordinaatio olisi korostetun viranomaisvetoista.[138]

Aineiston perusteella samaan toimijaryhmään kuuluvien toimijoiden näkemykset ovat samantyyppisiä ja stabiileja luontotyyppisuojeluesitysten kokonaisuutta koskien. Tällaiset omi-

136 Ks. Soininen ym. 2026.
137 Siemers 2025; Cairney 2018.
138 Gronow ym. 2019.

naisuudet – tutkitussa verkostossa näkökulmat – synnyttävät melko tyypillisesti verkostoihin homogeenisiä alaryhmiä.[139] Myös laadullinen aineisto tukee tätä havaintoa, sillä toimijat saattoivat avoimesti todeta kommentoivansa ehdotuksia omasta näkökulmastaan. Vaikka luontotyyppisuojelu-uudistuksia vastustavissakin kommenteissa korostui ajoittain luonnonsuojelutavoitteen tärkeys ja huoli luonnon monimuotoisuudesta, pidettiin säädösehdotuksia oman intressiryhmän, esimerkiksi maa- ja metsätaloustuottajien, näkökulmasta huonoina ja epätoivottavina. Kommentoinnista on siten havaittavissa jonkintasoinen vastakkaisten kantojen ymmärtäminen, mutta niille altistuminen ei johtanut näkökulmien muuttumiseen. Yhtenä syynä tähän voi olla kyseisen verkoston evoluution lyhyys, koska prosessi alkaa ohjaustyöryhmävaiheesta ja päättyy valiokuntavaiheeseen. Siksi yhteiselle oppimiselle ja näkökulmien muutokselle oli vain vähän aikaa tai mahdollisuuksia. Tältä osin advocacy coalition -teorian mukaisesti koalitiot vaikuttivat pysyviltä, eikä oppivaa kohtaamista tai mukautumista muiden mielipiteisiin näyttänyt tapahtuvan osana lainvalmistelua. Vaikka lain valmisteluprosessin jälkeisessä lain täytäntöönpanossa voi vielä tapahtua oppimista, jo prosessin aikana voisi olla tarvetta ja tilaa oppimiselle vastakkainasettelun lieventämiseksi. Lisäksi näkökulmien pysyvyyttä voi selittää lainvalmisteluprosessin keskittyminen yksilökohtaisen osallistumisen mahdollistamiseen yhteistoiminnallisen prosessin sijaan.

Lainvalmistelun näkökulmien jakautumisessa sektoreittain toistuu vastakkainasettelu, joka on tunnistettu tutkimuksessa myös aiemmin.[140] Esimerkiksi *Aino Rantamäen* ym. tulkitessa kansallisen turvallisuuden päätöksentekoverkostoa vahva episteemisen hallinnan näkökulma nousi esiin politiikkaohjaukseen vaikuttavana tekijänä. Politiikkanäkemysten ja tulkintaperspektiivien samanlaisuus synnytti koheesioltaan yhtenäisiä blokkeja, joiden vaikutusvalta korostui lainvalmisteluprosessin eri vaiheissa.[141] Biodiversiteettikysymyksiin liittyvissä poliittisissa prosesseissa siiloutuneisuuden ongelma on huomattu laajemminkin.[142]

Toiseksi tuloksemme havainnollistavat, että erityisesti vastustajat hyödynsivät erilaisia oikeusvaltioargumentteja kattavasti lainvalmisteluprosessin aikana. Tällöin argumentaatio pohjautui oikeudellisiin näkökohtiin, erityisesti muodollisiin ja aineellisiin oikeusvaltio-osatekijöihin. Niiden samanaikainen argumenttikäyttö tarkoittaa, että muodolliseen oikeusvaltiokäsitykseen perustuva argumentointi sekoittuu säännösehdotusten sisältöä hyväksi tai huonoksi arvottaviin päätelmiin. Kirjallisuudessa esitetty oikeusvaltion osatekijöiden erottelu ja muodollisen oikeusvaltiokäsityksen erillisyys normatiivisista kannanotoista ei siten toteudu ainakaan luonnonsuojelulain valmistelussa.[143] Ylipäänsä oikeusvaltio-osatekijöiden monitulkintaisuus mahdollistaa sen, että samoja osatekijöitä voidaan hyödyntää säädösehdotusten vastustamisessa ja kannattamisessa.

Oikeusvaltioargumentit vaikuttavat olevan erityisesti vastustavien toimijoiden argumentaation kannalta hyödyllisiä, sillä niiden kautta yksityisiin intresseihin perustuvia kantoja voidaan esittää neutraaleina heijasteina oikeusjärjestelmän perusarvoista, esimerkiksi lainsäädännön selkeydestä ja ennakoitavuudesta. Kuten kirjallisuudessa on todettu, oikeusvaltion käsitteellä

139 Wagner ym. 2023.
140 Esim. Pirkkala 2017.
141 Rantamäki ym. 2025.
142 Pröbstl ym. 2023.
143 Vrt. Raz 1979, s. 211; Craig 1997, s. 467.

on siten omanlaistaan valtaa. Kun lainvalmistelua tai muuta viranmaistoimintaa kritisoidaan oikeusvaltioperiaatteen vastaisena, valtiokoneiston toiminta näyttäytyy vilpillisenä riippumatta siitä, onko kritiikille faktaperusteista syytä.[144] Oikeusvaltiokytköksen vuoksi toimijoiden käyttämiä argumentteja ja niiden takana olevia intressejä on vaikea kritisoida. Oikeusvaltioperiaatteen monitulkintaisuus avaa entisestään mahdollisuuksia argumentointiin eri näkökulmista. Esimerkiksi muodollinen oikeusvaltiokäsitys soveltuu erityisesti omaisuudensuojaan liittyvien intressien suojaamiseen.[145] Löydöksemme on tältä osin samansuuntainen aikaisemman tutkimuksen kanssa, jossa on todettu, että oikeusvaltio-osatekijöihin perustuvilla argumenteilla voidaan pyrkiä paitsi uudistamaan oikeusjärjestelmään ympäristöllisesti kestävämpään suuntaan myös ylläpitämään rakenteita ja polkuriippuvuuksia, jotka estävät laajempia oikeudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia.[146] Oikeusvaltiokäsityksen sisältämien arvovalintojen vuoksi toimijoiden tulisi kuitenkin olla avoimia siitä, millaista oikeusvaltiokäsitystä ne edustavat.[147]

Kolmas löydöksemme kytkeytyy luontotyyppien huomioonottamissäännöksen analysointiin ja siihen, että säännöstä muokattiin lainvalmisteluprosessin aikana erityisesti vastustavien kommenttien perusteella. Erityisen merkityksellisiksi nousivat säännöksen mahdolliset välilliset vaikutukset metsätalouteen, vaikka säännökseen myönteisesti tai neutraalisti suhtautuneet kannat olivat lukumääräisesti yleisempiä. Lopulta ensin informatiiviseksi heikennetty säännös poistettiin eduskuntakäsittelyn aikana.

Tulostemme perusteella voidaan todeta, että luontotyyppien huomioonottamista vastustavien toimijoiden argumentaatio on ollut vaikuttavaa eli ne saivat näkemystensä mukaisia muutoksia ajettua läpi valmisteluprosessin aikana. Tutkimuksessa emme pyrkineet osoittamaan suoraa syy-yhteyttä tehtyjen muutosten ja käytettyjen argumenttien välillä. Oikeusvaltion käsite pitää kuitenkin sisällään ajatuksen lainsäätäjän toimivallan rajoittamisesta.[148] Esimerkiksi Suomessa perustuslaki ja erityisesti sen perusoikeuksia koskeva sääntely asettavat osaltaan rajoitteita lainvalmisteluprosessin toteuttamiselle sekä uusien säädösten sisällölle ja sitä kautta kestävyysmurroksen sääntelylle.[149] Oikeusvaltiollinen kehystys voi auttaa toimijoita esittämään lainvalmisteluprosessissa resonoivia argumentteja, jotka saavat enemmän strategista painoarvoa kuin arvopohjaiset näkökulmat ja vaikuttavat myös prosessin lopputulokseen. Näin ollen oikeusvaltiokehys voi toimia oikeudellista kestävyysmurrosta kiihdyttävänä, ohjaavana ja jarruttavana tekijänä.[150]

Kestävyysmurroksen edistäminen voikin edellyttää oikeusvaltiokäsitteen ja esimerkiksi selkeyden ja ennakoitavuuden vaatimusten uudelleentarkastelemista. Säännöstekstien muuttaminen aiheuttaa aina hetkellisen epäselvyyden ja epävarmuuden siitä, miten uutta muotoilua on tulkittava. Lopullinen ratkaisu yksittäiseen oikeuskysymykseen saadaan ylimpien tuomioistuinten ratkaisuissa, joiden saamiseen menee aikaa. Jos oikeusvaltiokäsityksessä painotetaan

144 Craig 1997, s. 487; Bosselmann 2013, s. 13–14.
145 Tamanaha 2004, s. 122.
146 Soininen ym. 2026, s. 4, 14.
147 Craig 1997, s. 487.
148 Esim. Tuori 2011, s. 207.
149 Ks. luku 2.2.
150 Oikeuden näistä rooleista kestävyyssiirtymässä, ks. Soininen ym. 2021.

tällaisia elementtejä, syntyy riski siitä, että oikeusvaltioideaali jarruttaa lainsäädäntömuutosten tekemistä niiden mahdollisen epäselvyyden ja ennakoimattomuuden vuoksi.

Ympäristökeskeinen ajatus oikeusvaltiosta voi auttaa uudelleenmuotoilemaan oikeusvaltiokäsitteen sisältöä ja nostamaan myös luonnonsuojelun ja ympäristön intressejä oikeusvaltion keskeisiksi osatekijöiksi. Oikeusvaltiokäsitys voisi tällöin edellyttää perusoikeuksien lyhytaikaista rajoittamista ympäristöllisten näkökulmien edistämiseksi,[151] ja ympäristöoikeudellista kirjallisuutta voitaisiin hyödyntää oikeusvaltiokäsitteen uudelleenmäärittelyssä.[152] Ympäristölliseen suuntaan laajennettu oikeusvaltiokäsitys voisi toimia tukena myös kestävyysmurrosta edistävissä lainvalmisteluprosessissa ja avata ympäristöllisesti kunnianhimoisten esitysten kannattajille uusia argumentaatiomahdollisuuksia. Tällainen argumentaatiokäyttö vaatisi kuitenkin toimijoilta oikeudellista ja ehkä jopa teoreettista osaamista. Sen etuna olisi, että esitysten kannattajien ja vastustajien argumentointi nojaisi samoihin perusteisiin, jolloin argumentit olisivat helpommin suhteutettavissa toisiinsa. Toisaalta myös tällaisessa argumentaatiokäytössä ja sen analysoinnissa tulisi muistaa oikeusvaltion käsitteeseen liittyvä monitulkintaisuus ja käsitteen avoimuus sekä se, että myöskään ympäristönäkökulmia edistävä oikeusvaltioargumentaatio ei ole toimijoiden intresseistä vapaata tai neutraalia.

Abstract in English

WHICH ACTORS INFLUENCE THE LAW DRAFTING AND WHICH LEGAL ARGUMENTS THEY EMPLOY? AN ANALYSIS OF THE REFORM OF THE FINNISH NATURE CONSERVATION ACT

Sustainability issues evoke strong political passions, and their solutions impact the social and economic standing of stakeholders differently. Consequently, these actors often seek to influence sustainability policies and legislation. This article examines the reform of the Finnish Nature Conservation Act, focusing on its provisions regarding habitat protection. It analyses the agency of the involved actors and the rule of law arguments they employ, while also drawing attention to their influence on the final outcome of the legislative process. Social network analysis is used to describe the actors and their networks; additionally, the rule of law arguments are analysed qualitatively. The results reveal that a small group of influential opponents of habitat protection had a significant impact on the legislative process. The opponents used rule of law arguments extensively, whereas the supporters of the provisions relied on value-based considerations. The opponents also succeeded in pushing through amendments to the proposed legislation. Although a greener version of the rule of law principle could promote sustainability transition, it would also remain subject to different interpretations and argumentation.

Keywords: Finnish Nature Conservation Act, law drafting, agency, legal argumentation, rule of law principle

151 Bugge 2013, s. 8.
152 Ks. luku 2.2.

Liite I

Oikeusvaltioulottuvuus	Osatekijät koodauksessa
Sisällöllinen	Omaisuudensuoja Elinkeinovapaus Oikeudenmukainen oikeudenkäynti Ympäristöperusoikeus Ympäristön arvo
Muodollinen	Taannehtivuuden kielto Ei sisäisiä ristiriitoja Ei jatkuvaa muutosta Ei mahdottomia vaatimuksia Ennakoitavuus Selkeys, täsmällisyys ja tarkkarajaisuus Sääntöjen yleisyys Lainsäädännön julkisuus Vallankäytön muodollinen ulottuvuus, esimerkiksi sääntelytasojen jako asetukseen ja lakiin Viranomaisten toimivalta ja resurssit Viranomaistoiminnan ja säännösten yhdenmukaisuus
Menettelyllinen	Tuomioistuinten rooli Lainvalmisteluprosessin toteuttaminen ja vaikutustenarviointi

Liite II

Organisaatio	**Toimi-ja-ryhmä**	**Näkö-kulma**	**Kaksiulotteisen verkoston keskeisyys keskeisimmästä alkaen**	**Yksiulotteisen verkoston keskeisyys vertailukoh-tana**
Ympäristöministeriö	11	Kannat.	0,928571403026581	223
Suomen luonnonsuojeluliitto ry	1	Kannat.	0,785714268684387	366
Suomen Kuntaliitto ry	4	Neutr.	0,714285731315613	334
Metsähallitus	4	Kannat.	0,571428596973419	341
MTK	7	Vast.	0,571428596973419	337
Suomen Ympäristökeskus	3	Kannat.	0,571428596973419	326
Saamelaiskäräjät	9	Neutr.	0,5	315
Helsingin yliopisto	3	Kannat.	0,5	307
Maa- ja metsätalousministeriö	11	Vast.	0,5	303
Metsäteollisuus ry	7	Vast.	0,428571432828903	318
Elinkeinoelämän Keskusliitto EK	5	Vast.	0,428571432828903	300
Helsingin yliopiston tieteenharjoittajat (9)	3	Kannat.	0,428571432828903	147
Kaivosteollisuus ry	6	Vast.	0,357142865657806	294
Energiateollisuus ry	8	Vast.	0,357142865657806	289
Suomen metsäkeskus	7	Neutr.	0,357142865657806	282
Suomen Metsästäjäliitto r.y.	12	Neutr.	0,357142865657806	278
Oikeusministeriö	10	Neutr.	0,357142865657806	272
Luonnonvarakeskus	3	Neutr.	0,28571429848671	278
Suomen ilmastopaneeli	3	Kannat.	0,28571429848671	278
Suomen Luontopaneeli	3	Kannat.	0,28571429848671	278
SLC r.f.	7	Vast.	0,28571429848671	275
Työ- ja elinkeinoministeriö	11	Neutr.	0,28571429848671	274
WWF Suomi	1	3	0,28571429848671	261
Uudenmaan liitto	4	Neutr.	0,28571429848671	245
Luonnontieteellinen keskusmuseo	3	Kannat.	0,28571429848671	243
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus	4	Kannat.	0,28571429848671	243
Natur och Miljö rf	1	Neutr.	0,28571429848671	230
Paliskuntain yhdistys	9	Kannat.	0,28571429848671	224
Varsinais-Suomen liitto	4	Vast.	0,214285716414452	250
Suomen riistakeskus	12	Vast.	0,214285716414452	250
Kalatalouden Keskusliitto ry	7	Neutr.	0,214285716414452	250
Kainuun liitto	4	Kannat.	0,214285716414452	250
Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö ry	12	Kannat.	0,214285716414452	250
Geologian tutkimuskeskus	3	Vast.	0,214285716414452	249
Kemijoki Oy	8	Vast.	0,214285716414452	249

Liite III

Näkökulma	**Kannattava 66 toimijaa (lausuntokierros -32)**		**Neutraali 97 toimijaa (lausuntokierros -51)**		**Vastustava 29 toimijaa (lausuntokierros -7)**	
Toimijat **(keskeisimmät 10 toimijaa)**	Aallokas Oy BIOS-tutkimusyksikkö BirdLife Suomi ry Etelä-Hämeen Luonnonsuojelupiiri ry Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus Etelä-Pohjanmaan liitto Helsingin kaupunki **Helsingin yliopisto** Helsingin yliopiston tieteenharjoittajat (9) Her Finland Hämeen liitto Itä-Suomen yliopiston tieteenharjoittaja (1) John Nurmisen Säätiö Jyväskylän yliopiston tieteenharjoittajat (2) Kainuun liitto Keski-Suomen ELY-keskus Keski-Suomen liitto Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry Lahden kaupunki Lapin ELY-keskus Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry Luonnontieteellinen keskusmuseo Luonto-Liitto ry Meidän metsämme -kansalaisryhmä **Metsähallitus** MiningWatch Finland ry Paliskuntain yhdistys Pirkanmaan ELY-keskus Pirkanmaan liitto Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus Pohjois-Pohjanmaan liitto Pohjois-Savon ELY-keskus Pohjois-Savon luonnonsuojelupiiri ry Pro Heinävesi Päijät-Hämeen liitto Satakuntaliitto Suomen Ilmastopaneeli Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra Suomen luonnonsuojeluliiton Etelä-Savon piiri Suomen luonnonsuojeluliiton Jyväskylän seudun yhdistys Suomen Luonnonsuojeluliiton Keski-Suomen piiri ry Suomen luonnonsuojeluliiton Kymenlaakson piiri ry Suomen luonnonsuojeluliiton Lapin piiri ry Suomen luonnonsuojeluliiton Oulun yhdistys ry Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjanmaan piiri ry Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri ry Suomen luonnonsuojeluliiton Uudenmaan piiri Suomen luonnonsuojeluliitto Etelä-Karjala ry **Suomen luonnonsuojeluliitto ry** Suomen luonnonsuojeluliitto SLL Pirkanmaan piiri ry Suomen Luontopaneeli Suomen Tuulivoimayhdistys ry Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö ry **Suomen Ympäristökeskus** Tammelan Pyhäjärven-Kuivajärven suojeluyhdistys ry Turun hallinto-oikeus Turun kaupunki Uudenmaan ELY-keskus Vantaan kaupunki Varsinais-Suomen ELY-keskus WWF Suomi **Ympäristöministeriö** Ympäristönsuojeluviranhaltijat ry Ympäristötiedon foorumi Åbo Akademi Åbo Akademin tieteenharjoittaja (1)		Animalia ry Arktisen Lapin ympäristönsuojelu (Oy) Biologian ja maantieteen opettajien liitto ry Creatura Think & Do Tank ry Dodo ry Eläinvihreät ry Erikoissyyttäjät Espoon Kaupunki Etelä-Karjalan liitto Etelä-Savon ELY-keskus Etelä-Savon maakuntaliitto Etelä-Suomen aluehallintovirasto Fingrid Oyj Helen Oy Helsingin hallinto-oikeus Helsingin Seudun Lintutieteellinen Yhdistys Tringa ry Hämeen ELY-keskus Ihmisoikeuskeskus Ilmastoisovanhemmat ry - Klimatmor- och farföräldrar rf Intresseföreningen för en levande skärgård r.f Itä-Suomen aluehallintovirasto Kainuun ELY-keskus Kalatalouden Keskusliitto ry Kansallismieliset eläin- ja luonnonsuojelijat ry KELSU KEHA ELY-keskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskus Keski-Pohjanmaan liitto Keskisen Suomen liito-oravayhdistys ry Kiinteistönomistajat ja rakennuttajat Rakli ry Kolin Vaeltajat ry Koneyrittäjät ry Korkein hallinto-oikeus Kristinestads stad Kuopion kaupunki Kvarkens fiskeriområde Kymenlaakson liitto Kyyveden hoitokunta Lapin kauppakamari Lapin liitto Lapin Matkailuelinkeinon Liitto Lappeenrannan kaupunki Liikenne- ja viestintäministeriö Loimaan kaupunki Luonnonperintösäätiö Luonnonvarakeskus Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry Maanmittauslaitos Maanomistajain Liitto ry Merenkurkun Erä- ja luonto-oppaat ry METO – Metsäalan Asiantuntijat ry Metsänhoitoyhdistys Keski-Suomi Metsänhoitoyhdistys Pirkanmaa ry MTK Keski-Pohjanmaa MTK-Lappi ry Museovirasto Natur och Miljö rf Nordic Hunter´s Alliance Oikeuskanslerin virasto Oikeusministeriö Opetus- ja kulttuuriministeriö Oulun kaupunki Pirkkalan kunta Pohjanmaan liitto Pohjois-Karjalan maakuntaliitto Pohjois-Savon ELY-keskuksen kalatalousyksikkö Poliisihallitus Puolustusministeriö Ruokavirasto **Saamelaiskäräjät** Saamelaisneuvosto Saimaa ilman kaivoksia ry Sámi Árvvut rs SEY Suomen eläinsuojelu ry Sisäministeriö Sisäministeriön poliisiosasto Suomen Ammattikalastajaliitto SAKL ry Suomen herpetologinen yhdistys ry. **Suomen Kuntaliitto ry** Suomen Latu ry Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry Suomen metsäkeskus Suomen Metsästäjäliitto – Finlands Jägarförbund r.y. Suomen yrittäjät ry Trofeeton EU-työryhmä Tulli Turun yliopisto Turun yliopiston tieteenharjoittajat (3) Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Työ- ja elinkeinoministeriö Uudenmaan liitto - Nylands förbund Vaasan hallinto-oikeus Valtiovarainministeriö Vanajavesisäätiö Vesialueomistajain liitto VEALO ry Villieläinhoitola Nordic Wildlife Care ry Väylävirasto Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry Österbottens Fiskarförbund		Bioenergia ry Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia Elinkeinoelämän Keskusliitto EK Energiateollisuus ry Etämetsänomistajien Liitto ry Finnpulp Oy Geologian tutkimuskeskus Kaivosteollisuus ry Kemijoki Oy Latitude 66 Cobalt Oy **Maa- ja metsätalousministeriö** **Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry** Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry Metallinjalostajat ry Metsänhoitoyhdistys Etelä-Savo Metsänhoitoyhdistys Pohjois-Karjala ry Joensuun toimisto **Metsäteollisuus ry** MTK Häme MTK-Pohjois-Karjala Nordkalk Oy Ab Rakennusteollisuus RT ry / INFRA ry Sahateollisuus ry Suomen Malminjalostus Oy Suomen riistakeskus Suomen yhteismetsät ry Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC r.f. Teknologiateollisuus ry UPM-Kymmene Oyj Varsinais-Suomen liitto	
Blokkien tiheys	**kaksiulotteinen 0,17**	yksiulotteinen 0,86	**kaksiulotteinen 0,12**	yksiulotteinen 0,70	**kaksiulotteinen 0,20**	yksiulotteinen 0,84
Tiheys ilman lausuntokierrosta	kaksiulotteinen 0,22	**yksiulotteinen 0,61**	kaksiulotteinen 0,14	**yksiulotteinen 0,37**	kaksiulotteinen 0,19	**yksiulotteinen 0,74**
Oikeusvaltioargumenttien käyttö	64 toimijaa 66:sta		26 toimijaa 97:stä		28 toimijaa 29:stä	
Oikeusvaltioargumementit käytetyyden mukaan	1. **ympäristöarvo 90,6 %** 2. ei sisällä ristiriitoja 53,1 % 3. selkeys, tarkkarajaisuus, täsmällisyys 35,5 % 4. ennakoitavuus 26,6 % 5. omaisuudensuoja 21,9 % 6. viranomaisten toimivalta ml. resurssit 14,1 % 7. PL 20 § 14,1 % 8. luonnonsuojelun hyväksyttävyys 10,9 % 9. oikeudenmukainen oikeudenkäynti 10,9 % 10. vallankäytön muodollinen ulottuvuus sääntelyssä - asetuksenantovaltuus 7,8 % 11. ei mahdottomuuksia 4,7 % 12. viranomaistoiminnan ja säännösten yhdenmukaisuus 4,7 % 13. vaikutustenarviointi osana lainsäädäntöprosessia 3,1 % 14. elinkeinovapaus 1,6 %		1. selkeys, tarkkarajaisuus, täsmällisyys 76,9 % 2. ei sis. ristiriitoja 57,7 % 3. ennakoitavuus 57,7 % 4. vaikutustenarviointi osana lainsäädäntöprosessia 26,9 % 5. oikeudenmukainen oikeudenkäynti 23,1 % 6. omaisuudensuoja 23,1 % 7. ympäristöarvo 23,1 % 8. ei mahdottomuuksia 19,2 % 9. elinkeinovapaus 11,5 % 10. viranomaisten toimivalta ml. resurssit 11.5 % 11. sääntöjen julkisuus 7,7 % 12. vallankäytön muodollinen ulottuvuus sääntelyssä - asetuksenantovaltuus 7,7 % 13. PL 20 § 7,7 % 14. luonnonsuojelun hyväksyttävyys 7,7 %		1. **selkeys, tarkkarajaisuus, täsmällisyys 82,1 %** 2. **ennakoitavuus 78, 5** 3. oikeudenmukainen oikeudenkäynti 67,9 % 4. omaisuudensuoja 57,1 % 5. luonnonsuojelun hyväksyttävyys 50 % 6. ei sis ristiriitoja 46,4 % 7. ei mahdottomuuksia 35,7 % 8. elinkeinovapaus 35,5 % 9. vaikutustenarviointi osana lainsäädäntöprosessia 32,1 % 10. viranomaisten toimivalta ml. resurssit 17,9 % 11. viranomaistoiminnan ja säännösten yhdenmukaisuus 17,9 % 12. ympäristöarvo 14,3 % 13. sääntöjen julkisuus 10,1 % 14. PL 20 § 10,1 % 15. vallankäytön muodollinen ulottuvuus sääntelyssä - asetuksenantovaltuus 3,4 %	
Tulkinta	Kannattavista ja neutraaleista toimijoista jopa puolet ovat linkittyneet verkostoon lausuntokierroksen kautta. Tämä vaikuttaa verkoston tulkintaan. Näkökulma-blokkien tiheys puolestaan kuvaa sitä, miten tiheästi ne ovat kohdanneet (linkittyneet) oman blokkinsa toimijoihin. Lausuntokierroksella toimijat eivät kohdanneet toisiaan, jolloin tapahtuman jättäminen pois yksiulotteisen verkoston tiheyslaskemista tuottaa verkostossa tarkemman kuvan. Näin saavutetaan ymmärrys siitä, ketkä toimijat ovat toisiasiallisesti kohdanneet toisensa tapahtumissa ja miten nämä kohtaamiset heijastuvat prosessin lopputulokseen ja vallan jakautumiseen verkostossa. Tämä on verkoston tulkinnan kannalta keskeistä. Blokkien erojen tarkastelun perusteella vastustavan näkökulman toimijoista suhteellisesti suurempi osuus on osa yksiulotteista relaatioverkostoa. Toimijat ovat tosiasiallisesti kohdanneet blokkinsa muita toimijoita verkostossa enemmän kuin kahden muun näkökulman blokeissa on kohdattu. Siksi vastustavien toimijoiden muodostama blokki on tiheämpi kuin kannattavien, kun tarkastelun kohteena ovat toimijoiden väliset yhteydet ilman lausuntokierrosta. Argumenttien käyttötapaa tarkastellessa vastustava blokki nojaa useisiin oikeusvaltioargumenteihin, jotka ovat luonteeltaan oikeudellisesti painavia. Kannattava blokki puolestaan keskittyy hyödyntämään erityisesti yhtä oikeudellisesti heikkoa argumenttia. Vastustavista myös suhteellisesti suuri osa toimijoista on käyttänyt oikeusvaltioargumentteja. Verkostovaikuttavuus lainvalmisteluprosessin lopputulokseen vaikuttaa rakentuvan sekä astekeskeisyyden (eli osallistumisen) että erityisesti blokkien tiheyden (eli sen, kuinka usein samaa näkökulmaa edustavat toimijat jakavat yhteisiä areenoja) mukaan. **Kokonaisvaikuttavuus eli valta näyttää muotoutuvan verkostoaseman ja oikeudellisesti painavien argumenttien käytön avulla.**					

Lähteet

KIRJALLISUUS

Airaksinen, Jussi – Albrecht, Eerika, Arguments and Their Effects: A Case Study on Drafting the Legislation on the Environmental Impacts of Peat Extraction in Finland. Journal of Cleaner Production 226/2019, s. 1004–1012.

Alasuutari, Noora – Rantala, Kati, Sidosryhmien kuuleminen lainvalmistelussa: miten ja keitä kuullaan? s. 359–370 teoksessa Sofia Selkämaa – Inka Järvikangas – Virve Toivonen (toim.) Oikeusolot 2025. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 66/2025.

Alasuutari, Noora – Rantala, Kati, Stakeholder Engagement in Regulatory Policymaking in a Neo-corporatist Setting: Assessing Diversity and Balance in Open Consultations. Interest Group & Advocacy 14/2025, s. 107–129.

Backman, Jouni, Miten lainsäädännön valmistelua ohjataan poliittisesti? Kuvaus lainvalmistelun poliittisesta ohjauksesta ja sen yhteydestä muodollisjuridiseen lainvalmisteluprosessiin. Sitra 2023.

Baldwin, Robert – Cave, Martin – Lodge, Martin, Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice. Toinen painos. OUP 2012.

Bernauer, Thomas – Caduff, Ladina, In Whose Interest? Pressure Group Politics, Economic Competition and Environmental Regulation. Journal of Public Policy 24/2004, s. 99–126.

Blom, Anders, Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä: tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C-osa 454, 2018.

Bosselmann, Klaus, Grounding the Rule of Law, s. 75–93 teoksessa Christina Voigt (toim.) Rule of Law for Nature. CUP 2013.

Bugge, Hans Christian, Twelve Fundamental Challenges in Environmental Law: An Introduction to the Concept of Rule of Law for Nature, s. 3–26 teoksessa Christina Voigt (toim.) Rule of Law for Nature. CUP 2013.

Cairney, Paul, Three Habits of Successful Policy Entrepreneurs. Policy and Politics 46(2) 2018, s. 199–215.

Craig, Paul, Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework. Public Law 1997, s. 467–487.

Croley, Steven, Public Interest Regulation. Florida State University Law Review 28/2000, s. 7–108.

Crow, Deserai A. – Albright, Elizabet A. – Koebele, Elizabeth A., Stakeholder Participation and Strategy in Rulemaking: A Comparative Analysis. State Politics & Policy Quarterly 19(2) 2019, s. 208–235.

Dahlberg, Maija, Perustuslain reunaehdot lainvalmistelulle – ajankohtaisena esimerkkinä sosiaali- ja terveysuudistusta koskenut lakihanke. Oikeus 3/2015, s. 321–337.

Dicey, A., Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Viides painos. Macmillan 1897.

Dworkin, Ronald, Political Judges and the Rule of Law. Proceedings of the British Academy 64/1978, s. 259–287.

Fuller, Lon, The Morality of Law. Yale University Press 1964.

Gronow, Antti – Wagner, Paul – Ylä-Anttila, Tuomas, (2019). Explaining Collaboration in Consensual and Conflictual Governance Networks. Public Administration 98(3) 2020, s. 730–745.

Eskola, Jari, Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta, s. 209–231 teoksessa Raine Valli (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Viides painos. Santalahti-kustannus 2018.

Heinmiller, Timothy, Advocacy Coalitions 'In Power' and Major Policy Change in Canada: A Fuzzy Set Investigation, s. 85–104 teoksessa Jenkins-Smith, Hank C. – Weible, Christopher M. (toim.), The Advocacy Coalition Framework. Palgrave Macmillan 2025.

Hepola, Matti – Belinskij, Antti – Määttä, Tapio, Ajat ovat muuttumassa – ympäristöperusoikeuden evoluutio vesivoimalupien pysyvyyden näkökulmasta. Ympäristöjuridiikka 1–2/2021, s. 7–42.

Hietaniemi, Arto – Penttilä, Outi, Uutta, vanhaa vai molempia? Ympäristöperusoikeuden oikeusvaikutukset lainsäädäntöhankkeissa vuosina 2019–2023. Ympäristöjuridiikka 3–4/2024, s. 6–42.

Humphreys, Steven, Theatre of the Rule of Law: Transnational Legal Intervention in Theory and Practice. CUP 2010.

Hämäläinen, Hanna – Salminen, Janne, Lainvalmistelun oikeudelliset puitteet. Lakimies 2/2024, s. 194–222.

Innes, Judith – Booher, David, Reframing Public Participation: Strategies for the 21st Century. Planning Theory & Practice 5(4) 2004, s. 419–436.

Jantunen, Jorma – Leskinen, Paula – Liukko, Ulla-Maija – Raunio, Anne – Turunen, Topi, Luonnonsuojelulain kehittämistarpeet 2020. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2020.

Jenkins-Smith, Hank C. – Weible, Christopher. M., The Advocacy Coalition Framework: Origins, Theories, and the Textbook Version, s. 1–44 teoksessa Jenkins-Smith, Hank C. – Weible, Christopher M. (toim.), The Advocacy Coalition Framework. Palgrave Macmillan 2025.

Johanson, Jan-Erik – Mattila, Mikko – Uusikylä, Petri, Johdatus verkostoanalyysiin. Menetelmäraportteja ja käsikirjoja 3/1995. Kuluttajatutkimuskeskus 1995.

Kahler, Miles, Networked Politics: Agency, Power and Governance, s. 1–20 teoksessa Kahler, Miles (toim.), Networked Politics: Agency, Power, and Governance. Cornell Univeristy Press 2009.

Keinänen, Anssi – Pajuoja, Jussi, Miten vaikutusten arviointia voitaisiin parantaa? Vaikutusarviointi ja sen kehittämistarpeet suomalaisessa lainvalmistelussa. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2020.

Keinänen, Anssi – Lindström, Elina – Lintinen, Urho – Uusikylä, Petri – Vartiainen, Niko, Sidosryhmien osallistuminen lainvalmisteluun: onko ryhmällä väliä? Oikeus 2–3/2024, s. 252–276.

Keinänen, Anssi – Wiberg, Matti, Perustuslakivaliokunta lausuntovaliokuntana ja asiantuntijoiden kuulijana. Oikeus 1/2012, s. 86–106.

Kemiläinen, Mika – Keinänen, Anssi, Ympäristövaikutusten arviointi lainvalmistelussa: parempaa säädösvalmistelua vai jo ennalta valitun keinon puoltamista? Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja IX 2016, s. 175–215.

Kenis, Patrick – Schneider, Volker, Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a New Analytical Toolbox, s. 26–62 teoksessa B. Marin – R. Mayntz (toim.) Policy Networks: Empirical Evidence and Theoretical Considerations. Westview Press 1991.

Knoke, David, Political Networks: The Structural Perspective. CUP 1990.

Korkala, Siru, Luottamuksen ilmeneminen alueellisissa yhteistyöverkostoissa. Turun yliopisto 2010.

Kotzé, Luis, Sustainable Development and Rule of Law for Nature, s. 130–145 teoksessa Christina Voigt (toim.) Rule of Law for Nature. CUP 2013.

Kukkonen, Anna – Ylä-Anttila, Tuomas – Broadbent, Jeffrey, Advocacy Coalitions, Beliefs and Climate Change Policy in the United States. Public Admininistration 95(3) 2017, s. 713–729.

Kumpula, Anne, Ympäristö oikeutena. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.

Lautenbach, Geranne, The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. OUP 2013.

Lubell, Mark, Collaborative Partnerships in Complex Institutional Systems. Current Opinion in Environmental Sustainability 12/2015, s. 41–47.

Lord, Charles – Ross, Lee – Lepper, Mark, Biased Assimilation and Attitude Polarization: The Effects of Prior Theories on Subsequently Considered Evidence. Journal of Personality and Social Psychology 37(11) 1979, s. 2098–2109.

Lähde, Elisa – Pohja-Mykrä, Mari – Schreck, Johanna, Co-creation of Socio-Ecological Systems Knowledge to Adopt an Ecosystem-Based Approach and Land-Sea Interactions in Maritime Spatial Planning. Marine Policy 163/2024, s. 106079.

Länsineva, Pekka, Omaisuudensuoja (PL 15 §), s. 549–604 teoksessa Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin – Kaarlo Tuori – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Perusoikeudet. WSLT 2011.

McPherson, Miller – Smith-Lovin, Lynn – Cookal, James, Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. Annual Review of Sociology 27/2001, s. 415–444.

Morgan, Bronwen – Yeung, Karen, An Introduction to Law and Regulation: Text and Materials. CUP 2007.

Mäkinen-Rostedt, Katri – Oreschnikoff, Aleksis – Uusikylä, Petri, Expert Knowledge and Institutional Interplay: Exploring the Epistemic Linkages of the IPCC, IPBES, WCRP, and Future Earth. Environmental Science and Policy 171/2025, s. 104181.

Nieminen, Kati – Sarasoja, Laura, Epistemic Othering: The Interplay of Knowledges in Legislative Drafting. Journal of Law and Society 50(3) 2023, s. 293–430.

Ojanen, Tuomas, Ympäristöperusoikeus 25 vuotta: perustuslain 20 §:n soveltaminen korkeimmassa hallinto-oikeudessa 1995–2020, s. 285–302 teoksessa Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen lakimiesyhdistys 2020.

Pakarinen, Auri, Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmistelun osallistumisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253. Santalahti Oy 2011.

Patterson, James – Paterson, Matthew, Embracing the Politics of Transformation: Policy Action as "Battle-Settlement Events". Review of Policy Research 00/2024, s. 1–25.

Patterson, James – Anisimova, Ksenia – Logg-Scarvell, Jasmin – Kaiser, Cille, Reactions to Policy Action: Socio-Political Conditions of Backlash to Climate Change Policy. Policy Sciences 58/2025, s. 287–320.

Paukku, Eelis – Markus, Jaakko, Sääntelykaappauksen teoria – eräs näkökulma lainvalmisteluun. Oikeus 50/2021, s. 340–362.

Payán, Denise D. – Lewis, LaVonna B. – Cousineau, Michael R. – Nichol, Michael B., Advocacy Coalitions Involved in California's Menu Labeling Policy Debate: Exploring Coalition Structure, Policy Beliefs, Resources, and Strategies. Social Science & Medicine, 177/ 2017, s. 78–86.

Pesch, Udo, Tracing Discursive Space: Agency and Change in Sustainability Transitions. Technological Forecasting and Social Change 90(B) 2015, s. 379–388.

Pirkkala, Sami, Mikä tekee luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttämisestä Suomessa pirullisen ongelman? Politiikka 59(1) 2017, s. 34–51.

Prell, Christina, Social Network Analysis. SAGE Publication 2012.

Pryke, Stephen, Social Network Analysis in Construction. Wiley-Blackwell 2012.

Pröbstl, Fabian – Paulsch, Axel – Zedda, Luciana – Nöske, Nicole – Cardona Santos, Elsa Maria –Zinngrebe, Yves, Biodiversity Policy Integration in Five Policy Sectors in Germany: How Can We Transform Governance to Make Implementation Work? Earth System Governance 16/2023, s. 100175.

Raitasuo, Santtu, Oikeustiedettä vai asianajoa? Kriittisiä näkökulmia vero-oikeuden tutkimukseen. Helsingin yliopisto 2022.

Rantamäki, Aino – Uusikylä, Petri – Jalonen, Harri, Information Resilience in Networks: An Analysis of a National Security Legislation Evidence Base. Scandinavian Journal of Public Administration 28(2) 2024, s. 1–20.

Raz, Joseph, The Authority of Law: Essays on Law and Morality. Clarendon Press 1979.

Robins, Garry – Pattison, Philippa – Elliot, Peter, Network Models for Social Influence Processes. Psychometrika 66(2) 2001, s. 162–190.

Sabatier, Paul, Policy Change over a Decade or More, s. 13–40 teoksessa Paul Sabatier – Hank Jenkins-Smith (toim.) Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach. Westview Press 1993.

Satoh, Keiichi – Gronow, Antti – Ylä-Anttila, Tuomas – Delicado, Ana – Schmidt, Luisa – Swarnakar, Pradip – Wagner, Paul M. – Yun, Sun-Jin, Coalition Opportunity Structures and Advocacy Coordination in Consensus and Majoritarian Democracies. Policy Studies Journal 54(1) 2026, s. 1–17.

Saraviita, Ilkka, Perustuslaki. Toinen painos. Talentum 2016.

Scott, John, What Is Social Network Analysis? Bloomsbury Academic 2012.

Siemers, Olga, Fostering Adaptive Policymaking Through Complex Systems Perspective. International Journal of Public Sector Management, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print 2025. Saatavissa https://doi.org/10.1108/IJPSM-03-2025-0108.

Similä, Jukka, Luonnonsuojelulaki. Kauppakaari Oy 1997.

Similä, Jukka – Suvantola, Leila, Luonnonsuojeluoikeus. Edita Lakitieto Oy 2024.

Soininen, Niko, Torn by (Un)certainty – Can There be Peace between the Rule of Law and Other SDGs? s. 250–270 teoksessa Duncan French – Louis Kotzé (toim.) Sustainable Development Goals: Law, Theory and Implementation. Edward Elgar 2018.

Soininen, Niko – Romppanen, Seita – Huhta, Kaisa – Belinskij, Antti, A Brake or an Accelerator? The Role of Law in Sustainability Transitions. Environmental Innovation and Societal Transitions 41/2021, s. 71–73.

Soininen, Niko – Raymond, Christopher – Tuomisto, Hanna – Ruotsalainen, Laura – Thorén, Henrik – Horcea-Milcu, Andra-Ioana – Stojanovic, Milutin – Lehtinen, Sanna – Mazac, Rachel – Lamuela, Carlos – Korpelainen, Noora – Vainio, Annukka – Toivanen, Reetta – McPhearson, Timon – Nagatsu, Michiru, Bridge Over Troubled Water: Managing Compatibility and Conflict among Thought Collectives in Sustainability Science. Sustainability Science 17/2022, s. 27–44.

Soininen, Niko – Huhta, Kaisa – Vesa, Seita, The Rule of Law and the EU Green Deal – Uneasy Interactions Between Legal Instruments and the Legal Systemic Landscape, teoksessa Mariolina Eliantonio – Kati Kulovesi – Marjan Peeters – Annalisa Savaresi (toim.) Greening Europe and the Rule of Law: Opportunities for and Limits to EU's Legal Power. Edward Elgar 2026.

Tamanaha, Brian, On the Rule of Law: History, Politics, Theory. CUP 2004.

Tasioulas, John, The Rule of Law. Preprint, Social Science Research Network 2018, s. 1–24. Saatavissa https://papers.ssrn.com/abstract=3216796.

Tindall, David B. – Stoddart, Mark C. J. – Howe, Adam C. (2020). Social Networks and Climate Change Policy Preferences: Structural Location and Policy Actor Support for Fossil Fuel Production. Society & Natural Resources, 33(11), s. 1359–1379.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2018.

Tuori, Kaarlo, Ratio and Voluntas: The Tension Between Reason and Will in Law. Ashgate 2011.

Tushnet, Mark, Critical Legal Studies: A Political History. Yale Law Journal 199/1991, s. 1515–1544.

Uhlmann, Felix – Konrath, Christoph, Participation, s. 73–96 teoksessa Ulrich Karpen – Helen Xanthaki (toim.) Legislation in Europe: A Comprehensive Guide for Scholars and Practitioners. Hart Publishing 2017.

Waldron, Jeremy, Thoughtfulness and the Rule of Law. Harvard University Press 2023.

Waldron, Jeremy, The Rule of Law and the Importance of Procedure. Nomos 50/2011, s. 3–31.

Van Dijk, Teun A., Structures of Discourse and Structures of Power. Annals of the International Communication Association 12(1) 1989, s. 18–59.

Vanto, Johanna – Alvesalo-Kuusi, Anna – Salonen, Lauri, Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä lainvalmistelu sääntelykaappauksen kontekstissa – tapaus marjalaki. Oikeus 1/2025 s. 9–35.

Vesa, Juho – Kantola, Anu, Kuka pääsee mukaan? Miten järjestöjen ääni kuuluu lakien valmistelussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 59/2016.

Vuorela, Miikka – Keinänen, Anssi – Lehtoviita, Juho, Kyllä kansa tietää! Argumentaatioanalyysi kansalaisten ja järjestöjen ehdotuksista sääntelyn vähentämiseksi. Oikeus 3/2015, s. 259–280.

Wagner, Paul M. – Ocelík, Petr – Gronow, Antti – Ylä-Anttila, Tuomas – Schmidt, Luisa – Delicado,

Ana, Network Ties, Institutional Roles and Advocacy Tactics: Exploring Explanations for Perceptions of Influence in Climate Change Policy Networks. Social Networks 75/2023, s. 78–87.

Ylä-Anttila, Tuomas – Gronow, Antti – Stoddart, Mark C.J. – Broadbent, Jeffrey – Schneider, Volker – Tindall, David B., Climate Change Policy Networks: Why and How to Compare Them Across Countries. Energy Research & Social Science 45/2018, s. 258–265.

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta, HE 309/1993 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi, HE 1/1998 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle luonnonsuojelulaiksi ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, HE 76/2022 vp.

MUUT

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle luonnonsuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, lakiehdotus. Saatavissa <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=bdb5d206-830a-48b5-8e12-07715971dc44>.

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle luonnonsuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, perustelutekstit. Saatavissa <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=bdb5d206-830a-48b5-8e12-07715971dc44>.

Maa- ja metsätalousvaliokunta, Lausunto MmVL 30/2022 vp-HE 76/2022 vp.

Perustuslakivaliokunta, Lausunto PeVL 67/2022 vp-HE 76/2022 vp.

Talousvaliokunta, Lausunto TaVL 44/2022 vp-HE 76/2022 vp.

Ympäristövaliokunta, Mietintö YmVM 17/2022 vp-HE 76/2022 vp.

Venetsian komissio, Report on the Rule of Law. 2011, CDL-AD(2011)003rev-e.

Venetsian komissio, The Updated Rule of Law Checklist. 2025, CDL-AD(2025)002.

Pakottamispakkotila vastuuvapausperusteena

Jani Hannonen

Tiivistelmä – Artikkelin tutkimuskysymys on: miten pakkotilaa tulisi tulkita tilanteessa, jossa henkilö on pakotettu rikoksen tekemiseen? Tutkimuksen menetelmä on teoreettinen rikoslainoppi. Pakkotila soveltuu pakottamistilanteisiin, joissa toista henkilöä taivutetaan voimakkaasti rikoksen tekemiseen esimerkiksi väkivallalla tai uhkauksella. Tämän pakottamispakkotilan sisältöä ei ole riittävästi tutkittu kotimaisessa oikeustieteessä. Pakottamispakkotilassa toista henkilöä käytetään välikappaleena rikoksen tekemiseen, jolloin oikeudellinen arviointi eroaa pakkotilalle tyypillisestä intressipunninnasta kahden oikeudellisesti suojatun edun välillä. Täten syyllisyysperiaatteen kunnioittaminen edellyttää, että pakottamispakkotilassa jopa ihmishengen riistämisen tulisi voida olla anteeksiannettavaa pakkotilaa. Pakotetun sijasta tekijävastuu tulisi asettaa pakottajalle välillisenä tekemisenä ja rangaista pakottajaa pakottamisrikoksesta.

Asiasanat: rikosoikeus, vastuuvapausperusteet, pakkotila, pakottaminen, välillinen tekeminen

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1. Johdanto

Pakkotila (rikoslaki 39/1889, RL 4:5) on vastuuvapausperuste, jossa on kyse oikeudellisesti suojattujen etujen välisestä intressipunninnasta välittömässä ja pakottavassa vaaratilanteessa. Tavallisessa pakkotilatapauksessa voi olla kyse esimerkiksi ajoneuvon kuljettamisesta päihtyneenä sairaalahoitoa vaativan onnettomuuden vuoksi. Myös rikokseen pakottamista voidaan arvioida pakkotilana. Kutsun tätä pakkotilan erityiskysymystä pakottamispakkotilaksi saksalaisen Nötigungsnotstand-käsitteen suomennoksena.[1]

Artikkelin tutkimuskysymys on seuraava: miten pakkotilaa tulisi tulkita tilanteessa, jossa henkilö on pakotettu rikoksen tekemiseen? Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää myös pakottajan rikosvastuun käsittelemistä. Tutkimustarvetta puoltaa se, että pakottamispakkotilaa ei ole aiemmin kattavasti tarkasteltu suomalaisessa oikeustieteessä, vaikka tematiikka on rikosoikeuden yleisten oppien ytimessä.[2] Pakottamispakkotila on monesti nostettu esiin kiehtovana kuriositeettina, jonka syvällisempään käsittelyyn ei kirjoittajien asettamien rajausten vuoksi ole ollut tilaa.[3] Tutkimus on menetelmällisesti teoreettista rikoslainoppia,[4] jolla on potentiaalia vaikuttaa pakottamispakkotilaa koskevaan lainsoveltamiskäytäntöön. Klassisten pakkotilakysymysten rikosoikeusteoreettinen tutkimus on mielekästä 2020-luvun tarkasti säännellyn demokraattisen hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa, koska myös rikosoikeuden yleisten oppien tulkinnan tulee elää yhteiskunnan ja arvojen muuttuessa.[5]

* Kiitän anonyymeja vertaisarvioijia käsikirjoitusta edistäneistä huomioista sekä tutkimusavustaja, oik. & valt. yo., Emil Jacobssonia käsikirjoituksen oikoluvusta.

1 Nötigungsnotstand-käsitteestä Roxin – Greco 2020, s. 868–869, 1100; Jescheck – Weigend 1996, s. 484.

2 Välillisen tekemisen yhteydessä lyhyesti ks. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 342; Nuutila 1997, s. 345; Honkasalo 1967, s. 204–205; Anttila 1958, s. 55–56.

3 Matikkala 2023, s. 500; Tikkala 2021, s. 484; Terenius 2013, s. 728.

4 Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 12–14; Melander 2016, s. 9–10.

5 Samansuuntaisesti ks. Coca-Vila 2024a, s. 61–65.

Pakottamispakkotilassa intressipunninta eroaa tavallisesta pakkotilasta, koska vastuuvapaus perustuu eri logiikkaan. Pakottamispakkotilassa pakotettu henkilö toimii ainoastaan välikappaleena rikoksen tekemisessä, jolloin vastuuvapaus perustuu toisintoimimismahdollisuuden kunnioittamiseen. Tavallisessa pakkotilassa on kyse vapaammasta valinnasta uhrattavien oikeudellisten etujen välillä, jolloin arviointi perustuu utilitaristiseen hyöty–haitta-vertailuun. Tämän keskeisen eron takia väitän, että pakottamispakkotilan tulisi voida soveltua anteeksiantoperusteena jopa kaikkein tärkeimmän oikeushyvän eli korvaamattoman ihmishengen riistämiseen. Luonnollisesti pakottamisen voimakkuus ja tapauksen muut olosuhteet vaikuttavat oikeudelliseen arviointiin. Anteeksiantoperusteen soveltaminen voisi tulla henkirikoksessa kyseeseen esimerkiksi aseella uhkaamisen kaltaisessa pakottamisessa.

Pakottamispakkotilassa pakottaja on rikoksen henkinen alullepanija, jota on perusteltua pitää vastuussa koko rikoskokonaisuudesta. Pakottamispakkotilan soveltuessa rikosvastuu esimerkiksi pakotetun tekemästä henkirikoksesta voidaan siirtää yksinomaan pakottajalle välillisenä tekemisenä, eikä välikappaleena käytetyn henkilön rankaisemiselle ole siten tarvetta.

Tutkimus etenee siten, että ensin luvussa 2 tarkastelen pakkotilaoppia ja pakottamispakkotilaa opin erityiskysymyksenä. Tämän jälkeen luvussa 3 tarkastelen ihmishengen riistämistä pakkotilan intressipunninnan näkökulmasta. Luvussa 4 käsittelen pakottajan rikosvastuuta välillisen tekemisen ja pakottamisrikoksen näkökulmasta sekä sivuan osapuolten rikosprosessuaalisia rooleja. Lopuksi esitän tutkimuksen johtopäätökset kootusti luvussa 5.

2. Pakkotila

2.1. Suomalainen pakkotilaoppi

Pakkotila on oikeutukseltaan utilitaristis-liberalistinen vastuuvapausperuste. Utilitarismi ilmenee opin keskeisestä sisällöstä, joka on pienemmän pahan valitseminen tarvittaessa jopa toisen oikeuksien kustannuksella. Liberalistinen ulottuvuus tarkoittaa yksilön vapauspiirin kunnioittamista. Yksilö saa suojata omaa vapauspiiriään pakkotilaoikeudella, mutta toisten vapauspiirin kunnioittaminen myös rajoittaa puhtaan utilitaristista hyöty–haitta-punnintaa. Lisäksi velvollisuusetiikkaan palautuvat reunaehdot, kuten ihmisarvon loukkaamattomuus, rajoittavat pakkotilan soveltamisalaa. Pakkotilassa on kyse tasapainon löytämisestä näiden eri suuntiin johtavien moraalisten näkökohtien välillä.[6]

Pakkotila on ollut Suomen rikoslaissa vuodesta 1889 lähtien (silloinen RL 3:10). Alkuperäisessä sanamuodossaan ollut pakkotilasäännös koki merkittäviä muutoksia vuoden 2004 rikoslain yleisten oppien kokonaisuudistuksessa.[7] Pakkotilaoppi on kodifioitu rikoslakiin (RL 4:5) seuraavasti:

> Muun kuin edellä 4 §:ssä tarkoitetun, oikeudellisesti suojattua etua uhkaavan välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on pakkotilate-

6 Melander 2016, s. 259–260 ja siinä viitattu Fletcher 2007, s. 165–166.
7 HE 44/2002 vp, pakkotilasta s. 118–123.

> kona sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet.
>
> Jos oikeudellisesti suojatun edun pelastamiseksi tehtyä tekoa ei ole 1 momentin perusteella pidettävä sallittuna, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos tekijältä ei kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon pelastettavan edun tärkeys, tilanteen yllätyksellisyys ja pakottavuus sekä muut seikat.

Pakkotila on alisteinen hätävarjelulle (RL 4:4). Hätävarjelussa suojaudutaan toisen ihmisen oikeudettomalta hyökkäykseltä ja pakkotilassa vaara tulee jostakin muusta lähteestä. Vastuuvapausperusteiden eroa on luonnehdittu siten, että pakkotilassa on oikeus oikeutta vastaan ja hätävarjelussa oikeus vääryyttä vastaan.[8]

Pakkotilalle on keskeistä välitön ja pakottava vaara. Vaaran välittömyydellä tarkoitetaan esitöiden mukaan ajallista vaatimusta eli sitä, että vaaran on oltava käsillä. Vaaran pakottavuudella tarkoitetaan sitä, ettei tilanteesta voi pelastua muulla tavalla.[9]

Pakkotilan intressipunninnassa on kyse laajasta joukosta tapauksia, joissa on valittava kahden oikeudellisesti suojatun edun välillä. Pakkotila edellyttää, että toinen etu on pelastettava ja toinen on uhrattava. Oikeudellisesti suojattujen etujen piiriä ei ole rajoitettu eli pakkotilalla voidaan suojata niin yksityisiä kuin yhteisöllisiä oikeushyviä.[10]

Pakkotilatapaukset voidaan jaotella defensiiviseen ja aggressiiviseen pakkotilaan. Defensiivinen pakkotila muistuttaa hätävarjelua, koska siinä vaara on lähtöisin pakkotilateon kohteesta. Kyse voi olla esimerkiksi koiran hyökkäykseltä puolustautumisesta. Aggressiivisessa pakkotilassa vaara on lähtöisin jostain muualta kuin pakkotilateon kohteesta, kuten esimerkiksi luonnonvoimista tai kyse voi olla sivullisen henkilön etujen uhraamisesta.[11] Esimerkiksi ikkunan rikkominen (vahingonteko) on sallittua, kun pakenee palavasta talosta ja pelastaa oman henkensä. Esitöiden mukaan defensiivisessä pakkotilassa intressipunnintaan voidaan suhtautua hieman sallivammin kuin aggressiivisessa pakkotilassa.[12]

Pakkotila voi olla oikeuttamisperuste (1 momentti) tai anteeksiantoperuste (2 momentti). Oikeuttamisperusteet tekevät teosta yleisesti sallitun eli henkilö toimii oikeusjärjestelmän toivomalla tavalla. Kolmiportaisessa rikoksen rakenteessa oikeuttamisperusteet poistavat teon oikeudenvastaisuuden. Sen sijaan anteeksiantoperusteet ovat henkilökohtaisia, ja ne poistavat tekijän syyllisyyden rikoksen rakenteen kolmannella ja viimeisellä portaalla. Anteeksiantoperusteen viesti on se, että henkilö ei toiminut oikeusjärjestyksen toivomalla tavalla, mutta teko

8 Forsman 1874, s. 6; HE 44/2002 vp, s. 119.
9 HE 44/2002 vp, s. 121.
10 HE 44/2002 vp, s. 118–123.
11 Nuutila 1997, s. 309–310; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 273; Lappi-Seppälä 2004, s. 26.
12 HE 44/2002 vp, s. 119, 122. Korkka-Knutsin, Heleniuksen ja Fränden (2020, s. 273–274) esimerkissä vaarallisesti huitovan epileptikon voi työntää pois aiheuttamalla enemmän vahinkoa kuin huitovat kädet olisivat aiheuttaneet. Defensiivinen pakkotila ei ole aina hyväksyttävää. Eräs räikeän oikeudenvastainen esimerkki koskee terroristin kiduttamista, jotta hän paljastaisi asettamansa pommin sijainnin. Roxin – Greco 2020, s. 1152–1153.

voidaan antaa anteeksi.[13] Pakkotila on oikeuttamisperuste, kun henkilö onnistuu objektiivisesti arvioimaan tärkeämmän oikeudellisesti suojatun edun ja pelastamaan sen välittömältä ja pakottavalta vaaralta. Anteeksiantoperusteena voidaan ottaa huomioon subjektiivisia tekijöitä, sallia virheitä intressipunninnassa ja vaihtoehtojen käyttämättä jättämistä.[14] Jos pakkotila ei sovellu vastuuvapausperusteena, pakkotilaa läheisesti muistuttaviin tilanteisiin on mahdollista soveltaa rangaistuksen tuomitsematta jättämistä (RL 6:12 kohta 3), rangaistusasteikon lieventämistä (RL 6:8.1 kohta 4) ja rangaistuksen lieventämisperustetta (RL 6:6.1 kohdat 1 ja 4).

Suomalainen anteeksiannettava pakkotila on varsin laaja ja joustava kansainvälisessä vertailussa.[15] Esimerkiksi Saksassa anteeksiannettavalla pakkotilalla (Entschuldigender Notstand, Strafgesetzbuch 15.05.1871, StGB § 35) suojattavat oikeudelliset edut on rajoitettu omaan tai läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen toisin kuin Suomessa, jossa pakkotilalla voidaan suojata mitä etuja tahansa.[16] Myöskään anglosaksisessa vastuuvapausperusteita koskevassa kirjallisuudessa pakkotilaoikeuden ylittämisen anteeksiantoperusteulottuvuus (excess) ei ole ollut tarkastelun keskiössä.[17]

Pakkotilasta on vain vähän oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus on antanut pakkotilan tulkinnasta niukasti ennakkoratkaisuja, joista vain kaksi on annettu uuden pakkotilasäännöksen tulkinnasta.[18] Valtaosa hovioikeuksissa käsitellyistä pakkotilajutuista on tieliikennerikoksia, ja pakkotilasäännöksen soveltamiskynnys on ollut korkea.[19]

Pakkotilaa on käsitelty suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa kiitettävästi. Ensimmäinen suomenkielinen rikosoikeudellinen väitöskirja eli *Jaakko Forsmanin* tutkimus Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa (1874) käsitteli pakkotilaa. Pakkotila sai osakseen tutkimuksellista huomiota jo ennen rikoslain yleisen osan kokonaisuudistusta,[20] jolla oli vaikutusta uuden pakkotilasäännöksen muotoilussa.[21] Keskustelu pakkotilasta kiihtyi rikoslain yleisen osan uudistamisen jälkeen, kun uutta säännöstä systematisoitiin.[22] Keskeisissä rikosoikeuden yleisten oppien esityksissä on kohtuullisen kattavat osiot pakkotilasta,[23] ja pakkotilaa on sivuttu muita vastuuvapausperusteita käsittelevien tutkimusten kylkiäisenä.[24] Pakkotilan yhteydessä on käsitelty niin sanottuja velvollisuuksien kollisiotilanteita eli ylitsepääsemätöntä velvollisuuksien ristiriitaa, jota on pidetty pakkotilaa läheisesti muistuttavana, mutta kirjoittamattomana vastuuvapausperusteena.[25] Pakkotilaopissa on tehty viime aikoina uusia avauksia etenkin ilmastopakkoti-

13 HE 44/2002 vp, s. 99–100; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 4–9, 245–247, 277–280. Myös kaksiportainen rikoksen rakenne erittelee oikeuttamisperusteet ja anteeksiantoperusteet erilaisten oikeusvaikutusten vuoksi. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 434–436.

14 HE 44/2002 vp, s.122–123; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 473–474; Lappi-Seppälä 2004, s. 27.

15 Koontia eri maiden lähestymistavoista Reed – Bohlander 2014/2020. Ruotsin pakkotilalainsäädäntö (nöd, Brottsbalk 1962:700, BrB, 24:4) muistuttaa suomalaista sääntelyä sillä erotuksella, että anteeksiannettavasta pakkotilasta ja hätävarjelun liioittelusta säädetään samassa liioittelua koskevassa säännöksessä (excess, BrB 24:6). Asp – Ulväng – Jareborg 2013, s. 220–225, 376–379.

16 Roxin – Greco 2020, s 1100–1115; englanniksi Bohlander 2009, s. 122–129 ja Ambos – Bock 2014/2020, s. 233–236.

17 Reinikka 1990, s. 239–240.

18 KKO 2008:105 (siipikarjankasvattajan vastuu lintuinfluenssan leviämisen ehkäisemiseksi annettujen määräysten vastaisesta toiminnasta); KKO 2016:95 (karhun ampuminen metsästysrikoksena). Pakkotila ei soveltunut kumpaankaan tapaukseen.

19 Hovioikeuskäytännöstä Tikkala 2021, s. 481–482, 505–507.

20 Ks. esim. Nuutila 1997, s. 305–311; Reinikka 1990; Honkasalo 1965, s. 165–177.

21 HE 44/2002 vp, s. 118–119.

22 Backman 2004; Lappi-Seppälä 2004, s. 23–27; Juho 2004 ja perusoikeusnäkökulmasta Pennanen 2006.

23 Melander 2016, s. 258–271; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 462–474; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 266–274, 293–295.

24 Terenius 2013, etenkin s. 651–673, 727–729; Majanen 1979, esim. s. 30–33; Hahto 2004, esim. s. 165–167.

25 Backman 2004, s. 402–403; Nuutila 1997, s. 311; Honkasalo 1965, s. 177.

laan liittyen, jossa pakkotilaa arvioidaan kansalaistottelemattomuuden oikeuttamisen tai anteeksiantamisen näkökulmasta.[26]

Kutsun tätä pakkotilan vakiintunutta ymmärtämistapaa tavalliseksi pakkotilaksi, jotta pystyn tekemään eron erityiskysymyksenä käsiteltävään pakottamispakkotilaan. Yhteistä tavalliselle pakkotilalle on se, että vaikeassa punnintatilanteessa oleva henkilö tekee suhteellisen itsenäisesti ratkaisun pelastettavan ja uhrattavan oikeudellisesti suojatun edun välillä. Olosuhteet luonnollisesti vaikuttavat arviointiin, jolloin toinen vaihtoehto voi olla toista houkuttelevampi. Keskeistä on, ettei kukaan tee ratkaisua hänen puolestaan ja kyseessä on siten aito valintatilanne. Tavallisessa pakkotilassa punnitaan tämän ratkaisun oikeellisuutta tai anteeksiannettavuutta.

2.2. Pakottamispakkotila pakkotilan erityiskysymyksenä

Common law -oikeuskulttuurissa pienemmän pahan valitsemista koskeva pakkotila (necessity) ja rikoksen tekemiseen vaikuttanut voimakas ja välitön pakko (duress) mielletään tyypillisesti omiksi vastuuvapausperusteikseen (defence).[27] Tämä erottelu tehdään toisinaan myös saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa, jossa tavallista pakkotilaa kutsutaan nimellä Notstand ja pakottamispakkotilaa nimellä Nötigungsnotstand, vaikkakaan näitä ei nähdä teoreettisesti erillisinä vastuuvapausperusteina.[28]

Pakottamispakkotilassa on kyse siitä, että toinen henkilö pakottaa toisen tekemään rikoksen esimerkiksi uhkaamalla tätä väkivallalla. Pakotettua käytetään siten välikappaleena rikoksen tekemiseen. Pakottaminen on luonteeltaan voimakasta psyykkistä vis compulsiva -pakkoa, joka rajoittaa pakotetun toisintoimimismahdollisuutta. Tällöin pakotetulla henkilöllä ei ole järkevää vaihtoehtoa toimia toisin kuin alistua pakottajan tahtoon.[29] Pakottamispakkotila on aggressiivista pakkotilaa, koska se kohdistuu sivullisiin. Pakottajaa kohtaan tehtyjä puolustustekoja arvioitaisiin tyypillisesti hätävarjeluna, koska esimerkiksi aseella uhkaaminen on oikeudeton hyökkäys.

Pakkotilasäännös edellyttää pakottamisen aiheuttavan välitöntä ja pakottavaa vaaraa, jolloin kyse on käytännössä väkivallasta tai uhkauksesta. Vaara voi kohdistua kolmanteen henkilöön, kuten esimerkiksi pakotetun lapseen.[30] Väkivallan tai uhkauksen lisäksi pakottamistilanteessa tulee olla jonkinlaista psyykkistä vaikuttamista rikoksen tekemiseksi. Kyse voi olla esimerkiksi nimenomaisesta kehotuksesta rikoksen tekemiseen, tai psyykkinen vaikuttaminen voidaan

26 Raikas 2025; Coca-Vila 2024b.

27 Spain 2011, s. 2–5; Ashworth 2009, s. 129–134, 205–215; Norrie 2014, s. 199–236. Terminologiassa ja hahmottamistavoissa on kuitenkin vaihtelua. Osa kirjoittajista esimerkiksi jakaa pienemmän pahan valitsemisen tavallista pakkotilaa muistuttavaan duress of circumstances -vastuuvapausperusteeseen ja lesser evils -vastuuvapausperusteeseen, joka muistuttaa velvollisuuksien kollisiota. Rikoksiin pakottaminen (duress by threats) vaikuttaa kirjallisuuden perusteella selkeimmin vakiintuneelta vastuuvapausperusteelta.

28 Roxin – Greco 2020, s. 868–869, 1100; Jescheck – Weigend 1996, s. 484. Saksassa etenkin anteeksiannettavaa pakkotilaa koskeva säännös (StGB § 35) on olennainen pakottamispakkotilan näkökulmasta.

29 Matikkala 2023, s. 497–498; Honkasalo 1965, s. 104; Honkasalo 1967, s. 204–205; Nuutila 1997, s. 345. Oikeustieteessä on erotettu myös vis absoluta -pakko, joka poistaa fyysisen toisintoimimismahdollisuuden (esimerkiksi puukottaminen liikuttamalla toisen kättä). Tällöin kyseessä ei ole rikosoikeudellisessa mielessä teko ja tunnusmerkistönmukaisuus poistuu. Anttila (1958, s. 55–56) lukee aseella uhkaamisen vis absolutaan.

30 Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 342; Nuutila 1997, s. 345.

muutoin päätellä olosuhteista. Pakottamistilanteen välittömyys tulee ymmärtää tilannesensitiivisesti siten, että yhtäjaksoista fyysistä vaaraa, kuten aseella osoittamista, ei tarvitse edellyttää. Pakottaminen on luonteeltaan psyykkistä. Esimerkiksi vaara on läsnä koko sen ajan, kun pakotetun lasta pidetään panttivankina.[31] Kuitenkaan pidemmän aikajakson aikana syntynyt alisteinen asema ja sen hyödyntäminen rikokseen painostamisessa ei ole pakkotilaa, koska kyseessä ei ole välitön ja pakottava vaara.[32]

Pakottamispakkotila perustuu syyllisyysperiaatteen ja toisintoimimismahdollisuuden kunnioittamiseen.[33] Pakottamispakkotilalla ja tavallisella pakkotilalla on täten eri oikeutus, jolloin niiden tulkintakin on väistämättä erilaista.[34] Tavallisessa pakkotilassa oikeudellisten etujen välinen punnintatilanne ratkaistaan itsenäisesti ilman ulkoista pakottamista. Pakottamispakkotilassa pakottaja aiheuttaa välittömän ja pakottavan vaaran, jonka välttämiseksi pakotettu alistuu pakottajan tahtoon. Vaara voidaan välttää valitsemalla pakottajan ajama vaihtoehto, jolloin uhrattavan ja pelastettavan oikeudellisen edun välinen punninta ei ole itsenäistä.

Pakottamispakkotila on jäänyt suomalaisessa pakkotilaopissa vähälle huomiolle. Oikeuskirjallisuudessa kysymystä on sivuttu välillisen tekemisen yhteydessä, jolloin pääasiallinen mielenkiinto on ollut rikosvastuun ulottamisessa pakottajaan. *Heli Korkka-Knuts, Dan Helenius* ja *Dan Frände* ottavat selkeimmin kantaa pakottamispakkotilaan. Heidän mukaansa anteeksiannettavan pakkotilan tulisi soveltua esimerkkitapaukseen, jossa A uhkaa tappaa B:n pojan, ellei B tee asuntomurtoa (törkeä varkaus).[35] Myös vanhemmassa välillistä tekemistä koskevassa oikeuskirjallisuudessa kirjoittajien näkemys on ollut se, että pakotettu ei ole rikosvastuussa.[36]

Suomalainen pakkotilasäännös kattaa sanamuotonsa puitteissa pakottamispakkotilan.[37] Pakottamispakkotilaa ei käsitellä lainkaan rikosoikeuden yleisen osan hallituksen esityksessä,[38] ja sitä vain sivutaan 2000-luvun jälkeen julkaistussa rikosoikeudellisessa tutkimuksessa. Tämä johtuu tulkintani mukaan siitä, että rikoslakiprojektin ehdottama pakottavat olosuhteet -anteeksiantoperuste kaatui lausuntokierroksella. Pakottavat olosuhteet -anteeksiantoperuste olisi kattanut voimakkaan pakon tai painostamisen rikoksen tekemiseksi.[39]

Suomen pakkotilasäännöksen näkökulmasta pakottamispakkotila voi olla oikeuttamisperuste tai anteeksiantoperuste riippuen siitä, millaiseen rikokseen henkilöä pakotetaan ja kuinka voimakasta pakottaminen on. Kuvitellaan esimerkiksi kaupan ryöstö, jossa myyjä pakotetaan aseella uhkaamalla antamaan kassasta käteistä tai avustamaan rikoksessa jollain muulla tavalla. On täysin selvää, ettei myyjää tule pitää rikosvastuussa esimerkiksi avunantajana. Henki ja terveys ovat selvästi tärkeämpiä oikeudellisesti suojattuja etuja kuin omaisuus, jolloin pakottamispakkotila on kyseisessä tilanteessa oikeuttamisperuste. Muissa kuin täysin selvissä intressipunnintatilanteissa anteeksiantoperusteen tasoinen pakkotila on luontevampi arviointityökalu.

31 Pakottamisen tilannesensitiivisestä tulkinnasta Rutkowski 1996, s. 190–193.
32 Sen sijaan rikoksiin painostamista voitaisiin lähestyä erillisenä anteeksiantoperusteena. Ks. syvemmin Hannonen 2026.
33 Pakottamisesta ja toisintoimimismahdollisuudesta Ross 1975, s. 167–173.
34 Melander (2016, s. 259) toteaa, että toisintoimimismahdollisuuden kunnioittaminen ei ole pakkotilan pääasiallinen oikeutus. Olen samaa mieltä tavallisen pakkotilan osalta.
35 Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 342.
36 Nuutila 1997, s. 345; Honkasalo 1967, s. 204–205; Anttila 1958, s. 55–56.
37 Myös Ruotsin pakkotilasäännös kattaa sekä tavanomaisen pakkotilan että pakottamispakkotilan, mutta ei tee näiden välille lainsäädännöllistä eroa. Asp – Ulväng 2014/2020, s. 308–309.
38 HE 44/2002 vp, s. 118–120. Rikokseen pakottamista sivutaan välillisen tekemisen yhteydessä (s. 154).
39 Rikoslakiprojektin ehdotus 2000, s. 164–170; oikeusministeriö 2002, s. 49–52.

Oikeuttamisperuste ja anteeksiantoperuste eroavat siinä, kuinka pakottava tilanteen on oltava. Oikeuttamisperuste edellyttää lähtökohtaisesti, että mitään muuta vaihtoehtoa ei ole, kun taas anteeksiantoperusteen yhteydessä kaikkia vaivalloisia keinoja ei tarvitse käyttää.[40] Psyykkinen pakko on luonteeltaan sellaista, että henkilöllä on aina mahdollisuus olla taipumatta pakottamiseen, mutta usein periksi antaminen on ainoa järkevä vaihtoehto. Täten on luontevampaa tarkastella sitä, millaista toimintaa pakottamisen kohteelta voisi tilanteessa odottaa.[41] Esimerkiksi edellä mainittu kaupan myyjä voi kieltäytyä antamasta kassasta rahaa ryöstäjälle ja joutua ammutuksi. Oikeuttamisperustetta ei voida tulkita pakottamispakkotilassa näin tiukasti. Sen sijaan tilanteesta pakenemista tai avun hälyttämistä voidaan lähtökohtaisesti edellyttää tilanteen olosuhteet huomioon ottaen.

Pakottamispakkotila eroaa esimiehen käskyyn liittyvästä anteeksiantoperusteesta (RL 45:26 b) siten, että pakottaminen on aina oikeudenvastaista toimintaa toisin kuin esimiehen valta-asemaan perustuva käsky. Esimerkiksi painostaminen ylinopeuden ajamiseen vetoamalla esimiehen valta-asemaan tulee arvioitavaksi esimiehen käskynä, mutta esimiehen uhatessa väkivallalla kyse on pakottamispakkotilasta. Tällöin vaikuttaminen ei perustu enää hierarkiaan tai käskysuhteisiin. Sama koskee sotakontekstissa tai diktatuurin aikana tapahtuvaa lainvastaisten käskyjen noudattamista. Esimerkiksi sotavangin teloittaminen esimiehen käskystä ei ole anteeksiannettavaa, mutta esimiehen uhatessa sotilasta aseella anteeksiannettava pakkotila tulee arvioitavaksi. Yleiseen vastatoimien pelkoon ei voida menestyksekkäästi vedota pakkotilana.[42]

Pakottamispakkotila ei aiheuta perusmekaniikaltaan ongelmia suomalaisen pakkotilasäännöksen näkökulmasta. Sen sijaan intressipunninnassa pakottamispakkotila ja tavallinen pakkotila eroavat toisistaan, mitä käsittelen seuraavassa luvussa.

3. Intressipunninta

3.1. Ihmishengen riistämisen oikeudelliset reunaehdot

Tässä luvussa tarkastelen, voiko kaikkein tärkeimmän oikeushyvän eli korvaamattoman ihmishengen riistää pakkotilassa. Vastuuvapausperusteita koskevassa kirjallisuudessa käytetään usein ihmishengen riistämistä esimerkkitapauksena, koska vastuuvapausperusteet joutuvat tällöin koetukselle. Ihmiset eivät ole yhtä valmiita joustamaan tapon rikosvastuusta verrattuna lievempiin rikoksiin. Pakottaminen toisen henkilön surmaamiseen on tosin käytännön rikosilmiönä harvinainen. Mielenkiinnonkohteeni on teoreettinen arvioidessani, kuinka pitkälle pakkotilan intressipunninta voidaan ulottaa.

Oikeusjärjestelmän keskeinen lähtökohta on se, että ihmisten tappaminen ei ole hyväksyttävää. Kuolemanrangaistus on eurooppalaisessa oikeudellisessa perinteessä perus- ja ihmisoikeuksien vastaista. Suomessa eutanasia ei ole sallittua, eikä ihminen voi muutoinkaan pätevästi suostua luopumaan hengestään.[43] Oman henkensä riistäminen tai sen yritys ei ole rangaistavaa.

40 HE 44/2002 vp, s. 121.
41 Ross 1975, s. 171–172.
42 Ks. kriittinen kannanotto pakkotilaan diktatuurin alla Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 273.
43 Suostumuksesta Melander 2016, s. 283–284. Korkka-Knuts, Helenius ja Frände (2020, s. 242–243) toteavat, ettei törkeään pahoinpitelyynkään voi pätevästi suostua.

Hyvin rajoitetuissa olosuhteissa ihmishengen riistäminen on oikeusjärjestelmän näkökulmasta sallittua, eikä se edes täytä rikoksen tunnusmerkistöä. Kansainvälisen oikeuden mukaan sotatilanteessa on sallittua tappaa vastapuolen sotilaita. Väkivaltamonopolia edustavat viranomaiset voivat tietyissä tilanteissa käyttää kuolettavia voimakeinoja (RL 4:6). Esimerkiksi poliisi voi panttivankitilanteessa viimesijaisena keinona jopa ampua epäillyn, jos käytetyt voimakeinot ovat tilanteessa oikeasuhtaisia.[44]

Hätävarjelussa yksityishenkilön voi olla sallittua jopa tappaa hyökkääjä oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi, jos voimakeinot ovat oikein mitoitettuja ja muut hätävarjelun edellytykset täyttyvät. Tappaminen hätävarjelussa on perusteltavissa siitä näkökulmasta, että puolustajan henki ja hyökkääjän henki ovat vastakkain.[45] Useimmiten hyökkääjän kuolemaan päättynyt hätävarjelutilanne ylittää hätävarjeluoikeuden rajat, jolloin hätävarjelun liioittelu voi soveltua anteeksiantoperusteena.[46]

3.2. Ihmishengen riistäminen tavallisessa pakkotilassa

Tavallinen pakkotila johtaa vaikeisiin punnintatilanteisiin, kun kyse on ihmishengen riistämisestä. Tappaminen pakkotilassa on hätävarjelua huomattavasti haastavampi kysymys, koska pakkotilassa hyökkääjä ei menehdy, vaan sivullinen voi menettää henkensä.

Arvioinnissa on vahva yhtymäkohta moraalifilosofiaan. Moraalifilosofian keskeisiä suuntauksia ovat *Immanuel Kantin* (1724–1804) ajatteluun nojaava deontologinen etiikka eli velvollisuusetiikka ja seurausetiikkaan lukeutuva utilitarismi, jonka keskeiset kehittäjät ovat *Jeremy Bentham* (1748–1832) ja *John Stuart Mill* (1806–1873).[47] Nämä moraalifilosofiset suuntaukset on tärkeää tunnistaa oikeudellisen ajattelun taustalla. Korostan oman analyysini rikosoikeudellisia lähtökohtia. Analyysini koskee yksinomaan sitä, voidaanko rikosoikeudellisesta rangaistuksesta luopua. En tarkastele sitä, onko teko moraalisesti väärin vai ei.[48]

Pakkotilasäännöksen lähtökohta on, että ihmishengen riistäminen ei voi olla sallittua, mutta se voi olla korkeintaan anteeksiannettavaa pakkotilaa.[49] Oikeuttamisperusteen tasoinen pakkotila edellyttää nimittäin vähemmän arvokkaan oikeudellisen edun uhraamista, eikä yhden ihmisen henki ole arvokkaampi kuin toisen ihmisen henki.[50] Oikeuttamisperusteeksi tulkitseminen tarkoittaisi sitä, että uhrattavalla henkilöllä ei olisi oikeutta vastustaa tätä tekoa.[51]

Suomalaisessa oikeustieteessä *Sakari Melander* esittää selkeimmän kannan ihmishengen uhraamisen anteeksiannettavuudesta. Melander katsoo ihmisarvon loukkaamattomuuteen vedoten, että hengen riistäminen ei voi olla missään olosuhteissa pakkotilana sallittua eikä edes anteeksiannettavaa. Tosin rangaistuksen tuomitsematta jättäminen saattaisi hänen mukaansa

44 Terenius 2013, s. 623–638.

45 Esitöissä todetaan, että puolustajalla on oikeus puolellaan, jolloin puolustaja voi jopa käyttää hyökkääjää voimakkaampaa väkivaltaa. HE 44/2002 vp, s. 114–115. Oikeuskirjallisuudesta ks. Terenius 2013, s. 658.

46 Melander (2016, s. 247–256) korostaa, että korkeimman oikeuden hätävarjelun tulkinta on varsin tiukkaa etenkin, jos hätävarjelussa on turvauduttu aseeseen.

47 Suuntauksista tiiviisti Sandel 2009, s. 31–57, 103–139 ja rikosoikeuden kontekstissa Fletcher 2007, s. 190–217.

48 Tadros (2011, s. 227) korostaa rikosoikeudellisen ja moraalifilosofisen arvioinnin erillisyyttä.

49 HE 44/2002 vp, s. 123; Backman 2004, s. 401; Lappi-Seppälä 2004, s. 26; Terenius 2013, s. 655–658. Pohdiskelevasti ihmishenkien uhraamisesta ks. Tikkala 2016, s. 12–18.

50 Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 272.

51 Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 435.

olla vaihtoehto.[52] Korkka-Knuts, Helenius ja Frände pitävät ihmishengen riistämistä anteeksiannettavassa pakkotilassa vaikeana kysymyksenä, mutta eivät anna selvää vastausta.[53] *Jussi Tapani, Matti Tolvanen* ja *Tatu Hyttinen* eivät käsittele kysymystä lainkaan.[54] Seuraavaksi arvioin pakkotilan soveltumista kirjallisuudessa käytettyjen esimerkkitapausten kautta.

Aggressiivisen pakkotilan esimerkit, joita kotimaisessa oikeustieteessä on käytetty, liittyvät pääosin suuronnettomuuksiin ja veden varaan joutumiseen. Esimerkiksi henkilö pelastaa itsensä tai oman lapsensa riistämällä pelastusrenkaan toiselta henkilöltä, ja tämä veden varaan joutunut henkilö menehtyy. Nähdäkseni pakkotilan ei tulisi soveltua, koska kyseessä on vain rikoksen tekijän henkilökohtainen preferenssi siitä, kuka pelastuu. Jokseenkin yllättävästi suomalaisessa oikeustieteessä anteeksiannettavan pakkotilan soveltamista on pidetty mahdollisena.[55]

Defensiivisen pakkotilan klassikkoesimerkki on huolimaton vuorikiipeilijä, joka putoaa rotkoon ja on viedä mukanaan köydellä kiinnitetyn toverinsa. Pakkotilatekona on kysymys siitä, että voiko vaaran lähteen poistaa katkaisemalla köyden ja samalla aiheuttaa toisen kiipeilijän kuoleman.[56] Kyse voi olla myös siamilaisten kaksosten erotusleikkauksesta, jossa heikompi kaksonen menehtyy, jotta vahvempi voi selvitä.[57] Defensiivisessä pakkotilassa on jo ennalta määrätty, kuka punnintatilanteen osallisista menehtyisi ja kyse on siitä, että jäävätkö toiset tilanteen osalliset henkiin vai eivät.[58] Tällöin ihmishengen uhraamista voi pitää lähtökohtaisesti hyväksyttävämpänä kuin aggressiivisessa pakkotilassa, kun pyrkimyksenä on rajoittaa lisäuhrien määrää.

Pakkotilan arviointi muuttuu, jos pelastettavia ihmishenkiä on useampia kuin uhrattavia henkiä. Tällöin utilitaristi voi väittää, että on moraalisesti hyväksyttäviä perusteita valita vaihtoehto, jossa suurempi määrä ihmishenkiä saadaan pelastettua. Argumentti tuntuukin intuitiivisesti houkuttelevalta. Utilitarismin perusongelma on kuitenkin yksilöllisten oikeuksien kunnioittaminen ja hyväksyttävien rajojen asettaminen.

Moraalifilosofiassa yleisesti käytetty raitiovaunuongelma kuvaa hyvin rajanvedon vaikeutta. Raitiovaunuongelman ensimmäisessä versiossa raitiovaunun jarrut eivät toimi ja junan kuljettajan on tehtävä valinta siitä, että pysyykö hän passiivisena (ja ajaa viiden henkilön päälle) vai vaihtaako hän aktiivisesti raidetta (ja osuu vain yhteen henkilöön).[59] Ongelman toisessa versiossa taas moraalisen valinnan tekevällä henkilöllä on sivustakatsojan rooli, ja ainoa vaihtoehto estää vaunun törmäys viiteen henkilöön on heittää toinen ihminen sillalta vaunun eteen.[60] Intuitiivinen suhtautuminen tekojen hyväksyttävyyteen on radikaalisti erilainen, eikä pelkkä

52 Melander 2016, s. 264–266, 269.
53 Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 293–295, 342.
54 Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 462–474.
55 Korkka-Knuts, Helenius ja Frände (2020, s. 272, 294–295) pitävät anteeksiannettavaa pakkotilaa mahdollisena Karneadeksen lauttaa koskevassa esimerkissä, jossa vahvempi sysää heikomman lautalta ja tämä hukkuu. Myös Nuutila (1997, s. 310–311) vaikuttaisi pitävän toisten uhraamista suuronnettomuudessa anteeksiannettavana pakkotilana. Nuutila viittaa nimenomaisesti M/S Estonian uppoamiseen vuonna 1994, joka voi selittää kotimaista ajattelua.
56 Roxin – Greco 2020, s. 854–857; Hörnle 2009, s. 120–121; Honkasalo 1965, s. 170–171.
57 Roxin – Greco 2020, s. 1147–1150.
58 Hörnle 2009, s. 120–124; Honkasalo 1965, s. 170–171.
59 Foot 1967, s. 8.
60 Thomson 1985, s. 1409.

laskutoimitus selitä moitittavuuden eroa.[61] Kysymys on vaikea myös rikosoikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna.[62]

Toinen utilitarismin klassikkoesimerkki koskee yhden ihmisen uhraamista, jotta hänen elimensä voidaan jakaa useammalle niitä tarvitsevalle henkilölle.[63] Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa usein käsitellyssä Dudley and Stephens -tapauksessa haaksirikkoutuneet merimiehet päättivät tappaa ja syödä laivapojan, jotta kolme miehistön jäsentä välttyisivät nälkäkuolemalta.[64] Tämä on omassa ajattelussani selkeästi anteeksiantamatonta toimintaa.

Saksassa on 2000-luvulla keskusteltu paljon terroristien kaappaaman lentokoneen alas ampumisesta. Oikeudellinen keskustelu liittyi ehdotettuun Saksan ilmaturvallisuuslain ampumisen oikeuttavaan säännökseen, jonka perustuslakituomioistuin tulkitsi perustuslain vastaiseksi. Rikosoikeudellisesti tarkasteltuna koneen ampuminen olisi voimakeinojen käyttöä tai hätävarjelua suhteessa terroristeihin, mutta pakkotilaa suhteessa sivullisiin panttivankeihin. *Tatjana Hörnle* katsoo, että lentokoneen alas ampumisen tulisi olla anteeksiannettavaa. Defensiivisessä pakkotilassa painava argumentti on se, että lentokoneessa olevat ihmiset ovat joka tapauksessa kuolemassa lähitulevaisuudessa ja terroristien kohteena olevat ihmiset voidaan pelastaa.[65] Saksalaisen anteeksiannettavaa pakkotilaa koskevan säännöksen nojalla jopa useamman ihmishengen uhraaminen voi olla anteeksiannettavaa, koska säännös ei edellytä intressipunnintaa.[66] Lentokoneen alas ampuminen ei kuitenkaan mahdu anteeksiannettavan pakkotilan raameihin, koska henkilön pitää pelastaa itsensä tai läheisensä. Täten Saksassa kirjoittamaton vastuuvapausperuste (übergesetzlicher Notstand) on ainoa vaihtoehto.[67] Suomalainen pakkotilasäännös ei tunne tällaisia rajoituksia, joten tuomioistuin voisi nojautua kirjoitettuun lakiin. Velvollisuusetiikan ehdottomuus tuntuu vaikealta hyväksyä esimerkiksi tilanteessa, jossa terroristien kaappaamassa lentokoneessa on yksi panttivanki ja lentokone on törmäämässä rakennukseen, jossa on tuhansia ihmisiä. Lentokoneen alas ampuneen henkilön rankaiseminen tuntuisi tilanteessa kohtuuttomalta.[68]

Käsitellyt esimerkit osoittavat, että ihmishengen riistäminen pakkotilassa on kiperä kysymys, jolloin on järkevää suhtautua varauksellisesti anteeksiantoperusteen soveltamiseen. On vaikeaa perustella tavallisen pakkotilan soveltamista siten, että tulkintalinja olisi yhtenäinen. Kirjallisuudessa pakkotilaa onkin osuvasti verrattu Pandoran lippaaseen.[69] En silti pidä anteeksiantoperusteen tasoisen pakkotilan soveltamista täysin mahdottomana. Utilitaristinen valinta voi olla tietyissä tilanteissa anteeksiannettava ja rankaiseminen tarpeetonta, vaikka deontologisesti ajatteleva yleisö kiistäisikin teon moraalisen hyväksyttävyyden.

61 Sandel 2009, s. 21–24.
62 Tadros 2011, s. 213–227.
63 Thomson 1985, s. 1396.
64 Ashworth 2009, s. 212–213. Nuutila (1997, s. 310–311) vaikuttaisi pitävän esimerkkiä anteeksiannettavana pakkotilana. Tapauksesta myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 273.
65 Hörnle 2009, s. 114; Hörnle 2007, s. 611–612.
66 Ambos – Bock 2014/2020, s. 236.
67 Hörnle 2009, s. 114; Hörnle 2007, s. 599; Roxin – Greco 2020, s. 1153–1159; Bohlander 2009, s. 106–114, 129–130. Saksassa on käyty oikeustieteellistä keskustelua kirjoittamattomasta pakkotilasta myös natsiajan eutanasialääkäreiden yhteydessä. Natsihallinnon kanssa yhteistyötä tehneet eutanasialääkärit osallistuivat tapettavaksi määrättävien potilaiden valintaan, mutta pyrkivät valitsemaan mahdollisimman vähän ihmisiä. Eutanasialääkärien pelkona oli se, että joku muu natsihallinnon edustaja olisi valinnut enemmän ihmisiä tapettavaksi, jos he eivät olisi tätä tehneet. Roxin – Greco 2020, s. 1147–1150.
68 Bohlander 2009, s. 108–109.
69 Norrie 2014, s. 236; Coca-Vila 2024a.

3.3. Ihmishengen riistäminen pakottamispakkotilassa

Pakottamispakkotilassa ihmishengen riistämisen oikeudellinen arviointi eroaa perustavanlaatuisesti tavallisesta pakkotilasta, sillä pakottamispakkotilassa pakottaja on rikoksen henkinen alullepanija ja pakotettu toimii välikappaleena rikoksen tekemiseksi. Pakottamispakkotilassa kyse ei ole ihmishenkien laskemisesta, vaan olennainen kysymys on toisen tahtoon vaikuttaminen pakottamisella.[70] Pakottamispakkotilassa ei ajauduta ratkomaan utilitarismin eettisiä ongelmia, vaan kyse on syyllisyysperiaatteen kunnioittamisesta. Täten ihmishengen riistämisen anteeksiannettavuus on huomattavasti helpompi kysymys pakottamispakkotilassa kuin tavallisessa pakkotilassa. Tämä on mielenkiintoista, koska lähtökohtaisesti aggressiiviseen pakkotilaan tulisi suhtautua intressipunninnassa tiukemmin.

Pakottamispakkotilaa tulee ihmishengen riistämisen yhteydessä arvioida anteeksiantoperusteena, koska myös pakottamispakkotilassa oikeuttamisperuste edellyttää tärkeämmän edun pelastamista ja kaikki ihmishenget ovat keskenään yhtä arvokkaita. Tällöin kolmannella henkilöllä on hätävarjeluoikeuden nojalla oikeus vastustaa pakotetun tekemää oikeudetonta hyökkäystä. Oikeuttamisperusteeksi katsomista vastaan puhuu lisäksi se, että sivullisen tappaminen ei ole pakotetun henkilön ainoa vaihtoehto. Hän voi ainakin teoriassa kieltäytyä ja mahdollisesti menettää oman henkensä tai hänellä voisi olla mahdollisuus kääntyä pakottajaa vastaan. Nämä eivät kuitenkaan ole sellaisia vaatimuksia, joita pakotetulta voidaan kohtuudella odottaa.

Pakottamispakkotilassa pakotettu ei voi itse valita, kuinka vakavaan tekoon hänet pakotetaan. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa *Petter Asp* on pitänyt pakotettuna tehtyä panttivangin pahoinpitelemistä sallittuna pakkotilatekona, mutta hänen tappamisensa johtaa siihen, että pakotettu tulkitaan tekijäksi ja pakottaja yllyttäjäksi.[71] Ainoa ero esimerkkitapauksissa on tehdyn rikoksen vakavuus. Tällaisen pakotetun henkilön vaikutuspiirin ulkopuolella olevan asian korostaminen ei kunnioita syyllisyysperiaatetta.

Kokeellisen filosofian tutkimuksessa on havaittu niin sanottu vakavuusefekti (severity effect), jolla on keskeistä merkitystä rikosoikeuden yleisten oppien soveltamisessa. Vakavuusefektin mukaan teon seurauksien vakavuudella on vaikutusta tahallisuuden arvioinnissa. Teot, joilla on vakavia seurauksia, katsotaan herkemmin tahallisiksi kuin teot, joiden seuraukset ovat vähemmän vakavia tai hyviä. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että ainakin moraalisessa arvioinnissa tähän vakavuusefektiin sortuvat niin maallikot kuin ammattituomaritkin.[72]

Vastuuvapausperusteita koskevassa oikeudellisessa harkinnassa tehdyn rikoksen vakavuudella voi perustellusti olla merkitystä. Vakavuusefekti tulee kuitenkin pitää mielessä, koska vastaavaa epäjohdonmukaisuutta voi esiintyä myös vastuuvapausperusteiden tulkinnassa. Tämä tarkoittaa sitä, että vastuuvapausperusteen sisäisen logiikan tulee säilyä teon vakavuudesta riippumatta. On ristiriitaista, jos ihmisiltä vaaditaan sankaruutta ääritilanteissa, mutta ei helpommissa tilanteissa.[73]

70 Norrie (2014, s. 201) toteaa, että anteeksianto ei tällöin perustu pienemmän pahan valitsemiseen, jolloin uhrattuja ihmishenkiä voi olla jopa pelastettuja enemmän.

71 Asp 2021, s. 355–356.

72 Kneer – Bourgeois-Gironde 2017, s. 142–144.

73 Common law -oikeuskulttuurissa suhtaudutaan kielteisesti siihen, että duress-vastuuvapausperuste ulottuisi murhaan ainakaan päätekijän osalta. Ashworth 2009, s. 212–215; Wasik 2025, s. 290. Horder (2004, s. 92–96) pitää tätä epäjohdonmukaisena ja katsoo, että duress-vastuuvapausperusteen tulisi voida vapauttaa myös murhasta syytetty rikosvastuusta.

Korkein oikeus ei ole antanut ennakkoratkaisua pakottamispakkotilasta. Otan käsiteltäväksi korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2021:90 ja sitä edeltäneet hovioikeuden[74] ja käräjäoikeuden[75] ratkaisut. Tapaus on asetelmaltaan loistava pakottamispakkotilaa koskeva todellisuudessa tapahtunut esimerkkitilanne, vaikka pakottamispakkotilaa koskevaan kysymykseen ei saatukaan korkeimman oikeuden kannanottoa.

Tapauksessa A ja B olivat painostaneet tai pakottaneet C:n surmaamaan veljensä X:n teloitustyylisesti soramontun reunalla. Käräjäoikeus katsoi näytetyksi, että C oli joutunut ampumaan X:n jonkinlaisen pakon vallitessa, mutta pakottamisen täsmällinen sisältö ei tullut yksiselitteisesti näytetyksi. Käräjäoikeuden ratkaisun mukaan näytetyksi oli tullut, että aseistetut A ja B olivat hakeneet C:n ja X:n yksityisasunnosta, jossa heihin kohdistettiin uhkailua ja väkivaltaa. Rikospaikalle oli kuljettu autolla A:n aloitteesta, ja A oli montun reunalla antanut toisen aseen C:lle. Varsinaisen ampumistilanteen kulku ja sen yhteydessä käydyn keskustelun sisältö ei tullut yksiselitteisesti näytetyksi. A oli mahdollisesti osoittanut C:tä aseella ja kehottanut laukaisemaan. Näytetyksi tuli, että C:n käytössä ollut ase ei ollut lauennut ensimmäisellä liipaisimen vedolla, jonka jälkeen A joko poisti varmistimen tai latasi aseen. Toisella liipaisimen vedolla C oli ampunut X:ää niskaan, johon X menehtyi. B:n osallisuus rajoittui läsnäoloon, paikan etsimiseen ja oman aseensa antamiseen A:lle.

Tapauksen lopullinen oikeudellinen arviointi oli se, että C:n syyksi luettiin surma (RL 21:3) eli lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty henkirikos. A:n syyksi luettiin yllytys murhaan (RL 21:2) ja B:n syyksi avunanto murhaan. Valitettavasti korkeimmassa oikeudessa ei arvioitu C:n rikosvastuuta pakottamispakkotilan näkökulmasta.[76] Korkeimmassa oikeudessa oli kyse vain osallisuusvastuusta eli siitä, voitiinko pakottajien syyksi lukea yllytys ja avunanto murhaan, vaikka pakotetun henkilön syyksi oli luettu ainoastaan surma. C:n katsottiin toimineen pakkotilaa muistuttavissa olosuhteissa, mutta C:n teko täytti ulkoisesti arvioiden murhan tunnusmerkistön, joten A voitiin tuomita yllytyksestä murhaan ja B avunannosta murhaan.

Hovioikeuden ratkaisussa ei käsitelty pakottamispakkotilaa, koska hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden perustelut siitä, että teko luettiin C:n syyksi surmana. Pakkotilan soveltamista vastaan puhui käräjäoikeuden mukaan se, että pääsääntöisesti henkeä ei saa uhrata hengestä. Käräjäoikeus kiinnitti yllättävästi huomiota siihen, ettei ampuminen tullut C:lle ainakaan täytenä yllätyksenä, koska tästä oli puhuttu jo yksityisasunnossa ja automatkan aikana olisi mahdollisesti ollut tehtävissä jotain tilanteen pelastamiseksi. Yhden pitkälti käräjäoikeuden perusteluihin nojaavan ratkaisun perusteella ei voida sanoa paljoakaan vallitsevasta oikeustilasta, mutta tässä tapauksessa tulkintalinja oli pakotetun näkökulmasta hyvin ankara.

Väitän, että edellä esitetyn kaltaisessa pakottamistilanteessa ihmishengen riistämisen tulisi olla anteeksiannettavaa pakkotilaa. Aseella uhkaamisen kaltainen pakko on sellaista, ettei henkilöllä ole todellisuudessa järkevää vaihtoehtoa toimia toisin kuin alistua pakottajan tahtoon. Pakottamispakkotilalle tulisi antaa tulevassa oikeuskäytännössä enemmän painoarvoa, kun henkilöä käytetään välikappaleena rikoksen tekemiseksi. Ei ole merkityksellistä, vetääkö liipai-

74 Rovaniemen hovioikeuden tuomio 17.4.2020 nro 20/114828.

75 Oulun käräjäoikeuden tuomio 5.7.2019 nro 19/130834.

76 Ks. myös KKO 2017:57, jossa henkilö pakotettiin ryöstämään elintarvikeliike uhkaamalla katkoa tämän sormet. Tässäkään tapauksessa pakottamispakkotila ei tullut arvioitavaksi.

simesta lopulta A vai C, kun A on rikoksen henkinen alullepanija. Tällaisessa välittömässä ja uhkaavassa pakottamistilanteessa oikeusjärjestelmän ei tulisi vaatia C:ltä sankaruutta eli ampumisesta kieltäytymistä tai pakottajia vastaan kääntymistä oman henkensä menettämisen uhalla. Kenenkään ampuminen ei ole oikein, mutta näissä olosuhteissa pakottajan tahtoon alistumisen tulisi olla anteeksiannettavaa, koska C:tä ei voida moittia tästä valinnasta. Teon moraalisesta arvioinnista voi olla perustellusti montaa mieltä, mutta rikosoikeudelliselle rangaistukselle ei ole vakuuttavia toisintoimimismahdollisuuden vaatimusta kunnioittavia perusteita. Henkirikoksen uhrin ihmisarvon kunnioittaminen ei edellytä pakotetun rankaisemista, koska pakottaja voi kantaa rikosvastuun koko tilanteesta. Seuraavassa luvussa käsittelen pakottajan rikosvastuuta ja pakottamisjutun osapuolten prosessuaalisia rooleja.

4. Pakottajan rikosvastuu

4.1. Osallisuusvastuu pakotetun tekemään rikokseen

Pakottamispakkotilalla on vahva kytkös osallisuusoppiin, ja pakottajan osallisuusmuoto riippuu pakottamispakkotilan soveltamisesta. Kyse on siitä, nähdäänkö rikokseen pakotettu henkilö rikokseen osallisena vai ainoastaan välikappaleena rikoksen tekemiseksi.

Jos pakottamispakkotila ei sovellu, on kyse yllytyksestä. Rikoslain 5 luvun 5 §:n mukaan, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä. Tällöin rangaistaan sekä pakottajaa että pakotettua. Pakottaja on täten joka tapauksessa rikosvastuussa pakotetun tekemästä rikoksesta riippumatta siitä, sovelletaanko pakottamispakkotilaa vai ei. Yllyttäjä on kuitenkin vastuussa vain siitä, mihin hän on yllyttänyt. Kuten edellisessä luvussa käsitellystä korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2021:90 ilmeni, pakotetun tekoon sovelletun privilegioidun tekomuodon tai lieventämisperusteen ei tarvitse koitua pakottajan hyödyksi.[77]

Jos pakotettu vapautetaan rikosvastuusta pakkotilan nojalla, pakottaja voidaan tuomita välillisenä tekijänä. Rikoslain 5 luvun 4 §:n mukaan tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Hallituksen esityksessä todetaan nimenomaisesti, että ”välittömän tekijän pakottaminen tai painostaminen rikokseen voi konstituoida välillisen tekemisen, milloin välitön tekijä ei tuota pakkoa ole voinut vastustaa.”[78]

Välillinen tekeminen siirtää rikosvastuun pakottajalle. Rikokseen pakotettua ei täten ole tarvetta rangaista rikosvastuun toteutumisen näkökulmasta. Tämä on tärkeää rikosoikeusjärjestelmän antaman viestin kannalta, koska rikosvastuu ei tällöin katoa, vaan se siirtyy yksinomaan pakottajalle.[79]

77 Yllytysvastuusta tarkemmin Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 576–581; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 354–358.

78 HE 44/2002 vp, s. 154. Välillisestä tekemisestä tarkemmin Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 339–345; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 568–575.

79 Spain 2011, s. 3.

Pakottamispakkotilan soveltaminen ei kuitenkaan edellytä sitä, että rikosvastuu saataisiin siirrettyä pakottajalle välillisen tekemisen kautta. Esimerkiksi pakotettu voidaan vapauttaa rikosvastuusta, jos pakottamisesta on vahva näyttö, mutta pakottajaa ei saada kiinni, hän jää tuntemattomaksi tai pakottaja on kuollut ennen oikeudenkäyntiä.

4.2. Pakottamisrikos

Rikokseen pakottaminen on rikollista toimintaa, joka on pääsääntöisesti rangaistavaa pakottamisrikoksena (RL 25:8).[80] Pakottaminen on sijoitettu rikoslain vapauteen kohdistuvia rikoksia koskevaan lukuun, jolloin kriminalisoinnilla suojattava oikeushyvä on vapaus. Rikoksen tekeminen toista välikappaleena käyttäen loukkaa välittömän tekijän ihmisarvoa.[81]

Pakottamisrikoksen asianomistaja on rikokseen pakotettu henkilö. Pakotettuun kohdistunutta oikeushyvän loukkausta ei voida käsitellä sillä, että häntä rangaistaan vähemmän omasta pakotettuna tehdystä rikoksestaan.[82] Pakottamisrikoksesta tuomitseminen ei ole sidottu pakottamispakkotilan soveltamiseen. Tapauksessa KKO 2017:57 henkilö pakotti toisen henkilön ryöstämään myymälän uhkaamalla katkoa tämän sormet. Tapauksessa pakottaja voitiin tuomita sekä yllytyksestä ryöstöön että pakottamiseen, vaikka pakotettu henkilökin tuomittiin ryöstöstä.[83]

Pakottaminen on lähtökohtaisesti asianomistajarikos, josta syyttäminen edellyttää asianomistajan eli rikokseen pakotetun rangaistusvaatimusta. Pakottaminen hengenvaarallista välinettä käyttäen eli esimerkiksi aseella uhkaamalla on virallisen syytteen alainen rikos. Syyttäjällä on syyteoikeus myös silloin, jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista (RL 25:9.1).

4.3. Prosessioikeudelliset roolit pakottamistapauksissa

Pakottamistapauksissa asianosaisten prosessuaaliset roolit aiheuttavat tavallista enemmän päänvaivaa. Rikosprosessin asianosaiset ovat tyypillisesti syyttäjä, vastaaja ja asianomistaja.[84] Pakottamistilanteessa voi olla kolme osapuolta: pakottaja, pakotettu ja pakotetun henkilön tekemän rikoksen uhri. Pakottaja on varsin yksiselitteisesti vastaaja ja mahdollinen pakotetun henkilön tekemän rikoksen uhri asianomistaja. Sen sijaan rikokseen pakotettu ei mahdu yksinomaan vastaajan tai asianomistajan muottiin.

Rikokseen pakotetulla on oikeudenkäynnissä kaksoisrooli. Hän on samanaikaisesti vastaaja pakotettuna tehdystä rikoksesta ja asianomistaja pakottamisrikoksessa. Tämä ei ole oikeudenkäynnissä tavatonta, koska esimerkiksi molemminpuolista tappelua käsiteltäessä osapuolet ovat

80 Pakottamisrikoksen tulkinnasta Matikkala 2023, s. 497–501. Alle 15-vuotiaan henkilön pakottaminen rikoksen tekemiseen voi olla rangaistavaa alle rikosvastuuikäisen käyttämisenä rikoksen tekemiseen (RL 17:1 b).

81 Eldar 2024, esim. s. 634–635. Eldar esittää filosofisessa puheenvuorossaan, että välittömän tekijän ihmisarvon loukkaaminen tulisi ottaa huomioon osallisuusopissa pakottajan rangaistusta koventavana seikkana. Suomalaisessa oikeushyväajatteluun tukeutuvassa järjestelmässä kyse on erillisestä rikostunnusmerkistöstä.

82 Edellä käsitellyissä hovioikeuden ja käräjäoikeuden ratkaisuissa pakottajia ei tuomittu pakottamisrikoksesta, vaikka pakotettu henkilö oli asianomistajan ominaisuudessaan esittänyt pakottamisrikosta koskevan rangaistusvaatimuksen. Sen sijaan pakottamisen katsottiin sisältyvän surmaan lievempänä henkirikoksen tekomuotona. Rovaniemen hovioikeuden tuomio 17.4.2020 nro 20/114828; Oulun käräjäoikeuden tuomio 5.7.2019 nro 19/130834.

83 KKO 2017:57, kohta 13.

84 Asianosaisten rooleista Jokela 2018, s. 57–87.

samanaikaisesti vastaajia ja asianomistajia suhteessa toisiinsa. Pakotettua voidaan tämän kaksoisroolin takia kuulla oikeudenkäynnissä ainoastaan vastaajan asemassa, jolloin hän saa valehdella ja jättää asioita kertomatta. Asianomistajalla on negatiivinen totuudessapysymisvelvollisuus eli hän voi olla vastaamatta kysymyksiin, mutta ei saa valehdella tai johtaa harhaan salaamalla asioita.[85]

Syyttäjällä on paljon harkintavaltaa siinä, missä prosessuaalisessa roolissa osapuolet tuodaan tuomioistuimeen. Ainakin oikeuttamisperusteen tasoisen pakottamispakkotilan soveltuessa syyttäjä voi jättää syyttämättä ei-rikos-perusteella ja muotoilla syytteen yksinomaan välillisenä tekemisenä.[86] Tällöin sekä pakotettu että mahdollinen pakotetun henkilön tekemän rikoksen uhri ovat yksinomaan asianomistajia, jolloin prosessuaaliset roolit ovat selkeät. Anteeksiantoperusteen tasoisen pakottamispakkotilan soveltamistilanteissa syyttäjä ei voi tyypillisesti jättää pakotettua syyttämättä, koska anteeksiantoperusteiden arviointi on luontevampaa tuomioistuimessa. Lisäksi pakotettuna tehdyn rikoksen vakavuudella on keskeinen merkitys syyttämättä jättämisessä.

Oikeudenkäynnissä syyttäjän suositeltava toimintamalli on syyttää niin sanotusti avoimin kortein. Keskeistä on muotoilla teonkuvaus siten, että se antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden arvioida tilannetta oikeudellisesti eri tavoin. Esimerkiksi henkirikokseen pakottamisessa syyttäjän tulisi lähtökohtaisesti syyttää pakottajaa yllytyksestä tappoon tai murhaan ja pakotettua surmasta. Toissijaisena syytteenä pakottajaa syytettäisiin taposta tai murhasta välillisenä tekijänä, jos pakottamispakkotilaväite menestyy. Lisäksi pakottajaa tulee syyttää pakottamisrikoksesta suhteessa pakotettuun. Osapuolten erilainen rooli tulisi näkyä rangaistusvaatimuksissa. Vahingonkorvauksien kokonaisuus olisi syytä harkita huolellisesti tapauksen olosuhteet huomioon ottaen. Anteeksiantoperusteen soveltaminen ei sulje pois pakotetun vahingonkorvausvastuuta.

Näyttökysymykset voivat olla kiperiä pakottamistapauksissa. Tapahtumien kulku voi jäädä epäselväksi etenkin henkirikostapauksissa, kun uhrin kertomusta ei voida kuulla ja näyttö muodostuu pitkälti syytettyjen kertomuksista. Osallisuusvastuu tulee arvioitavaksi jo läsnäolosta rikospaikalla, mikä voidaan osoittaa esimerkiksi puhelinpaikannuksen avulla.[87] Huoli voi herätä järjestäytyneen rikollisuuden väärinkäyttömahdollisuuksista, kun syytettyjen kertomukset voitaisiin muotoilla siten, että joku paikalla olleista henkilöistä esitettäisiin pakotettuna rikosvastuun välttämistarkoituksessa. Jos varteenotettava epäilys pakottamisesta herää, näytöllisesti epäselvissä tilanteissa ei voida varmuuden vuoksi tuomita kaikkia paikalla olleita henkilöitä. Kyse on viime kädessä näytön arvioinnista, joka on tuomioistuinten keskeinen tehtävä.

85 Totuusvelvollisuudesta Jokela 2018, s. 412–413, 642–644.

86 Ks. valtakunnansyyttäjän yleinen ohje VKS 2016:6, luku 3.1 Prosessuaaliset syyttämättäjättämispäätökset – Päätösperusteet – Ei rikos.

87 Rikosvastuuta ei voi perustaa pelkkään passiivisuuteen, ellei puuttumiseen ole erityistä oikeudellista velvollisuutta. KKO 2014:22, kohta 9. Avunannon tulkinnasta ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2025, s. 582–592; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 346–354.

5. Yhteenveto

Artikkelin keskeinen lainopillinen tutkimustulos on rikokseen pakottamista koskevan pakottamispakkotilan soveltamisalan ja pakottajan rikosvastuun ulottuvuuden selkeyttäminen. Pakottamispakkotila on voimassa olevaa oikeutta, jota tulee arvioida välittömissä pakottamistilanteissa. Perusominaisuuksiltaan pakottamispakkotila toimii aivan samoin tavoin kuin pakkotila muutoinkin. Pakottamispakkotilassa välitön ja pakottava vaara aiheutuu toisen ihmisen toiminnasta. Selkeissä intressiristiriitatilanteissa pakottamispakkotila voi olla oikeuttamisperuste ja kiperissä punnintatilanteissa anteeksiantoperuste.

Katson, että pakottamispakkotilassa jopa ihmishengen riistäminen voi olla anteeksiannettavaa. Oikeuskäytännössä olisi tärkeää tunnistaa pakottamispakkotilan erityispiirteet intressipunninnassa, koska pakotettua käytetään välikappaleena rikoksen tekemiseen. Täten pakottamispakkotilassa ei ole vastaavalla tavalla kyse kiperässä intressipunnintatilanteessa tehdystä valinnasta kuin tavallisessa pakkotilassa, vaan ulkoiseen pakottamiseen taipumisesta. Syyllisyysperiaate puoltaa pakotetun henkilön rikoksen anteeksiantamista, koska pakotetulla ei ole häneltä kohtuudella vaadittavaa mahdollisuutta toimia tilanteessa toisin.

Pakottaja on rikosvastuussa teosta, jonka hän tekee käyttämällä pakotettua henkilöä välikappaleena. Rikosvastuu ei katoa, vaan se siirtyy pakottajalle välillisen tekemisen konstruktion kautta. Pakottamistilanteessa ei täten lopulta ole keskeistä, kuka konkreettisen teon tekee, jos pakottaja on rikoksen henkinen alullepanija. Rikokseen pakotettuja henkilöitä tulisi kohdella ennemmin rikoksen uhreina kuin rikoksen tekijöinä, koska rikokseen pakottaminen loukkaa pakotetun henkilön ihmisarvoa. Täten pakottajaa tulee lisäksi rangaista pakottamisrikoksesta.

Tiivistetysti rikosvastuun tulisi toteutua pakottamistilanteessa siten, että 1) rikokseen pakotettu vapautetaan rikosvastuusta pakkotilan nojalla (joko oikeuttamisperusteena tai anteeksiantoperusteena), 2) pakottaja tuomitaan pakotetun tekemästä rikoksesta välillisen tekemisen kautta ja 3) pakottaja tuomitaan pakottamisrikoksesta, jonka asianomistajana on rikokseen pakotettu henkilö.

Abstract in English

DURESS AS A DEFENCE IN FINNISH CRIMINAL LAW

The article answers the following research question: How should duress be interpreted in Finnish criminal law? Methodologically, the article is doctrinal criminal law research. The Finnish necessity provision applies to situations of duress in which a person is coerced to commit a crime with violence or threats. Duress has not been sufficiently studied in Finnish legal scholarship, as the focus has been on the lesser evils aspect of necessity. The legal assessment is different in the balancing of interests test because duress and necessity function with a different logic. In a situation of duress, a person is used as an intermediary to commit a crime, whereas in necessity, the utilitarian evaluation between the sacrificed and saved legal interest is based on an independent choice. Duress is based on respecting the principle of guilt and the possibility of acting otherwise. I argue that in a situation of duress, even the taking of a human life may be excusable according to the Finnish necessity provision. Instead of punishing the innocent agent, the coercer should be held responsible as an indirect perpetrator and punished for the crime of coercion.

Keywords: criminal law, defences, necessity, duress, innocent agent

Lähteet

Ambos, Kai – Bock, Stefanie, Germany, s. 227–239 teoksessa Reed, Alan – Bohlander, Michael (toim.), General Defences in Criminal Law: Domestic and Comparative Perspectives. Ashgate Publishing 2014/2020.

Anttila, Inkeri, Välillinen tekeminen: rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1958.

Ashworth, Andrew, Principles of Criminal Law. Sixth Edition. Oxford University Press 2009.

Asp, Petter, De osjälvständiga brottsformerna: Försök, förberedelse, stämpling, (gärningsmannaskap och) medverkan, underlåtenhet att avslöja och förhindra brott. Iustus Förlag 2021.

Asp, Petter – Ulväng, Magnus, Sweden, s. 301–314 teoksessa Reed, Alan –Bohlander, Michael (toim.), General Defences in Criminal Law: Domestic and Comparative Perspectives. Ashgate Publishing 2014/2020.

Asp, Petter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils, Kriminalrättens grunder. Andra, omarbetade upplagan. Iustus Förlag 2013.

Backman, Eero, Pakkotila ja velvollisuuksien välinen kollisio rikosoikeudessa. Lakimies 3/2004, s. 395–403.

Bohlander, Michael, Principles of German Criminal Law. Hart Publishing 2009.

Coca-Vila, Ivó, On the Necessity Defense in a Democratic Welfare State: Leaving Pandora's Box Ajar. Criminal Law and Philosophy 18(1) 2024, s. 61–88. Coca-Vila 2024a

Coca-Vila, Ivó, Punishing the Last Citizens? On the Climate Necessity Defence. Res Publica 30(3) 2024, s. 567–587. Coca-Vila 2024b

Eldar, Shachar, Human Dignity and the Innocent Agent. Criminal Law and Philosophy 18(2) 2024, s. 617–636.

Fletcher, George, The Grammar of Criminal Law: American, Comparative, and International. Volume One: Foundations. Oxford University Press 2007.

Foot, Philippa, The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect. Oxford Review (5) 1967, s. 5–15.

Forsman, Jaakko, Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa. J.C. Frenckellin ja Pojan kirjapaino 1874.

Hahto, Vilja, Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu: rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Edita 2004.

Hannonen, Jani, Painostaminen anteeksiantoperusteena. Lakimies 3–4/2026, s. 372–401.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus: Yleiset opit I osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1965.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus: Yleiset opit II osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967.

Horder, Jeremy, Excusing Crime. Oxford University Press 2004.

Hörnle, Tatjana, Hijacked Airplanes: May They Be Shot Down? New Criminal Law Review 10(4) 2007, s. 582–612.

Hörnle, Tatjana, Shooting Down a Hijacked Plane – The German Discussion and Beyond. Criminal Law and Philosophy 2(3) 2009, s. 111–131.

Jescheck, Hans-Heinrich – Weigend, Thomas, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Duncker & Humblot 1996.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Juho, Anu, Pakkotila vastuuvapausperusteena, s. 231–248 teoksessa Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.), Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeus 2004.

Kneer, Markus – Bourgeois-Gironde, Sacha, Mens rea ascription, expertise and outcome effects: Professional judges surveyed. Cognition 169(1) 2017, s. 139–146.

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing 2020.

Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II. Lakimies 1/2004 s. 3–36.

Majanen, Martti, Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1979.

Matikkala, Jussi, Pakottaminen, s. 497–501 teoksessa Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti –Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. 5., uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2023.

Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.

Norrie, Alan, Crime, Reason and History: A Critical Introduction to Criminal Law. 3nd Edition. Cambridge University Press 2014.

Nuutila, Ari Matti, Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari Oy 1997.

Oikeusministeriö, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistaminen – tiivistelmä lausunnoista. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:7.

Pennanen, Mika, Perusoikeudet ja pakkotila. Edilex 2006.

Raikas, Terhi, Ilmastoaktivismi, kansalaistottelemattomuus ja pakkotila – vertailussa Suomi, Ruotsi ja Sveitsi. Edilex-sarja 2025/1.

Reed, Alan –Bohlander, Michael (toim.), General Defences in Criminal Law: Domestic and Comparative Perspectives. Ashgate Publishing 2014/2020.

Reinikka, Sami, Rikosoikeudellisista vastuuvapausperusteista, erityisesti pakkotilasta. Oikeustiede Jurisprudentia 1990, s. 206–263

Rikoslakiprojektin ehdotus (oikeusministeriö), Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset: Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriö, Lainvalmisteluosaston julkaisu 5/2000.

Ross, Alf, On Guilt, Responsibility and Punishment. Stevens & Sons Limited 1975.

Roxin, Claus – Greco, Luís, Strafrecht Allgemeiner Teil. 01: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. C.H.Beck 2020.

Rutkowski, David, A Coercion Defense for the Street Gang Criminal: Plugging the Moral Gap in Existing Law. Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy 10(1) 1996, s. 137–226.

Sandel, Michael, Justice: What's the Right Thing to Do? Farrar, Strauss and Giroux 2009.

Spain, Eimear, The role of emotions in criminal law defences: duress, necessity and lesser evils. Cambridge University Press 2011.

Tadros, Victor, Wrongdoing and Motivation, s. 206–227 teoksessa Duff, Antony – Green, Stuart (toim.), Philosophical Foundations of Criminal Law. Oxford University Press 2011.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. 4., uudistettu painos. Alma Insights 2025.

Terenius, Markus, Poliisin voimankäyttö: rikosoikeudellinen tutkimus sallitun voimankäytön rajoista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2013.

Thomson, Judith Jarvis, The Trolley Problem. The Yale Law Journal (94) 1985, s. 1395–1415.

Tikkala, Mari, Pakkotila oikeuskäytännössä, s. 481–508 teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Kallioinen, Laura (toim.), Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2021.

Tikkala, Niko, ”Tappaako vai eikö tappaa”: Mitä Justus Caritas tekisi? Edilex-sarja 2016/35.

VKS 2016:6, Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille, annettu 8.12.2016.

Wasik, Martin, Forms of Duress as Defence and Mitigation, s. 289–303 teoksessa Crofts, Thomas – Kennefick, Louise – Loughnan, Arlie (toim.), The Routledge International Handbook of Criminal Responsibility. Routledge 2025.

EU:n kestävän yritystoiminnan sääntelyn vaikutusstrategiat

Mikko Rajavuori – Mika Viljanen

Tiivistelmä – Artikkelissa tarkastellaan EU:n yrityksiin kohdistuvaa kestävyyssääntelyä, jolla pyritään edistämään kestäviä toimintatapoja erityisesti yritysten rajat ylittävissä arvoketjuissa. Artikkelin tarkoitus on jäsentää, millaisilla sääntelykeinoilla näitä kestävyysvaikutuksia EU:ssa tavoitellaan. Artikkelin näkökulma on sääntelyteoreettinen. Tyypittelemme erilaisia kestävän yritystoiminnan sääntelylle ominaisia vaikutusstrategioita, jotka antavat muodon viime vuosina EU:ssa säädetyille kestävyyssääntelyn välineille, kuten kestävyysraportointidirektiiville ja hiilirajamekanismiasetukselle.
Artikkelissa tunnistetaan neljä erilaista vaikutusstrategiaa: 1) markkinoille pääsy -sääntely, 2) metasääntely, 3) markkinakurisääntely ja 4) ontologiasääntely. Vaikutusstrategioiden tarkastelu osoittaa, että kestävän yritystoiminnan sääntelytekniikat toistuvat ja kerrostuvat sääntelyvälineestä toiseen ja myös yksittäisten välineiden sisällä. Havaitsemme myös, että kestävyyssääntelyn yksinkertaistamiseen tähtäävä Omnibus-uudistus pohjautuu edelleen näihin vaikutusstrategioihin.

Asiasanat: kestävä yritystoiminta, sääntely, sääntelyteoria, Omnibus-uudistus, EU-oikeus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1. Johdanto

Vuoden 2024 keväällä EU:n yrityksiin kohdistuvan kestävyyssääntelyn kunniahimoinen rakennelma alkoi olla valmis. Edeltävien viiden vuoden aikana monta sääntelyhanketta oli saatu päätökseen. Kestävyysraportointidirektiivillä yritykset oli tarkoitus velvoittaa raportoimaan tuhansia datapisteitä toimintansa ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista.[1] Hiilirajamekanismilla haluttiin hinnoitella tiettyjen tuontitavaroiden päästöt oikein ja estää siten hiilivuotoa.[2] Huolellisuusvelvoitedirektiivikin oli saatu monipolvisten maratonneuvottelujen jälkeen hyväksyttyä.[3] Euroopan vihreän kehityksen ohjelman profetia siitä, kuinka EU voisi maailman suurimpana sisämarkkina-alueena asettaa kestävyysstandardeja, joita tosiasiassa noudatettaisiin melkein kaikissa globaaleissa arvoketjuissa, näytti käyvän toteen.[4]

Sitten *von der Leyenin* ensimmäinen komissio vaihtui von der Leyenin toiseen komissioon. Kilpailukykyhuolet ajoivat kestävyystrendin yli. Uusi komissio käynnisti kestävyyssääntelyn Omnibus-uudistuksen, jolla ”virtaviivaistettiin” juuri sovittuja kestävyyssääntöjä. Monet keskeiset sääntelyvälineet avattiin, läpivalaistiin ja niiden käyttöalaa kavennettiin. Sääntelykenttä näyttää vuonna 2026 erilaiselta kuin mitä vain puolitoista vuotta aiemmin kuviteltiin.[5]

1 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2022/2464, annettu 14 päivänä joulukuuta 2022, asetuksen (EU) N:o 537/2014, direktiivin 2004/109/EY, direktiivin 2006/43/EY ja direktiivin 2013/34/EU muuttamisesta yritysten kestävyysraportoinnin osalta.

2 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2023/956, annettu 10 päivänä toukokuuta 2023, hiilirajamekanismin perustamisesta.

3 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 ja asetuksen (EU) 2023/2859 muuttamisesta.

4 Euroopan komissio 2019, s. 24.

5 Yritysten kestävyyssääntelyä koskevasta ns. Omnibus I -paketista ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2025/794, annettu 14 päivänä huhtikuuta 2025, direktiivien (EU) 2022/2464 ja (EU) 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse päivämääristä, joista alkaen jäsenvaltioiden on määrä soveltaa tiettyjä yritysten kestävyysraportointia ja huolellisuusvel-

EU:n yrityksiin kohdistuva kestävyyssääntely on aina ollut monimutkainen kokonaisuus. Omnibus-uudistuksella sääntelykokonaisuutta oli tarkoitus yksinkertaistaa. Kysymme artikkelissa, mikä sääntelykokonaisuuden nykytila on. Muuttuiko kestävyyssääntely merkittävästi vai pysyivätkö sen perusrakenteet? Käsittelemme kysymystä sääntelyteoreettisesta näkökulmasta. Tarkoituksenamme on tunnistaa ja tyypitellä EU:n kestävyyssääntelyvälineiden vaikutusstrategioita eli jäsentää teoreettisesti sitä, millaisilla sääntelykeinoilla yritysten kestävyyttä EU:ssa tavoitellaan. Tavoitteemme on siis abstrahoiva: etsimme EU:n kestävyyssääntelyn peruslinjoja. Emme ole kiinnostuneita sääntöjen yksityiskohtien muutoksista kuten siitä, kuinka soveltamisalojen liikevaihtorajoja on poliittisessa turbulenssissa muutettu tai kuinka rajusti Omnibus-muutoksilla on kavennettu sitä joukkoa tahoja, joiden toiminnan haitallisia ympäristö- tai ihmisoikeusvaikutuksia johtoyritysten on huolellisuusvelvoitedirektiivin mukaan pyrittävä minimoimaan.[6] Artikkelissa ei voida tarkastella kaikkea relevanttia säädännäistä oikeutta kattavasti. Keskitymme siksi tässä artikkelissa erityisesti niihin säädöksiin, joilla EU pyrkii ohjaamaan yritysten rajat ylittävien arvoketjujen ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutuksia sekä niihin kytkeytyviä pääomavirtoja. Rajauksen vuoksi artikkelissa ei käsitellä sitä mittavaa lainsäädäntöä, jolla pyritään vaikuttamaan työ- ja ympäristöoikeudellisiin olosuhteisiin unionin sisällä.

Artikkelin keskeinen työkalu on vaikutusstrategian käsite.[7] Vaikutusstrategia on analyysiväline, jolla oikeudellisten interventioiden erityispiirteiden, sääntelykohteen ominaisuuksien ja sääntely-ympäristön vuorovaikutusta voidaan tarkastella.[8] Vaikutusstrategiatarkastelu avaa uuden näkymän EU:n kestävyyssääntelyyn. Väitteemme on, että EU:n kestävyyssääntelyssä vaikutusstrategiat ovat monimuotoisia ja kerrostuneita sekä sääntelykokonaisuudessa että yksittäisissä sääntelyvälineissäkin. Erotamme neljä sääntelystrategiaa: markkinoille pääsy -sääntelyn, meta- eli prosessisääntelyn, markkinakurisääntelyn ja ontologiasääntelyn. Omnibus-uudistuksen tarkastelussa esille nousee selkeä havainto: kestävyyssääntelyn monimutkaiset sääntelystrategiat ovat edelleen kaikki jäljellä. Siksi Omnibus-muutokset eivät muuta sääntelykokonaisuuden peruspiirteitä. Monimuotoisuus on jäljellä, vaikka osassa sääntelyvälineitä eräistä sääntelytavoista onkin luovuttu.

Etenemme artikkelissa seuraavalla tavalla. Jaksossa 2 luomme lyhyen katsauksen EU:n viimeaikaiseen kestävän yritystoiminnan sääntelyyn. Jaksossa 3 tyypittelemme näitä sääntelyvälineitä neljän sääntelyteoreettisen vaikutusstrategiakategorian avulla. Jaksoissa 4–7 käsittelemme kutakin vaikutusstrategiaa. Artikkelin päättävässä jaksossa arvioimme kategoriointimme merkitystä kestävän yritystoiminnan oikeudellisen hahmottamisen apuvälineenä.

2. EU:n kestävyyssääntelyhankkeet

EU:ssa on toteutettu viimeisen 15 vuoden aikana lukuisia kestävyyssääntelyhankkeita. Sääntelyhankkeista voidaan erottaa kolme osin päällekkäistä sääntelysukupolvea.

voitetta koskevia vaatimuksia sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2026/470, annettu 24 päivänä helmikuuta 2026, direktiivien 2006/43/EY, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 ja (EU) 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse tietyistä yritysten kestävyysraportointia koskevista vaatimuksista ja tietyistä yritysten huolellisuusvelvoitetta koskevista vaatimuksista. Ks. myös Beckers 2026.

6 Omnibus I -direktiivi (EU) 2026/470, 1 ja 2 artikla.

7 EU:n paremman sääntelyn työkalulaatikossa vastinekäsite on ”intervention logic”. Ks. European Commission 2025, s. 20.

8 Käsitteen teoreettista taustaa täsmennetään jaksossa 3.

Ensimmäisen sukupolven juuret ovat YK:n ja OECD:n työssä, joka kiteytyi 2010-luvun alussa YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskeviin ohjaaviin periaatteisiin ja OECD:n toiminta-ohjeisiin monikansallisille yrityksille.[9] Tämän sukupolven sääntelyvälineillä pyritään suoraan lieventämään yritysten toiminnan ympäristöhaittoja tai kohentamaan työoloja tai ihmisoikeustilannetta yritysten arvoketjuissa. Hankkeet poikkeavat tavallisesta ympäristö- ja työoikeudellisesta sääntelystä siinä, että tarkoituksena on vaikuttaa yritysten eurooppalaisten kotivaltioiden lainkäyttöalueiden ulkopuolella. Taustalla on pyrkimys korjata kansainvälisen talousjärjestyksen keskeinen valuvika eli mahdollisuus sääntelykeinotteluun. Ensimmäisen sukupolven säädöksillä pyritään estämään se, että yritykset voivat valita säännöt tuotantotoiminnalleen. Toisin sanoen yritykset velvoitetaan huolehtimaan tuotannon vähimmäisstandardeista riippumatta siitä, minne ne tuotantoa sijoittavat.[10]

Keskeisiä ensimmäisen sukupolven sääntelyvälineitä on useita. Vuoden 2010 puutavara-asetuksella[11] kiellettiin tuomasta unioniin puuta, jonka tuotannolla oli haitallisia ympäristövaikutuksia. Vuonna 2017 konfliktimineraaliasetuksella[12] estettiin tuomasta unioniin mineraaleja, joista saatavilla tuloilla rahoitetaan aseellisia konflikteja. Metsäkatoasetuksella[13] korvattiin vuonna 2023 puutavara-asetus ja pyrittiin nyt rajoittamaan kaakaon, kahvin, palmuöljyn ja naudanlihan tuotannon haitallisia vaikutuksia metsiin. Vuonna 2024 kiellettiin pakkotyöasetuksella[14] pakkotyöllä tuotettujen tuotteiden tuominen unioniin, ja ekosuunnitteluasetuksella[15] ohjattiin yrityksiä ottamaan ympäristötekijät huomioon tuotteiden suunnittelussa. Huolellisuusvelvoitedirektiivillä[16] yritykset velvoitettiin samana vuonna selvittämään arvoketjujensa ihmisoikeus- ja ympäristövaikutukset ja ryhtymään toimiin niiden hillitsemiseksi. Vuosien 2010 ja 2024 väliin mahtuu toki monia muitakin tavoitelluilta vaikutuksiltaan ekstraterritoriaalisia sääntelyvälineitä.

Toinen sääntelysukupolvi kiinnittyy pääomamarkkinoihin. Tavoitteena ei ole varmistaa, että yritykset noudattavat ympäristö- tai ihmisoikeussääntelyn minimitasoa, vaan luoda edellytyksiä sille, että taloudelliset toimijat ylittäisivät sääntelyssä asetetut vähimmäisvaatimukset.[17] Sukupolven alkupiste on vuoden 2014 ei-taloudellisen raportoinnin direktiivissä (NFRD)[18] ,

9 Ks. United Nations 2011 ja OECD 2023.

10 Ks. esim. Salminen – Rajavuori 2019.

11 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 995/2010, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, puutavaraa ja puutuotteita markkinoille saattavien toimijoiden velvollisuuksien vahvistamisesta.

12 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2017/821, annettu 17 päivänä toukokuuta 2017, unionin tuojiin, jotka tuovat konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevia tinaa, tantaalia ja volframia, niiden malmeja sekä kultaa, sovellettavien toimitusketjun due diligence -velvoitteiden vahvistamisesta.

13 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2023/1115, annettu 31 päivänä toukokuuta 2023, tiettyjen metsäkatoon ja metsien tilan heikkenemiseen liittyvien hyödykkeiden ja tuotteiden asettamisesta saataville unionin markkinoilla ja viennistä unionista sekä asetuksen (EU) N:o 995/2010 kumoamisesta.

14 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/3015, annettu 27 päivänä marraskuuta 2024, pakkotyöllä valmistettujen tuotteiden kieltämisestä unionin markkinoilla ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta.

15 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/1781, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, kestävien tuotteiden ekologiselle suunnittelulle asetettavien vaatimusten puitteista, direktiivin (EU) 2020/1828 ja asetuksen (EU) 2023/1542 muuttamisesta sekä direktiivin 2009/125/EY kumoamisesta.

16 Huolellisuusvelvoitedirektiivi (EU) 2024/1760.

17 Ks. kestävyysraportointidirektiivi (EU) 2022/2464, johdanto-osan 21, 41 ja 54 perustelukappale sekä tiedonantovelvoiteasetus (EU) 2019/2088.

18 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/95/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2014, direktiivin 2013/34/EU muuttamisesta tietyiltä suurilta yrityksiltä ja konserneilta edellytettävien muiden kuin taloudellisten tietojen ja monimuotoisuutta koskevien tietojen julkistamisen osalta.

jolla yritykset velvoitettiin antamaan normaalin taloudellisen raportoinnin rinnalle tietoja toimintansa ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista. Vuonna 2019 tiedonantovelvoiteasetuksella (SFDR)[19] rahoitusmarkkinatoimijat velvoitettiin raportoimaan sijoitustuotteidensa kestävyysvaikutuksista viherpesun kitkemiseksi. Taksonomia-asetuksella[20] luotiin vuonna 2020 ensimmäinen kansainvälinen luokittelujärjestelmä ympäristöllisesti kestäville taloudellisille toiminnoille. Sääntelysukupolven huipentuma on kestävyysraportointidirektiivi (CSRD),[21] jossa yritykset velvoitettiin raportoimaan kaksoisolennaisuuden periaatteen mukaisesti sekä siitä, miten kestävyystekijät vaikuttavat yritykseen, että siitä, miten yrityksen toiminta vaikuttaa ihmisiin ja ympäristöön.

Kolmannessa sääntelysukupolvessa pyritään siirtämään yritysten haitalliset vaikutukset, etenkin hiilipäästöt, tuotantokustannuksiksi. Yritysten kestävyysvalinnoille pyritään asettamaan hinta. Sukupolven lähtökohta on päästökauppadirektiivissä, jossa teollisten laitosten toiminnanharjoittajat, laivayhtiöt ja ilma-alusten käyttäjät velvoitetaan hankkimaan hiilidioksidipäästöjään vastaava määrä päästöoikeuksia huutokaupasta.[22] Hinta nousee vuosi vuodelta, kun EU vähentää huutokaupattavien oikeuksien määrää. Järjestelmän heikkous on siinä, että vain EU:ssa toimivat yritykset joutuvat hankkimaan päästöoikeuksia. Jos lopputuotteet tuotetaan ulkomailla, velvoitetta ei ole. Hiilirajamekanismiasetuksella[23] tämä valuvika korjattiin ulottamalla hinnoittelu unioniin tuotaviin tuotteisiin.

3. Miksi vaikutusstrategioita kannattaa tarkastella?

Kolmen sukupolven sääntelyvälineistä kuroutuu esille moniulotteinen ja -kerroksinen kokonaisuus. Sääntelyvälineet ovat peräisin eri vuosilta, niiden soveltamisalat limittyvät epätasaisesti, velvoitteita on monenlaisia ja niiden keskinäisiä painoarvoja tai vuorovaikutusta on usein vaikea ymmärtää. Säänneltyjen yritysten voi olla vaikea hahmottaa, mitä EU-lainsäätäjä yrittää tehdä ja mitä yritysten on itse tehtävä, jotta ne voivat täyttää eri sääntelyvälineiden luomat kestävyysvelvoitteet.[24]

Vaikka lainopillisella analyysilla voidaan tarkentaa kuvaa siitä, minkälaisia vuorovaikutus- ja riippuvuussuhteita eri sääntelyvälineiden välillä on ja mikä velvoitteiden sisältö tarkkaan ottaen on, sääntelyvälineiden sisäiset – ja osin niiden välisetkin – vuorovaikutussuhteet jäävät helposti jäsentymättömiksi.[25] EU:n kestävyyssääntelystä tulee erilaisten interventioiden sekava kokonaisuus, jonka rakennetta on vaikea hahmottaa. Jotta lainopillisessa analyysissa onnistutaan, tarvitaan ymmärrys siitä, millaisia vaikutuksia eri sääntelyvälineillä tavoitellaan ja miten.

19 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2019/2088, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, kestävyyteen liittyvien tietojen antamisesta rahoituspalvelusektorilla.

20 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2020/852, annettu 18 päivänä kesäkuuta 2020, kestävää sijoittamista helpottavasta kehyksestä ja asetuksen (EU) 2019/2088 muuttamisesta.

21 Kestävyysraportointidirektiivi (EU) 2022/2464.

22 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/87/EY, annettu 13 päivänä lokakuuta 2003, kasvihuonekaasujen päästöoikeuksien kaupan järjestelmän toteuttamisesta yhteisössä ja neuvoston direktiivin 96/61/EY muuttamisesta.

23 Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956.

24 Suomalaisella aineistolla tehdystä tutkimuksesta ks. Cambou ym. 2025.

25 Suomalaisista hahmotuksista ks. kuitenkin esim. Ristaniemi 2022 ja Rajavuori 2025, s. 218–264. Ks. myös Kuusniemi-Laine – Heasman – Vuorinen 2024.

Tästä syystä käytämme vaikutusstrategian käsitettä analyysivälineenä. Käsitteen taustalla oleva ajattelutapa on peräisin sääntelyteoreettisesta kirjallisuudesta.[26] Ajattelemme, että lainsäädännöllä lainsäätäjät pyrkivät saavuttamaan tavoitteensa käyttämällä erilaisia sääntelykeinoja.[27] Vaikutusstrategialla viittaamme niihin mekanismeihin, joilla sääntelyllä pyritään tuottamaan toivottuja vaikutuksia.[28] Vaikutusstrategia-analyysissa huomiota ei kiinnitetä sääntelyvälineeseen itseensä vaan siihen kausaaliseen polkuun, jonka varassa sääntelyvälineellä voi olla vaikutusta säänneltävän käyttäytymiseen.

Väitteemme on, että EU:n kestävän yritystoiminnan sääntelykokonaisuuden hahmottaminen helpottuu, kun huomio siirretään säädöstasolta vaikutusstrategioiden tasolle. Kestävyysvälineissä käytetään erilaisia sääntelykeinoja, ja sääntelykeinot on ilmeisen tietoisesti valittu siten, että ne käynnistävät ympäristössään erilaisia vaikutusketjuja. Vaikutusstrategia-analyysin tuloksena kestävyyssääntely hahmottuu kokoelmaksi osin eriparisia interventioita, joista piirtyy esille monimutkainen vaikutusmekanismien kokonaisuus. Samalla kestävyyssääntelyn iso kuva tarkentuu, mutta täysin koherenttia kuvausta siitä on silti mahdoton tuottaa.

Seuraavissa neljässä jaksossa pyrimme luomaan syntetisoivan kokonaiskuvan kestävän yritystoiminnan sääntelyvälineistä tyypittelemällä niissä käytettyjä vaikutusstrategioita. Vaikka sääntelyvälineet ovat osin eriparisia, tunnistamme niistä ainakin neljä erityislaatuista strategiaa, joilla yritysten toimintaan vaikutetaan. Nämä vaikutusstrategiat ovat 1) markkinoille pääsy -sääntely, 2) informaatio- ja prosessiohjaukseen pohjaava metasääntely, 3) markkinakurisääntely ja 4) ontologiasääntely. Vaikutusstrategiamallit vaikuttavat ja toistuvat hieman eri muodoissa kestävän yritystoiminnan sääntelyvälineiden rakenteissa ja toiminnoissa. Sääntelyvälineet ovat kuitenkin monikanavaisia. Yksittäisessä sääntelyvälineessä saatetaan turvautua rinnakkain niin markkinoille pääsy-, meta- kuin markkinakuristrategioihin. Sääntelyn monikanavaisuus on myös syy sille, ettei kestävän yritystoiminnan sääntelyvälineiden muodostamaa kokonaisuutta voi ymmärtää tarkastelemalla kerrallaan vain yhtä välinettä ja sen perustamia velvoitteita.

Esittämämme jaottelu ei luonnollisestikaan ole ainoa mahdollinen, ja myös kansallisessa tutkimuskirjallisuudessa on hahmoteltu vaihtoehtoisia jäsennystapoja.[29] Uudessa EU-sääntelyssä on myös esimerkkejä sääntelytavoista, jotka eivät sovi hyvin esittämäämme hahmotukseen. Esimerkiksi nettonollateollisuusasetuksessa uusiutuvan energian huutokauppoihin liitettävät kestävyyttä koskevat kriteerit tuottavat uudenlaisia taloudellisia kannustimia, joilla on luonnollisesti erilaisia yritysten toimintaa ohjaavia vaikutuksia.[30] Tässä artikkelissa käyttämämme tyypittely näyttäisi kuitenkin soveltuvan tutkimustehtävämme mukaisesti erityisen hyvin sellaisiin EU:n sääntelyvälineisiin, joilla pyritään vaikuttamaan yritysten kestävyysvaikutuksiin unionin ulkopuolella.

26 Yleisesti ks. Ogus 2004 ja Baldwin – Cave – Lodge 2011. Ks. myös Keinänen – Tuominen – Vartiainen 2026, s. 56–69.

27 Sääntelyteoreettisessa kirjallisuudessa kielenkäyttö vaihtelee jonkin verran. Eri lähteissä viitataan esimerkiksi sääntelystrategian, sääntelyinstrumentin (Gunningham – Sinclair 2017, s. 139–140) ja sääntelytyökalun (Hood 1983, s. 1–2) käsitteisiin.

28 Vaikutusstrategian käsite muistuttaa läheisimmin Pawsonin ja Tilleyn ”mekanismin” käsitettä. He erottavat mekanismin interventiosta; ks. Pawson – Tilley 1997, s. 58–63. Mekanismi on kausaalinen prosessi, jonka interventio laukaisee. Toimija reagoi tarjottuun resurssiin tai ärsykkeeseen oman tilanteensa pohjalta, ja tästä reaktiosta lopputulos syntyy.

29 Kansallisesta kirjallisuudesta ks. esim. Salminen – Rajavuori – Eller 2024, s. 382–390, Cambou ym. 2025 ja Rajavuori 2025, s. 218–264. Ks. myös Ristaniemi 2025.

30 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/1735, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, Euroopan nettonollateknologiatuotteiden valmistusekosysteemiä vahvistavasta toimenpidekehyksestä ja asetuksen (EU) 2018/1724 muuttamisesta, 26 artikla.

4. Kestävyys markkinoille pääsyn ehtona

EU on yksi maailman suurimmista sisämarkkinoista. Kun markkina on suuri, EU:lla on käytössään sääntelyvipuvarsi: jotta markkinoille pääsee, yritysten on noudatettava EU:n sääntelyä. Ensimmäinen kestävyyssääntelyn vaikutusstrategioista rakentuu tämän mekanismin varaan.[31]

Mekanismi ei ole uusi. Markkinoille pääsyn edellytyksiä on säännelty vuosikymmeniä. Tuotteille on asetettu ja asetetaan EU:ssa fyysisiä vähimmäislaatuvaatimuksia. Ajoneuvot on tyyppihyväksyttävä[32], ja valmistajan on varmistettava esimerkiksi radiolaitteiden[33] vaatimustenmukaisuus ja kiinnitettävä niihin CE-merkki, ennen kuin tuotteet voidaan saattaa markkinoille. Jos tuotteet eivät ole vaatimusten mukaisia tai niistä aiheutuu liiallisia riskejä, viranomaiset velvoittavat valmistajat korjaamaan tuotteet tai vetämään ne pois markkinoilta.[34]

Pakkotyöasetus on selväpiirteinen esimerkki siitä, miltä markkinoille pääsy -vaikutusstrategian varaan rakentuva sääntely näyttää ja miten sitä voidaan kestävän yritystoiminnan kontekstissa käyttää. Pakkotyöasetus hyväksyttiin marraskuussa 2024, ja se tulee näillä näkymin täysimääräisesti sovellettavaksi vuonna 2027.[35] Asetuksen 3 artiklan mukaan unionissa ei saa saattaa markkinoille, tarjota saataville eikä unionista viedä tuotteita, joiden valmistamiseen on käytetty pakkotyövoimaa. Kielto koskee kaikkia tuotteita t-paidoista aurinkopaneeleihin tai puolijohteisiin. Jos tuotteita kuitenkin päätyy EU:n markkinoille, valvontaviranomainen voi asetuksen 24 artiklan nojalla velvoittaa taloudellisen toimijan vetämään tuotteet pois markkinoilta ja hävittämään ne. Kyse on suurelta osin perinteisestä ja varsin suoraviivaisesta tuotesääntelystä: sääntelyllä määrätään, mitä sisämarkkinoilla saadaan myydä ja mitä tapahtuu, jos lupaa myynnille ei ole.

Pakkotyöasetuksen sääntelytapa on EU:n yleisessä tuotesääntelyssä kuitenkin osin uudenlainen.[36] Klassisessa tuotesääntelyssä säännellään ensi sijassa sitä, millaisia tuotteet fyysisesti ovat. Sääntelyllä halutaan varmistaa, etteivät tuotteet aiheuta vaaraa ihmisten terveydelle, kuluttajansuojalle, ympäristölle, yleiselle turvallisuudelle tai yleiselle edulle. Pakkotyöllä tuotettujen tavaroiden tuontikiellossa tuotesääntelyn perusasetelma muuttuu, sillä huomio kiinnittyy tuotteiden valmistustapaan.[37] Jos tuotteen haluaa EU:n markkinoille, ihmisiä ei saa pakottaa ILO:n pakkotyösopimusten kieltämään työhön.

Vaikutusstrategia on näkyvillä myös EU:n muissa korkean profiilin kestävyysvälineissä. Ekosuunnitteluasetuksessa säädetään, että tuotteita saa saattaa markkinoille tai ottaa käyttöön

31 Strategialla on monimutkaisia ekstraterritoriaalisia kerrannaisvaikutuksia, joita on usein kuvattu ns. Bryssel-vaikutuksen idealla. Ks. Bradford 2020 ja Ylönen 2026.

32 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2018/858, annettu 30 päivänä toukokuuta 2018, moottoriajoneuvojen ja niiden perävaunujen sekä tällaisiin ajoneuvoihin tarkoitettujen järjestelmien, komponenttien ja erillisten teknisten yksiköiden hyväksynnästä ja markkinavalvonnasta.

33 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/53/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, radiolaitteiden asettamista saataville markkinoilla koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön yhdenmukaistamisesta ja direktiivin 1999/5/EY kumoamisesta.

34 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2019/1020, annettu 20 päivänä kesäkuuta 2019, markkinavalvonnasta ja tuotteiden vaatimustenmukaisuudesta.

35 Pakkotyöasetus (EU) 2024/3015, 39 artikla.

36 Vaikutusstrategialla on erilaisia esikuvia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on ollut voimassa pakkotyöllä tuotettujen tuotteiden kieltoja jo vuodesta 1930. Tätä mahdollisuutta on kuitenkin hyödynnetty lähinnä 2010-luvulta alkaen. Ks. esim. Higgins 2023.

37 Tällaisen sääntelyn protektionistisia vaikutuksia on käsitelty kansainvälisen kauppaoikeuden piirissä jo vuosikymmeniä. Tällöin käytetään yleisesti termiä ”process and production measures” (PPM); ks. esim. Ankersmit 2017.

vain, jos ne täyttävät ekologisen suunnittelun vaatimukset, jotka vahvistetaan asetuksessa.[38] Vaatimuksia on muun muassa tuotteen energiatehokkuudesta, tuotteiden kierrätettävyydestä ja hiilijalanjäljestä, ja niitä täsmennetään vielä delegoiduissa säädöksissä.[39] Metsäkatoasetuksessa puolestaan kielletään saattamasta tuotteita tai hyödykkeitä EU:n markkinoille, jos maahantuoja ei voi osoittaa, että tuotteet on tuotettu siten, että tuotannosta ei aiheudu metsäkatoa, tuotanto on järjestetty alkuperämaan lainsäädännön mukaisesti ja tuotteista on annettu asianmukaista huolellisuutta koskeva vakuutus.[40]

Pakkotyö-, metsäkato- ja ekosuunnitteluasetuksissa vaikutusstrategian rakenne on monella tapaa pelkistetty. EU:n markkinoille pääsee vain, jos järjestää tuotannon kestävällä tavalla. Kannustinvaikutus on selkeä ja suoraviivainen. Markkinoille pääsyn kielto ei luonnollisestikaan vielä takaa, että vähennettäväksi tarkoitettu haitta todellisuudessa vähenee. Tuotteet voivat ohjautua EU:n sijaan muille markkinoille eivätkä tuotantoketjun haitalliset kestävyysvaikutukset välttämättä katoa. Ns. hiilirajamekanismiasetuksessa näkyviin tulee vaikutusstrategian monimutkainen variaatio, jolla pyritään osin vaikuttamaan tähän ongelmaan.[41] Sen sijaan, että kestämättömät tuotteet suljetaan markkinoilta kokonaan, hiilirajamekanismiasetuksessa valmistusprosessien hiilipäästöulkoisvaikutukset pyritään sisäistämään tuotteen hintaan. Asetuksella pyritään näin suitsimaan hiilivuotoa ja varmistamaan, että unionin ulkopuolella tuotetut tuotteet eivät olisi eurooppalaisille kuluttajille ja loppukäyttäjille halvempia kuin vastaavat eurooppalaiset tuotteet, joiden tuotantoon on hankittava päästöoikeuksia.

Hiilirajamekanismiasetuksen perustana on, että valtuutettu CBAM-ilmoittaja saa tuoda asetuksen kattamia tavaroita, kuten sementtiä, lannoitteita ja sähköenergiaa, unionin tullialueelle[42], mutta vain jos hän hankkii markkinoilta erityisiä CBAM-todistuksia. Todistusten hinta vastaa niiden päästöoikeuksien hintaa, jotka tuottaja olisi joutunut hankkimaan, jos tuotteet olisi tuotettu EU:ssa.[43] Jotta maahantuoja voisi laskea tarvittavien todistusten määrän, sen on pystyttävä laskemaan ja todentamaan tuotekohtaiset päästöjalanjäljet ja ”hiilitullit”.[44] Tuote pääsee markkinoille vain, jos sen hinta on korjattu. Tavoiteltuja vaikutuksia on kaksi. Globaali kilpailuasetelma tasaantuu, kun kaikkia tuotteita verotetaan samalla tavoin. Myös globaalit kasvihuonekaasupäästöt voivat vähentyä.[45]

Hiilirajamekanismiasetuksessa näkyvät myös vaikutusstrategian rajat. Markkinoille pääsyä on mahdollista säännellä vain, jos tuotteiden kestävyysominaisuudet voidaan määritellä ja varmentaa riittävän yksiselitteisesti. Hiilirajamekanismiasetuksessa tähän tarvitaan monimutkaisia kaavoja, yksityiskohtaista tietoa arvoketjuista ja tuotanto-olosuhteista, mutta myös paljon delegoitua lainsäädäntöä, jolla vahvistetaan ns. oletusarvot niille tuotteille, joista tarvittavia tietoja ei saada.[46] Pahimmillaan todentamisongelmat ovat kuitenkin pakkotyö- ja metsäkatoasetuksen tapauksissa. Pakkotyöllä tuotettua t-paitaa tai palmuöljyplantaasien tieltä kaadettua puuta on käytännössä mahdotonta erottaa laillisesti tuotetusta tuotteesta.

38 Ekosuunnitteluasetus (EU) 2024/1781, 5 artikla.
39 Krämer 2024.
40 Metsäkatoasetus (EU) 2023/1115, 3 artikla. Ks. myös Berning – Sotirov 2023.
41 Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956.
42 Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956, 4 artikla.
43 Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956, 20 artikla.
44 Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956, 7 ja 8 artikla.
45 Leal-Arcas – Faktaufon – Kyprianou 2022.
46 Boute 2024.

Valvontajärjestelyt ovatkin tärkeä osa vaikutusstrategiaa. Ne määräävät, miten tehokasta sääntely voi olla. Valvonnan muodot vaihtelevat eri sääntelyvälineissä, sillä tuotteiden ominaispiirteet poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi kun pakkotyöasetuksella kielletään minkä tahansa tuotteen tuominen unioniin, jos tuotteen tuotannossa on käytetty pakkotyötä, tuotteita on paljon ja niitä tuovat unioniin lukemattomat tuojat. Valvonta on riskiperusteista ja viranomaisaloitteista: viranomaiset priorisoivat, mitä tutkimuksia aloittavat muun muassa arvioimalla sitä, kuinka vakavasti pakkotyön kieltoa on loukattu ja kuinka suuri määrä tuotteita ollaan tuomassa markkinoille. Tuojia ei velvoiteta ilmoittamaan tuotteitaan valvontaviranomaisille.[47] Metsäkatoasetuksessa tuotteiden kirjo on edellistä vähäisempi ja tuojiakin on vähemmän. Tuojien on ilmoitettava olennaiset tuotetiedot valvojatietokantaan, jota tulli- ja markkinavalvontaviranomaiset seuraavat ja johon ne tekevät pistotarkastuksia. Tällainen valvonta heijastelee tuoteturvallisuussääntelyn toimintatapoja. Toinen mahdollisuus on, että sääntelyssä keskitytään entistä selvemmin tuotteiden ominaisuuksien sijaan niitä valmistavien ja tuovien yritysten riskienhallintaprosessien sääntelyn suuntaan. Jos markkinoille pääsyn ehdot kytketään yritykseen eikä yksittäiseen tuotteeseen, valvonta voi kohdistua yritysten riskienhallintaprosesseihin.[48] Tällöin sääntelyn vaikutusstrategia lähentyy kuitenkin seuraavaa vaikutusstrategiaa eli meta- tai prosessisääntelyä.

5. Metasääntelyn muunnelmat

Toisessa yritysten kestävyyssääntelyn vaikutusstrategiaryppäässä vaikutusmekanismit rakentuvat prosessisääntelyn varaan.[49] Strategian vaikutusmekanismit ovat oikeudellisesti omalaatuisia ja juristeille usein vaikeasti hahmotettavia. Niitä käsitellään sääntelyteoreettisessa kirjallisuudessa yleensä ns. metasääntelynä (meta-regulation).[50]

Meta- tai prosessisääntelyn peruspiirteet tulevat ehkä selväpiirteisimmin esiin EU:n konfliktimineraaliasetuksessa.[51] Asetuksen tarkoituksena on estää aseistettuja ryhmiä ja turvallisuusjoukkoja käyttämästä eräitä mineraaliluonnonvaroja eli tinaa, tantaalia, volframia ja näiden malmeja tai kultaa toimintansa rahoittamiseen. Konfliktimineraaliasetuksella ei kuitenkaan kielletä mitään eikä valvontaviranomaisille anneta esimerkiksi toimivaltaa poistaa konfliktimineraalituotteita markkinoilta.

Konfliktimineraaliasetus rakentuu kolmen sääntelytekniikan varaan. Näistä ensimmäinen on samalla asetuksen ydin: mineraalientuojat velvoitetaan 5 artiklassa selvittämään ja arvioimaan, minkälaisia haitallisten vaikutusten riskejä niiden mineraalitoimitusketjuissa on. Yritykset velvoitetaan myös toimimaan. Yritysten on laadittava ja pantava toimeen erityinen strategia, jolla riskejä pyritään hallitsemaan. Edelleen yrityksen on ryhdyttävä riskinhallintatoimiin ja painostettava mineraalien toimittajia ehkäisemään tai rajoittamaan riskejä. Painostustoimia varten yrityksen on muun muassa muokattava sopimuksiaan niin, että toimitussuhdetta voi-

47 Pauwelyn 2024.
48 Pauwelyn 2024, s. 215–216.
49 Gilad 2011.
50 Metasääntelyyn liitetään usein itsesääntelyn (self-regulation) ja yritysjohtoperusteisen sääntelyn (management-based regulation) kaltaisia käsitteitä. Ks. Levi-Faur – Kariv-Teitelbaum – Medzini 2021 ja Gilad 2010.
51 Konfliktimineraaliasetus (EU) 2017/821.

daan riskinrajoitustoimien jälkeen jatkaa tai että se voidaan lopettaa, jos toimet eivät ole johtaneet tuloksiin.

Sääntelymalli toisintaa ohjatusta itsesääntelystä tuttua asetelmaa.[52] EU antaa mineraalien tuojille itsesääntelytoimeksiannon. Yritysten on järjestettävä liiketoimintansa EU-lainsäätäjän edellyttämällä tavalla ja ryhdyttävä toimenpiteisiin. Yrityksille ei kuitenkaan perinteisen käskysääntelyn tapaan kerrota, mihin toimenpiteisiin niiden on ryhdyttävä tai mistä niiden on pidättäydyttävä. Toimenpiteet jäävät yritysten itsensä päätettäviksi. Normatiivinen tavoitekin on epämääräinen. Yritysten on tunnistettava, arvioitava, ehkäistävä ja rajoitettava haitallisten vaikutusten riskejä. Mitä riskit tarkalleen ovat, sitä asetuksessa ei määritellä. Asetuksessa ei myöskään määrätä, kuinka täydellisesti riskit on ehkäistävä tai miten tehokkaasti niitä on rajoitettava. Vaikutusstrategia perustuu oletukseen, että sopivat prosessit tuottavat toivottavia lopputuloksia.[53]

Toinen sääntelytekniikka näkyy asetuksen 4 artiklan hallintojärjestelmävelvoitteissa.[54] Asetuksessa puututaan siihen, miten yritysten on itseään ja päätöksentekoaan hallinnoitava. Maahantuojien on ensinnäkin vahvistettava käytännesäännöt, joissa ne määrittelevät, millä ehdoilla ne tuovat mineraaleja ja metalleja konflikti- ja korkean riskin alueilta. Käytännesäännöt on otettava osaksi yritysten toimittajasopimuksia. Lisäksi päätöksentekoon vaikutetaan edellyttämällä, että tuojien on rakennettava liikkeenjohdolliset päätöksentekojärjestelmänsä siten, että yrityksen ylin johto valvoo riskienhallintaprosesseja ja dokumentoi ne.

Kolmas velvoiterypäs koskee tiedon tuottamista ja jakamista. Tiedon tuottaminen on tärkeä osa metasääntelyä.[55] Jos yrityksellä ei ole tietoa omasta toiminnastaan ja sen vaikutuksista, ei ole mielekästä vaatia yritystä hallitsemaan arvoketjujaan ja niiden vaikutuksia. Konfliktimineraaliasetuksen 4 ja 5 artikloissa edellytetään, että yritysten on tuotettava tietoa siitä, mistä ne mineraalinsa hankkivat ja onko toimitusketjuissa riski siitä, että mineraalituloja voitaisiin käyttää aseellisten konfliktien rahoittamiseen. Tietoa on myös asetuksen 7 artiklan mukaan jaettava.

Näiden kolmen velvoiteryppään yhteisvaikutuksesta piirtyy esille EU:n kestävyyssääntelyssä usein käytetty havainnoi-suunnittele-toteuta -toimintasykli, joka toistuu esimerkiksi metsäkatoasetuksessa ja huolellisuusvelvoitedirektiivissä. Säädökset velvoittavat yrityksen tuottamaan tietoa ympäristöstään, arvioimaan toimintaansa ja sen vaikutuksia tuotetun tiedon varassa, suunnittelemaan toimenpiteitä vaikutusten muokkaamiseksi ja lopulta toteuttamaan suunnittelemansa toimenpiteet.[56] Säädöksissä ei kuitenkaan määrätä, minkälaisia toimenpiteiden on tarkalleen ottaen oltava. Se jää yritysten itsensä päätettäväksi.

Metasääntelyn vaikutusstrategia poikkeaa merkittävästi esimerkiksi tavanomaisesta käskysääntelystä, johon markkinoille pääsy -strategia nojaa.[57] Vaikka markkinoille pääsy -sääntelyssäkin on uusia vivahteita, se on luonteeltaan käskyperusteista: lainsäätäjä tietää, millaisiin toimenpiteisiin yritykset voivat ryhtyä, ja valitsee yritysten puolesta, mihin näiden tulee ryhtyä. Metasääntelyssä velvoitteet ovat korostuneesti prosessivelvoitteita. Tuotteiden, tuotantotapo-

52 Parker 2009.
53 Gilad 2011.
54 Prosessiulottuvuudesta etenkin Parker 2002, s. 245–247.
55 Gilad 2010.
56 Ks. Viljanen 2024.
57 Vrt. Levi-Faur – Kariv-Teitelbaum – Medzini 2021, kohta Prescriptive Regulation.

jen ja hinnan sijaan sääntelyn kohteena ovat yritysten sisäiset informaatio- ja päätöksentekoprosessit. Lainsäätäjä pyrkii vaikuttamaan prosesseihin ja toivoo, että kun yrityksiin joko syntyy uusia prosesseja tai vanhat prosessit muuttuvat, yrityksen käyttäytyminen muuttuu lainsäätäjän tavoittelemaan suuntaan. Samalla lainsäätäjä siirtää osan sääntely- ja valvontatehtävästä yrityksille, jotka käytännössä ohjaavat ja seuraavat toimittajiensa toimintaa. Syy on pitkälti käytännöllinen. Koska yritysten toimitusketjut ovat usein ulkopuoliselle läpinäkymättömiä ja ne muuttuvat jatkuvasti, lainsäätäjällä ei ole realistista mahdollisuutta hallita niitä käskyillä. Siksi sääntelyssä on turvauduttava yritysten asiantuntemukseen omalla toimialallaan. Yritykset valtuutetaan itse määrittämään, mitkä toimenpiteet ovat tarkoituksenmukaisia.

Vaikka metasääntelyssä on selkeä itsesääntelyulottuvuus, EU:n kestävyyssääntelyn kohdalla yritysten itsesääntelytoimivalta jää osin rajalliseksi. Yritykset eivät saa määrätä rajoituksetta itse, mitä tekevät. Rajoitteita syntyy kahdesta suunnasta. Ensinnäkin yritysten toimintaa ohjataan kohti EU-lainsäätäjän asettamia tavoitteita. Esimerkiksi metsäkatoasetuksessa yritysten toimille asetetaan selkeä normatiivinen kehys. Kaikkien toimien on tähdättävä metsäkadon ehkäisemiseen.[58] Huolellisuusvelvoitedirektiivissä yritykset valjastetaan puolestaan hillitsemään haitallisia ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksiaan.[59]

Toinen rajoitussuunta on nähtävissä huolellisuusvelvoitedirektiivin velvoitteiden sisällössä. Metasääntely ei nimittäin aina pysy metasääntelynä, vaan velvoitteet voivat tiivistyä viranomais- ja tuomioistuinkäytännöissä käskyiksi. Huolellisuusvelvoitedirektiivin ns. due diligence -velvoitteet ovat ensi näkemältä oppikirjaesimerkkejä löyhän metasääntelyn mallista. Yritykset ohjataan ensin direktiivin 7 artiklassa laatimaan huolellisuusvelvoitetta koskeva toimintapolitiikka ja jalkauttamaan se yrityksen rakenteisiin. Seuraavaksi huomio kohdistuu tiedon tuottamiseen: yritys ohjataan 8 ja 9 artikloissa tunnistamaan mahdolliset haitalliset ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksensa ja priorisoimaan ne toimenpiteitä varten. Sitten suunta kääntyy. Yritykset velvoitetaan ryhtymään ”asianmukaisiin toimenpiteisiin” 10 artiklassa mahdollisten haitallisten vaikutusten estämiseksi ja 11 artiklassa tosiasiallisten haitallisten vaikutusten lopettamiseksi. Asianmukaiset toimenpiteet määritellään direktiivin 3 artiklan pitkässä ja monipolvisessa o-kohdassa. O-kohta saanee viime kädessä viranomaiskäytännöissä ja lopulta Luxemburgin tuomioistuimissa täsmällisen sisältönsä. Yritykset joutuvat mukautumaan oikeudellisten käytäntöjen käsitykseen asianmukaisista toimenpiteistä.[60] Jos ja kun niin käy, huolellisuusvelvoitedirektiivin metasääntely lähentyy käskysääntelyä, kun käskysääntelylogiikka ajan myötä vahvistuu.

58 Metsäkatoasetus (EU) 2023/1115, 1 artikla.

59 Huolellisuusvelvoitedirektiivi (EU) 2024/1760, 1 artikla.

60 Tältä osin on huomattava myös yritysten kestävyysvelvoitteiden oikeuslähteiden rihmastomaisuus. Esimerkiksi huolellisuusvelvoitedirektiivi perustuu pitkälti YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevissa ohjaavissa periaatteissa ja OECD:n vastuullisen liiketoiminnan eri asiakirjoissa alun perin kehitettyyn prosessimalliin. Muodollisesta sitomattomuudestaan huolimatta näillä soft law -välineillä voi olla merkittäviä tulkintavaikutuksia esimerkiksi kansallisissa oikeudenkäynneissä, kuten hollantilaisessa Milieudefensie v. Royal Dutch Shell -tapauksessa on nähty. Prosessinormit voivat siten tiivistyä yritysten toimintaa vahvemmin ohjaaviksi aineellisiksi normeiksi. Ks. esim. Rajavuori 2025, s. 76–79 ja 166–200.

6. Kestävyyden markkinakuri

Kolmas vaikutusstrategioiden joukko perustuu markkinakurille. Markkinakurisääntelyllä ei pyritä hillitsemään yritysten kestävyysvaikutuksia suoraan. Sen sijaan sillä velvoitetaan yritykset tuottamaan tietoa toiminnastaan ja jakamaan tiedot ”markkinoille”.[61] Sääntelyn perusajatus on seuraava: kun markkinoilla on tarpeeksi tietoa, markkinatoimijat ja kansalaisyhteiskunta ohjaavat yrityksiä kohti kestäviä valintoja.[62] Markkinakuristrategiat ovat siis tiedonantosääntelyä ja samalla jatkeita perinteiselle kirjanpito-, raportointi- ja arvopaperimarkkinasääntelylle, joiden ajatus on että riittävä, oikea ja myös ymmärrettävä informaatio mahdollistaa rationaaliset taloudelliset päätökset ja samalla pitää yllä luottamusta markkinoiden reiluun ja läpinäkyvään toimintaan.[63]

Markkinakuristrategiaa on käytetty ahkerasti etenkin EU:n kestävän rahoituksen sääntelykokonaisuudessa.[64] Strategian alkupiste vuoden 2014 ei-taloudellisen raportoinnin direktiivissä oli suhteellisen vaatimaton. Direktiivillä tilinpäätösdirektiiviin[65] lisättiin uusi 19 a artikla, jonka 1 kohdan b alakohdan perusteella yritysten oli raportoitava niiden oman toiminnan ja aseman arvioimiseksi riittävät tiedot ”ympäristöasioista, sosiaalisista ja työntekijöihin liittyvistä seikoista, ihmisoikeuksien kunnioittamisesta sekä korruption ja lahjonnan torjuntaan liittyvistä seikoista”. Lisäksi 1 kohdan d alakohdan perusteella yrityksen oli kuvattava merkittävimmät ympäristö-, sosiaaliset, työntekijä- ja ihmisoikeusriskit. Metasääntelyyn viittasi velvollisuus ilmoittaa, miten yritys hallitsee näitä riskejä. 1 kohdan e alakohdassa raportoitaviksi tulivat vielä ”tärkeimmät muut kuin taloudelliset tulosindikaattorit”.

Vuoden 2022 kestävyysraportointidirektiivillä raportointivelvollisuuksia laajennettiin merkittävästi. Direktiivin keskeisin innovaatio on vaatimus kaksoisolennaisuudesta: yrityksen on raportoitava sekä siitä, miten kestävyystekijät vaikuttavat yritykseen, että siitä, miten yrityksen toiminta vaikuttaa ihmisiin ja ympäristöön.[66] Tietoa on tuotettava paljon ja monista teemoista.

Yrityksen on direktiivin 19 a artiklan perusteella ensinnäkin annettava tietoja siitä, miten kestävä sen liiketoimintamalli ja strategia on. Lisäksi on kartoitettava mahdollisuudet, joita kestävyystekijät voivat tuottaa, ja kuvattava, miten yritys aikoo sovittaa toimintansa Pariisin ilmastosopimuksen 1,5 asteen tavoitteeseen. Yrityksen on myös kuvattava kestävyystavoitteensa mukaan lukien kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistavoitteet ja kerrottava, miten yritys on edistynyt tavoitteita kohti. Toiseksi yrityksen on kuvattava, miten se hallinnoi kestävyyttään, mitkä hallintoelinten roolit ovat ja minkälaista asiantuntemusta niillä on kestävyysasioissa. Lisäksi yrityksen on kuvattava kestävyystoimintaperiaatteensa sekä kestäviin valintoihin ohjaavat kannustinjärjestelmät. Kolmanneksi yrityksen on selostettava ne prosessit, joilla se selvittää toimintansa kestävyysvaikutukset. Sen on myös yksilöitävä toimintansa merkittävimmät

61 Markkinakurisääntelyä on tutkittu varsinkin pankkitoiminnan kontekstissa, ks. esim. Flannery – Bliss 2019.
62 Yleisesti ks. Weil ym. 2006.
63 Goldstein – Yang 2017.
64 Steuer – Tröger 2022.
65 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, tietyntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsolidoiduista tilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY kumoamisesta.
66 Kestävyysraportointidirektiivi (EU) 2022/2464, johdanto-osan 29 perustelukappale ja 19 a artikla.

tosiasialliset ja mahdolliset haitalliset vaikutukset sekä toimet, joihin se on ryhtynyt niiden ehkäisemiseksi, lieventämiseksi tai korjaamiseksi, sekä kerrottava näiden toimien tuloksista.

Mikä tärkeintä, yrityksen on raportoitava direktiivin 29 b artiklan perusteella kaikista teema-alueista indikaattoridataa, jonka perusteella sidosryhmät voivat arvioida yrityksen toimintaa. Raportoinnin sisältöä täsmennetään komission delegoidulla asetuksella annetuissa eurooppalaisissa kestävyysraportointistandardeissa (ESRS).[67] Niissä yksilöidään teema-alueittain raportoitavat datapisteet. Vuoden 2023 standardeissa datapisteitä oli yli tuhat, mutta Omnibus I -muutosten ajamana hyväksytyissä uusissa standardeissa pakollisten datapisteiden määrää vähennettiin merkittävästi.[68] Direktiivin 29 d artiklan mukaan tiedot on esitettävä yhtenäisessä sähköisessä muodossa, jotta niitä voidaan vertailla muiden yritysten tietoihin. Kolmannen osapuolen on myös varmennettava tiedot. ESRS-standardit ovat markkinakurimekanismin kannalta keskeisiä juuri siksi, että niiden myötä yrityskohtaisista kuvauksista tulee vertailukelpoista ja digitaalisesti hyödynnettävää tietoa.

Markkinakuristrategian ero yllä käsiteltyihin metasääntelystrategioihin on selvä. Raportointisääntelyllä yrityksiä ei velvoiteta muokkaamaan liiketoimintaprosessejaan tai organisaatiotaan eikä niillä pyritä välittömästi ohjaamaan yritysten liiketoimintaa. Vaatimus on vain, että yritykset kertovat, mitkä niiden toiminnan sosiaaliset ja ympäristövaikutukset ovat ja minkälaisia käytännesääntöjä ja due diligence -prosesseja niillä on.[69]

Markkinakurisääntelyssä toiset yksityiset toimijat valjastetaan tuottamaan painetta, jonka oletetaan ohjaavan yrityksiä lainsäätäjän tavoittelemaan suuntaan. Tässä markkinakurisääntely poikkeaa tavallisesta raportointisääntelystä, jonka sääntelytekniikkaa siinä käytetään. Raportointisääntelyllä on perinteisesti pyritty varmistamaan, että yritysten sidosryhmillä, erityisesti niiden velkojilla ja listatuissa yrityksissä myös sijoittajilla, on oikeat ja riittävät tiedot yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Taloudellinen raportointisääntely on kuitenkin ollut pitkälti normatiivisesti neutraalia.[70] Sillä on pyritty vain varmistamaan, että sijoittajilla ja velkojilla on ollut käytössään oikeat ja riittävät tiedot yritysten taloudellisesta tilasta, jotta he voivat tehdä harkittuja taloudellisia päätöksiä. Toki raportointisääntely voi edistää myös tietynlaisten liikkeenjohdollisten käytänteiden ja hahmotustapojen vakiintumista tai häviämistä. Esimerkiksi käyvän arvon merkityksestä käyty keskustelu on hyvä osoitus siitä, miten hyvin tekniseltä vaikuttavalla sääntelyllä voi olla merkittäviäkin käyttäytymisvaikutuksia.[71]

Neutraali raportointisääntely on sittemmin kääntynyt sääntelykeinoksi, jolla voidaan tavoitella lainsäätäjän normatiivisia päämääriä. Käännös on ollut selväpiirteisin 2000-luvun alun finanssimarkkinasääntelyssä. Esimerkiksi Basel 2 -pankkisääntelykokonaisuuden kolmannessa pilarissa tiedonanto- ja raportointisääntely valjastettiin tuottamaan rahoitusvakautta. Strategian toimintalogiikka oli suoraviivainen: pankit velvoitettiin julkistamaan tietoa taseidensa ris-

67 Komission delegoitu asetus (EU) 2023/2772, annettu 31 päivänä heinäkuuta 2023, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/34/EU täydentämisestä kestävyysraportointistandardien osalta.

68 Komission delegoitu asetus (EU) 2026/1563, annettu 3 päivänä heinäkuuta 2026, delegoidun asetuksen (EU) 2023/2772 muuttamisesta tiettyjen kestävyysraportointistandardien yksinkertaistamisen osalta.

69 Toki yrityksen on käytännössä luotava erilaisia tiedonhankintaa ja riskienhallintaa koskevia sisäisiä prosesseja, jotta se voi uskottavasti raportoida monista direktiivin edellyttämistä seikoista.

70 Raportoinnin objektiivisuus ja neutraalius ovat luonnollisesti kiisteltyjä ilmiöitä; ks. esim. Roberts – Wang 2019. Suomalaisesta keskustelusta ks. Mähönen 2022.

71 Vrt. esim. Fisch 2019.

keistä. Toiveena oli, että tiedot tekisivät markkinoista sääntelytoimijan. Pankkien rahoittajat voisivat tietojen avulla arvioida pankin luottoriskiä ja hinnoitella sen asianmukaisesti. Silloin pankit, jotka tekevät huonoja riskinvalintapäätöksiä, maksaisivat rahoituksestaan enemmän kuin riskejä tehokkaasti hallinnoivat.[72] Hintamekanismi loisi pankeille kannustimen vastuulliseen riskiottoon. Aktivisti- ja muut sijoittajat saattoivat niin ikään vaikuttaa pankkien päätöksiin, kun niillä oli tietoa siitä, millaisia riskejä pankkien taseissa oli. Kestävyysraportointisäänte-lyn taustalla on vastaava vaikutusstrategia. Kun kestävyysteemoista on saatavilla tietoa, sijoittajat voivat käyttää päätösvaltaansa tietoisina yrityksen kestävyysriskiprofiilista, kansalaisjärjestöt voivat käynnistää strategisia vahingonkorvauskanteita ja kuluttajat voivat tehdä kestävyystietoon perustuvia ostopäätöksiä.[73]

Kestävyysraportointisääntelyssä on kuitenkin myös selkeä metasääntelyulottuvuus. Kun yritykset joutuvat tuottamaan tietoa toimintansa kestävyysvaikutuksista ja luomaan organisaatioihinsa rakenteet, joilla tätä tietoa käsitellään, yritysten päätöksentekoprosessit muuttuvat. On todennäköistä, että nämä kognitiivisten rakenteiden muutokset johtavat käyttäytymismuutoksiin. Kyse on eräänlaisesta indikaattori-ilmiöstä: jos jotakin toimintaa seurataan ja mitataan, seurannan kohteet muuttavat yleensä toimintaansa kohti indikaattorin ilmentämää normatiivista tavoitetta joko tietoisesti tai tiedostamattaan.[74]

Toiseksi tiedonantovelvoitteet voidaan sisällyttää osaksi muita vastuujärjestelmiä. Näistä tärkein on osakeyhtiöoikeudellinen vastuujärjestelmä, sillä kestävyysraportointisäännöt niveltyvät yhtiön johdon osakeyhtiölain (624/2006, OYL) mukaiseen huolellisuusvelvoitteeseen. Keskeisin vaatimus on kestävyysraportin sisällyttäminen toimintakertomuksen osaksi, mikä operationalisoidaan Suomessa muun muassa OYL 8:3:n viittauksella kirjanpitolakiin sekä pörssiyhtiöiden osalta kestävyysraportointitoimien osoittamisena hallituksen tehtäväksi OYL 6:16 a:ssä. Yrityksen tuottama kestävyystieto valuu yhtiön johdon päätöksenteon edellyttämän tietopohjan osaksi. Jotta osakeyhtiön hallitus täyttäisi huolellisuusvelvoitteensa, sen on kerättävä tietoa yrityksen toiminnasta ja arvioitava seikkaperäisesti yrityksen liiketoimintamahdollisuuksia ja merkittäviä riskejä, jotka yritystä uhkaavat. Vahingonkorvausvelvollisuuden uhka muokkaa ainakin teoriassa sääntelyn vaikutusstrategiaa ja kääntää sitä pois pelkästä prosessisääntelystä. Jotta johto voisi olla varma, että se on täyttänyt huolellisuusvelvoitteensa, johdon on seurattava vilpittömässä mielessä tietoa, jota raportoinnissa tuotetaan ja myös ryhdyttävä asianmukaisiin riskejä ehkäiseviin ja vähentäviin toimiin.[75] Kestävyysraportointisääntelyyn kerrostuu siis osakeyhtiöoikeudellisen vastuujärjestelmän välillinen normatiivisen ohjauksen väylä.

Vaikka markkinakuristrategia on omimmillaan rahoitusmarkkinoilla, yritysten tuottaman tiedon ja niiden kestävyysvaikutusten välille voidaan luoda myös muita sääntelyratkaisuja.[76] Esimerkiksi direktiivi kuluttajien oikeuksista vihreässä siirtymässä kytkee kuluttajien valinnat strategiaan edellyttämällä luotettavaa tietoa yrityksen tuotteiden kestävyysominaisuuksista.[77]

72 Ks. esim. Tarullo 2008.
73 Fisch 2019.
74 Bowen – Panagiotopoulos 2020.
75 Ks. Kaisanlahti 2024 ja Kaisanlahti 2025.
76 Ks. myös Rajavuori 2025, s. 236–251 ja Viitanen 2026.
77 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/825, annettu 28 päivänä helmikuuta 2024, direktiivien 2005/29/EY ja 2011/83/EU muuttamisesta siltä osin kuin on kyse kuluttajien vaikutusmahdollisuuksien lisäämisestä vihreässä siirtymässä parantamalla suojaa sopimattomilta menettelyiltä ja parantamalla tiedottamista.

Ekosuunnitteluasetuksen digitaalinen tuotepassi puolestaan tuottaa tuotekohtaista kestävyystietoa asiakkaiden, arvoketjun toimijoiden ja valvontaviranomaisten saataville. Voi ajatella, että näissä välineissä markkinakuri limittyy markkinoille pääsyyn, sillä tietovaatimus on samalla tuotteen markkinoille saattamisen ehto.[78]

Kestävyyden markkinakuri on kuitenkin vaikutusstrategiana hauras. Jotta strategialla olisi toivottuja vaikutuksia, markkinatoimijoiden ja yhteiskunnan intressien tulee olla linjassa sääntelytavoitteiden kanssa. Varmaa ei ole sekään, kuinka tehokkaasti kestävyysraportointisääntelyllä voidaan yritysten toimintaa ohjata.[79] Vaikutusstrategian muista käyttökohteista on kuitenkin nähtävissä rohkaisevia esimerkkejä, joista paras koskee pankkisääntelyä. Sekä markkinatoimijat että valvontaviranomaiset pyrkivät siihen, etteivät pankit mene konkurssiin, joten markkinakurisääntely levisi ja vaikutti tehokkaasti.[80] Kestävyysraportointidirektiivin laajasta tavoitteistosta voi olla vaikeaa löytää samankaltaista yhteistä nimittäjää.[81] Toisaalta jo se, että sääntelyä virtaviivaistava Omnibus-uudistus jätti direktiivin vaikutusstrategiat pääsääntöisesti ennalleen, voi antaa viitteitä soveltuvan normatiivisen tavoitteen saavuttamisen tueksi.[82]

7. Ontologiasääntely

Ontologiasääntely on neljäs ja viimeinen tunnistamistamme vaikutusstrategioista. Ontologiasääntelyn vaikutusstrategian idea on pohjimmiltaan yksinkertainen. Sääntelyllä pyritään vaikuttamaan todellisuuden käsitteellisiin rakenteisiin ja luomaan uusia kategorioita ja objekteja, joiden suhteen markkinatoimijat voivat ryhtyä toimimaan.[83]

Paras esimerkki EU:n ontologiasääntelystä on taksonomia-asetus, jossa säädetään siitä, minkälaiset taloudelliset toiminnot ovat ympäristöllisesti kestäviä.[84] Asetuksessa vahvistetaan esimerkiksi edellytykset sille, että toimintojen voidaan katsoa edistävän ilmastonmuutoksen hillintää, ilmastonmuutokseen sopeutumista, vesivarojen ja merten luonnonvarojen kestävää käyttöä, siirtymistä kiertotalouteen, ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä ja biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien suojelua ja ennallistamista. Edellytykset ovat varsin yksityiskohtaisia, ja komissiolle annetaan toimivalta tarkentaa, mitä ehtoja ympäristöllisesti kestävien toimintojen on täytettävä.[85] Käsitemäärittelyn tavoite on kannustaa yrityksiä asettamaan saataville ”rahoitustuotteita, jotka edistävät ympäristön kannalta kestävien tavoitteiden saavuttamista”.[86] Ohjausketjun seuraava tavoite on ”ohjata yksityisiä sijoituksia kestäviin toimintoihin”.[87] Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei asetus velvoita sijoittamaan taksonomian mukaisiin toimintoihin eikä kiellä muita sijoituksia. Asetuksen muut oikeusvaikutukset ovat hyvin rajattuja, sillä se velvoittaa lähinnä käyttämään yhteisiä kestävyyskriteerejä tietyissä

78 Ekosuunnitteluasetus (EU) 2024/1781, 9–11 artikla.
79 Aureli ym. 2020.
80 Flannery – Bliss 2019.
81 Vrt. esim. Partiti 2024.
82 Omnibus I -direktiivi (EU) 2026/470, 1 ja 2 artikla sekä Beckers 2026.
83 Vrt. Mommers 2010.
84 Taksonomia-asetus (EU) 2020/852.
85 Taksonomia-asetus (EU) 2020/852, 23 artikla, jonka perusteella on annettu delegoituja asetuksia, kuten komission delegoitu asetus (EU) 2023/2486.
86 Taksonomia-asetus (EU) 2020/852, johdanto-osan 11 perustelukappale.
87 Taksonomia-asetus (EU) 2020/852, johdanto-osan 11 perustelukappale.

rahoitustuotteita koskevissa vaatimuksissa tai asettaa rahoitustuotteita sekä yritysten toiminnan taksonomianmukaisuutta koskevia tiedonantovelvollisuuksia. Taksonomia-asetuksen keskeisin tehtävä on siis kertoa, mitä ympäristön kannalta kestävät taloudelliset toiminnot ovat.

Mikä on taksonomia-asetuksen vaikutusstrategia? Ensimmäinen havainto on, että perinteisillä sääntelyanalyysityökaluilla taksonomia-asetukselle ei näytä olevan mielekästä tehtävää. Asetuksella ei käsketä yrityksiä ryhtymään toimenpiteisiin, joilla kestävyyttä voitaisiin edistää. Asetuksessa ei kielletä yrityksiä tuomasta unioniin tuotteita, jotka eivät ole ympäristöllisesti kestäviä, tai sijoittamasta rahoitustuotteisiin, jotka eivät ole asetuksen määritelmien valossa kestäviä. Toiseksi asetuksen metasääntelyulottuvuus jää heikoksi. Yritysten sisäisiä prosesseja ei säännellä eikä yrityksiä erityisesti velvoiteta tai kannusteta muokkaamaan omia prosessejaan. Taksonomia-asetuksessa on myös vain heikkoja markkinakurin piirteitä. Taksonomia-asetus velvoittaa kyllä tuottamaan tietoa, mutta sen erityinen sääntelypanos ei ole tiedon lisäämisessä vaan siinä, että yritysten toiminta jäsennetään yhteisen kestävyysluokittelun avulla vertailukelpoiseksi.

Negatiivisten havaintojen jälkeen tavoitteeksi ei näytä jäävän jäljelle muuta kuin se, että asetuksella pyritään muokkaamaan todellisuutta.[88] Mitattavien kestävyysvaikutusten sijaan EU-lainsäätäjä pyrkii asetuksella luomaan kestävyystaksonomian, aivan kuten asetuksen nimikin antaa ymmärtää. Taksonomia on luokittelujärjestelmä eli eräänlainen todellisuusontologia: luettelo, jossa määritellään, minkälaisia kestävyysolioita ja -kategorioita maailmassa on. Tiedämme, mitä EU-lainsäätäjä pitää kestävänä. Kun kestävyyskategorioita ei asetuksessa ainakaan toistaiseksi kiinnitetä mihinkään sääntelymekanismiin, sen sääntelytavoitteeksi jää todellisuus. Sääntelyllä pyritään muovaamaan tiedollisia rakenteita. Asetus yrittää vakiinnuttaa tietynlaista todellisuutta eli ympäristöllisesti kestävien rahoitustuotteiden ja taloudellisten toimintojen episteemistä ja ontologista infrastruktuuria.[89] *Neil MacCormickin* kielellä sääntely on institutiivista: sillä luodaan institutionaalisia faktoja.[90] Kun tarkat tekniset arviointikriteerit on viimein tuotettu, kaikki tuntevat institutionaaliset faktat ja tietävät, onko jokin toiminta EU:ssa ympäristöllisesti kestävää vai ei.

Kuten institutionaalisten faktojen teoria on osoittanut, oikeudella on aina ontologisia vaikutuksia. Tavallisesti oikeudellisissa interventioissa ontologiavaikutukset ovat eräänlaisia sivuvaikutuksia. Tavoitellut vaikutusmekanismit rakentuvat ontologiakategorioiden varaan, mutta ontologiavaikutukset eivät ole varsinaisena tavoitteena. Niitä tarvitaan, jotta muut vaikutusmekanismit voivat toimia. Institutionaaliset faktat tuottavat oliot tai prosessit, joita voidaan kieltää, käskeä, vahventaa tai heikentää. Kun esimerkiksi ajoneuvo määritellään, olennaista on se, minkälaisia oikeuksia, velvollisuuksia ja toimivaltoja ajoneuvoon kiinnittyy, ei ajoneuvo itsessään. Taksonomia-asetuksen erityislaatu on siinä, että oikeuden ketju katkeaa kategoriaan. Siihen ei kiinnitetä tavanomaisia seurannaisvaikutuksia.

Vaikutusstrategian mekanismeja voi lähinnä arvailla. Ensimmäinen vaikutusstrategiavaihtoehto rakentuu eräänlaisen ennakollisen markkinaohjauksen varaan. Kun kestävyysmääritelmä on olemassa, syntyy odotus siitä, että määritelmä asettuu osaksi markkinakäytäntöjä. Se

88 Vrt. Jasanoff 2004.
89 Ks. myös Tichenor ym. 2022.
90 MacCormick 1998.

tuottaa kiinnepisteen markkinatoimijoille. Tämä näkyy esimerkiksi maakaasun asemasta käydyssä keskustelussa. Jos maakaasu määritellään EU:ssa kestäväksi polttoaineeksi, kestävyyttä painottavat sijoittajat voivat suhtautua maakaasuhankkeisiin suopeammin kuin jos maakaasu pidettäisiin ei-kestävänä polttoaineena.[91] Toinen vaikutusmekanismi voi rakentua diskursiivisen vallan varaan. Jos esimerkiksi taksonomia-asetuksessa suomalaisen metsätalouden käytännöt tulevat määritellyiksi ei-kestäviksi, toiminnan legitimiteetti rapautuu.[92] Kolmas mekanismi on ehkä suorin. Määritelmät tarjoavat ontologisia kiinnekohtia tulevalle sääntelytyölle. Niihin voidaan myöhemmin kiinnittää sääntöjä, joilla on perinteisiä vaikutuksia. Näin on jo käynyt. Asetuksen määritelmiä on jo kiinnitetty muun muassa kestävyysraportointidirektiiviin: yritysten on ESRS-standardien perusteella annettava tietoa taloudellisten toimintojensa taksonomiakelpoisuudesta.[93] Nämä kiinnitykset laukaisevat muita vaikutusstrategioita.

Selvää on, että ontologiasääntely vaikuttaa heikolta, ja sen vaikutukset saattavat jäädä vähäisiksi. Olisi kuitenkin virhe sivuuttaa sen mahdollisuudet kokonaan. Vaikka taksonomia-asetus on huomattavin ontologiasääntelyn ilmenemismuoto, ainoa se ei ole. Esimerkiksi tiedonantovelvoiteasetus, joka on muuten ymmärrettävissä markkinakurin kontekstissa, tekee samanlaista määrittelytyötä, sillä se edellyttää rahoituspalveluiden tarjoajia luokittelemaan tarjoamiaan tuotteita kolmeen eri tiedolliseen kategoriaan. Vaikka asetuksen 6, 8 ja 9 artiklassa ei säädetä varsinaisesta tuoteluokituksesta, markkinakäytännössä niistä on muodostunut sijoitustuotteiden vastuullisuusluokkia, joiden avulla arvioidaan myös sijoituskohteina olevien yritysten kestävyyttä.[94]

8. Johtopäätökset

Käsittelimme artikkelissa yrityksiin kohdistuvan kestävyyssääntelyn vaikutusstrategioita EU:ssa. Aloitimme siitä huomiosta, että EU on kuluneen vuosikymmenen aikana – ja osin jo aiemminkin – luonut monimutkaisen ja monikerroksisen sääntelykoneiston, jonka tarkoituksena on hallita yritysten haitallisia yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä kestävyysvaikutuksia. Tämän sääntelykoneiston toimintaperiaatteet poikkeavat perinteisestä työ- tai ympäristösääntelystä, sillä sääntelyhankkeissa pyritään vaikuttamaan siihen, millaisia vaikutuksia yritysten toiminnalla on niiden eurooppalaisten kotivaltioiden ulkopuolella. Ekstraterritoriaalisesta asetelmasta seuraavien erityispiirteiden lisäksi sääntelykokonaisuuksissa on myös muita ominaisuuksia, jotka ovat erityisesti sääntelyteoreettisesti kiinnostavia. Jotta sääntelyä voitaisiin ymmärtää, nämä erityis- ja ominaispiirteet on niin ikään hahmotettava ja käsitteellistettävä. Tähänastisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole selkeää teoreettista kehystä, jolla sääntelyä voisi selittää. Lähdimme hakemaan tuollaista kehystä sääntelyteoriasta ja etenkin sääntelystrategioita koskevasta kirjallisuudesta. Tutkimustehtävämme mukaisesti tarkastelimme EU:n kestävyyssääntelyn sääntelystrategiatason valintoja ja toimintamekanismeja ja tyypittelimme sääntelyvälineiden vaiku-

91 Komission delegoitu asetus (EU) 2022/1214, annettu 9 päivänä maaliskuuta 2022, delegoidun asetuksen (EU) 2021/2139 muuttamisesta tiettyjen energia-alojen taloudellisten toimintojen osalta ja delegoidun asetuksen (EU) 2021/2178 muuttamisesta kyseisiä taloudellisia toimintoja koskevien tiettyjen tietojen antamisen osalta.

92 Ks. esim. Puharinen ym. 2021.

93 Komission delegoitu asetus (EU) 2026/1563, liite I, ESRS 1, 106 kohta.

94 Tiedonantovelvoiteasetus (EU) 2019/2088, 6, 8 ja 9 artikla. Ks. myös Eriksson 2024, s. 63–64.

Taulukko 1. Yhteenveto vaikutusstrategiatypologiasta.

Vaikutusstrategia	Vaikutusmekanismi	Esimerkkejä EU-säädöksistä
Markkinoille pääsy	Kestävyysvaatimukset välittyvät yrityksen toimintaan markkinoille pääsyyn ja kilpailuasemaan kohdistuvien kannustimien kautta	Hiilirajamekanismiasetus (EU) 2023/956; metsäkatoasetus (EU) 2023/1115; ekosuunnitteluasetus (EU) 2024/1781; pakkotyöasetus (EU) 2024/3015.
Metasääntely	Kestävyystavoitteet vaikuttavat yrityksen toimintaan sen omien tiedonmuodostus-, hallinta- ja päätöksentekoprosessien välityksellä.	Konfliktimineraaliasetus (EU) 2017/821; huolellisuusvelvoitedirektiivi (EU) 2024/1760; metsäkatoasetus (EU) 2023/1115.
Markkinakuri	Kestävyystiedon julkistaminen avaa yrityksen toiminnan muiden arvioitavaksi ja altistaa sen hajautuneelle markkina- ja sidosryhmävaikuttamiselle.	Tiedonantovelvoiteasetus (EU) 2019/2088; kestävyysraportointidirektiivi (EU) 2022/2464; direktiivi (EU) 2024/825; ekosuunnitteluasetus (EU) 2024/1781.
Ontologiasääntely	Kestävyyskategoriat luovat oikeudellista todellisuutta, johon markkinakäytännöt ja myöhempi sääntely voivat tukeutua.	Taksonomia-asetus (EU) 2020/852; tiedonantovelvoiteasetus (EU) 2019/2088.

tusstrategioita. Tunnistimme analyysin perusteella neljä erityistä vaikutusstrategiakategoriaa (ks. taulukko 1).

Yksinkertaisimmassa ja sääntelyteoreettisesti perinteisimmässä vaikutusstrategiassa keskitytään määrittelemään markkinoille pääsyn ehtoja. Jos yrityksen myymälle tuotteelle asetetaan erilaisia kestävyysedellytyksiä, yrityksillä on suora kannustin niiden täyttämiseen. Kestävyysedellytykset tarvitsevat kuitenkin toimiakseen tarkkoja spesifikaatioita siitä, millainen tuote on kestävä ja millainen ei. Lainsäätäjältä ja markkinavalvojalta vaaditaan siis paljon, mistä syystä vaikutusstrategiaa on vielä hyödynnetty varsin niukasti. Esimerkkejä vaikutusstrategiaan tukeutuvista sääntelyvälineistä ovat hiilirajamekanismiasetus, pakkotyöasetus ja osittain metsäkatoasetus. Kyse on kenties kunnianhimoisimmista kestävyyssääntelyn välineistä. Yksikään niistä ei ole vielä täysimääräisesti sovellettavissa, joten strategian vaikuttavuus on vielä arvoitus.

Toinen vaikutusstrategia eli metasääntely saa selitysvoimansa markkinoille pääsyn esteiden kaltaisen käskysääntelyn haasteista. Metasääntelyssä lainsäätäjä ei käske yritystä saavuttamaan yhtä tiettyä tavoitetta. Sen sijaan yrityksen toiminnalle osoitetaan normatiivinen suunta, kuten haitallisten ihmisoikeusvaikutusten minimointi omassa toimitusketjussa, ja edellytetään yritystä laatimaan soveltuvat prosessit tavoitteen saavuttamiseksi. Vaikutusstrategia luottaa pitkälti siihen, että yritys itse on tiedollisesti ja kyvyllisesti paras toimija hallitsemaan haitallisia vaikutuksia, kunhan lainsäätäjän tarkoittamat prosessit saadaan juurrutettua yrityksen toimintaan. Valtaosa EU:n due diligence -perusteisista sääntelyvälineistä, kuten huolellisuusvelvoitedirektiivi, luottaa metasääntelyyn, jota saatetaan toki täydentää muilla vaikutusstrategioilla.

Kolmas vaikutusstrategia perustuu markkinakurille. Strategian ydintä on tieto ja sen jakaminen markkinoille. Strategia eroaa metasääntelystä etenkin siinä, että yrityksiä ei velvoiteta muokkaamaan prosessejaan tai liiketoimintaansa. Yritykset ainoastaan raportoivat markkinoille, mitkä niiden toiminnan sosiaaliset ja ympäristövaikutukset ovat. Tämän jälkeen markkinoiden ohjaava voima hinnoittelee yrityksen kestävyysriskiprofiilin ja vaikuttaa siten yrityksen ja sen johdon kannustimiin. Toinen vaihtoehto on, että tieto mahdollistaa kansalaiskeskustelun ja -vaikuttamisen. Keskeisin ero kestävyysmarkkinakurin ja perinteisen taloudellisen markkinakurin välillä on kestävyysvälineiden, kuten kestävyysraportointidirektiivin tai tiedonantovelvoiteasetuksen, avoin tavoitteellinen normatiivisuus. On eri asia antaa raportointisääntelylle ilmastonmuutoksen hillintää tukeva suunta kuin vaatia yritystä julkistamaan tilinpäätöksensä ilman aiheetonta viivytystä, jotta muut markkinatoimijat voisivat arvioida yrityksen arvoa reiluissa olosuhteissa.

Viimeinen tunnistamamme strategia eli ontologiasääntely eroaa muista strategioista siinä, ettei sen välineisiin liity perinteisiä velvoitteita, kieltoja eikä sanktioita. Sääntelyteorian näkökulmasta tällaisen sääntelyn ei pitäisi vaikuttaa juuri mihinkään. Ontologiasääntelyllä luodaan institutionaalisia faktoja eli todellisuutta koskevia kategorioita, joihin ei kiinnitetä merkittäviä oikeudellisia seurannaisvaikutuksia. Taksonomia-asetuksen täsmennyksiä koskevat kiistat osoittavat kuitenkin, että pelkkä kategorioiden olemassaolo ja niiden sisältö muuttavat yritysten toimintaympäristöä. Esimerkiksi maakaasun ja ydinvoiman sisällyttäminen taksonomian siirtymätoiminnoiksi johti oikeudenkäyntiin unionin yleisessä tuomioistuimessa.[95] Kiista ei koskenut velvoitteita vaan siitä, mitä kategoriat sisältävät. Ontologiasääntely vaikuttaa ainakin kolmella tavalla. EU:n kestävyysmääritelmät luovat markkinatoimijoille kiinnekohdan, jota vasten tuotteet ja toiminnot asemoidaan. Ne tuottavat legitimaatiovaikutuksen, joka muuttaa sitä, mitä on uskottavaa väittää kestäväksi. Toisaalta ne ankkuroivat myös myöhempää sääntelyä, kuten taksonomian kytkentä ESRS-standardeihin osoittaa. Ontologiasääntelyn voi ymmärtää myös tukistrategiana, mutta tukistrategian leima ei riitä selittämään sen itsenäistä vaikuttavuutta. Jos ontologiasääntely olisi pelkkä muiden strategioiden apuväline, sen kategorioista ei käytäisi kiivaita poliittisia kamppailuja.

Mitä yksittäisistä sääntelyvälineistä irtaantuva ja niiden abstrakteja vaikutusstrategioita korostava lähestymistapa tuo keskusteluun yritysten kestävyysvelvoitteista EU:ssa vuonna 2026? Yksi keskeinen havaintomme on kestävyyssääntelyn monikanavaisuus. EU:lla sen enempää kuin muillakaan lainsäätäjillä ei ole yhtenäistä ja sisäisesti koherenttia sääntelymallia, johon tukeutua yritysten kestävyysvaikutuksia säänneltäessä. Sääntelyvälineiden yksityiskohdat vaihtelevat joskus rajustikin, mutta vaikutusstrategioiden tarkastelu paljastaa, kuinka sääntelytekniikat toistuvat ja kerrostuvat välineestä toiseen ja yksittäisen välineen sisälläkin. Yritysten kestävyysvelvoitteiden päälinjat hahmottuvat niiden avulla.

Toinen havainto on vaikutusstrategioiden tahmaisuus (*stickiness*). Vaikka kestävyyssääntely on elänyt vahvasti vuosien 2025 ja 2026 aikana uuden komission poliittisen ohjelman ajamana, Omnibus I-uudistus ei ole ainakaan vielä johtanut uudenlaisen sääntelyrationaliteetin syntyyn. Tiettyjen kestävyysvelvoitteiden alaa on saatettu kaventaa ja eräitä velvoitteita hylätä koko-

95 Itävalta v. komissio, T-625/22, EU:T:2025:869.

naan, mutta laajassa kuvassa vaikutusstrategiat eivät ole juuri muuttuneet. Yksittäistä vaikutusstrategiaa voidaan kovertaa varsin pitkälle ilman, että sen toimintamekanismit hajoavat.

Kolmas havaintomme koskee sitä, miksi EU sääntelee yrityksiä siten kuin se tekee. Miksi EU turvautuu pääasiassa kolmeen jälkimmäiseen vaikutusstrategiaan eikä sääntele yritysten yhteiskunnallisia ja ympäristövaikutuksia tarmokkaasti käskysääntelyn välinein? Jos EU ulottaisi esimerkiksi päästökauppamekanismin koskemaan kaikkia yrityksiä ja tuotteita, ohjausvaikutus olisi todennäköisesti selvästi nykyvälineitä suurempi. Poliittinen tahto, unionin toimivalta ja käytettävissä olevat sääntelyvälineet rajoittavat kuitenkin ratkaisuvaihtoehtoja. Lopputulos on usein se, että lainsäätäjän vaikutusstrategian ytimeen on pakko ottaa yrityksen omat prosessit eikä kovin tiukkoja vaatimuksia voida asettaa. Meta- ja markkinakurisääntely eivät välttämättä ole lainsäätäjän oletusvalintoja vaikuttavuutensa vuoksi, vaan siksi, että ne ovat poliittisesti ja oikeudellisesti toteuttamiskelpoisia. Näiden rajoitteiden tunnustaminen auttaa osaltaan ymmärtämään sitä, miksi EU:n yrityksiin kohdistuva kestävyyssääntely näyttää siltä kuin näyttää.

Abstract in English

IMPACT STRATEGIES FOR THE EU CORPORATE SUSTAINABILITY REGULATION

This article examines EU corporate sustainability regulation from a regulatory theory perspective. It identifies four impact strategies that shape recent legislation: market access regulation, meta-regulation, market discipline regulation, and ontology regulation. These strategies recur and combine within individual instruments and across the wider regulatory framework, creating a layered architecture for influencing corporate conduct across borders and value chains. The analysis further shows that the Omnibus I simplification reform leaves the underlying impact strategies intact.

Keywords: sustainable business, regulation, regulatory theory, Omnibus reform, EU law

Lähteet

Ankersmit, Laurens, Green Trade and Fair Trade in and with the EU: Process-Based Measures within the EU Legal Order. Cambridge University Press 2017.

Aureli, Selena – Del Baldo, Mara – Lombardi, Rosa – Nappo, Fabio, Nonfinancial Reporting Regulation and Challenges in Sustainability Disclosure and Corporate Governance Practices. Business Strategy and the Environment 29(6) 2020, s. 2392–2403.

Baldwin, Robert – Cave, Martin – Lodge, Martin, Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice. Oxford University Press 2011.

Beckers, Anna, Taking the Omnibus. Maastricht Journal of European and Comparative Law 33(3) 2026, s. 247–257.

Berning, Laila – Sotirov, Metodi, Hardening Corporate Accountability in Commodity Supply Chains under the European Union Deforestation Regulation. Regulation & Governance 17(4) 2023, s. 870–890.

Boute, Anatole, Accounting for Carbon Pricing in Third Countries under the EU Carbon Border Adjustment Mechanism. World Trade Review 23(2) 2024, s. 169–189.

Bowen, Frances – Panagiotopoulos, Panos, Regulatory Roles and Functions in Information-Based Regulation: A Systematic Review. International Review of Administrative Sciences 86(2) 2020, s. 203–221.

Bradford, Anu, The Brussels Effect: How the European Union Rules the World. Oxford University Press 2020.

Cambou, Dorothée – Fougère, Martin – Herlin, Heidi – Komba, Neema – Maghsoudi, Amin – Rajavuori, Mikko – Sagne-Ollikainen, Elina – Saloranta, Juho – Solitander, Nikodemus, The Cumulative Effects of EU Sustainability Legislation (CEULA): Impacts on Finnish Firms. Ministry for Foreign Affairs of Finland 2025.

Eriksson, Saga, The Centrality of Law for EU Sustainable Finance Markets: Outlining a Research Agenda. Review of European, Comparative & International Environmental Law 33(1) 2024, s. 57–69.

Euroopan komissio, Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. COM(2019) 640 final 2019.

European Commission, Better Regulation Toolbox – December 2025 Edition. European Commission 2025. https://commission.europa.eu/document/download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en?filename=BR%20toolbox%20-%20December%202025.pdf

Fisch, Jill, Making Sustainability Disclosure Sustainable. Georgetown Law Journal 107(4) 2019, s. 923–966.

Flannery, Mark – Bliss, Robert, Market Discipline in Regulation: Pre- and Post-Crisis, s. 736–775 teoksessa Berger, Allen – Molyneux, Philip – Wilson, John (toim.), The Oxford Handbook of Banking. Oxford University Press 2019.

Gilad, Sharon, It Runs in the Family: Meta-Regulation and Its Siblings. Regulation & Governance 4(4) 2010, s. 485–506.

Gilad, Sharon, Process-Oriented Regulation: Conceptualization and Assessment, s. 423–438 teoksessa Levi-Faur, David (toim.), Handbook on the Politics of Regulation. Edward Elgar 2011.

Goldstein, Itay – Yang, Liyan, Information Disclosure in Financial Markets. Annual Review of Financial Economics 9 2017, s. 101–125.

Gunningham, Neil – Sinclair, Darren, Smart Regulation, s. 133–148 teoksessa Drahos, Peter (toim.), Regulatory Theory: Foundations and Applications. ANU Press 2017.

Higgins, Matthew M., Closed Loophole, Open Ports: Section 307 of the Tariff Act and the Ongoing Importation of Goods Made Using Forced Labor. Stanford Law Review 75(4) 2023, s. 917–977.

Hood, Christopher, The Tools of Government. Macmillan 1983.

Jasanoff, Sheila, Ordering Knowledge, Ordering Society, s. 13–45 teoksessa Jasanoff, Sheila (toim.), States of Knowledge: The Co-Production of Science and the Social Order. Routledge 2004.

Kaisanlahti, Timo, Hallituksen huolellisuus pörssiyhtiön tilinpäätös- ja kestävyysraportoinnissa. Defensor Legis 2/2024, s. 201–226.

Kaisanlahti, Timo, EU's Directives of Sustainability Reporting and Due Diligence: Could the US Doctrines of Oversight and Business Judgment Shield Directors? Journal of Corporate Law Studies 25(2) 2025, s. 569–608.

Keinänen, Anssi – Tuominen, Risto – Vartiainen, Niko, Hyvä laki ei synny sattumalta: Johdatus lainsäädäntötutkimukseen. Kauppakamari 2026.

Krämer, Ludwig, EU Ecodesign and Product Policy: From Energy Efficiency to Circular Economy. Journal for European Environmental & Planning Law 21(4) 2024, s. 343–360.

Kuusniemi-Laine, Anna – Heasman, Lia – Vuorinen, Laura, Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CS3D) Changes the Legal Landscape for Large Companies and Their Chains of Activities. Helsinki Law Review 1/2024, s. 8–23.

Leal-Arcas, Rafael – Faktaufon, Manuliza – Kyprianou, Anna, A Legal Exploration of the European Union's Carbon Border Adjustment Mechanism. European Energy and Environmental Law Review 31(4) 2022, s. 223–240.

Levi-Faur, David – Kariv-Teitelbaum, Yael – Medzini, Rotem, Regulatory Governance: History, Theories, Strategies, and Challenges. Oxford Research Encyclopedia of Politics. Oxford University Press 2021.

MacCormick, Neil, Norms, Institutions, and Institutional Facts. Law and Philosophy 17(3) 1998, s. 301–345.

Mommers, Laurens, Ontologies in the Legal Domain, s. 265–276 teoksessa Poli, Roberto – Seibt, Johanna (toim.), Theory and Applications of Ontology: Philosophical Perspectives. Springer 2010.

Mähönen, Jukka, Kestävyysraportointi, s. 125–156 teoksessa Vanhala, Anne – Ristaniemi, Michael (toim.), Yritysvastuu & oikeus. Kauppakamari 2022.

OECD, OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct. OECD Publishing 2023.

Ogus, Anthony, Regulation, Legal Form and Economic Theory. Hart Publishing 2004.

Parker, Christine, The Open Corporation. Cambridge University Press 2002.

Parker, Christine, Meta-Regulation: Legal Accountability for Corporate Social Responsibility, s. 207–237 teoksessa Kinley, David (toim.), Human Rights and Corporations. Routledge 2009.

Partiti, Enrico, Addressing the Flaws of the Sustainable Finance Disclosure Regulation. European Business Organization Law Review 25(2) 2024, s. 299–332.

Pauwelyn, Joost, Twenty-First Century Customs Fraud: How to Effectively Enforce EU Sustainability Requirements on Imports. Journal of International Economic Law 27(2) 2024, s. 203–222.

Pawson, Ray – Tilley, Nick, Realistic Evaluation. Sage 1997.

Puharinen, Suvi-Tuuli – Bruun, Otto – Leino-Sandberg, Päivi – Kulovesi, Kati – Belinskij, Antti, Kestävä rahoitus, EU:n taksonomia-asetus ja komission toimivalta: Metsätalouden kestävyyskriteerit myrskyn silmässä. CCEEL Blog 26.11.2021. https://sites.uef.fi/cceel/kestava-rahoitus-eun-taksonomia-asetus-ja-komission-toimivalta-metsatalouden-kestavyyskriteerit-myrskyn-silmassa.

Rajavuori, Mikko, Kestävän yritystoiminnan oikeus. Alma Insights 2025.

Ristaniemi, Michael, Mitä on yritysvastuuoikeus, s. 21–96 teoksessa Vanhala, Anne – Ristaniemi, Michael (toim.), Yritysvastuu & oikeus. Kauppakamari 2022.

Ristaniemi, Michael, The Role of Corporate Sustainability Legislation in Future-Proofing the EU Internal Market. Liikejuridiikka 1/2025, s. 77–89.

Roberts, John – Wang, Timothy, Faithful Representation as an 'Objective Mirage': A Saussurean Analysis of Accounting and Its Participation in the Financial Crisis. Critical Perspectives on Accounting 65 2019, artikkeli 102078.

Salminen, Jaakko – Rajavuori, Mikko, Yritysvastuulait ja ylikansallisen arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. Lakimies 3–4/2019, s. 387–417.

Salminen, Jaakko – Rajavuori, Mikko – Eller, Klaas Hendrik, Global Value Chains as Regulatory Proxy: Transnationalising the Internal Market Through EU Law, s. 367–398 teoksessa Beckers, Anna – Micklitz, Hans-W. – Vallejo, Rodrigo – Letto-Vanamo, Pia (toim.), The Foundations of European Transnational Private Law. Hart Publishing 2024.

Steuer, Sebastian – Tröger, Tobias, The Role of Disclosure in Green Finance. Journal of Financial Regulation 8(1) 2022, s. 1–50.

Tarullo, Daniel, Banking on Basel: The Future of International Financial Regulation. Peterson Institute for International Economics 2008.

Tichenor, Marlee – Merry, Sally – Grek, Sotiria – Bandola-Gill, Justyna, Global Public Policy in a Quantified World: Sustainable Development Goals as Epistemic Infrastructures. Policy and Society 41(4) 2022, s. 431–444.

United Nations, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework. United Nations 2011.

Viitanen, Salla, Euroopan unionin ympäristömarkkinointioikeus – informaatio kestävän kuluttamisen sääntelyllisenä työkaluna. Lakimies 5/2026, s. 704–730.

Viljanen, Mika, A Horizontal Meta-Effect? Theorising Human Rights in the AI Act and the Corporate Sustainability Due Diligence Directive, s. 117–135 teoksessa Gill-Pedro, Eduardo – Moberg, Andreas (toim.), YSEC Yearbook of Socio-Economic Constitutions 2023: Law and the Governance of Artificial Intelligence. Springer 2024.

Weil, David – Fung, Archon – Graham, Mary – Fagotto, Elena, The Effectiveness of Regulatory Disclosure Policies. Journal of Policy Analysis and Management 25(1) 2006, s. 155–181.

Ylönen, Matti, Reconceptualising the Brussels Effect. Journal of Common Market Studies 64(1) 2026, s. 100–124.

Perusoikeudesta lisäpalveluksi: suostu tai maksa -malli uutismediassa

Nea Lepinkäinen

”Eurooppalainen käytäntö”

Helsingin Sanomissa (HS) julkaistiin 4.9.2026 päätoimittajan kirjoitus otsikolla *HS siirtyy eurooppalaiseen käytäntöön – evästeistä kieltäytyminen muuttuu maksulliseksi.*[1] Kirjoituksessa kerrotaan, että lokakuusta 2026 alkaen HS:n verkkosivuston käyttäjä joutuu joko hyväksymään evästeseurannan tai maksamaan siitä kieltäytymisestä noin viiden euron kuukausimaksun. Englanniksi tästä asetelmasta käytetään termiä “consent or pay”, jonka olen tässä tekstissä suomentanut samoin kuin Euroopan tietosuojaneuvosto (EDPB) lausunnossaan: suostu tai maksa.[2]

HS:n päätoimittaja kuvaa mallin käyttöönoton olevan siirtymä kohti tavanomaista eurooppalaista käytäntöä ja vain askel mainosrahoitteisen journalismin kehityksessä: ”Mainonta on koko lehden historian ajan ollut olennainen osa Helsingin Sanomia.” Päätoimittaja on kehystänyt muutoksen rauhoittavasti: ”ylivoimaiselle enemmistölle” lehden lukijoista mikään ei muutu, ja onhan mainoskin ”parhaimmillaan hyödyllinen viesti”. Tällä pyrittäneen häivyttämään sitä, että datapohjainen kohdennettu mainonta eroaa melkoisesti perinteisestä lehtimainonnasta.

Perinteisesti mainostajat ovat halunneet tavoittaa mahdollisimman suuren yleisön. Datatalouteen siirtymisen myötä mainonnassa ratkaisevaa ei enää ole ainoastaan yleisön koko, vaan myös sen profiloitavuus ja ostokyky. Mainostila arvotetaan sen mukaan, kuinka tarkasti mainoksia voidaan kohdentaa todennäköisimmille ostajille. Kohdentamiseen taas tarvitaan käyttäytymisdataa eli henkilötietoja, joita kerätään evästeiden avulla. Kieltäytyminen henkilötietojen jakamisesta estää siis mainonnan tehokkaan kohdistamisen eli heikentää käyttäjän arvoa mainostajan silmissä, mikä taas vaikuttaa mainostajien halukkuuteen maksaa mainostilasta. Päätoimittajan esittämä väite siitä, että kyse on vanhan perinteen jatkamisesta, on siis jokseenkin harhaanjohtava, sillä verkkomainostaminen on melkoisessa murroksessa datatalouden voimistumisen ja yhä pätevämpien algoritmien ansiosta.[3]

1 Yläjärvi, Erja, HS siirtyy eurooppalaiseen käytäntöön – evästeistä kieltäytyminen muuttuu maksulliseksi. Helsingin Sanomat 4.9.2026. Saatavilla: https://www.hs.fi/suomi/art-2000012250319.html.

2 Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien ”suostu tai maksa” -mallien yhteydessä.

3 Ks. lisää teemasta esimerkiksi Zuboff, Shoshana, The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. Public Affairs 2019.

Lisäksi ”eurooppalaiseen käytäntöön” vetoamalla annetaan ymmärtää, että mallin asema Euroopassa olisi selkeä ja vakiintunut. Näin ei kuitenkaan ole. Kysymystä mallin oikeudellisestakaan hyväksyttävyydestä ei ole ratkaistu etenkään uutismedian osalta, ja EU:n jäsenvaltioiden viranomaiset ovat tulkinneet evästekäytänteitä ohjaavaa lainsäädäntöä vaihtelevasti.

Uutismediaan liittyy tiiviisti myös sananvapaus ja siihen sisältyvä oikeus saada tietoja. Suostu tai maksa -mallin käyttöönottoa mediataloissa ei ole perusteltua tarkastella ainoastaan teknisenä kysymyksenä evästekäytänteistä, sillä viime kädessä pelissä ovat journalismin yhteiskunnallinen perustehtävä ja kansalaisten perusoikeudet. Onkin syytä nostaa keskusteluun myös, mitä mallin käyttöönotto merkitsee monimuotoisen median saatavuuden ja perusoikeuksien kannalta.

Mistä suostu tai maksa -mallissa oikeastaan maksetaan?

Kaupallisella medialla on kiistatta oikeus periä maksua uutis- ja muusta sisällöstä. Lehtitilaukset ja digitaaliset maksumuurit ovat vakiintuneita ja aivan laillisia liiketoimintamalleja. Itse mallissa oikeudellisesti kiinnostavaa on kuitenkin se, mistä tosiasiallisesti maksetaan. Kun puhutaan perinteisestä maksumuurista verkkomediassa, maksetaan sisällöstä: maksaja saa pääsyn tarjottuun mediaan, mediatalo saa rahaa. Kummallekin osapuolelle on selvää, mikä on kaupan kohde.

Suostu tai maksa -mallissa kyse ei ole sisällöstä maksamisesta, sillä lukija saa pääsyn sisältöön riippumatta siitä, hyväksyykö evästeet vai maksaako kieltäytymisestä. Kieltäytymismaksu on puhtaasti kompensaatio siitä, ettei palveluntarjoaja pääse käsiksi mainonnan kohdentamisessa tarvittavaan, perusoikeuksin suojattuun henkilötietoon. Tämä näkyy erityisen selkeästi Helsingin Sanomien käytännössä, jossa myös sisällöstä jo maksaneelta tilaajalta peritään erillinen lisämaksu evästeistä kieltäytymisestä.[4] Data on siis eriytetty omaksi kaupan kohteekseen, mutta datatalouden nurinkurisella logiikalla, jossa halutusta tuotteesta ei makseta sen luovuttajalle, vaan sen luovuttamisesta kieltäytymisestä veloitetaan. Näin asetelma käännetään ympäri: yksilön yksityisyydensuojan sijaan etusijalle nostetaan yrityksen oikeus dataan, ja perusoikeudesta kiinni pitämisestä tehdään maksullinen lisäpalvelu.

Oikeudellisen tilanteen kehitys

Koska evästeillä paitsi kajotaan käyttäjän laitteeseen myös kerätään henkilötietoja, arvioinnissa päädytään kahden eri normiston äärelle. ePrivacy-direktiivin (2002/58/EY) 5 artiklan 3 kohdan mukaisesti evästeiden avulla toteutettuun tietojen tallentamiseen käyttäjän päätelaitteelle tai tallennettujen tietojen käyttämiseen vaaditaan käyttäjän suostumus. Yleisessä tietosuoja-asetuksessa (GDPR, 2016/679/EU) puolestaan säännellään henkilötietojen hyödyntämistä ja asetetaan muun muassa reunaehdot sille, milloin suostumus henkilötietojen käsittelyyn on pätevä. Olennaista on vapaaehtoisuus. Suostumusta ei voida pitää vapaaehtoisena, jos palvelun saamisen ehtona on suostuminen sellaiseen henkilötietojen käsittelyyn, joka ei ole palvelun toteuttamisen kannalta välttämätöntä (GDPR artikla

4 Näin ainakin sen tiedon nojalla, mitä tekstin kirjoittamishetkellä on ollut käytettävissä. ”Kieltäytymisen maksu koskee kaikkia digitaalisia lukijoita, tilauksesta riippumatta.” Yläjärvi 2026. Ks. myös Sanoma Media Finland Oy, Sanomalehtien yleiset tilausehdot. Päivitetty 28.9.2026. Saatavilla: https://oma.sanoma.fi/tuote/helsingin-sanomat/sanomalehtien-yleiset-tilausehdot. ”Maksullinen evästeistä kieltäytyminen ei sisälly Asiakkaan maksulliseen sisältöpalvelun tilaukseen, vaan se on erillinen tilaus.”

7(4)). Johdantokappaleissa 42 ja 43 vaatimusta tarkennetaan: suostumus ei ole vapaaehtoinen, jos kieltäytymisestä tai peruuttamisesta aiheutuu haittaa tai jos rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selvä epäsuhta.

Kun evästekieltäytymisestä peritään maksu, on siis arvioitava ainakin, onko kieltäytymisen maksullisuus rinnastettavissa siihen, että evästeiden hyväksyminen olisi ehto palvelun saamiselle[5], onko kieltäytymismaksu haitta, ja milloin on kyseessä selvä epäsuhta rekisterinpitäjän ja rekisteröidyn välillä. Näiden osalta tulkinnat vaihtelevat.

Oikeustilanne on rakentunut vaiheittain tuomioistuinratkaisujen ja viranomaisten tulkintojen pohjalta. Ensimmäinen merkittävä ratkaisu oli unionin tuomioistuimen tapaus Planet49, jossa vahvistettiin, että suostuminen evästeisiin edellyttää käyttäjän aktiivista toimenpidettä.[6] Vähän myöhemmin, vuoden 2020 suuntaviivoissaan EDPB linjasi, ettei evästemuuri lähtökohtaisesti tuota pätevää suostumusta.[7]

Vuonna 2023 unionin tuomioistuimen ratkaisussa *Meta Platforms ym. v. Bundeskartellamt* todettiin, että maksullisen vaihtoehdon olemassaolo voi olla merkityksellinen tekijä suostumuksen vapaaehtoisuutta arvioitaessa. Perusteluissa katsotaan, että tietojenkäsittelytoimista kieltäytyville käyttäjille on oltava tarjolla ”vastaava vaihtoehto, johon ei liity tällaisia tietojenkäsittelytoimia”, ja mikä kiinnostavinta, ”tarvittaessa asianmukaista korvausta vastaan”.[8] Tarkempi määrittely niin korvauksen kuin tarpeenkin osalta jäi tuomiosta uupumaan, mutta käytännössä ratkaisun tulkittiin viitoittavan tietä suostu tai maksa -mallin aiempaa laajemmalle hyödyntämiselle.

EDPB reagoi huhtikuussa 2024 lausunnolla, jossa todettiin, ettei suurten verkkoalustojen tapauksessa pelkkä binäärinen valinta evästeiden hyväksymisen tai maksamisen välillä lähtökohtaisesti tuota pätevää suostumusta, vaan alustojen tulisi tarjota kolmas, vähemmän henkilötietojen käsittelyä edellyttävä vaihtoehto.[9]

EDPB:n lausunto koskee nimenomaisesti suuria verkkoalustoja. Pienempien toimijoiden osalta arvio voi olla erilainen, joskaan ratkaisevaa ei ole yksin toimijan koko, vaan myös rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välinen suhde kokonaisuutena. GDPR:n mukaan ”selvä epäsuhta” estää vapaan suostumuksen syntymisen. EDPB on korostanut, että epäsuhtaa arvioitaessa on huomioitava erityisesti, missä määrin palvelu on käyttäjälle välttämätön esimerkiksi olennaisten tietojen saamisen tai julkiseen keskusteluun osallistumisen kannalta.[10]

Palvelun ehdollistamisen ja osapuolten välisen epäsuhdan ohella on tarkasteltava kieltäytymismaksujen haitallisuutta. Oikeudellisessa keskustelussa vaikuttaa paikoitellen olevan aidosti epäselvää, onko rahallisen maksun periminen todella sellainen GDPR:n tarkoittama haitta, joka estää pätevän suostumuksen syntymisen. Asetelma on erikoinen: kun evästeistä kieltäytymiselle asetetaan hintalappu, kieltäytyminen on melko yksiselitteisesti sanktioitu.[11] EDPB:n mukaan haittaa voi syntyä erityisesti, jos mallia sovelletaan palveluun, jota

5 Binäärisen valinnan rakenteellisen ongelman tunnistamisesta jo ennen nykyistä oikeuskehitystä ks. Zuiderveen Borgesius, Frederik – Kruikemeier, Sanne – Boerman, Sophie C. – Helberger, Natali, Tracking Walls, Take-It-Or-Leave-It Choices, the GDPR, and the ePrivacy Regulation. European Data Protection Law Review 3(3) 2017, s. 353–368.

6 Unionin tuomioistuin, asia C-673/17, *Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. v. Planet49 GmbH*, ECLI:EU:C:2019:801, kohdat 52–62.

7 Euroopan tietosuojaneuvosto, Asetuksen 2016/679 mukaista suostumusta koskevat suuntaviivat 05/2020, kohta 39.

8 Unionin tuomioistuin, asia C-252/21, *Meta Platforms ym. v. Bundeskartellamt*, ECLI:EU:C:2023:537, kohdat 146–150.

9 Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien ”suostu tai maksa” -mallien yhteydessä, kohta 73.

10 Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien ”suostu tai maksa” -mallien yhteydessä, kohta 110.

11 Ks. myös Euroopan tietosuojaneuvosto, Asetuksen 2016/679 mukaista suostumusta koskevat suuntaviivat 05/2020, kohta 46.

käytetään ”yleisesti ja järjestelmällisesti sellaisten tietojen levittämiseen, joita ei välttämättä ole helposti saatavilla muista lähteistä” tai joka on ”julkisen keskustelun keskeinen foorumi”.[12] Uutismedian voisi katsoa täyttävän kuvaukset.

Tästä huolimatta vastakkainenkin tulkinta elää vahvana. Perusteena on esitetty, että maksullisen vaihtoehdon olemassaolo tarjoaa todellisen mahdollisuuden kieltäytyä evästeistä ainakin niin kauan kuin kieltäytymisestä perittävä maksu on ”kohtuullinen”. Esimerkiksi Ranskan valvova viranomainen (Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés, CNIL) on argumentoinut tämän puolesta,[13] kun taas Alankomaiden viranomainen (Autoriteit Persoonsgegevens, AP) on suhtautunut maksuihin kriittisemmin ja katsonut, ettei yksityisyydensuoja saa olla vain varakkaiden etuoikeus.[14]

AP:n kanta vaikuttaa perustellummalta, sillä yksityisyydensuojan kohtuullisesta hinnasta ei GDPR:n säädöstekstistä löydy mainintoja. Kohtuullisuus on toki huomioitava yleisperiaatteena henkilötietoja käsiteltäessä[15], mutta sen valjastamista kieltäytymismaksujen oikeuttamisperusteeksi on vaikea sovittaa yhteen sääntelyn tavoitteiden kanssa. Käsitteenä ”kohtuullisuus” on muutenkin varsin epämääräinen, eikä sen tarkasta sisällöstä ole oikeudellista selvyyttä; viime kädessä rajanveto jäisi väistämättä tapauskohtaiseksi. EDPB:n vakiintunut tulkinta on, ettei suostumuksen peruuttamisesta saa koitua rekisteröidylle kustannuksia tai muuta haittaa[16], ja olisi varsin ristiriitaista, mikäli ensisijaisen kieltäytymisen suhteen linja olisi erilainen, kuten unionin tuomioistuimen Meta-ratkaisun pohjalta on tulkittu. Pohdinta kieltäytymismaksun kohtuullisuudesta suostu tai maksa -mallin yhteydessä läheneekin sen arvioimista, kuinka laajasti sääntelyn perimmäisiä tavoitteita on kohtuullista sivuuttaa liiketoiminnan intressien nimissä.

EDPB:n vuoden 2024–2027 työohjelman mukaan neuvosto valmistelee parhaillaan suostu tai maksa -mallia koskevia suuntaviivoja, joiden voidaan odottaa selventävän tilannetta yleisellä tasolla.[17] Vielä toistaiseksi tilanne on kuitenkin epäselvä muiden kuin suurten verkkoalustojen osalta.

Suomalainen palapeli

Jotta suostu tai maksa -malliin liittyviä kysymyksiä ja niiden merkittävyyttä voitaisiin ymmärtää suomalaisessa kontekstissa, on tarkasteltava sekä suomalaisen mediakentän ominaispiirteitä että sen historiallista kehitystä.

Vaikka suomalaiset luottavat vahvasti mediaan, suomalainen mediakenttä on erittäin keskittynyt, mikä on tunnistettu riskiksi. Viimeisimmän Media Pluralism Monitorin maaraportin[18] mukaan Suomessa on syytä kiinnittää huomiota markkinoiden monimuotoisuusriskeihin, jotka on raportissa arvioitu kor-

12 Euroopan tietosuojaneuvosto, Lausunto 08/2024 pätevästä suostumuksesta suurten verkkoalustojen käyttöön ottamien ”suostu tai maksa” -mallien yhteydessä, kohta 87.

13 Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés, Cookie walls: la CNIL publie de premiers critères d'évaluation. 16.5.2022. (Ks. myös Dpliance, Cookie Wall: Legal or Not in France in 2026? 17.12.2025. Saatavilla: https://dpliance.com/en/blog/cookie-wall-legal/).

14 Autoriteit Persoonsgegevens, Toestemming of betalen: privacy mag geen luxe worden. 2024. Saatavilla: https://www.autoriteitpersoonsgegevens.nl/themas/internet-slimme-apparaten/consent-or-pay.

15 Euroopan tietosuojaneuvosto, Ohjeet 4/2019 25 artiklan mukaisesta sisäänrakennetusta ja oletusarvoisesta tietosuojasta, versio 2.0. 2020, kohdat 69–70.

16 Euroopan tietosuojaneuvosto, Asetuksen 2016/679 mukaista suostumusta koskevat suuntaviivat 05/2020, kohta 46.

17 Euroopan tietosuojaneuvosto, Työohjelma vuosiksi 2026–2027.

18 Centre for Media Pluralism and Media Freedom, Media Pluralism Monitor, Suomen maaraportti. CMPF/EUI 2026.

keiksi; korkein riski liittyy juuri mediatoimijoiden vähäiseen monimuotoisuuteen. Monimuotoisuuteen kohdistuvan riskin suuruuteen vaikuttaa yhtäältä mediatalojen vaatimaton määrä, toisaalta se, että kynnys keskittymien arvioimiseen on asetettu melko korkeaksi, eikä arviointikriteerejä ole määritelty.[19]

Viime vuonna sovellettavaksi tullut laki mediamarkkinoiden valvonnasta (408/2025) ei myöskään pure olemassa oleviin keskittymiin. Sanoma-konserni julkaisee muun muassa päivä- ja iltapäivälehteä (Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat) sekä monia aluemedioita, ja lisäksi konserniin kuuluva Sanoma Media Finland pyörittää mittavaa televisio- ja radiotoimintaa (Nelonen Media). Alma Medialle taas kuuluu muun muassa toinen iltapäivälehti (Iltalehti) sekä monia temaattisia uutislehtiä (mm. Kauppalehti ja Talouselämä) ja verkkomedioita. Pienempiäkin toimijoita on, muun muassa Keskisuomalainen-konserni ja MTV Oy, mutta kokonaismäärä jää suhteellisen vähäiseksi. Kun markkinat ovat hyvin keskittyneet, yksittäisen toimijan liiketoimintapäätöksellä on suuri vaikutus siihen, millaisin ehdoin kansalaiset pääsevät tiedon äärelle.

Tilannetta mutkistaa entisestään se, että julkisen median verkkojournalismia rajoitettiin joitakin vuosia sitten. Vuonna 2022 Ylelakia (436/2022) muutettiin siten, että Yleisradion verkkojournalismi sidottiin yhtiön liikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävään julkaisutoimintaan.[20] Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei Yle saa enää julkaista laajoja, itsenäisiä tekstiartikkeleita, jotka kilpailisivat suoraan kaupallisen lehdistön kanssa, vaan tekstimuotoisten artikkelien on kytkeydyttävä Ylen tv- tai radiolähetyksiin. Pelkästään tekstimuodossa Yle saa julkaista Yle-lain 7.3 pykälässä määriteltyjä poikkeussisältöjä, kuten lyhyitä uutisia, nopeasti kehittyvien tilanteiden seurantaa sekä uutisia vähemmistöjen, kuten saamelaisten ja romanien, omilla kielillä.

Yle-lain muutoksen taustalla oli Medialiitto ry:n vuonna 2017 Euroopan komissiolle tekemä virallinen valtiontukikantelu, jossa Ylen maksuttoman verkkojournalismin esitettiin rikkovan EU:n valtiontukisääntöjä ja vääristävän markkinoita.[21] Lainmuutos vietiin läpi komission puuttumisen välttämiseksi, vaikka perustuslakivaliokunta arvostelikin hallitusta siitä, että sananvapauteen kohdistuva rajoitusehdotus perustui ”keskeisellä tavalla vain dokumentoimattomiin keskusteluihin EU:n virkamiesten kanssa”.[22]

Perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että ehdotettu muutos voitiin toteuttaa tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, sillä maksutonta tekstimuotoista sisältöä oli edelleen tarjolla muun median kautta. Samalla valiokunta velvoitti valtioneuvoston seuraamaan tätä tarjontaa ja ryhtymään tarvittaessa sääntelyn uudistamiseen.[23] On epäselvää, onko valtioneuvosto

19 EU:n tuoreen mediavapausasetuksen (2024/1083/EU) toimeenpanemiseksi säädetyssä laissa mediamarkkinoiden valvonnasta (408/2025) liikenne- ja viestintävirasto Traficomille on annettu tehtäväksi arvioida mediamarkkinoilla tapahtuvien yrityskauppojen vaikutuksia tiedotusvälineiden moniarvoisuuteen ja toimitukselliseen riippumattomuuteen. Arviointivelvoite kuitenkin koskee ainoastaan kauppoja, jotka ylittävät kilpailulain (948/2011) mukaisen yrityskauppojen ilmoituskynnyksen.

20 Ks. laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993) 7.1 §: ”Yhtiön tehtävänä on tuoda monipuolinen ja kattava julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Edellä mainittuja ja muita julkisen palvelun sisältöpalveluja tulee tarjota yleisissä viestintäverkoissa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti. Sisältöpalvelujen pääpainon tulee olla liikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävissä julkaisuissa. Tekstimuotoisen sisällön tulee 3 momentissa säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta liittyä yhtiön iikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävään julkaisuun.”

21 Medialiitto ry, Valtiontukikantelu Euroopan komissiolle 2017. Saatavilla: https://www.medialiitto.fi/wp-content/uploads/2020/09/KAANNOS-Liite-4-Oikeudellinen-arvio-sisamarkkinoille-soveltumattomasta-valtiontuesta-ID-576907.pdf.

22 Perustuslakivaliokunnan lausunto 32/2021 vp, kohta 9.

23 Perustuslakivaliokunnan lausunto 32/2021 vp, kohta 17.

täyttänyt tämän seurantavelvoitteen, ja olisiko tarve uudistukselle jo kenties olemassa.[24]

Erityisen kiinnostavaa on, että Yle-lain muutostarvetta perusteltiin muun muassa markkinaehtoisen moninaisuuden ja pienten paikallislehtien elinvoiman turvaamisella. Medialiitto katsoi, että kaupallisten toimijoiden julkaisemia tekstimuotoisia journalistisia sisältöjä ”on koko Suomen aikuisväestön saatavilla joko ilmaiseksi tai kohtuullista korvausta vastaan”, eikä näin ollen Ylen tukemiselle ole perusteita.[25] Tilanne on kuitenkin viime vuosien aikana muuttunut. Kaupallinen paikallismedia on jatkanut keskittymistään: lehtiä on lakkautettu tai yhdistelty, paikallinen toimituksellinen työ on vähentynyt, ja monet paikallislehdet ovat siirtäneet verkkojournalismin käytännössä kokonaan maksumuurien taakse.[26] Vuoden 2022 lakimuutoksen takia Ylellä ei ole mahdollisuutta paikata tilannetta vapaalla tekstijournalismilla. Ylen toiminnan rajaaminen vapaiden markkinoiden nimissä ei siis lisännytkään moniarvoisuutta paikallismediassa, vaan teki kansalaisten paikallistiedonsaannista entistä riippuvaisempaa markkinatalouden logiikasta.

Yle toki tuottaa edelleen laadukasta televisio- ja radiosisältöä sekä raportoi ajankohtaisista uutisista. Verkkojournalismissa on kuitenkin ominaispiirteitä, joita ei voida helposti korvata muilla sisältömuodoilla. Syvällisten ja yksityiskohtaisten asiakokonaisuuksien välittäminen on tekstimuodossa usein luontevampaa kuin audiovisuaalisessa kerronnassa. Lisäksi täsmällisen tiedon etsiminen hakusanoilla on tekstistä nopeaa, mikä tekee tiedonhausta huomattavasti vaivattomampaa kuin ääni- tai kuvatallenteiden kohdalla.

Kun tähän yhtälöön liittää suostu tai maksa -mallin leviämisen, ollaan mielenkiintoisessa tilanteessa. Ensin kilpailuargumentteihin nojaten on kavennettu julkista vaihtoehtoa, minkä jälkeen kaupallisten vaihtoehtojen keskittyminen on jatkunut ja palveluista on tehty yhä enenevissä määrin ehdollisia. Perinteiset maksumuurit ovat yleisiä, ja niiden rinnalla suostu tai maksa -malli on alkanut levitä: Iltalehdellä noin kahden euron kuukausittainen evästekieltäytymismaksu on ollut käytössä muille kuin lehden tilaajille jo vuoden päivät, ja lokakuussa 2026 noin viiden euron kuukausittainen, tilaustyypistä riippumaton kieltäytymismaksu on tarkoitus ottaa käyttöön Helsingin Sanomissa, Suomen luetuimmassa päivälehdessä. Sanoman sanomalehtien yleisiä tilausehtoja on myös hiljattain muutettu, ja niiden perusteella vaikuttaa siltä, että malli aiotaan ottaa käyttöön laajasti Sanoman digipalveluissa.[27] Jos useat keskeiset toimijat omaksuvat saman käytännön, kansalaisen tosiasiallisesta mahdollisuudesta siirtyä toiseen palveluun ei jää paljoa jäljelle. Kun ketjun alkupäässä vedottiin kilpailun vääristymiseen, nyt ollaan matkalla tilanteeseen, jossa vaihtoehtojen puute tosiasiallisesti estää jaloilla äänestämisen niiltä, jotka eivät halua suostua ehtoi-

24 Valtioneuvoston kanslia kyllä julkaisi keväällä 2024 raportin median keskittymisestä ja mediasisältöjen monimuotoisuudesta, mutta siinä huomiota kiinnitetään lähinnä tuotannon ja omistuksen rakenteisiin. Median tosiasialliseen saatavuuteen vaikuttavat maksumuurit ja datalla maksaminen sivuutetaan. Ks. Lehtisaari, Katja – Grönlund. Mikko – Hellman, Heikki – Ranti, Tuomas – Suikkanen, Risto, Median keskittyminen ja mediasisältöjen moninaisuus Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:6.

25 Medialiitto ry, Valtiontukikantelu Euroopan komissiolle 2017, s. 33. Saatavilla: https://www.medialiitto.fi/wp-content/uploads/2020/09/KAANNOS-Liite-4-Oikeudellinen-arvio-sisamarkkinoille-soveltumattomasta-valtiontuesta-ID-576907.pdf.

26 Lehtisaari – Grönlund – Hellman – Ranti – Suikkanen 2024; Centre for Media Pluralism and Media Freedom, Media Pluralism Monitor, Suomen maaraportti. CMPF/EUI 2026.

27 Ks. Sanoma Media Finland Oy, Sanomalehtien yleiset tilausehdot. Päivitetty 28.9.2026. Saatavilla: https://oma.sanoma.fi/tuote/helsingin-sanomat/sanomalehtien-yleiset-tilausehdot. ”Näiden tilausehtojen mukaisten digipalveluiden käyttö edellyttää joko evästeiden hyväksymistä tai maksullista evästeistä kieltäytymistä.”

hin. Kun pidetään mielessä perustuslakivaliokunnan lausunnossaan 32/2021 asettama reunaehto tekstimuotoisen journalismin maksuttoman tarjonnan säilymisestä, tilanne näyttää melko irvokkaalta.

Kenelle arviointi kuuluu?

Suomessa evästesääntelyn noudattamisen valvonta kuuluu Traficomille, kun taas evästeillä kerättyjen henkilötietojen käsittelyn valvonta kuuluu tietosuojavaltuutetulle. Suostu tai maksa -malli osuu näiden toimivaltojen rajapinnalle.

Traficomin vuoden 2021 evästeohjeistuksessa – joka on laadittu yhteistyössä tietosuojavaltuutetun toimiston kanssa – todetaan, ettei ole ”asianmukaista käyttää” muiden kuin välttämättömien evästeiden hyväksyntää sivustolle pääsyn edellytyksenä, ”koska suostumusta ei voida silloin katsoa vapaaehtoisesti annetuksi”.[28] Lisäksi ohjeistuksessa toistetaan EDPB:n kanta: suostumuksen peruuttamisen on oltava mahdollista maksutta ja palvelun tasoa keinotekoisesti alentamatta.[29] Ohjeistus ei ole juridisesti sitova, mutta sen perusteella näyttää vahvasti siltä, että suostu tai maksa -malliin sisäänrakennettu ehdollistaminen on ristiriidassa Suomen viranomaislinjan kanssa, vaikka viranomaisten nimenomaista kannanottoa malliin liittyvistä kysymyksistä vielä odotellaan.

Käytännössä toimivallan jakautuminen eri viranomaisten välille voi aiheuttaa hankaluuksia. Tietosuojavaltuutetun verkkosivuilla ohjataan evästekysymykset Traficomille, jonka mandaatti ja asiantuntemus painottuvat tekniseen viestintäoikeuteen, eivät monimutkaisiin kysymyksiin suostumuksen vapaaehtoisuudesta tai muista ehdoista, joita GDPR:ssä käsitellään. Kun suostu tai maksa -mallissa yhdistyvät tekniset evästeet ja henkilötietojen kaupallinen hyödyntäminen, valvonnan jakautuminen kahtaalle tekee tehokkaasta oikeussuojan hakemisesta vaikeaa. Kokonaisuutta arvioiva viranomainen puuttuu, jolloin oikeussuojan hakija uhkaa pudota kahden toimivalta-alueen väliin.

Valvonnan katvealue kumpuaa yleisestä oikeusjärjestyksen systematiikasta, jossa lainsäädäntö ja sen tutkimus jaotellaan oikeudenaloittain. Vakiintunutta oikeudenalajakoa tuskin on syytä purkaa, mutta maailman monimutkaistuessa yhä useampien ilmiöiden hahmottaminen perinteisten jakolinjojen puitteissa käy aina vain vaikeammaksi. Myös suostu tai maksa -mallin eri ulottuvuudet ovat hajautuneet eri oikeudenaloille ja toisistaan näennäisesti irrallisiin sääntelykehikoihin, minkä vuoksi kokonaisuuden hahmottaminen on hankalaa. Esimerkiksi Yle-lain muutosta Medialiiton kantelun jälkeen perusteltiin ja arvioitiin puhtaasti kilpailuoikeudellisista lähtökohdista. Vaikka kilpailuoikeudellinen tarkastelu on kaupallisen median toimintaedellytysten turvaamiseksi tärkeää, kilpailuoikeudellisella argumentaatiolla ei voida sivuuttaa perusoikeuksien suojaa.

Yksityisyyttä suojataan niin Suomen perustuslaissa (731/1999, 10 §) kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, ja GDPR:ssä ja ePrivacy-direktiivissä pyritään varmistamaan oikeuden toteutuminen käytännössä, myös digitaalisissa ympäristöissä.[30] Yksityisyyden-

28 Liikenne- ja viestintävirasto Traficom, Evästeet ja muut käyttäjien päätelaitteille tallennettavat tiedot sekä näiden tietojen käyttö – Opas palveluntarjoajille. 2021, s. 9.

29 Ibid., s. 10.

30 ePrivacy-direktiivin osalta sääntelyn voi sanoa jääneen kehityksestä pahasti jälkeen. Direktiivin korvaajaksi tarkoitettu ePrivacy-asetus, jolla olisi selkeytetty muun muassa evästesääntelyn suhdetta GDPR:ään, kaatui vuonna 2025 vuosia kestäneen po-

suojan lisäksi Suomen perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa turvataan sananvapaus, johon sisältyy paitsi ilmaisunvapaus myös oikeus vastaanottaa tietoja. Perustuslaissa myös velvoitetaan valtio turvaamaan perusoikeuksien toteutuminen (22 §). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sananvapauteen liittyen linjannut, että valtioilla on paitsi negatiivinen velvoite olla puuttumatta sananvapauteen, myös positiivinen velvoite luoda olosuhteet, joissa tiedonsaanti ja mediapluralismi tosiasiallisesti toteutuvat.[31] Velvoitteen sisältöä on myös hiljattain tarkennettu esimerkiksi EU:n medianvapausasetuksessa, jossa asetetaan konkreettisia velvoitteita jäsenvaltioille vapaan median toimintaedellytysten varmistamiseksi.[32]

Hajautunutta sääntelyä pohtiessa nousee mieleen kysymys, täyttääkö Suomen valtio perusoikeudelliset velvoitteensa ilmaisun- ja tiedonvapauden turvaamiseksi, kun kilpailuoikeudellisiin seikkoihin vedoten on kavennettu julkista mediaa varmistamatta, että oikeus vastaanottaa tietoja säilyy – mitä myös oikeudellisesti jokseenkin huteralle pohjalle rakennetun suostu tai maksa -mallin leviäminen kaupallisessa uutismediassa heikentää. Yksiselitteistä vastausta on vaikea antaa. On kuitenkin kummallista, ettei tästä ole juurikaan käyty keskustelua.

Suomen tämänhetkisen sosioekonomisen tilanteen vuoksi aihe on erityisen merkittävä. Viimeaikaisten sosiaalipoliittisten muutosten myötä vähävaraisten ja pienituloisten kansalaisten määrä on kasvanut.[33] Vaikka valtio ei kenties olekaan velvollinen tarjoamaan jokaiselle ilmaista, kaiken kattavaa verkkomediaa, valtion on kuitenkin huolehdittava siitä, ettei monipuolisen tiedon saavutettavuudesta muodostu tosiasiallisesti varallisuuskysymystä. Esimerkiksi HS:n tilaushinnat muille kuin alennusryhmille lähtevät tällä hetkellä 12,42 eurosta kuukaudessa[34] , eli evästeistä kieltäytymisestä perittävä noin viiden euron maksu nostaa halvimman tilauksen hintaa noin 40 prosentilla. Vaikka maksua perusteltaisiin kohtuullisuudella, ”kohtuullisen maksun” käsite on paitsi oikeudellisesti huteralla pohjalla myös väistämättä suhteellinen. Ihmiselle, joka valitsee ruoan ja lääkkeiden välillä, mikä tahansa lisämaksu on kohtuuton, jolloin tosiasialliseksi hinnaksi tulee oman yksityisyydensuojan kaventuminen tai tiedonsaantioikeuden heikentyminen.

Lopuksi

Kun laadukkaaseen verkkojournalismiin pääseminen edellyttää sisältömaksujen lisäksi yksityisyydensuojasta luopumista tai siitä kiinni pitämisestä maksamista, kansalaisten yhdenvertaiset mahdollisuudet pitää kiinni perusoikeuksistaan heikkenevät. Suomessa ongelma korostuu kehityskulkujen yhteisvaikutukses-

liittisen väännön jälkeen, minkä seurauksena modernin datatalouden ansaintamalleja yritetään yhä pakottaa yli kaksikymmentä vuotta vanhan direktiivin raameihin. Ks. esimerkiksi European Digital Rights Network, The ePrivacy Regulation proposal has been withdrawn, but the fight for your privacy is far from over. 19.2.2025. Saatavilla: https://edri.org/our-work/the-eprivacy-regulation-proposal-has-been-withdrawn-but-the-fight-for-your-privacy-is-far-from-over/.

31 Ks. esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, *Centro Europa 7 S.r.l. ja Di Stefano v. Italia*, suuri jaosto, 7.6.2012, valitus nro 38433/09, kohdat 129–134; Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, *Manole ym. v. Moldova*, 17.9.2009, valitus nro 13936/02.

32 Asetuksen artiklassa 3 jäsenvaltiot velvoitetaan kunnioittamaan mediapalvelujen vastaanottajien oikeutta päästä moniarvoiseen mediasisältöön. Asetuksen mediamääritelmä on kuitenkin kapea, ja pluralismisäännöksissä keskitytään pääasiassa valtiollisen puuttumisen hillitsemiseen ja omistuksen läpinäkyvyyteen. Ks. mediamääritelmän rajoituksista Seipp, Theresa – Ó Fathaigh, Ronan – van Drunen, Max, Defining the ‘media’ in Europe: pitfalls of the proposed European Media Freedom Act. Journal of Media Law 15(1) 2023, s. 39–51.

33 Ks. Tilastokeskus, Elinolotilasto 2026. Saatavilla: https://stat.fi/fi/tilasto/eot.

34 Ks. Helsingin Sanomat, Tilausvaihtoehdot. Saatavilla: https://kampanjat.hs.fi/tilaa/.

ta: julkista mediaa on rajoitettu, ja kaupallisissa vaihtoehdoissa maksumuureista on tullut arkipäivää. Viimeisimpänä askeleena mukaan on tullut vaatimus oman datan tarjoamisesta kaupan osana. Sääntelyn hajanaisuus vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista.

Suomen tilanne on vähintäänkin erikoinen. Julkisen palvelun rooli on kaventunut juuri siinä ympäristössä, jossa kansalaiset yhä enemmän journalistisia sisältöjä kuluttavat. Vielä vuoden 2005 Yle-lain uudistuksen yhteydessä julkisen palvelun periaatteiksi nimettiin muun muassa yhtäläinen palvelu kaikille yhtäläisin ehdoin sekä kansanvaltaisen keskustelun tukeminen. Hallituksen esityksessä korostettiin, että julkisen palvelun on pystyttävä vastaamaan muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin, jotta ”demokratian kannalta merkittävä kansalaisten oikeus riippumattomaan ja korkeatasoiseen tiedonvälitykseen turvattaisiin”.[35] Verkkomedian ja digitaalisten uutisten merkitys tiedonsaannissa on sittemmin kasvanut valtavasti, ja uutisten seuraaminen pääasiassa verkon välityksellä on jo yleisempää kuin niiden seuraaminen pääasiassa television tai radion kautta.[36] Tästä huolimatta vuoden 2022 lakimuutoksella Ylen tehtävää rajattiin päinvastaiseen suuntaan säätämällä, että yhtiön sisältöpalvelujen pääpainon on nimenomaisesti oltava liikkuvaa kuvaa tai ääntä sisältävissä julkaisuissa. Samalla kun tekstimuotoinen verkkojournalismi on vakiintunut yhdeksi tärkeimmistä tiedonsaannin väylistä, yhteiskunnan rahoittaman julkisen palvelun mahdollisuuksia tarjota sitä on lailla rajattu, ja kaupallinen tarjonta karkaa yhä vahvemmin maksumuurien ja datavaatimusten taakse.

Suostu tai maksa -mallia uutismediassa voidaan pitää yhtenä osoituksena laajemmasta muutoksesta, jossa datatalouden realiteetit johtavat siihen, että mahdollisuudet yksityisyyden suojaamiseen eriytyvät varallisuuden mukaan. Helsingin Sanomien evästepolitiikan muutos on yksi askel tässä kehityksessä. Yksittäisenä liiketoimintapäätöksenä se on ymmärrettävä. Jos sitä kuitenkin tarkastellaan osana laajempaa kokonaisuutta, näyttää siltä, että olisi korkea aika vakavasti miettiä yksityisyyden suojaamiseen liittyvien kysymysten lisäksi, vaarantuuko myös oikeus monipuoliseen tiedonsaantiin jo liiaksi. Kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut: demokratiaa ei ole ilman monipuolista mediaa.[37] Mediapluralismi on demokratian välttämätön edellytys, eikä soisi, että sen merkitystä kansallisestikaan aliarvioitaisiin.

35 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Yleisradio Oy:stä annetun lain muuttamisesta 43/2005 vp, s. 11.

36 Ks. esim. Manninen, Ville – Alanne, Noora – Malmelin, Nando – Grahn, Ville – Kokkonen, Antti –Strandholm, Johanna – Karvanen, Antti, Uutismedia verkossa 2026: Reuters-instituutin Digital News Report Suomen maaraportti. Media-alan tutkimussäätiö 2026, s. 34. Raportin mukaan sanomalehtien digitaaliset palvelut ovat nousseet television uutislähetysten rinnalle suomalaisten pääasiallisena uutislähteenä, ja kaikki verkkolähteet yhteenlaskettuna verkkomedia on ohittanut perinteisen television ja radion selvästi.

37 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, *Centro Europa 7 S.r.l. ja Di Stefano v. Italia*, suuri jaosto, 7.6.2012, valitus nro 38433/09, kohta 129: “[T]here can be no democracy without pluralism.”

Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä[1]

Hanna-Maria Niemi

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoisat kuulijat, jos kysyisin teiltä nyt, mitä ihmisarvo mielestänne tarkoittaa, olisi teillä jokaisella varmasti antaa minulle jonkinlainen vastaus. Väitöstilaisuuden alkajaissanoissa on tapana perustella, miten kulloinenkin tutkimusaihe kiinnittyy arkiseen elämään, yhteiskunnalliseen keskusteluun tai päivänpolttaviin uutisiin. Tänään tarkastettavan väitöstutkimukseni aiheena ja tutkimuskysymyksenä on se, *miten ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä tulisi ymmärtää*. Tutkimusaiheeni esittely on siinä mielessä helppoa, että konkreettisia tilanteita, joissa ihmisarvo nousee esille, on paljon.

Meille kaikille ovat tuttuja esimerkiksi erilaisten ryhmien yhdenvertaiseen kohteluun liittyvät ongelmat, joissa on pohjimmiltaan kyse siitä, miten näiden ihmisten ihmisarvo yhteiskunnassamme käsitetään. Tällaisia ryhmiä ovat vaikkapa maahanmuuttajat, seksuaalivähemmistöt tai eri tavoin vammaiset henkilöt. Monille varmasti muistuu helposti mieleen erilaisia halventavia termejä, joilla esimerkiksi näihin ryhmiin kuuluvia henkilöitä on nimitelty.

Yhtä lailla vähintään uutisista, ellei henkilökohtaisista kokemuksista, muistuu jokaiselle mieleen tapauksia vanhusten, työntekijöiden, laitoksissa elävien lasten tai vaikkapa poliisin kiinni ottamien henkilöiden huonosta kohtelusta. Tällainen – usein ihmisarvon vastaiseksi mieltämämme – kohtelu voi olla laiminlyöntä tai tarkoituksella nöyryyttävää, alistavaa tai halveksuntaa osoittavaa. Näiden konkreettisten, hyvin riipaisevien, yksilön elämään ja oikeuksiin liittyvien tilanteiden lisäksi ihmisarvo liittyy hieman hankalammin hahmotettaviin kysymyksiin esimerkiksi kuolinavusta, hedelmöityshoidoista, geeniterapiasta, kuolleiden asianmukaisesta kohtelemisesta tai tulevien sukupolvien elämän edellytyksistä. Ihmisarvo ylittää siis pelkästään eläviin ihmisyksilöihin kiinnittyvät käsityksemme inhimillisen elämän kohtaamisesta.

Monet näistä kysymyksistä ovat eettisesti hyvin herkkiä, eikä niihin ole helppoja vastauksia. Silti kysymykset ovat sellaisia, että ne herättävät hyvin vankkoja mielipiteitä suuntaan tai toiseen. Kysymysten ratkaisemista vaikeuttaa se, että ihmisarvo mielletään loukkaamattomaksi, eli siten ehdottomaksi, ettei sitä vastaan voi koskaan toimia. Ihmisarvolla argumentointia voikin pitää hankalana, sillä ehdottomuus tekee siitä erityisen painavan argumentin, jolla on potentiaalia päättää kiista kuin kiista. Näin erimielisiä näkemyksiä ihmisarvosta on usein keskustellen vaikeaa sovittaa yhteen.

Ehdottomuus on kuitenkin tärkeää: sen avulla pyritään suojelemaan sitä, mikä on kaikkein merkityksellisintä inhimillisessä elämässä. Kun kuitenkin huomioidaan, ettei meillä (ihmisillä, eurooppalaisilla, suomalaisilla tai tässä salissa olevilla) ole olemassa varsinaista jaettua ymmärrystä siitä, mitä ihmisarvo tar-

1 Teksti on kirjoittajan *lectio praecursoria* 14.8.2026 järjestetyssä väitöstilaisuudessa Itä-Suomen yliopiston yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunnassa, jossa Niemen väitöskirja ”Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä” tarkastettiin. Vastaväittäjänä toimi professori Visa Kurki Helsingin yliopistosta ja kustoksena dosentti Maija Aalto-Heinilä Itä-Suomen yliopistosta. Väitöskirja on luettavissa verkko-osoitteessa https://erepo.uef.fi/items/922c2c3e-5ea9-4509-b14a-b9c462f876f0.

koittaa, on helppoa havaita, miksi ihmisarvoa koskevaa ymmärrystä on tärkeää tutkia tarkemmin.

Kuten jo puheenvuoroni aluksi totesin, väitöskirjassani tämän ymmärryksen tutkiminen keskittyy oikeuden piiriin. On kuitenkin todettava, ettei oikeus ole mikään muusta elämästä täysin irrallaan oleva ala, vaan se sitoutuu kyllä arkiseen kokemukseemme ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen kiinteästi. Itse asiassa katson, että erilaisiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja eri maiden lakeihin laajasti kirjatulla ihmisarvon käsitteellä on nimenomaan tarkoitus sitoa oikeutta inhimilliseen kokemukseemme.

Kuten todettua, ihmisarvon käsite esiintyy lukuisissa erilaisissa ihmisoikeussopimuksissa ja laeissa. Koko kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän perustana olevissa sopimuksissa ihmisoikeuksien katsotaan *johtuvan* ihmisen synnynnäisestä arvosta, eli ihmisarvon nähdään olevan niiden jonkinlainen perusta.[2] Eri sopimuksissa myös esimerkiksi rotusyrjinnän, naisten syrjinnän tai vammaisuuden perusteella tapahtuvan syrjinnän katsotaan loukkaavan ihmisen synnynnäistä arvoa. Myös joissain yksittäisissä ihmisoikeuksien muotoiluissa viitataan ihmisarvoon.

Kansallisella tasolla, meillä Suomessa, keskeisin ihmisarvoa yleisesti koskeva säännös on perustuslaissa heti sen ensimmäisessä pykälässä. Perustuslain 1.2 §:n mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Toisin sanoen koko yhteiskunnan pelisääntöjen ja ihmisten perusoikeuksien on oltava sillä tavalla määritellyt, että ne samalla turvaavat ihmisarvon toteutumisen.

Perustuslain valmistelumateriaaleissa tätä säännöstä on selitetty niin, että se ilmaisee perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillisen perustan – minkä tulkitsen viittaavan nimenomaan yleisiin moraalisluonteisiin ihmisyyttä koskeviin käsityksiin. Lisäksi selityksissä todetaan, että ainakin kaikkein perustavimpia ihmisyksilön oikeuksia voidaan pitää pohjimmiltaan valtion tahdosta ja kulloisestakin oikeusjärjestyksestä riippumattomina.[3] Ihmisarvo asettaa siis jonkinlaiset yleiset perusvaatimukset sille, miten koko yhteiskunta on rakennettava ja ihmisten oikeudet turvattava.

Suomalainen ihmisarvoa koskeva oikeudellinen ajattelu onkin rakentunut pitkälti sen ajatuksen varaan, että ihmisarvoa suojellaan yksilöiden perusoikeuksien suojelun kautta. Ajatus muistuttaa sitä merkitystä, mikä ihmisarvolla on kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän perustana. Samoin kuin jotkin ihmisoikeussopimukset myös Suomen perustuslaki viittaa ihmisarvoon lisäksi tiettyjen perusoikeuksien yhteydessä. Perustuslain 7 §:n 2 momentissa säädetään, ettei ketään saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Samaan tapaan PL 9 §:n 4 momentissa todetaan, ettei ulkomaalaista saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Perustuslain 19 §:n ensimmäinen momentti puolestaan sisältää välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon oikeuden jokaiselle, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Tällä oikeudella pyritään turvaamaan ihmisarvoisen elämän edellytyksiä.

2 YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976) ja YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976).

3 Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta HE 309/1993 vp., s. 42.

Näiden perusoikeussäännösten sanamuotoa ja tarkoitusta tarkastelemalla huomataan, että ihmisarvolla ei pelkästään perustella yksilön perusoikeuksien tärkeyttä oikeusjärjestyksen keskeisenä osana, vaan myös määritellään oikeuksien sisältöä. Siksi onkin tarpeen kysyä tarkemmin, miten tunnistetaan esimerkiksi sellainen ihmisarvoa loukkaava kohtelu, joka perustuslain mukaan on kielletty. Tai miten tunnistetaan, mitä kuuluu niihin ihmisarvoisen elämän edellytyksiin, joita perustuslain 19.1 § turvaa.

Vastausta tähän ei löydy perustuslaista tai niistä muista yli kolmestakymmenestä kansallisesta laista, joissa ihmisarvon käsitettä on tavalla tai toisella käytetty. Niissä ihmisarvo ilmaistaan pikemminkin vain jonkinlaisena toimintaa rajoittavana vaatimuksena tai tavoiteltavana päämääränä, erityisesti kunnioituksen käsitettä apuna käyttäen. Myös muita oikeuslähteitä, kuten lainvalmisteluaineistoa tai tuomioistuinpäätöksiä tutkimalla ihmisarvon käsitteen tulkintaa koskevaan kysymykseen on vaikeaa löytää vastausta. Vaikuttaakin siltä, että oikeudellisessa sääntelyssä on hyödynnetty jonkinlaista ihmisarvoon liittyvää intuitiivista ymmärrystä, mikä kiinnittyy juuri käsitteen yleisinhimilliseen puoleen.

Kun tähän yhtälöön lisätään tilanteet, joissa ihmisarvoon viitataan yleisenä abstraktina arvona muissa kuin ihmisten perustavia oikeuksia koskevissa tilanteissa, kuten vaikkapa vainajien kohtelun tai hedelmöityshoitojen yhteydessä, mutkistuvat ihmisarvon oikeudellista merkitystä koskevat kysymykset edelleen. Tutkimuksen tarve ja moninaiset suunnat, joihin ihmisarvon käsite kurottuu, onkin siis tämän tutkimuksen kohdalla helppoa tehdä selväksi. Vaikeampaa sen sijaan on tehdä selkoa siitä, miten ihmisarvo oikeudessa tulisi ymmärtää ja miten koko kysymystä tulisi lähestyä.

Tutkimukseni perusteella katson, ettei ihmisarvon käsitteelle ole annettavissa perinteistä oikeudellista määritelmää, vaan teoriatasolla käsitteen sisältöä ja toimintasystematiikkaa pystyy pikemminkin selventämään. Tutkimuksessani tuon selventämisen tarkoituksena on ollut helpottaa käsitteen oikeudellista käyttöä ja tehdä sitä entistä perustellummaksi. Näin osaltaan voidaan parantaa ihmisarvon toteutumismahdollisuuksia myös käytännössä.

Oikeuskäytännön näkökulma ihmisarvoon on ollut vakiintuneesti se, että vaikka ihmisarvoa ei voida yleisellä tasolla selkeästi määritellä, voidaan sitä konkretisoida tapaus kerrallaan. Tutkimuksessani tätä näkökulmaa hyödynnetään menetelmällisesti käsitteen oikeudellisen sisällön ja toimintalogiikan selvittämisessä. Ajatuksena minulla on ollut, että erilaiset ihmisarvon käsitteen käyttöyhteydet ovat ikään kuin suuremman kokonaiskuvan pieniä yksityiskohtia. Tähän teoretisointia vaativaan epäselvään kokonaiskuvaan voidaan siten saada tarkkuutta pikseleitä eli yksittäisiä kuvaelementtejä lisäämällä. Näin ihmisarvon moniulotteista käsitettä voidaan lähestyä ikään kuin pala palalta, pikseli kerrallaan. Tämä lähestymistapa näkyy myös siinä, että väitöstutkimus on toteutettu nimenomaan artikkeliväitöskirjan muodossa.

Ensimmäisessä artikkelissani tutkin sitä, miten eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään soveltanut ihmisarvon käsitettä ja sitä, miten tämä suhteutuu ihmisarvoa koskevaan teoreettiseen keskusteluun.[4] Tässä vaiheessa yksinkertaisesti keräsin analysoitavaksi aineistoksi kaikki perusoikeusuudistuksen jälkeen annetut lausunnot, joissa mainittiin termi ”ihmisarvo”.

4 Niemi, Hanna-Maria, Ihmisarvo perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä. Lakimies 3–4/ 2019, s. 337–362.

Toisessa artikkelissani tein samankaltaisen analyysin korkeimman hallinto-oikeuden ja korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöjen perusteella.[5] Näin sain kattavasti tietoa siitä, miten ihmisarvoa hyödynnetään keskeisissä oikeudellisissa yhteyksissä Suomessa. Samalla ihmisarvon käyttöyhteyksiin syventyminen loi pohjaa käsitteen syvällisemmälle teoreettiselle ymmärtämiselle, jota tutkimuksessani etsittiin erityisesti niin sanotun reflektiivisen tasapainon menetelmän avulla. Menetelmän tavoitteena on luoda sellainen ymmärrys, jossa yksittäiset tapaukset ja niitä koskevat yleiset säännöt ja teoriat muodostavat mahdollisimman hyvin toisiaan tukevan kokonaisuuden.[6]

Tutkimuksen eteenpäin vieminen liittyikin ennen kaikkea ihmisarvon käsitteen yleisempien ominaisuuksien selventämiseen sellaisella tavalla, joka tukisi oikeuskäytäntöä ja erilaisia ihmisarvosäännöksiä mahdollisimman hyvin. Tässä kohdin huomioitavaksi tuli tosin se, että käsitteen käyttö itsessään sisältää myös sellaisia ristiriitaisuuksia, joiden yhteensovittaminen tai kokonaan poistaminen kokonaiskuvasta on mahdotonta – ilman, että jotain oleellista jää samalla pois. Siksi perustelluinta olikin sisällyttää käsitteen käyttöön liittyvät ristiriidat osaksi käsitteen teoreettista ymmärtämistä.

Kahdessa jälkimmäisessä pääosin teoreettisessa artikkelissa rakennetaankin ihmisarvoa koskevaa teoriaa, jonka mukaan ihmisarvo on parhaiten ymmärrettävissä kolmesta ulottuvuudesta koostuvaksi käsitteeksi.[7] Näiden ulottuvuuksien muodostama kokonaiskuva on siis se selitys, joka ihmisarvon käsitteestä tutkimuksessa luodaan.

Ensimmäinen ihmisarvon käsitteen elementti on *subjektiivinen ulottuvuus*, joka keskittyy nimenomaan ihmisyksilöön ja hänen autonomisuuteensa, eli oman elämän ohjaamisen tärkeyteen. Tätä turvataan erityisesti yksilön perus- ja ihmisoikeuksien avulla. Ja tämä on se perinteisin ihmisarvoa koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa tunnistettu ulottuvuus.

Toisena elementtinä käsitteessä on *objektiivinen ulottuvuus*, joka kiinnittyy ihmisyyteen yleisesti. Tuo ulottuvuus voi asettaa myös rajoitteita yksilöiden toiminnalle. Nimenomaan objektiivisen ulottuvuuden avulla voidaan suojella muidenkin kuin yksittäisten elävien ihmisyksilöiden ihmisarvoa.

Aiemmasta ihmisarvotutkimuksesta keskeisimmin esiin noussut havainto ja kiista koskee nimenomaan subjektiivisen ja objektiivisen ulottuvuuden vuorovaikutusta. Tämä kiista on keskeinen erityisesti bio-oikeuden alalla, jolla ihmisarvoa Suomessa onkin aiemmin tutkittu kenties kattavimmin.

Keskeisin oman tutkimukseni lisä aiempaan tutkimukseen on, yleisen systematisoinnin ohella, kolmannen elementin selkeä tuominen näiden kahden paremmin tunnetun ulottuvuuden rinnalle. Tämä on niin sanottu *intersubjektiivinen ulottuvuus* eli se osa ihmisarvosta, joka ilmenee ihmisten välisissä suhteissa. Ihmisten välisten suhteiden kohdalla keskeistä on ensinnäkin se, noudattavatko ne yleistä ihmisarvoon liittyvää yhdenvertaisuusasetel-

5 Niemi, Hanna-Maria, The Use of Human Dignity in Legal Argumentation: An Analysis of the Case Law of the Supreme Courts of Finland. Nordic Journal of Human Rights 39 (3) 2021, s. 280–299.

6 Ks. esimerkiksi Goodman, Nelson, Fact, Fiction, and Forecast. 4. painos. Harvard University Press 1983, s. 64; Rawls, John, Oikeudenmukaisuusteoria. Suomentanut Terho Pursiainen. WSOY 1988, s. 24; Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio, Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino 2023, s. 124.

7 Niemi, Hanna-Maria, Oikeus, ihmisarvo ja ilmastokriisi. Oikeus 1/2022, s. 59–79; Niemi, Hanna-Maria, The intersubjective dimension of human dignity – from philosophical theorizing to case law examples from the European Court of Human Rights. Human Rights Law Review 26 (1) 2026, s. 1–24.

maa, mikä on näkyvissä esimerkiksi juuri erilaisissa syrjintäkielloissa tai yksilön aseman turvaamisessa suhteessa viranomaiseen.

Inhimillisten suhteiden kannalta on toiseksi keskeistä kiinnittää huomiota siihen, millaisia sosiaalisesti määräytyviä merkityksiä toimintaan liittyy. Esimerkiksi kunnioitusta, kuten nöyryytystä ja alentamistakin, viestitään kulttuurisesti muotoutuneiden käytäntöjen avulla. Toiminnan merkitys ihmisarvolle liittyykin usein siihen, millaisen viestin jokin toiminta lähettää ihmisen – tai ihmisryhmän – arvosta. Olen väitöstutkimuksessani tuonut nämä tekijät osaksi ihmisarvoa koskevaa ymmärrystä. Ne sopivat yhteen inhimillisen kokemuksemme kanssa ja vastaavat sitä kehitystä, jota ihmisarvoon liittyvässä oikeuskäytännössä on tapahtunut.

Tutkimuksessa eriteltyjen ihmisarvon ulottuvuuksien selventämisen ideana on ollut se, että niiden tunnistamisen avulla ihmisarvotulkintojen tekeminen olisi aiempaa perustellummalla pohjalla. Koska eri ulottuvuudet voivat yksittäisissä tilanteissa avata eri näkökulmia ihmisarvoon, muodostuu perustellun päätöksen tekemisessä usein – varsinkin vaikeissa tapauksissa – keskeiseksi eri näkökulmien punninta suhteessa toisiinsa. Tämä on seurausta ihmisarvon käsitteen olennaisesti kiistanalaisesta luonteesta, eikä se ole pois ihmisarvon ehdottomuudesta.[8] Katsonkin tutkimukseni helpottavan, joskaan ei ratkaisevan, ihmisarvosta käytävää oikeudellista keskustelua.

Suomessa on ollut selkeä tarve väitöskirjatyöni kaltaiselle systemaattiselle, yksinomaan ihmisarvoon keskittyvälle tutkimukselle. Toivon, että tutkimukseni onnistuu mahdollisimman hyvin vastaamaan tähän tarpeeseen ja että se teoreettisuudestaan huolimatta palvelee myös käytännön toimijoita. Ihmisarvon käsitteen luonteen takia tutkimukseni on välttämättä vain jonkinlainen välitilinpäätös aihetta koskevassa keskustelussa ja toivonkin, että se herättelee myös jatkotutkimusta.

8 Olennaisesta kiistanalaisuudesta Gallie, Walter Bryce, Essentially Contested Concepts. Proceedings of the Aristotelian Society, 56 (1955–1956), s. 167–198.

Vastaväittäjän lausunto Hanna-Maria Niemen väitöskirjasta ”Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä”

Visa Kurki

”Tuskin mikään oikeudellinen käsite on oikeudellisesti vaikeampi ymmärtää kuin ihmisarvon käsite.” Näin totesi Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen julkisasiamies *Christine Stix-Hackl* vuonna 2004, ja tästä toteamuksesta alkaa *Hanna-Maria Niemen* väitöskirjan ”Ihmisarvo oikeudellisena käsitteenä” ensimmäinen artikkeli. Neljästä yksinkirjoitetusta artikkelista ja yhteenvedosta koostuva väitöskirja käsittelee nimensä mukaisesti ihmisarvoa oikeudellisessa kontekstissa. Kyseessä on haastava tutkimusaihe väitöskirjalle. Artikkelit tarjoavat tärkeää tutkimustietoa ihmisarvosta, ja niiden tulokset olisivat jo itsessään riittävät väitöskirjalle. Tämän ohella väitöskirjan yhteenveto tarjoaa kuitenkin kunnianhimoisen synteesin: siinä Niemi pyrkii tarjoamaan kokonaisteoriaa ihmisarvosta Suomen oikeuden, eurooppalaisen ihmisoikeusjuridiikan ja laajemminkin länsimaisen oikeuden kontekstissa. Hän onnistuu tehtävässä hienosti.

Väitöskirjassa on nähtävissä kehitys, jossa ensimmäiset kaksi artikkelia käsittelevät ihmisarvoa kahdessa selkeästi rajatussa kontekstissa ja kaksi myöhempää vievät käsittelyä laajempaan ja teoreettisempaan suuntaan. I artikkeli käsittelee perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntöä ja II artikkeli korkeimpien oikeuksien oikeuskäytäntöä. Näissä nousee esille varsinkin ihmisarvon subjektiivinen ja objektiivinen ulottuvuus sekä rajoittava, mahdollistava ja vahingonkorvausta perusteleva funktio. III ja IV artikkelit taas laajenevat oikeusteoreettisempaan suuntaan; III artikkeli koskee ihmisarvon merkitystä ilmastokriisin kontekstissa ja IV artikkeli ihmisarvon intersubjektiivista puolta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön peilaten. Samalla näkyy, miten Niemen ajattelu vähitellen kehittyy ottamaan huomioon ihmisarvon moninaiset ulottuvuudet. Artikkelien progressio on mielekäs myös siitä näkökulmasta, että alkupään empiirisempi oikeuslähdeanalyysi tarjoaa selkänojaa myöhemmälle teoretisoinnille.

Väitöskirjan näkökulma on selkeästi oikeuden sisäinen: Niemi pyrkii ymmärtämään ihmisarvoa sellaisena kuin se ilmenee voimassa olevan oikeuden piirissä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita – *Kaarlo Tuorin* terminologiaa käyttäen – oikeuden pintatasolla pysymistä, vaan ihmisarvoa ongitaan esiin myös pinnanalaisilta tasoilta. Tässä tärkeässä roolissa on ihmisarvoa koskeva teoreettis-filosofinen kirjallisuus.

Niemi hyödyntää Tuorin tasoajattelua, mikä ei ole mitenkään poikkeuksellinen ratkaisu, mutta väitöskirja on nähdäkseni ”tuorilainen” myös toisessa merkityksessä: se pyrkii enemmän sekä–että-ajatteluun kuin joko–tai-ajatteluun. Ihmisarvo ei ole *vain* autonomiaa tai yhdenvertaisuuden ilmaisemista, vaan molempia, ja vielä muutakin. Niemen keskeinen oma kontribuutio ei tässä olekaan mikään yksi tietty näkökulma, vaan eri näkökulmien tuomi-

nen yhteen. Tähän johtopäätökseen pääseminen on edellyttänyt paitsi teoreettisen kirjallisuuden, myös virallisaineiston kuten tuomioistuinratkaisujen huolellista läpikäyntiä.

Haluan painottaa, että vaikka seuraavassa tuon esille muutamia kriittisiä huomioita, *kyseessä on huomattava saavutus*. Ihmisarvon moniulotteisia jäsennyksiä on sinänsä esitetty aiemminkin (esim. IV artikkelissa mainittu *Feldman*), minkä Niemi toteaa. Nähdäkseni tässä luodulla kehikolla on aitoa selitysvoimaa; subjektiivisen, objektiivisen ja intersubjektiivisen ulottuvuuden yhdistäminen tässä muodossa on käsittäkseni aidosti uusi kontribuutio ihmisarvokeskusteluun. Teoretisoinnin kontribuutio oikeusyhteisölle näkyy varsinkin yhteenvedon luvussa 4, jossa kehikosta johdetaan myös lainopille relevantteja tuloksia ja esimerkiksi kritisoidaan perustuslakivaliokuntaa tämän sangen minimalistisesta ihmisarvokäsityksestä PL 19 §:n tulkinnassa.

Metodologisesti työn alkupuolella on keskeisessä roolissa empiirinen lausunto- ja oikeustapausanalyysi. Jälkimmäisissä artikkeleissa ja varsinkin yhteenvedon teoretisoinnissa keskeisemmäksi muodostuvat erääät oikeusteorian piirissä käytetyt, varsinkin ns. analyyttisen filosofian perinteestä ammentavat lähestymistavat, kuten eksplikaatio ja reflektiivinen tasapaino. Filosofian alalla metodin kuvaaminen on usein hankalaa, ja se liittyy tyypillisesti enemmän jo tehdyn työn perustelemiseen (ns. *context of justification*) kuin varsinaiseen ajatustyöhön. *Nähdäkseni metodi kuvataan tässä väitöskirjassa paremmin kuin monissa oikeusteoreettisissa töissä.* Kun tutkimuskohteena on käsite ja tavoitteena käsitteenmuodostus, tuloksia ei voida suoraan arvioida ”oikeiksi” tai ”vääriksi”. Sen sijaan niitä arvioidaan esimerkiksi eksplikaation hyveiden (vastaavuus käsitteen vakiintuneen käyttötavan kanssa, hedelmällisyys, yksinkertaisuus ym.) näkökulmasta. Niemen tarjoama kehikko priorisoinee sitä, että ihmisarvo-termin käyttötavat oikeudellisissa käytännöissä tulevat mahdollisimman monipuolisesti katetuiksi. Moni muu on esittänyt, että ihmisarvon käsite voitaisiin korvata kokonaan helpommin ymmärrettävällä käsitteellä, kuten autonomialla. Toiset taas esittävät, että ihmisarvo-termiä on hyödyllistä käyttää vain suppeammassa kontekstissa kuin missä sitä yleisesti käytetään. Esimerkiksi *Tarunabh Khaitanin* mukaan ihmisarvo on hyödyllinen käsite lähinnä tilanteissa, joissa kyse on kunnioituksen tai epäkunnioituksen ilmaisusta. Niemi käsittelee Khaitanin näkemystä nimenomaisesti useaan otteeseen ja sijoittaa ekspressiivisen elementin osaksi intersubjektiivista ulottuvuutta sen sijaan, että katsoisi ekspressiivisyyden selittävän ihmisarvoa kokonaisuudessaan. Niemen näkemys pyrkii joka tapauksessa tarjoamaan perustelun nykymuotoiselle, monisäikeiselle tavalle käyttää ihmisarvoa eli ns. ”pelastamaan ilmiön”. Niemi käyttääkin sangen osuvaa vertausta pikseleihin. Hän luonnehtii ensin oikeuden pinnalta muodostuvaa kuvaa ihmisarvosta pikselimäiseksi siinä mielessä, että yksittäiset puheenvuorot näkyvät mutta kokonaiskuva jää epäselväksi. Tästä muodostuu eräänlainen menetelmän metafora:

Digitaalisissa kuvissa pikseleiden määrän lisääminen parantaa kuvien yksityiskohtaisuutta ja selkeyttä. Myös tässä tutkimuksessa ajatus on ollut se, että mahdollisimman monien ihmisarvon käsitteen yksittäisten käyttöyhteyksien huomioiminen parantaa myös kokonaiskuvan yksityiskohtaisuutta ja perusteluita (s. 92). Tällainen pyrkimys vastaavuuteen oikeudellisen kielenkäytön kanssa on eksplikaation näkökulmasta etu. Lisäksi Niemen näkemys on hedelmällinen siinä mielessä, että se auttaa paitsi jäsentämään ihmisarvon yhteyttä perus-

ja ihmisoikeuksiin, myös ymmärtämään sen käyttöä ns. objektiivisen ihmisarvon ja intersubjektiivisen ihmisarvon konteksteissa. Hintana – verrattuna suoraviivaisempiin teorioihin – on kuitenkin monimutkaisuus, mikä on jännitteessä eksplikaatioon liittyvän yksinkertaisuuden ihanteen kanssa. Todennäköisesti tämä hinta kannattaa silti maksaa. Nähdäkseni olisi kuitenkin ollut hyödyllistä vertailla Niemen omaa näkökulmaa keskeisiin muihin olemassa oleviin teoretisointeihin ja selittää, mikä tekee Niemen näkemyksestä paremman.

Käsittelen myös lyhyesti väitöskirjaa reflektiivisen tasapainon näkökulmasta. Reflektiivisessä tasapainossa pyritään löytämään tasapaino (koherenssi ja konsistenssi) yksittäisten, pistemäisten uskomusten (esim. ”kidutus loukkaa ihmisarvoa”) ja mm. taustateorioiden välillä. Menetelmä kuvataan sinänsä selkeästi, mutta nähdäkseni tässäkin yhteydessä olisi voitu tehdä enemmän selkoa siitä, mitkä ovat niitä keskeisiä ylätason koordinaatteja ja toisaalta taustateorioita, joiden välillä tasapaino tulee löytää. Epäselväksi jäi esimerkiksi, voisiko ihmisarvon moninaisuuden selittää lopulta yksi taustateoria (esim. haavoittuvuusteoria) vai uskooko Niemi eräänlaiseen taustateorioiden pluralismiin, jolloin kyse on myös tasapainon löytämisestä näiden teorioiden välillä. Tämä taustateorioiden pluralismi saattaisi myös selittää sitä, miksi ihmisarvo on (Niemen mukaan) olennaisesti kiistanalainen käsite.

Edellä mainittu kytkeytyy myös kysymykseen ihmisarvon historiallisesta taustasta. Niemi rajaa varsinaisen historiallisen tarkastelun tietoisesti ja perustellen tutkimuksen ulkopuolelle ja tarkastelee käsitettä nykypäivän valossa. Historiallinen aineisto on sinänsä läsnä muun muassa vanhoja valtiopäiväasiakirjoja koskevassa jaksossa. Rajaus on puolustettavissa, mutta sillä on nähdäkseni myös teoreettinen hinta. Pidän itse todennäköisenä, että nykyiseen ihmisarvon käsitteeseen kietoutuu useita erilaisia ajatusperinteitä, jotka ovat kerrostuneet oikeusjärjestelmään. Näitä perinteitä ovat esimerkiksi kantilainen deontologinen etiikka (joka lienee erityisen relevanttia ihmisarvon subjektiiviselle aspektille), kristillinen käsitys ihmisestä Jumalan kuvana (joka vaikuttanee ns. objektiivisen ihmisarvon taustalla, kun on kyse esimerkiksi ihmisalkiota koskevasta sääntelystä) sekä roomalaisperäinen *dignitas*-ajattelu, jossa painoarvo on sosiaalisella arvonannolla. Mikäli tämä pitää paikkansa, kerrostumien tarkastelu saattaisi selittää, miksi ulottuvuuksia on juuri kolme. Tämä on toki spekulaatiota. Väitöstilaisuudessa käydyn keskustelun perusteella Niemi suhtautuu ajatukseen ihmisarvon kerrostuneisuudesta myötämielisesti, ja asiaa olisi luontevaa käsitellä jatkotutkimuksessa.

Tutkimustuloksilla on selkeää merkitystä sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Väitöskirja tarjoaa uutta tietoa muun muassa valtiosääntöoikeuden, oikeusteorian ja ihmisoikeusjuridiikan tutkijoille. Samoin väitöskirja voi auttaa jäsentämään ihmisarvon käyttöä esimerkiksi vahingonkorvausoikeuden ja rikosoikeuden piirissä. Ihmisarvon ja ilmastokriisin yhteyksiä koskeva artikkeli lienee relevantti myös ympäristö- ja kestävyysoikeuden piirissä. Väitöskirjan tuloksilla voi olla huomattavaa merkitystä myös oikeuselämälle laajemmin, tosin tämä saattaa vaatia pientä ”soveltamistyötä”, jossa näkökulma on lähempänä käytännön lainoppia.

Osajulkaisut on julkaistu laadukkailla kotimaisilla ja ulkomaisilla foorumeilla. Näissä on nähtävissä tietynlainen nousujohteisuus, jossa kunnianhimon taso nousee vähitellen. Neljäs artikkeli on julkaistu jo oikein arvostetussa Human Rights Law Review’ssa. Väitöskirja on

kokonaisuudessaan laadukas ja huolellisesti tehty. Kieli on selkeää ja huolellista asiaproosaa.

Väitöskirja rakentuu laajalle kansainvälisen ja kotimaisen kirjallisuuden käytölle. Pääpaino on kotimaisella ja englanninkielisellä kirjallisuudella. Niemi toteaa alaviitteessä, että aikoi alun perin perehtyä myös saksankieliseen keskusteluun, mutta tämä jäi tekemättä englanninkielisen kirjallisuuden laajuuden vuoksi. Saksalaisen keskustelun poisjääminen on luonnollisesti sääli ottaen huomioon ihmisarvon keskeisyyden saksalaisessa doktriinissa, mutta – kuten Niemi toteaa – saksalaiset vaikutteet ovat nähtävissä myös englanninkielisessä keskustelussa.

Ihmisarvo on eettisesti herkkä aihe. Niemen keskustelu tutkimusetiikasta on kiinnostava ja hän tuo esiin kysymyksiä siitä, miksi tutkimuseettisten kysymysten raportointi voi olla jopa ongelmallista. Työ noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä; lähteiden käyttö on tarkkaa ja asianmukaisesti dokumentoitua.

Niemi puolusti väitöskirjaansa erinomaisesti väitöstilaisuudessa. Keskustelu osoitti Niemen tuntevan tutkimusalansa syvällisesti.

Nähdäkseni synteesin ja sen jatkokehitelmät voisi vielä esittää kirjan tai vähintään muutaman artikkelin muodossa. Samalla teorian implikaatioita voisi myös konkretisoida oikeusyhteisölle. Otaksun, että väittelijällä olisi vielä aiheeseen annettavaa.

Väitöskirjan ansioiden vuoksi esitän sille arvolausetta kiittäen hyväksytty. Perustelen tätä vielä lyhyesti.

Ensinnäkin väitöskirja on laadukas kontribuutio erittäin vaativaan aiheeseen. Ihmisarvosta on kirjoitettu paljon, mutta Niemi onnistuu löytämään siitä uusia näkökulmia. Väitöskirja tarjoaa kokonaisteorian ohella monia pienempiä kontribuutioita, varsinkin artikkeleissa I–III, kuten II artikkelissa esitelty ihmisarvon vahingonkorvausta perusteleva funktio.

Toiseksi varsinkin kokonaisteorian tarjoaminen on erittäin kunnianhimoinen tehtävä; se onkin huomattava kontribuutio. Vaikka edellä esitin joitakin kritiikkejä, esitin ne ensisijaisesti vertaisena tieteenharjoittajana ja kehotuksena jatkotutkimusta varten. Filosofiseen keskusteluun kuuluu erimielisyys varsinkin näin monimutkaisen teeman suhteen.

Kolmanneksi väitöskirjan abstraktimmat väitteet perustuvat ruohonjuuritason huolelliselle ja systemaattiselle perehtymiselle lausunto- ja oikeuskäytäntöön. Näin väitöskirja tarjoaa sekä korkearesoluutioisen kuvan ihmisarvosta että tulkintaohjeen kyseiselle kuvalle. Väitöskirja aukeaa sekä oikeusteorian että lainopin suuntaan ja tarjoaa tuloksia molemmille.

Kokonaisuutena katsonkin, että väitöskirja ylittää selvästi kaikki väitöskirjalle asetetut määrälliset ja laadulliset vaatimukset. Pidän *kiittäen hyväksyttyä* perusteltuna.

Mikä on kansainvälisen oikeuden tila sen selvittyä Putinin, Trumpin ja Netanjahun valtakausista?

Kansainvälinen oikeus on moninainen joukko ikivanhoja ja uudempia tapoja, valtioiden välisiä sopimuksia, yleisiä periaatteita, kansainvälisten järjestöjen sääntöjä ja käytäntöjä sekä kansainvälisten tuomioistuinten tulkintoja voimassa olevista säännöistä. Siihen kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia luovat valtiot ja kansainväliset järjestöt tarkoituksenaan säännellä valtioiden käyttäytymistä.

Huolimatta kylmästä sodasta 1950–80-luvuilla kansainvälinen oikeus kehittyi melko hyvin ja sama jatkui 1990-luvulla. Kunnioitettava määrä monenkeskisiä sopimuksia tuli voimaan ihmisoikeuksista, ympäristönsuojelusta, kansainvälisistä alueista, haitallisimpien aseiden kieltämisestä, kansainvälisistä rikoksista ym. YK suojeli kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta jopa asevoimin ja taloudellisin pakottein. Useita määräaikaisia kansainvälisiä rikostuomioistuimia toimi onnistuneesti, ja vuosituhannen vaihteessa saatiin perustetuksi pysyvä Kansainvälinen rikostuomioistuin – melkoinen saavutus.

2000-luvulle tultaessa kielteisiä piirteitä ilmestyi pian kansainväliseen oikeuteen: Yhdysvaltojen härski tapa aloittaa hyökkäyssota Irakia vastaan ja julkituotu pyrkimys ylivaltaan, Venäjän presidentin *Vladimir Putinin* tyytymättömät puheet ja Israelin haistatus YK:n kansainvälisen tuomioistuimen ratkaisulle koskien Israelin rakentamaa muuria, joka siirsi vajaat 10 % Palestiinan alueesta Israelin puolelle. Kun Venäjä valtasi Krimin niemimaan Ukrainalta yllätyshyökkäyksellä vuonna 2014 ja jatkoi sodankäyntiä Ukrainaa vastaan, kansainvälinen ilmapiiri kiristyi. *Donald Trumpin* tullessa Yhdysvaltojen presidentiksi vuoden 2017 alussa mielialat kansainvälisellä kentällä muuttuivat pysyvämmin kielteisiksi.

Nyt 2020-luvun puolivälissä kansainvälinen ilmapiiri on varsin huono: Venäjä jatkaa viidettä vuotta hyökkäyssotaansa Ukrainaa vastaan ja hybridisotaa monia muita valtioita vastaan. Trumpin Yhdysvallat hyökkäilee ja uhkaa hyökätä eri maihin – siis käyttäytyy aggressiivisesti. *Benjamin Netanjahun* johtama Israel pyrkii kuristamaan palestiinalaiset ja käy aseellista taistelua useita naapurivaltioitaan vastaan.

Toki kansainvälinen oikeus on edelleen voimassa ja velvoittava, mutta monia sen sääntöjä on kyseenalaistettu.

Vladimir Putin

Putinin 25 vuotta johtama Venäjä on tehnyt selväksi, että välittämättä Euroopan turvallisuusjärjestelmän rikkomisesta se katsoo oikeudekseen alistaa naapurivaltioita määräysvaltansa alaiseksi. Euroopan alueella suurvalta pommittaa jatkuvasti toisen valtion pääkaupunkia saaden aikaan suurta tuhoa. Se pommittaa tarkoituksella siviilikohteita, mikä on

kansainvälisessä oikeudessa sotarikos. Kaikki Venäjän läntiset naapurivaltiot ovat sitä vastaan ja valtaosa niistä osallistuu pakotteisiin Venäjää vastaan ja auttaa Ukrainaa. Venäjä käy näitä maita vastaan hybridisotaa pyrkien aikaansaamaan sekasortoa. Jossain määrin se on onnistunut samaan kannatusta äärioikeistolaisilta puolueilta. Putin on johtanut Venäjän oikeistodiktatuuriin ja yrittää löytää maailmalta yksinvaltiaita, joita se saisi liittolaisikseen, esimerkkeinä Valko-Venäjän *Aljaksandr Lukašenka* ja Pohjois-Korean *Kim Jong-un*.

Kaikki mitä Putinin Venäjä nykyään tekee Euroopassa, on kansainvälistä oikeutta ja yhteisöä vastaan. Jatkuuko Putinin kausi yli 2030-luvun, sitä emme tiedä. Hänen valtakautensa saattaa hyvinkin päättyä väkivaltaiseen syrjäyttämiseen. Venäjän demokraattiseen kehitykseen lähivuosikymmeninä on vaikeaa uskoa.

Olettakaamme Ukrainan sodan päättyvän sopimukseen, jossa Venäjä saa vaatimiaan alueita Itä-Ukrainasta. Se merkitsisi jonkinlaista rauhantilaa Euroopassa, mutta ei paluuta aiempaan kansainväliseen yhteistyöhön. Kooltaan maailman suurin valtio saisi pienen lisän alueeseensa sen takia, että Putin saattaa todistella kansalleen olevansa voittajapresidentti – suurista tuhoista huolimatta hyökkäyssota mukamas kannatti käydä. Jos sitten Putin pian aloittaisi uuden hyökkäyssodan jonkin toisen naapurivaltion valtaamiseksi, se merkitsisi kansainvälisen yhteisön hajoamista.

Donald Trump

Presidentti Trump on tehnyt selväksi, ettei kansainvälinen oikeus velvoita häntä. Hän toimii oman moraalinsa mukaisesti, joka sallii hänen ajaa rajattomasti omaa etuaan – kasvattaa omaa mainettaan suurena johtajana ja rikastua erilaisten ”diilien” avulla. Hän on ailahtelevainen ja itsekeskeinen aina rajattomaan turhamaisuuteen asti. Hän suosii kahdenvälisiä ”diilejä”, sillä niissä Yhdysvallat on yleensä vahvempi osapuoli.

Trump on kuin Viidakon laki -nimisessä pelissä mahtava johtaja; siinä hän ajaa omaa ja maansa etua. Pelaajan tarkoituksena on voittaa muut pelaajat – pyrkimys ei ole saavuttaa mitään yhteisiä etuja. Trump ei juuri arvosta liittolaissuhteita, vaan ärhentelee useimmille liittolaisilleen. Hyviä liittolaisia ovat vain äärioikeistolaiset johtajat, kuten Netanjahu ja Argentiinan *Javier Milei*. Amerikan mantereen valtioita hän kohtelee alamaisina, joita pidetään ”kurissa” tarvittaessa asevoimin.

Voimme vain toivoa, että Trumpin presidenttikausi päättyy vuoden 2029 alussa ilman, että hän jollain vippaskonstilla pyrkii jatkamaan presidentin virassa. Toki hän voi jatkaa republikaanipuolueen mahtimiehenä pyrkien varmistamaan oman linjansa säilymisen puolueen päälinjana. Lähden siitä oletuksesta, että Trumpin jälkeen presidentti tulee demokraattisesta puolueesta, ja Yhdysvallat palaa rooliinsa kansainvälisen yhteisön vastuulliseksi johtavaksi jäseneksi. Myöhemmin valitaan taas republikaanipuolueen edustaja – mikä on silloin Yhdysvaltojen rooli?

Konkreettinen esimerkki Trumpin vihamielisestä suhtautumisesta kansainvälistä oikeutta kohtaan on hänen toimintansa Kansainvälistä rikostuomioistuinta vastaan. Tuomioistuin näet kehtasi asettaa Trumpin läheisen liittolaisen Benjamin Netanjahun syytteeseen sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan Gazan sodassa. Niinpä Trumpin ulkoministeri *Marco Rubio* syytti Kansainvälistä rikostuomioistuinta korruptoituneeksi ja politisoituneeksi tuomioistuimeksi. Harvoin kuulee niin typerää ja valheellista väitettä. Trump on määrännyt pakotteita tuomioistuimen presidenttiä, yhdeksää tuomaria ja syyttäjiä vastaan. Se on jo sinänsä härskiä, mutta lisäksi Trump il-

moitti painostavansa valtioita irtisanoutumaan tuomioistuimen perussäännön noudattamisesta, mistä seuraisi, ettei tuomioistuin olisi enää tuomiovaltainen irtisanoutuneen valtion alueella suoritettujen rikosten osalta. Pelättävissä on, että useat valtiot suostuvat irtosanomiseen siihen määrään asti, että tuomioistuimen arvovalta ja nytkin vain rajallinen toimintakyky heikkenevät tuntuvasti. Se olisi ilkeä isku kansainvälistä oikeutta vastaan.

Millä perusteella Kansainvälinen rikostuomioistuin oli tuomiovaltainen Netanjahun osalta, sillä eihän Israel ole ratifioinut tuomioistuimen perussääntöä? Peruste on se, että rikokset suoritettiin Gazan sodassa, YK:n tunnustaman Palestiinan valtion alueella. Palestiina on näet ratifioinut tuomioistuimen perussäännön.

Arvelen Yhdysvaltain marraskuun kongressivaalien tuottavan sen tuloksen, ettei kongressi enää ole Trumpin käsissä, vaan kykenee luomaan rajoituksia itsevaltaiselle presidentille.

Benjamin Netanjahu

Benjamin Netanjahu on toiminut Israelin pääministerinä noin 20 vuoden ajan ja hamuaa jatkoa lokakuun vaaleissa. Hänen linjansa on selvä: Israelin on pyrittävä saamaan koko Palestiinan alue osaksi Israelia ja palestiinalaiset mieluiten pois Israelin alueelta. Yli viiden miljoonan palestiinalaisen poishäätäminen on vaikea tehtävä – etninen puhdistus on rikos ihmisyyttä vastaan. Niinpä Netanjahu saattaa tyytyä puolinaiseen ratkaisuun eli palestiinalaisten sullomiseen pienille alueille Israelin armeijan jatkuvan valvonnan kohteeksi.

Kansainvälisen oikeuden mukaan Israel on palestiinalaisalueiden laiton miehittäjä ja siksi sen tulee vetäytyä sieltä pois. Tämän on YK:n kansainvälinen tuomioistuin todennut selvästi kesällä 2024. Miehittäjän perustamat siirtokunnat kansalaisilleen Länsirannalle ovat riidattomasti laittomia. Ne ovat käytännössä miehittäjän palestiinalaisilta takavarikoimille alueille perustamia siirtokuntia juutalaisille – muurien ympäröimiä. Monien siirtokuntien asukkaat ovat erittäin huonoissa väleissä ympäröivien palestiinalaisalueiden asukkaiden kanssa. Viime kuukausina siirtokuntalaisten harjoittama väkivalta palestiinalaisia vastaan on herättänyt monet valtiot lopettamaan siirtokuntien tuottamien tavaroiden ostamisen ja vaatimaan Israelilta toimenpiteitä siirtokuntalaisia vastaan. Suomi ei ole mukana siinä joukossa.

Israel ei juuri esitä vakavasti otettavia argumentteja (vuoden 2026 näkökulmasta) toimintansa tueksi palestiinalaisalueilla. Israel vetoaa edelleen 74000 gazalaisuhrin jälkeenkin Hamasin hyökkäykseen 7.10.2023 perusteeksi armeijansa väkivallalle. Puhuessaan YK:n yleiskokouksessa syyskuussa Netanjahu kumosi kaiken Israelia vastaan esitetyn arvostelun, vieritti syyt arvostelijoidensa niskoille ja heitti syytöksiä antisemitismistä. Puheen aggressiivinen sävy antoi ymmärtää, että jos Netanjahu jatkaa pääministerinä, se merkitsee palestiinalaisille pelkkää kärsimystä.

YK:n kansainvälisessä tuomioistuimessa on ollut jo usean vuoden ajan vireillä Etelä-Afrikan Israelia vastaan nostama kanne, jossa Israelia syytetään joukkotuhonnasta eli kansanmurhasta Gazan sodassa. Huomattava joukko kansainvälisen oikeuden asiantuntijoita YK:ssa ja muualla on päätellyt, että Israel on syyllistynyt joukkotuhontaan. Olen heidän kanssaan samaa mieltä. Tuomioistuimen ratkaisu saadaan valitettavasti vasta joskus vuosina 2027–28. Israelin maine kansainvälisellä areenalla on jo heikentynyt tuntuvasti, ja YK-tuomioistuimen lyömä joukkotuhontaleima

voisi lisätä antisemitismiä vaarallisesti monissa maissa. On syytä korostaa, että eri maissa asuvat juutalaiset eivät ole vastuussa Israelin tekemistä rikoksista sen enempää kuin eri maissa asuvat venäläiset Venäjän sotarikoksista. Tämän pitäisi olla selvää.

Millä perusteella kansainvälisellä tuomioistuimella on tuomiovalta Israelin väitettyihin rikoksiin – onko kenties Israel ratifioinut vuoden 1948 joukkotuhontasopimuksen? Yleensähän se on vältellyt suostumista kansainvälisten tuomioistuinten tuomiovaltaan. Kyllä, Israel ratifioi sopimuksen ensimmäisten joukossa 75 vuotta sitten. Kyseistä sopimusta on pidetty niin perustavanlaatuisia velvoitteita luovana sopimuksena, että sen ratifioimatta jättäminen antaisi huonon kuvan valtiosta. Uudelle valtiolle kuten Israelille tämä oli erityisen tärkeää.

Kansainvälisen oikeuden lähitulevaisuuden näkymät

2020-luvulla em. johtajien hallitsemat valtiot ovat loukanneet kansainvälisen oikeuden tärkeimmän kategorian sääntöjä ja periaatteita – yrittämättäkään perustella loukkauksiaan kansainvälisoikeudellisin argumentein. Mainitsen ensiksi hyökkäyssodan kiellon sekä joukkotuhonnan (kansanmurhan) ja muunlaisen joukkomittaisen surmaamisen kiellot. Hyökkäyssotia ovat Venäjän hyökkäys Ukrainaan sekä Yhdysvaltojen ja Israelin hyökkäys Iraniin. Jälkimmäisen alussa surmattiin tarkoituksellisella yllätyshyökkäyksellä Iranin valtiojohtaja ajatollah *Khamenei*. Molemmat sodat jatkuvat edelleen ja ovat johtaneet sodankäynnissä suoriin hyökkäyksiin siviiliväestöä vastaan. Israelin miehityspolitiikka Länsirannalla ja Gazassa sisältää lukuisia räikeitä ihmisoikeuksien loukkauskategorioita ja kokonaisuutena Palestiinan kansan itsemääräämisoikeuden toteutumisen estämisen.

Tutkija *Timo Miettinen* pohti Helsingin Sanomissa 2.6.2024, lähestyykö tulevaisuus Eurooppaa takaapäin, kuten tapahtui 1800-luvun alussa. 1700-luvun lopun edistysmieliset ihanteet saivat väistyä Venäjän, Preussin ja Itävallan muodostaman pyhän allianssin tieltä. Miettisen mukaan jotain samaa liittyy vuoteen 2024, jolloin autoritaarisuuden ja kansallisuusmielisyyden nousu, suurvaltojen kiihtyvä resurssikamppailu sekä uusien viestintäteknologioiden tapa tuoda esiin massayhteiskunnan huonoimmat piirteet ovat voimatekijöitä nykyyhteiskunnissa.[1] Putin, Trump ja Netanjahu ovat kovan luokan äärioikeistolaisia johtajia, ja heidän joukkoonsa voidaan lukea melkoinen määrä muiden maiden poliittisia johtajia.

Maahanmuuttovastaisen ja Venäjä-mielisen Vaihtoehto Saksalle -puolueen (AfD) huima voitto Saksi-Anhaltin maakuntavaaleissa heijastaa äärioikeiston lisääntyvää voimaa ei vain Saksassa vaan koko Euroopassa. Se antaa uutta potkua muiden maiden samantyyppisille puolueille ja sataa Putinin, Trumpin ja Netanjahun laariin. Äärioikeistolaisten puolueiden kannatus on monissa maissa noussut niin suureksi, ettei niitä voida enää sivuuttaa vaalien jälkeisiä hallituksia muodostettaessa. Mitä sitten tapahtuu – jatkuuko niiden menestys vai heräävätkö äänestäjät huomaamaan, että niiden arvot johtavat yhteiskuntaa taaksepäin? Vai haluaako äänestäjien enemmistö sitä?

Ja mitä tapahtuu Ranskan presidentinvaaleissa ensi vuonna? Entä Britannian parlamenttivaaleissa? Edessä voi olla sellainen tilanne, jossa Britannian mahdollisen populistihallituksen pääministeri *Nigel Farage* peruu nykyisen hallituksen päätöksen kieltää Israelin Län-

1 Tulevaisuus lähestyy taas Eurooppaa takaapäin, https://www.hs.fi/mielipide/art/2000010464774.html.

sirannalle perustamien siirtokuntien tuotteiden ostaminen. Näin Farage ilmoitti heti kuultuaan nykyhallituksen päätöksestä.

Putin, Trump ja Netanjahu saavat maissaan vahvaa kannatusta konservatiivisilta uskonnollisilta piireiltä. Putinin takana on maan ortodoksinen kirkko, Trumpin keskeisen kannattajakunnan muodostaa kristillinen oikeisto tärkeimpänä osanaan valkoihoiset evankelikaalit. Netanjahun merkittävä kannattajakunta koostuu erilaisista uskonnollisista ryhmistä, joiden kannatuksen perustana on oppi israelilaisista Jumalan Valittuna Kansana ja Palestiinasta osana Luvattua Maata. Kun äärioikeisto on nousussa maailmassa, konservatiiviset uskonnolliset piirit ja lahkot muodostavat sille merkittävän kannattajakunnan. Ikävänä esimerkkinä mainitsen Euroviisut, joissa Israelin kilpailukappale saa huomattavan määrän ääniä Israelia suosivilta uskonnollisilta kannattajilta kappaleen tasosta riippumatta.

Putin, Trump ja Netanjahu ovat olleet melko menestyksekkäitä kansainvälisen yhteisön vastaisella politiikallaan, mutta yhdistyykö heidän työnsä äärioikeistolaisuuden uuteen voimaan? Kyllä se luultavasti yhdistyy ja saattaa tuottaa valtaan uusia vallanhimoisia johtajia. Pelkään, että jo tässä vaiheessa heidän politiikkansa johtaa käytännössä siihen, että suurvallat luovat oman etupiirinsä lähivaltioiden suvereenisuuden kustannuksella. Tuskin Kiinallakaan on mitään sitä vastaan – siitä kertovat sen toimet Etelä-Kiinan merellä. Suurvaltojen etupiirit merkitsevät vaikeaa vihollista kansainväliselle oikeudelle.

Kansainvälisellä yhteisöllä on kuitenkin uhkia, jotka pakottavat valtiot yhteistoimintaan. Ilmastonsuojelusta jatkuvan lämpenemisen torjumiseksi vallitsi yhteisymmärrys, kunnes Trump tuli ja julisti, ettei hän aio osallistua mitenkään yhteisiin toimiin. Sotimiseen keskittyville Putinille ja Netanjahulle ilmastonmuutos on toissijainen asia. Trumpista huolimatta valtiot ovat jatkaneet ilmastoneuvotteluja ja odottavat aikaa, jolloin Yhdysvaltojen voidaan uskoa palaavan neuvottelupöytään. Monet valtiot toteuttavat hyvää ilmastopolitiikkaa, samoin monet Yhdysvaltojen osavaltiot, mutta mukana on myös valtioita, jotka jarruttavat neuvotteluja taloudellisten etujensa vuoksi. Nekin tietävät, että se aika tulee yhä lähemmäksi, jolloin ainoa vaihtoehto ilmastonsuojelutoimenpiteille on koko maapalloa kohtaava katastrofi. On myös huomattava, että maailmalla tehdään paljon tutkimusta ja selvityksiä keinoista, joilla torjutaan ilmaston lämpenemistä.

Myös tarve kontrolloida tekoälyä on saanut suurta huomiota. Asiantuntijat painottavat, että tekoälyn rikollinen käyttö voisi johtaa kauheisiin tuloksiin. YK:ssa ja EU:ssa on ryhdytty toimenpiteisiin perussäännöstön valmistamiseksi. Tälläkin ongelmana on ollut Trump, joka ei halua tekoälylle mitään kahleita, sillä ne vaikeuttaisivat Yhdysvaltojen valtaaseman saavuttamista kilpailussa Kiinaa vastaan. Toivottavasti Kiinan viesti on toisenlainen.

Merenpohjan sääntelyn jatkaminen on myös ollut neuvottelupöydällä – mutta ongelmia on luonut muuan Trump.

Toivoa antaa se, että monet muut huomattavat valtiot, jotka eivät ole ykkösluokan suurvaltoja, ovat todenneet tarpeen olla valmiina keskinäiseen yhteistyöhön omien oikeuksiensa ja kansainvälisen yhteisön etujen puolustamiseksi. Mainitsen tällaisista valtioista lähes kaikki Euroopan valtiot, useat laajentuneen BRICS-ryhmän valtiot sekä Japanin, Australian ja Kanadan. Voipa sellaiseen yhteistyöhön osallistua Kiinakin. Lähitulevaisuudessa voi tosin käydä niin, että jokin tai jotkut tämän

ryhmän valtioista joutuvat äärioikeistolaisen puolueen vallan alle. Siitä huolimatta taistelu kansainvälisen oikeuden ja yhteistyön puolesta jatkuu.

Varmaankin kolmen itsevaltaisen johtajan kausien päättyminen on hyvä asia kansainvälisen oikeuden kannalta, mutta palaako se lähivuosikymmeninä entiseen arvostettuun asemaansa, sitä en rohkene ennustaa.

Lauri Hannikainen[2]

2 Kirjoittaja esiintyi ensimmäistä kertaa Oikeus-lehdessä vuonna 1973 artikkelilla Portugalin siirtomaiden vapautusliikkeiden kansainvälisoikeudellisesta asemasta.

Venäjän oikeuslaitoksen autoritaarinen käänne[1]

Aryna Dzmitryieva, Russian Legal Culture in the Courts and the Judiciary: A Socio-Legal Analysis. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 314 2023. Saatavilla verkosta: https://erepo.uef.fi/items/fafbe257-c387-4434-abf1-cdfdd7b84cbe

Aryna Dzmitryievan väitöskirja on yhteiskuntatieteellinen oikeusjärjestelmätutkimus *(socio-legal)* Venäjän neuvostoajan jälkeisestä oikeuslaitosreformista. Työ on monessa mielessä uraauurtava. Oikeustiedettä kutsuttiin Neuvostoliitossa valtion ja oikeuden teoriaksi. Se oli voimakkaasti ideologinen tieteenala, jonka piirissä ei ollut kiinnostusta selvittää, miten oikeudelliset instituutiot tai juristiammatit toimivat käytännössä.[2] Edelleenkin oikeussosiologinen tutkimus on nykyaikaisessa empiirisessä mielessä uutta sekä Venäjän oikeudellisissa että sosiologisissa piireissä, eikä sitä ole yleisesti tunnustettu erillisenä tutkimusalana. Hidas empiirisen näkökulman tunnustus selittää, miksi empiirisiä tutkimuksia on Venäjän oikeusjärjestelmästä vielä niin vähän. Kentällä on joitakin johtavia tutkijoita kuten *Kathryn Hendley* (University of Wisconsin)[3]*, Peter Solomon Jr.* (University of Toronto)[4], *Vadim Volkov* (Pietarin eurooppalainen yliopisto)[5] ja *Marina Kurkchiyan* (Oxford University, Faculty of Law)[6]. Väitöskirjallaan Aryna Dzmitryieva on nousemassa yhdeksi alan tärkeimmistä tutkijoista.

Väitöskirjassaan Dzmitryieva esittää kolme tutkimuskysymystä:

1. Mitkä ovat institutionaaliset rakenteet, joissa Venäjän tuomioistuinjärjestelmä toimii? Miten tuomioistuinjärjestelmä on rakentunut ammatillisena organisaationa? Mitkä muodolliset ja epämuodolliset mekanismit ohjaavat tuomareiden valintaa, koulutusta ja perehdytystä oikeudelliseen työhön?
2. Mitkä ovat tuomarien vallitsevat normit, arvot ja asenteet? Miten tuomareiden normeja ja arvoja voidaan luokitella?
3. Miten tuomarit soveltavat lakia? Mitkä voimat vaikuttavat heidän päätöksiinsä? Kuinka organisatorinen rakenne, hierarkkinen järjestelmä ja työlle asetetut vaatimukset vaikuttavat tuomarien jokapäiväisiin käytäntöihin ja päätöksentekoon?

Dzmitryievan väitöskirja koostuu kuudesta artikkelista kansainvälisissä vertaisarvioiduissa julkaisuissa ja kattavasta yhteenvedosta. Kussakin artikkelissa on eri metodeihin pohjaava vankka empiria. Yhteenveto on käsitteellisesti kunnianhimoinen ja pitkälle kehitetty. Jokaista analyysin avainnäkökulmaa – institutionaalista, ammatillista ja behavioristista – käsittelee kaksi artikkelia.

1 Kirjoitus perustuu vastaväittäjien Markku Kivisen ja Soili Nystén-Haaralan yhteiseen lausuntoon Itä-Suomen yliopiston yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunnalle 2023.

2 Kivinen, Markku, Sosiologia ja Venäjä. Tammi 1998, s. 40–59.

3 Hendleyn laajasta tuotannosta voidaan mainita Everyday Law in Russia (Cornell University Press 2017), jota hän itse vaikuttaa pitävän pääteoksenaan.

4 Solomonin laajasta tuotannosta mainittakoon esimerkkinä Post-Soviet Criminal Justice: the Persistence of Distorted Neo-Inquisitorialism. Theoretical Criminology 19(2) 2015, s. 159–178. Hendley ja Solomon ovat myös julkaisseet yhteisen kirjan The Judicial System of Russia. Oxford University Press 2023.

5 Yhden väitöskirjan artikkeleista Dzmitryieva on julkaissut yhdessä juuri Vadim Volkovin kanssa. Dzmitryieva työskenteli Volkovin tutkimusryhmässä, mikä on tarjonnut erinomaisen mahdollisuuden päästä tutkimaan tuomioistuimia empiirisesti.

6 Kurkchiyanin tuotannosta mainittakoon yhdessä Agnieszka Kubalin kanssa kirjoitettu A Sociology of Justice in Russia. Cambridge Studies in Law and Society 2018.

> ”Radikaalit teoriat väittivät, ettei kommunistisessa yhteiskunnassa tarvittaisi lainkaan muodollista lakia.”

Neuvostoliiton tuomioistuinjärjestelmä ei ollut oikeusvaltio länsimaisessa mielessä. Ensimmäisen neuvostovuosikymmenen aikana useat radikaalit teoriat väittivät, ettei kommunistisessa yhteiskunnassa tarvittaisi lainkaan muodollista lakia.[7] Vaikka nämä lähestymistavat eliminoitiin Stalinin aikana ”*oikeudellisena nihilismina*”, yksityisoikeutta ei markkinatalousmielessä koskaan ollut Neuvostoliitossa.[8] Toisaalta vallitseva ajattelu näki oikeusjärjestelmän legalistisena ja lain hallinnon päävälineenä yksilöiden ja valtion välisten suhteiden määrääjänä. *Andrey Vyshinsky* käsitteellisti tämän idean 1930-luvulla, jolloin hän samanaikaisesti toimi Stalinin ”Suuren Puhdistuksen” pääsuunnittelijana.[9] Neuvostoliiton valtiosäännössä kommunistipuolue oli lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan yläpuolella (ns. *puolueen diktatuuri*). Tuomioistuimilla ei ollut autonomiaa eikä vallanjakooppia ollut. Kun talous- ja poliittinen järjestelmä muuttui, puolueen asema ylimpänä vallankäyttäjänä poistettiin perustuslain tekstistä täysin *”Jeltsinin”* uudella, vuoden 1993 perustuslailla, mutta se ei tarkoittanut, että laki olisi käytännössä asetettu poliittisen vallan yläpuolelle[10] . Joka tapauksessa 1990-luku oli täynnä odotuksia ja toiveita siitä, että tehokkaan, itsenäisen ja demokraattisen tuomiovallan luominen olisi mahdollista. Alkuperäisen yrityksen oikeusjärjestelmän uudistamiseksi teki liberaalisti ajatteleva ryhmä tutkijoita ja juristeja.[11] Tämä reformi koostui kuudesta elementistä:

1) Välttämättömyys perustaa toimeenpano- ja lainsäädäntövallasta itsenäiset tuomioistuimet
2) Ammattimaisempi juristikunta
3) Inkvisitorisen syyttäjälaitoksen rikosoikeudellinen uudelleenmuotoilu
4) Tuomioistuinten autonomian käyttöönotto vähentämällä muodollista viralliskontrollia
5) Epämuodollisen ”*puhelinoikeuden*”[12] vaikutuksen eliminointi tuomioistuimiin
6) Oikeusjärjestelmän muuttaminen tukemaan transitiota sosialistisesta talousjärjestelmästä markkinatalouteen.

Dzmitryieva analysoi oikeusjärjestelmää ammatillisesta, organisatorisesta ja käyttäytymisnäkökulmasta.

Väitöskirjan pääkysymys on: Mitkä ovat ne erityiset mekanismit, jotka selittävät itsenäiseen ja puolueettomaan tuomioistuinjärjestelmään pyrkivän oikeusreformin epäonnistumista Venäjällä?

Tuomioistuinlaitoksen muutoksen analyysi Venäjällä on kiinteässä yhteydessä poliittiseen muutokseen tutkimuksessa tarkasteltavan kolmenkymmenen vuoden aikana. Dzmitryieva

7 Lapajeva, Valja, Voprosi prava v ”Kapitale” Karla Marksa. Moskva 1982.
8 Tolonen, Juha Pentti, Neuvostoliiton talousjärjestelmä ja sen oikeudelliset perusteet. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos A tutkimuksia N:0 48/1976; Lapajeva 1982; A.A. Plotnieks, Stanovlenie i razvitie marksistko-leninskoj obshsej teorij prava v SSSR. Riga: Znanie 1978.
9 Ks. Pashukanis, Evgenij B., Selected Writings on Marxims and Law. London 1980. Pashukanisin ura ja suhde Vyshinskiin on mielenkiintoinen tarina oikeudesta totalitarismissa.
10 Ks. Nystén-Haarala, Soili, Russian Law in Transition. Kikimora Publications, Series B:21 2001, s. 14–126.
11 Ks. Dzmitryieva 2023, s. 58
12 Käsitettä puhelinoikeus käytettiin siitä, että joku poliittisen vallan käyttäjä ilmoittaa tuomarille (Neuvostoaikaan yleensä puhelimitse), millainen ratkaisu tämän täytyy valtion edun nimissä tehdä.

jakaa Neuvostoliiton romahduksen jälkeiset ajanjaksot kolmeen erilliseen periodiin, jossa jokaisella ajanjaksolla on omat poliittiset ongelmansa. Nämä kolme periodia ovat 1) Jeltsinin presidenttikausi (1991–1999), 2) *Putinin* ensimmäiset kaksi presidenttikautta (2000–2008) ja niitä seurannut suvantovaihe sekä 3) vuoden 2011 mielenosoituksista alkanut vaihe, jolloin alkoi Putinin kolmas presidenttikausi (2012) ja joka päättyi perustuslain muutokseen vuonna 2020. Dzmitryieva väittää, että jokaisessa kriittisessä kehityksen käännöskohdassa Venäjällä tehtiin epädemokraattisia valintoja, jotka johtivat vaaleihin perustuvaan autoritaariseen valtajärjestelmään, joka vuoden 2020 perustuslain muutosten jälkeen on johtamassa henkilöön perustuvaan autoritaariseen järjestelmään.

Jokaisen periodin aikana oikeusreformia myös heikennettiin eri tavoin. Jopa ensimmäisen periodin aikana lain taloudellista toimivuutta pidettiin tärkeämpänä kuin ihmisoikeuksia. Muutoin ensimmäistä periodia leimasi vielä liberaalien uudistajien kunnianhimoinen pyrkimys muuttaa Venäjä oikeusvaltioksi. Tosin ajalle oli tunnusomaista myös voimakkaat poliittiset vastakkainasettelut ja presidentti Jeltsinin omien, usein presidenttivaltaisten demokratisoimistavoitteiden runnominen läpi varsin epädemokraattisin ottein. Putinin valtaannousun myötä alkoi vähitellen etenevä demokratian purku ja oikeuslaitoksen tavoitteellinen alistaminen autoritaarisen vallan alaisuuteen.[13] Nyt kolme vuotta Dzmitryievan väitöksen jälkeen voi todeta, että Venäjä on muuttunut henkilöön perustuvaksi autoritaariseksi järjestelmäksi aivan kuten hän ennusti.

Demokratioissa sellaiset instituutiot kuten tuomioistuimet, lainsäädäntöelimet, alue- ja kunnallishallinto sekä kansallinen hallitus nähdään sääntöjärjestelmänä, joka kontrolloi poliittisten toimijoiden toimintaa. Dzmitryieva esittää, että autoritaarisessa järjestelmässä tuomioistuimet palvelevat muita tarkoituksia. Viralliset instituutiot kuten tuomioistuimet ovat tärkeitä autoritaarisen järjestelmän kestävyyden ja vakauden ylläpitäjinä, vaikka ne toimivat eri tavoin kuin demokratioissa. Venäjällä vaaleihin perustuva autoritaarinen järjestelmä osoittaa sellaisia piirteitä, kuten vallan keskittäminen, perusoikeuksien rajoittaminen ja poliittisten vastustajien tukahduttaminen. Samanaikaisesti Putinin valtakoneisto sallii sellaisten demokratiaan yhdistettävien instituutioiden kuten osittain kilpailullisten vaalien, lainsäädäntöelinten ja poliittisten puolueiden toiminnan. Nämäkin piirteet ovat jatkuvasti heikentyneet Putinin Ukrainaan kohdistaman, vuonna 2022 alkaneen hyökkäyssodan seurauksena. Vuoden 2026 duuman vaaleihin eivät sotaa vastustavat oppositiopuolueet enää päässeet osallistumaan.

Tuomioistuinlaitos on instituutio, jolla on tärkeä tehtävä legitimiteetin ja kestävyyden ylläpitämisessä. Dzmitryieva analysoi tätä roolia funktionaalisesti. Toimittamalla tehtäviä kuten informaation kerääminen ja täydentäminen, riidanratkaisu ja viestittäminen, tuomioistuimet auttavat autoritaarista eliittiä ylläpitämään valtaa. Autokraatit tarvitsevat tuomioistuimia vakuuttamaan potentiaalisia investoijia ja eliminoimaan epäilykset toimeenpanovallan ryhtymisestä pakkolunastukseen. Tämä verho putosi länsimaiden Venäjälle hyökkäyssodan vuoksi asettamien pakotteiden jälkeen. Autoritaarinen eliitti tarvitsee tuomioistuimia myös sosiaaliseen kontrolliin ja taistelemaan poliittisia vastustajia vastaan. Tuomioistuinten halukkuus toimeenpanna autoritaarisen järjestelmän politiikkaa ja rutiininomaisesti

13 Ks. Nystén-Haarala 2001, s. 14–128.

sortaa poliittista oppositiota on tärkeä tuomioistuinten vallan ja autonomian piirre autoritaarisessa järjestelmässä. Tämäkin on hyökkäyssodan myötä tullut yhä näkyvämmäksi, kun sotaan liittyvästä pienestäkin kritiikistä voi saada pitkän vankeustuomion.

> ”Autoritaarinen eliitti tarvitsee tuomioistuimia sosiaaliseen kontrolliin ja taistelemaan poliittisia vastustajia vastaan.”

Tuomioistuinten tehtävä epädemokraattisissa järjestelmissä on myös vallanpitäjien legitimointi. Tuomioistuimia käytetään luomaan käsitys mielivallan rajoittamisesta ja parantamaan vallanpitäjien imagoa tiettyjen ryhmien keskuudessa. Lopuksi tärkeä syy käyttää tuomioistuimia on kerätä informaatiota valtionhallinnon toimijoiden käyttäytymisestä ja harjoittaa kurinpitoa heitä kohtaan. Vaikka tavallisten ihmisten tuomioistuinten käyttö ei Venäjällä välttämättä poikkea muiden maiden kansalaisista[14], tuomiovallan itsenäisyys on suurimmaksi osaksi rajoitettu taloudelliseen sektoriin, eikä se ulotu poliittisesti sensitiivisille alueille. Hyökkäyssodan aikana on tuomiovallan itsenäisyys myös talouteen liittyvissä asioissa kyseenalaistunut.

Sosiologisesta näkökulmasta tätä lähestymistapaa voidaan luonnehtia funktionalistiseksi. Dualistinen funktionaalisuus autoritaarisessa järjestelmässä on uusi idea funktionaalisessa teoriassa, joka osallistuu myös monitahoiseen keskusteluun ristiriitaisesta modernisaatiosta Venäjällä.[15] Dzmitryievan empiirinen analyysi tukee vakuuttavasti hänen teoreettista lähestymistapaansa. Esimerkiksi monien vuosien ajan arbitraatiotuomioistumet[16] olivat vahvoja ja monin tavoin kunnioitettuja instituutioita Venäjän valtarakenteessa. Kuitenkin korkeimman arbitraatiotuomioistuimen lakkauttaminen vuonna 2014 vahvistaa väitettä siitä, etteivät autoritaariset järjestelmät voi toimia rinnan minkäänlaisten itsenäisten instituutioiden kanssa.

Teoreettisen hienostuneisuuden ja historiallisen tarkkuuden lisäksi Aryna Dzmitryievan väitöskirja sisältää monia empiirisen analyysin muotoja. Hänen artikkelinsa rakentuvat laadullisin, määrällisin ja sekamenetelmin. Sekamenetelmä viittaa pragmaattiseen yhdistelyyn laadullisia ja määrällisiä tutkimuskysymyksiä, erilaisia tiedonkeruutekniikoita sekä data- ja analyysityyppejä. Dzmitryieva käyttää sekametodeja hyvin taitavasti, esimerkiksi tukemalla laadullisia havaintoja hienostuneella regressioanalyysillä.

Dzmitryievan väitöskirjan ansiosta voimme oppia kaikkien kuuden oikeusreformin elementin päämekanismeista. Reformien toimintasäännöt luotiin samalla, kun tuomioistuinlaitosta kehitettiin niin ekstensiivisesti kuin intensiivisesti. Toisaalta eksponentiaalinen määrä tapauksia yhdistyi tiukempaan suorituksen parantamiseen.

14 Tätä korostaa erityisesti Kathryn Hendley tuotannossaan. Viimeisin Solomonin kanssa yhdessä kirjoitettu vuonna 2023 julkaistu teos (ks. alaviite 4) antaa tämän dualismin korostamisen vuoksi positiivisemman kuvan Venäjän oikeusjärjestelmästä kuin reformin hiipumista ja sammuttamista kuvaava Dzmitryievan väitöskirja.

15 Modernisaatiokeskustelusta ks. Kivinen, Markku – Humreys, Brendan (toim.), Russian Modernization. A New Paradigm. Routledge 2020.

16 Dzmitryieva 2023, s. 107–164 ja s. 121–122. Arbitraatiotuomioistuimet kehittyivät neuvostoaikaisista valtionhallinnon elimistä, jotka ratkaisivat valtionhallinnon sisäisiä eri elinten (ns.sosialististen yritysten) välisiä taloudellisia riitoja. Reformin jälkeen niistä tuli tuomioistuimia, jotka keskittyivät enimmäkseen liiketoimintaan liittyviin taloudellisiin riitoihin, myös verotukseen. Niihin panostettiin ja niitä kehitettiin enemmän kuin tavallisia tuomioistuimia. Niiltä poistettiin oma korkein oikeusaste vuonna 2014 ja ne siirrettiin korkeimman oikeuden alaisuuteen.

Yhdessä poliittisen tahdon ja käsillä olevien resurssien kanssa oikeuskulttuuri ohjaa oikeudellisten käytäntöjen kehitystä ja muovaa reformiprosessin kulkua. Tärkeimpiä reformin saavutuksia ovat olleet tuomareiden nimittäminen eliniäksi, määrärahojen huomattava kasvattaminen, rauhantuomarien ja valamiehistön käyttöönotto sekä lisääntynyt läpinäkyvyys. Näitä saavutuksia on yleisesti pidetty oikeudellisen reformin aikaansaamina positiivisina muutoksina. Myös oikeuden ammattilaisten määrä ja heidän roolinsa kasvoivat merkittävästi. Sitä voidaan pitää saavutuksena, vaikka se tapahtuikin nopeasti ja johti osittain myös laadun heikkenemiseen.

Näistä saavutuksista huolimatta valtio, joka ei kiinnity demokratiaan ja oikeusvaltioperiaatteeseen, voi luoda lakeja ja institutionaalisia rakenteita, jotka palvelevat poliittisen järjestelmän selviytymistä. Kolmekymmentä vuotta sen jälkeen, kun presidentti Jeltsin allekirjoitti oikeusreformin, voidaan vetää johtopäätös, että toteutunut reformi käänsi sen alkuperäiset tavoitteet monin tavoin päälaelleen. Dzmitryieva näyttää, että oikeuslaitoksen organisatorinen rakenne on säilynyt hyvin hierarkkisena. Nykyisin rekrytointi ei perustu meriitteihin, vaan riippuu tuomioistuinten päätuomareista ja liittovaltion presidentin alaisesta henkilöstökomissiosta. Dzmitryieva osoittaa muun muassa, että tuomarivalinnoissa on suosittu tuomioistuimiin suoraan koulunpenkiltä rekrytoituja, useimmiten naispuolisia sihteereitä, jotka on myöhemmin kannustettu oikeustieteen iltaopintoihin erityisesti virkamiehille tarkoitetuissa tiedekunnissa. Oikeusreformissa tärkeässä asemassa ollut rikosoikeusprosessin kehittäminen on myös jäänyt lähtökuoppiin. Useimmat ehdotukset kehittää rikosprosessia pois inkvisitorisesta kohti akkusatorisempaa menetelmää ovat jääneet paperille. Silloinkin, kun ne on pantu toimeen, myöhemmät lisäykset ovat tehneet reformistisista toimista merkityksettömiä.[17]

Dzmitryievan analyysi osoittaa, että pelkästään lainsäädännölliset ja rakenteelliset muutokset eivät voi luoda itsenäistä ja voimakasta oikeusjärjestelmää, joka kykenisi vastustamaan autoritaarisia tendenssejä. Päinvastoin muutokset vastakkaiseen suuntaan ovat mahdollisia ja todellisuudessa tapahtuvia. Hän osoittaa, että autoritaarisella järjestelmällä on oma funktionaalisuutensa, joka varjostaa uudistajien pyrkimyksiä ja tavoitteita. Autoritaarinen järjestelmä näyttää yhdistävän muodollisia ja epämuodollisia mekanismeja omiin tavoitteisiinsa.

Dzmitryieva osoittaa vakuuttavasti, että vankan ymmärryksen kehittäminen oikeudellisista käytännöistä, käyttäytymisestä ja instituutioista ei ole pelkästään akateemisesti kiinnostavaa vaan paljon enemmän. Se on avain oikeudellisiin uudistuksiin. Aryna Dzmitryievan merkittävää tutkimusta pitäisi mielestämme lukea paitsi oikeussosiologien ja Venäjää tutkivien parissa myös laajasti yhteiskunta- ja oikeustieteissä. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ja sen aiheuttamat muutokset Venäjällä eivät ole vieneet pois tämän tutkimuksen ajankohtaisuutta, vaan päinvastoin yhteiskunta- ja oikeustieteellinen autoritaarisen oikeusjärjestelmän tutkimus on yhä ajankohtaisempaa.

> ”Autoritaarisen järjestelmän peikko kummittelee myös postsosialistisissa EU-jäsenmaissa.”

Venäjän oikeusreformin kääntymisestä päälaelleen voi ottaa oppia muissa oikeusvaltioon

17 Ks. Koistinen, Jarmo, Talousrikos Venäjällä. Kikimora Publications 2012.

pyrkivissä maissa. Autoritaarisen järjestelmän peikko kummittelee myös post-sosialistisissa Euroopan unionin jäsenmaissa.[18] Se on uhka myös länsimaiselle demokratialle ja oikeusvaltiolle. Populistiset hyökkäykset demokratiaa ja riippumatonta oikeuslaitosta kohtaan ovat lisääntyneet myös vakiintuneina demokratioina pidetyissä länsimaissa, minkä pitäisi saada meidätkin pohtimaan oikeusvaltion puolustamista.[19] Tutkimus siitä, miten oikeusvaltio syntyy, säilyy tai rapautuu ja mitkä muodolliset ja epämuodolliset mekanismit siihen vaikuttavat, on erityisesti tässä ajassa ensiarvoisen tärkeää.

Markku Kivinen *Soili Nystén-Haarala*

18 Ks. Miklossy, Katalin, Euroopan tulevaisuus. Miten itäiset jäsenmaat muuttavat unionia. Tammi 2026.
19 Kekkonen, Jukka, Mureneeko oikeusvaltio? Art House 2025.

Ohjeita kirjoittajille

1. LEHDEN OSASTOT

Artikkeliosastossa julkaistaan tieteellisiä tutkimusartikkeleita, jotka on arvioitu anonyymissä vertaisarviointimenettelyssä. Päätoimittajat valitsevat vertaisarvioijat.

Katsauksina julkaistaan kirjoituksia ja esittelyjä, joissa viritetään tuoreita näkökulmia, kysymyksiä ja ideoita. Palstalla julkaistaan myös laajahkoja keskustelevia kirjallisuusesseitä sekä lektioita ja vastaväittäjän lausuntoja.

Keskustelua-palstalla julkaistaan kritiikkejä, kommentteja, polemiikkeja, vastineita, avauksia ja muita palstalle sopivia kirjoituksia

Kirjallisuutta-palstalla julkaistaan lyhyehköjä esitteleviä kirja-arvioita. Laajemmat kirjallisuusesseet sijoitetaan katsausosastoon.

Päätoimittajat päättävät kaikkien tekstien julkaisemisesta.

2. KIRJOITUSOHJEET

Pituus ja tehostuskeinot

Tekstien enimmäispituudet ovat: artikkelit 6500 sanaa; katsaukset 4500 sanaa; kirjallisuusesseet 3000 sanaa; keskustelupuheenvuorot 2000 sanaa; kirja-arvostelut 1500 sanaa. Rajat voidaan ylittää erityisin perustein päätoimittajien päätöksellä. Kirjoituksen alaviitteet, lähdeluettelot, taulukot ja mahdollisten kaavioiden kuvailutekstit lasketaan mukaan kirjoituksen enimmäissanamäärään. Siten esimerkiksi artikkelin enimmäissanamäärä alaviitteineen ja lähdeluetteloineen on 6500 sanaa.

Tehokeinona käytetään kursivointia. Lihavointia ja alleviivausta voi käyttää kursivoinnin ohella tehokeinona taulukoissa, kuvioissa ja kaavioissa, jos niiden luettavuus edellyttää tätä. Lihavointia ja alleviivausta ei käytetä koskaan leipätekstissä tai alaviitteissä.

Otsikointi

Kirjoitukset on otsikoitava napakasti. Kirjoituksissa käytetään koko kirjoituksen otsikon lisäksi korkeintaan kahta otsikkotasoa. Artikkeliosastolla julkaistavissa teksteissä muut otsikot kuin kirjoituksen pääotsikko numeroidaan.

Lähdeviitteet

Oikeus-lehdessä noudatetaan suomalaisten oikeustieteellisten julkaisujen yhteistä vuonna 2017 laadittua viittausohjetta ”Viittaaminen kotimaisissa oikeustieteellisissä julkaisuissa”, joka on julkaistu lehden kotisivuilla.

Artikkeliosastossa julkaistavissa kirjoituksissa lähdeviitteet voivat olla joko tekstin sisällä tai alaviitteenä. Muissa osastoissa lähdeviitteet ovat aina alaviitteenä.

Artikkeleissa tekstin loppuun sijoitetaan lähdeluettelo ja lähdeviitteet alaviitteisiin merkittäessä käytetään lyhyttä alaviitettä. Katsauksissa ja muissa lyhyemmissä kirjoituksissa ei käytetä erillistä lähdeluetteloa, vaan lähdeviite merkitään pitkässä eli tiedot yksilöivässä muodossa alaviitteessä.

Pitkässä muodossa viite kirjoitetaan seuraavasti: Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus, Oikeus

yhteiskunnassa. Näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita 2006, s. 13. Lyhyessä muodossa sama viite kirjoitetaan Alvesalo – Ervasti 2006, s. 13.

Teos, johon viitataan, kirjataan kirjoituksen lopussa olevaan lähdeluetteloon periaatteessa samalla tavalla kuin viite merkitään pitkässä muodossa.

Henkilön nimiä ei kursivoida alaviitteissä, tekstin sisällä olevassa lähdeviittauksessa eikä lähdeluettelossa. Varsinaisessa tekstissä henkilön nimi kursivoidaan sen esiintyessä ensimmäisen kerran. Teosten nimiä ei kursivoida koskaan.

Tiivistelmät ja asiasanat

Artikkeleista laaditaan sekä suomen- (100–150 sanaa) että englanninkielinen (50–100 sanaa) abstrakti. Lisäksi toimitetaan viisi (5) asiasanaa molemmilla kielillä. Tiivistelmät ja asiasanat pyydetään lähettämään toimitukselle jo alkuperäisen artikkelikäsikirjoituksen yhteydessä.

Toimitustapa

Kirjoitukset toimitetaan journal.fi-alustan kautta: https://oikeus.journal.fi.

Artikkeliosastolle tarkoitetut kirjoitukset on toimitettava vertaisarviointia varten anonymisoituina siten, että kirjoittajaa ei voi tunnistaa tekstistä. Tiedot tutkimusta varten saadusta rahoituksesta tai esimerkiksi kiitokset lisätään artikkeleihin vasta julkaisupäätöksen jälkeisessä viimeistelyssä.

Kirjoittajatiedot

Kirjoittajaa pyydetään ilmoittamaan lehdessä julkaistavina kirjoittajatietoina akateeminen oppiarvonsa, virkansa tai toimensa ja sitä vastaavan organisaation nimi sekä sähköpostiosoitteensa. Esimerkiksi näin: Matti Meikäläinen, OTT, vero-oikeuden professori, Turun yliopisto, matmei@utu.fi.

Sähköinen julkaisu

Antaessaan kirjoituksensa julkaistavaksi Oikeus-lehteen kirjoittaja suostuu ilman eri ilmoitusta siihen, että hänen kirjoituksensa voidaan julkaista sekä Journal.fi-palvelussa (oikeus.journal.fi) että Edilex-lakitietopalvelussa (www.edilex.fi).

3. VERTAISARVIOINTIMENETTELY

Oikeus-lehti on tieteellinen julkaisu, joka sijoittuu julkaisufoorumin tieteellisten julkaisujen luokittelussa tasolle 2. Vuonna 2001 käyttöönotettu artikkelien vertaisarviointimenettely on olennainen osa lehden tieteellisen laadun varmistamista. Vertaisarviointimenettelyn tarkoitus on taata puolueettomasti julkaistavaksi tarjottujen artikkelikäsikirjoitusten tieteellinen laatu. Samalla menettely tarjoaa palautetta kirjoittajille ja auttaa heitä kehittämään tekstiään. Menettelyssä noudatetaan seuraavia menettelytapoja ja -periaatteita.

Kattavuus

Kaikki lehdessä artikkeleina julkaistavaksi tarkoitetut käsikirjoitukset lähetetään ennen julkaisupäätöstä kahdelle ulkopuoliselle vertaisarvioijalle. Artikkeliosastolla ei julkaista kirjoituksia, joita ei ole vertaisarvioitu.

Päätöksenteko artikkelikäsikirjoituksen lähettämisestä vertaisarviointimenettelyyn

Lehden päätoimittajat päättävät käsikirjoituksen lähettämisestä vertaisarviointiin, jos he katsovat sen soveltuvan Oikeus-lehdessä julkaistavaksi ja jos käsikirjoitus vaikuttaa olevan tieteelliseltä tasoltaan sellainen, että se voisi tulla artikkelina julkaistuksi.

Vertaisarvioijien valinta

Päätoimittajat valitsevat vertaisarvioijat. Valinnat tehdään arvioitavaa kirjoitusta koskevan tieteellisen asiantuntemuksen perusteella. Arvioijien tulee olla vähintään tohtorin tutkinnon suorittaneita. Poikkeuksellisesti toisena arvioijana voidaan kuitenkin käyttää myös muun kuin tohtorin tutkinnon suorittanutta henkilöä.

Nimettömyys

Vertaisarvioinnissa noudatetaan niin sanottua kaksoissokkojärjestelmää. Ulkopuolinen vertaisarvioija ei saa tietää artikkelikäsikirjoituksen kirjoittajaa eikä kirjoittaja saa tietää arvioijan henkilöllisyyttä. Lehden päätoimittajat muokkaavat tarvittaessa arviointimenettelyyn lähetettävät kirjoitukset niin, että kirjoittajien anonymiteetti ei vaarannu. Vertaisarvioijien esteettömyys pyritään varmistamaan etukäteen, ja heitä pyydetään ilmoittamaan mahdollisista esteellisyyksistä.

Vertaisarviointilausuntojen sisältö

Ulkopuolinen arvioija antaa arvioimansa artikkelikäsikirjoituksen julkaisukelpoisuudesta lausunnon. Lausunnossaan arvioija voi 1) suositella artikkelin julkaisemista sellaisenaan, 2) suositella sen julkaisemista pienin korjauksin, jotka täsmennetään arvion liitteenä, 3) edellyttää käsikirjoituksen perusteellista uudelleenmuokkausta, jotta se voitaisiin julkaista, tai 4) todeta, ettei käsikirjoitus kelpaa tai sovellu Oikeus-lehden artikkeliosastolla julkaistavaksi. Julkaistavuutta koskevan lausuman ohella arvioijia pyydetään jättämään kirjoittajalle myös yksityiskohtaisempia huomautuksia ja kommentteja.

Arviointilausuntojen vaikutukset

Lehden päätoimittajat päättävät artikkelin julkaisemisesta saatuaan molemmat vertaisarviointilausunnot. Jos lausunnoissa on edellytetty täsmällisiä muutoksia, kirjoittajan tulee uutta käsikirjoitusta toimittaessaan osoittaa tehneensä kyseiset korjaukset, tai, mikäli hän ei pidä niitä perusteltuina, perustelut tälle. Jos lausuntojen perusteella on ilmeistä, että käsikirjoitus voidaan julkaista artikkelina vain perusteellisen uudelleenmuokkauksen jälkeen tai ettei arvioitu artikkeli sovellu julkaistavaksi, korjattu artikkelikäsikirjoitus voidaan julkaista vain uuden vertaisarviointimenettelyn jälkeen. Päätoimittajat voivat päättää kolmannen arviointilausunnon hankkimisesta erityisesti tilanteessa, jossa käsikirjoituksen julkaistavuudesta saadut lausunnot ovat hyvin erisuuntaisia. Lopullisen päätöksen artikkelin julkaisukelpoisuudesta tekevät päätoimittajat.

OIKEUS-LEHDEN AINEISTOPÄIVÄT

4/2026: artikkeliosasto täynnä, muut jutut 15.11.2026
1/2027: artikkeliosasto täynnä, muut jutut 31.1.2027.

OIKEUS

PÄÄTOIMITTAJAT: Anna Hurmerinta-Haanpää ja Kati Rantala.

TOIMITUSSIHTEERI: Pasi Mustonen.

TOIMITUSKUNTA: Tuukka Brunila, Jani Hannonen, Maija Helminen, Markus Himanen, Anna Hurmerinta-Haanpää, Tarja Koskela, Aura Kostiainen, Nea Lepinkäinen, Pasi Mustonen, Riku Neuvonen, Jouko Nuottila, Jenna Päläs, Kati Rantala, Laura Sarasoja.

Toimituskunnan jäsenten yhteystiedot: *Tuukka Brunila*, tuukka.brunila@utu.fi, *Jani Hannonen*, jsshan@utu.fi, *Maija Helminen*, anna-maija.helminen@helsinki.fi, *Markus Himanen*, markus.himanen@helsinki.fi, *Anna Hurmerinta-Haanpää* (päätoimittaja), anna.hurmerinta-haanpaa@aalto.fi, *Tarja Koskela*, tarja.s.koskela@uef.fi, *Aura Kostiainen*, aura.kostiainen @helsinki.fi, *Nea Lepinkäinen*, nea.lepinkainen@utu.fi, *Pasi Mustonen* (toimitussihteeri), oikeus@demla.fi, *Riku Neuvonen*, riku.neuvonen@tuni.fi, *Jouko Nuottila*, Jouko.Nuottila @ulapland.fi, *Jenna Päläs*, jenna.palas@uef.fi, *Kati Rantala* (päätoimittaja), kati.rantala@helsinki.fi, *Laura Sarasoja*, laura.sarasoja@helsinki.fi.

Toimituksen postiosoite: OIKEUS-lehti, Lintulahdenkatu 10, 00500 Helsinki.

TOIMITUSNEUVOSTO: Daniela Alaattinoglu (Demla), Pia Eskelinen (Demla), Timo Harrikari (OYY), Jussi Jaakkola (Demla), Heini Kainulainen (Demla), Toomas Kotkas (OYY), Elsa Saarikkomäki (OYY), Tomi Tuominen (Demla)

OIKEUS-LEHTI EDILEXISSÄ: Oikeuden Edilex-versio sisältää lehdet numerosta 3/2000 alkaen. Vuotta vanhemmat lehdet ovat kaikkien Edilex Peruspalvelun, Edilex EHS-palvelun ja Edilex Verotuksen tilaajien käytettävissä ilman eri toimenpiteitä. Käyttöoikeuden saa erillisellä tilauksella, ks. hintatiedot. Demlan ja OYY:n jäsenenä sinulla on mahdollisuus tilata Oikeus-lehti maksuttomasti. Katso tarkemmat ohjeet täältä: https://www.edilex.fi/oikeus/tietoa.

OIKEUS-LEHTI JOURNAL.FI-SIVUSTOLLA: Oikeus-lehti on saatavilla avoimena Journal.fi-sivustolla numerosta 1/2024 alkaen. Journal.fi on tiedelehtien toimittamiseen ja julkaisemiseen tarkoitettu palvelu, jota ylläpitää Tieteellisten seurain valtuuskunta. Katso tarkemmat tiedot ja tutustu lehteen täältä: https://oikeus.journal.fi/

ILMOITUKSET: koko sivu 340 e, ½ sivu 200 e.

JULKAISIJAT: Oikeuspoliittinen yhdistys – Rättspolitiska föreningen Demla ry, puheenjohtaja *Lauri Linna*, puheenjohtaja@demla.fi, sihteeri *Ilari Mäkilä*, sihteeri@demla.fi, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys ry (OYY), puheenjohtaja *Nora Fabritius,* puheenjohtaja @oyy-ry.fi, sihteeri *Nea Lepinkäinen*, sihteeri@oyy-ry.fi.

TAITTO: *Pekka Sirkiä,* puh. 041 519 6402, pekka.o.sirkia@gmail.com.

LEHDEN KOTISIVU: https://oikeus.journal.fi/

AVOIN JULKAISU: Tieteellisten seurain valtuuskunnan avustusehtojen mukaisesti artikkelien käsikirjoitusten (ns. final draft -versio) rinnakkaistallentaminen yliopistokirjastojen tietokantoihin on mahdollista 12 kuukauden viiveellä lehden julkaisupäivämäärästä Edilex-palvelussa lukien. Rinnakkaistallentamisessa käytetään CC BY-ND-NC -lisenssiä, ellei artikkelin kirjoittaja muuta vaadi.

ISSN: 0356-4037

Numeron kirjoittajia

Tuukka Brunila, VTT, tutkijatohtori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, tuukka.brunila@utu.fi

Lauri Hannikainen, OTT, M.A., kansainvälisen oikeuden emeritus-professori, lauri.hannikainen@helsinki.fi

Jani Hannonen, OTM, rikosoikeuden väitöskirjatutkija, Turun yliopisto, jsshan@utu.fi

Essi Huotari, FM, väitöskirjatutkija, Aalto-yliopisto, essi.t.huotari@aalto.fi

Anna Hurmerinta-Haanpää, OTT, yliopistonlehtori, Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, anna.hurmerinta-haanpaa@aalto.fi

Anssi Keinänen, KTT, HTT, lainsäädäntötutkimuksen professori, Itä-Suomen yliopisto, anssi.keinanen@uef.fi

Markku Kivinen, VTT, sosiologian emeritusprofessori, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto, markku.kivinen@helsinki.fi

Visa Kurki, OTM, PhD, yleisen oikeustieteen professori, Helsingin yliopisto, visa.kurki@helsinki.fi

Anni Kärkkäinen, OTM, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto, anni.karkkainen@uef.fi

Nea Lepinkäinen, OTT, tutkijatohtori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, nea.lepinkainen@utu.fi

Hanna-Maria Niemi, OTT, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto, hanna-maria.niemi@uef.fi

Soili Nystén-Haarala, OTT, KTM, kauppaoikeuden professori, Lapin yliopisto, soili.nysten-haarala@ulapland.fi

Outi Penttilä, OTT, erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus, outi.penttila@syke.fi

Mikko Rajavuori, OTT, apulaisprofessori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, mikko.rajavuori@utu.fi

Kati Rantala, VTT, tutkimusjohtaja, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, kati.rantala@helsinki.fi

Niko Soininen, OTT, ympäristöoikeuden professori, niko.soininen@uef.fi

Petri Uusikylä, VTT, dosentti, Vaasan yliopisto, petri.uusikyla@uwasa.fi

Mika Viljanen, OTT, yksityisoikeuden professori, oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto, mivevi@utu.fi